FRANJE PETRAČIĆA I ĐURE ZAGODE

HRVATSKA ČITANKA

ZA VIŠE RAZREDE SREDNJIH ŠKOLA

DIO PRVI

POETIKA, STILISTIKA I PROZA

PRIREDILI

JOSIP PASARIĆ I Dr. DAVID BOGDANOVIĆ

Odobrio Odjel za prosvjetu Banske Vlasti banovine Hrvatske u Zagrebu
br. 47.914 - II - od 31. VII. 1940.

IZDANJE I NAKLADA
DRUŠTVA HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA
ZAGREB 1924

Niko Perušina
Dubrovnik 9/X 1943.

FRANJE PETRAČIĆA I ĐURE ZAGODE

HRVATSKA ČITANKA

ZA VIŠE RAZREDE SREDNJIH ŠKOLA

DIO PRVI

POETIKA, STILISTIKA I PROZA

DEVETO PRERAĐENO IZDANJE

PRIREDILI
JOSIP PASARIĆ I DR. DAVID BOGDANOVIĆ

Odobrio Odjel za prosvjetu Banske Vlasti banovine Hrvatske u Zagrebu br. 47.914 - II - od 31. VII. 1940.

IZDANJE I NAKLADA
DRUŠTVA HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA
ZAGREB 1924

TISAK »TIPOGRAFIJE« D. D., ZAGREB

Predgovor.

Osmo izdanje ove čitanke izlazi na svijet s dopuštenjem Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenja za prosvjetu, od 29. ožujka 1924. br. 12.137 u ponešto izmijenjenom obliku, koji odgovara novim prilikama i pedagoškim zahtjevima. Tako je iz posljednjeg izdanja od g. 1918. izostao oveći broj starijih štiva i pjesama manje književne vrijednosti, a mjesto njih su uvršteni primjeri iz novijih hrvatskih i srpskih pjesnika i pisaca. Pored toga su dodana štiva i pjesme iz starije i novije slovenske književnosti, koja u dosadašnjim izdanjima nije bila zastupana. Po uzoru istovrsnih udžbenika kod drugih naroda (na pr. Čeha, Rusa i dr.) uvršteno je u prijevodu više uzornih primjera iz svjetske književnosti (Homer, Ovidije, Vergilije, Horacije, Dante, Milton, Shakespeare, Cervantes, Boccaccio, Flaubert, Andersen, Selma Lagerlöf, Mickiewicz, Puškin, Turgenjev, Gončarov, Gogolj). Nauk o književnosti (poetika, stilistika i proza) dolazi iza primjerâ i ostao je u jezgri isti u drugom i trećem dijelu, dok je u prvom (poetici) posve izmijenjen pristup i uzato pogdješto dodane dopune s obzirom na novije pojave na književnom polju. Kod tih su nam izmjena i dopuna služila ova pomagala: 1. П. П. Ђорђевић: Теорија књижевности. Београд, 7. изд. 1922.; 2. J. Kabelik i dr. I. Frič: Čitanka pro školy rodinne. Praha 1923.; 3. Dr. I. Grafenauer: Slovenska čitanka za višje razrede srednjih šol. Ljubljana 1923.; 4. T. Ellen: Die Dichtkunst. Essen 1922. Bilješke na kraju knjige također su znatno izmijenjene, a glavna im je svrha, da dopune nauk o književnosti i olakšaju razumijevanje primjerâ.

J. Pasarić i dr. D. Bogdanović.

Gdje je što.

A. EPSKO PJESNIŠTVO

I. Bajka i legenda

II. Priča i gatka

Priče o životinjama

IV. Narodne pjesme

V. Narodna epopeja

VI. Umjetni ep

VII. Romantični ep

VIII. Religiozni ep

IX. Idilski ep

X. Komični ep. Parodija. Travestija

B. LIRSKO PJESNIŠTVO

C. DRAMATSKO PJESNIŠTVO

D. DIDAKTIČNO PJESNIŠTVO

A. EPSKO PJESNIŠTVO.

I. Bajka i legenda.

1. Otkuda čovjek.

Iz početka ne bijaše ništa nego Bog, i Bog spavaše i snivaše. Vijeke vjekova taj mu san trajaše. No suđeno bi, da se probudi. Prenuv se iza sna oziraše se, i svaki mu se pogled promijeni u zvijezdu. Bog se začudio i stao putovati, da razgleda, što je očima stvorio. Putuje te putuje, no nigdje ni konca ni kraja. Putujući dođe i do naše zemlje, ali se već bijaše umorio; pot mu se čela hvataše. Na zemlju pade kap znoja, kap oživje, i eto ti prvog čovjeka. Božja mu rodbina, no stvoren ne bi za razblude; iz znoja se rodio, pa mu već u početku suđeno bilo, da se muči i znoji.

Narodna bajka iz zbirke Ivana Trdine.

2. Deukalion i Pira.

Iz »Metamorfoza«.

Ljudi, koji su, kako vele stare priče, stvoreni od zemlje i vode, postepeno su postajali sve gori. Iz krvi Giganata, što ih je Jupiter usmrtio svojim strijelama, kad su se digli protiv Olimpa, izniče nov, opak rod ljudski. Zato Jupiter općenim potopom uništuje sve živo na zemlji, pošto je već prije toga bezbožnoga Likaona pretvorio u vuka. Od svih ljudi samo se pravdoljubivi Deukalion i bogobojazna Pira spasoše pristavši s lađom na brdu Parnasu u Fokidi.

Jupiter videć, gdje bistra jezera pokrivaju zemlju,
čovjek gdje ostade jedan od tòlikih hiljada dosad,
žena gdje ostade jedna od tòlikih hiljada dosad,
oboje nevino jeste i oboje bogove štuje,
oblake razbija tad, Akvilónôm kišu razagna
i nebu pokaže zemlju, a zemlji višnja nebesa.
More se ne srdi više, a trozube ostaviv rašlje
vale umiruje mora gospodar te zovne Tritóna
sinjega, koji se diže nad vodom, a posuta ima
priraslim pužima leđa; u gromotnu školjku mu Neptun

naloži neka puhne i znakom tim nek rijeke
uzbije natrag i vale. Savijenu Triton tad trublju
uzme, od donjega koja savitka sve dalje se širi;
kad se uzduha tâ posred mora napuni trublja,
ore se obale, što su pri jednom i pri drugom suncu.
I sad, kad usta je dirnu božanska, po kojima kaplje
kaplju niz mokrijeh brka, te uzmak zapovjeđen javi;
svi je valovi čuše, po zemlji i po moru što ih
ima, i čuvši je svi utišaše. Obale more
dobiva; korita u se rijeke primaju pune,
osijeca voda, već vidiš, promilaju gdje se brežuljci;
dižu se polja, zemlja sve veća je, voda sve manja.
Nakon vremena dugog pokazuju i šume krune
suhe, al' blato, što je prionulo, drži se lišća.
Svijet je obnovljen već. Deukalion videć ga prazna,
videć, gdje pusta zemlja u muku dubokom leži,
suze poteku njemu, te prozbori Piri ovako:
»Sestro i ženo, ženska o jedina ostavša glavo,
koja si loze iste sa mnóme: stričeva kćerka,
otprije veže nas brak, a sada nas pogibli vežu.
Čitave zemlje, što je i zapad gleda i istok,
mi sad narod smo sav, a òstâlî odnese voda.
Al' još ni sada mi nijesmo dovoljno za svoj
sigurni život, jer srce još jednako oblaci plaše.
Kako bi, jadnice, tebi pri duši bilo, bez mene
da te je samu spasla sudbina? Kako bi sama
sujmu podnosila, tko l' bi u tuzi ti tješitelj bio?
Vjeruj mi, ženo, da je u vodi nestalo tebe,
za tobom pošo bih ja, i u vodi bi nestalo mene.
O da je ljudstvo meni obnovit i otac mu biti
i zemlju uređenu oživiti da mi je kako!
Koljeno ostaje ljudsko u dvoma nama i ljudske
prilike jedine mi smo, kad bozima tako se htjelo«.

Na te zaplaču riječi i odluče višnjem božanstvu
molit se i u svetom u proroštvu iskati pomoć.
Časa ne časeć skupa k rijeci odu Kefisu,
koji još ne bješe bistar, al' teko je koritom starim.
Oboje zahvate vode te njome pokrope glavu
i odijelo na sebi, a onda zapute k hramu
boginje svete, kojem od mašine rožne je bio
zabat uprljan sav, a oltar bez ognja je stajo.
Kad se skalina hramu dotakoše, oboje ničke
padoše na zemlju i kam poljubivši sa strahom hladni
rekoše: »Ako pridobit, ublažiti bogove mogu
pravedne molitve te se od srdžbe daju odvratit,
reci nam, Temido, kako gubitak se našega roda
naknadit može; pomozi, o preblaga, propalom svijetu«.

Gane se boginja te im odgovori: »Id'te iz hrama,
zavijte glavu i pas odvežite na odijelu,
velike matere kosti za leđa bacajte sebi.«
Dugo se čudiše jedno i drugo, dok prekine šutnju
prva Pira te reče, da boginju ne može slušat.
Dršćućim usnama moli, nek oprosti, al' ona se boji
majčinu sjenku vrijeđat razbacujuć njezine kosti.
Zatijem stanu u sebi i med sobom odgovor dani
prevraćat s njegovijem riječima skrovitim, tamnim.
Onda Promètejev sin Epimèteja umiri kćerku
blagim riječma veleći: »Il' naše domišljaje vara
il' je odgovor svet i nikakvog ne ište grijeha:
zemlja je velika mati, a kamenje po tijelu njenom
kosti su, mislim, i njih za leđa nam bacati valja.«
Premda Titànida prima tumačenje muževo ovo,
al' se sa sumnjom još nada, i tako u nebeski nalog
nemaju pouzdanja. Al' okušat hoće li škodit?
Pođu te zaviju glavu i otpašu ruho te stanu
kamenje iza sebe da bacaju po zapovijèdi.
Kamenje — tko bi reko, da svjedok nije starina —
ostavljat ukočenu tvrdinu započne svoju
pa se pomalo mekšat i smekšav se primati oblik.
Za čas porastu u vis, pitomija postanu bića,
te se već može neki, al' nejasni ljudski raspoznat
oblik, ko da je počet od mramora, ali još dosta
dotjeran nije, sličan veoma kipima grubim.
A što vlage i soka u kamenju bijaše tome
i što bješe od zemlje, od toga postane meso,
a što je čvrsto i ne da savijat se, u kosti prijeđe,
dosad što bijaše žila, pod istijem imenom osta;
i za vrijeme malo po bogova volji od onog,
što je bacao čovjek, čovječje se prilike stvore,
a što bacaše žena, nadoknade tijem se žene.
Zato smo tvrdo mi pokoljenje, okorjelo pleme
u mukama dokazujuć tim, od koje smo loze.

Publius Ovidius Naso; preveo T. Maretić.

3. Iz »Utve zlatokrile«.

U »Utvi zlatokriloj« vodi nas pjesnik u »Indiju prokletu«, u sjenu hladne kule kralja Lava, onkraj »Maglene planine«, s koje dolazi sva nevolja i koja priječi, da se sjaj sunčani ne razlije u potpunoj čari i da se bujni cvijet blaženog kraja, što se »Nav« zove, ne prospe poljem sinjskim. Iz sjene se ove diže »Jarilo«, vjesnik mladosti i proljeća. On je odrod kralja Lava, što je u »blatnom gradu« na rubu močvare sazdao kulu svoju te odonud širi službu »Crnoga boga.« I »Jarilo«, nepravi sin kralja Lava,

diže se, da pregazi »Maglen-planinu«, da svlada spletke pravoga sina kraljeva »Mrakoša« i tako poruši međaše, pa će onda Inđija i Nav biti jedna zemlja. Pjesniku pomaže djevojka »Utva zlatokrila.« Ona ga svojim cjelovom i spasava u borbi s »Lakatbradom i Pedaljmužem«, te ga Jarilo svladava skinuvši mu glavurdu s ramena. Uzalud su sve spletke Mrakoševe, međaši su porušeni, što su ih čuvale utvare u Maglen-planini, i već zelen-rijeka buja iz Nava, te će skoro da proguta »Močvaru« i poplavi carstvo kralja Lava. A Jarilo se vraća domu svome, ali ne kao ratnik, što širi strah pred sobom, već kao radnik, koji će da stvara kulturna dobra. Skršene su zle moći, Perunov je oganj uništio pomoćnika njihova Mrakoša, a stari Lav kao predstavnik prirodne sile bez idejne vrijednosti poklanja se principu života i stavlja se u službu dobra. Indija i Nav se združuju i slavi se vjenčanje Jarila i Utve.

Svladavši Jarilo (u pj. 2. pjev. II.) na Maglen-planini Pedaljmuža-Lakatbrade i odrubivši mu glavu dođe na vrh planine, otkud mu (u pj. 3. pjev. II.) puče pogled na veliku, dugu i široku ravan.

Zemlja naših sanja.

Noseć onu glavu — pobjede mu znamen —
Jarilo se pope na vrhunac gorski:
Sva tri roga sruši (nisu gvozd i kamen,
nego suho zlato, mulj i pijesak morski).
Sunce sja i gori zlatom bȉlo rúdî.
Momak na jug gleda pa se čudom čudi.

Duga i široka pod njim ravan puče
sve do nekog mora plava i daleka;
po njoj se vijuga jedna lijepa rijeka
i rep srebru — svilom zelen — njȉvâ vuče:
šúmî na izvoru, šuti na uvoru:
zlatan prah u ust'ma nosi s pijeskom moru.

Humac se do humca na istoku niže.
Svaki od njih skalin ljestava je rosnih:
kraj im gornji kruna bukvi je ponosnih
oko glave gori, što se k nebu diže,
ogrnuta plaštem od tamna baršuna,
a gnijezdâ, vrelâ, potočićâ puna.

Najviši brežuljci od mramora bijela
hramove i dvore nose na vrhuncu:
oko stupova se cvjetna grana splela,
srebrni krovovi blistaju na suncu;
žrtvenik se puši, u nebesa plava
nosi stupac dima vonju miris-travâ.

Grozni vinogradi na njim se zelene
lozom posađeni, ružom zagrađeni;
kao dvoje dragih, vječno zagrljeni,
bor i bršljan stišću hvoje zȉmzelêne;
skrobut pruće baca s hrasta na vrh jeli,
pleter plete, cvjeta kao zastor bijeli.

Njišuć se na vjetru, sve su ravni rodne
pokrili usjevi. Iz tog zlatna vala
na mahove visi sada varoš mala,
sad seoce bijelo. One njive plodne
niti zima ledi, niti ljeto prli:
tu se uvijek jesen s premaljećem grli.

Bajami još cvatu, dok već kruške zru
žute, sočne, teške na svijenim granama;
masline se mòdrê brdu na svim stranama,
a već pod njim žito prignulo se k tlu.
S jedne strane rijeke cika, pjev, vinober;
s druge strane mobe kupi star klasober.

More u daljini ispod neba vedra
trepeće i šumi, žale pjenom kiti,
galebovi kriče. Nadimlju se jedra.
Tihoj luci lađa umorena hiti.
A s visoka svoda od plava safira
sija sunce sreće, plodnosti i mira.

Stari pjevač ruke dignu put nebésâ:
»Ima te, oh, ima, zemljo naših sanja!
Da te nađem, trnju dračava sam granja
davô krv, komade svoga živog mesa,
puštô, strah i očaj da mi srce grizu
teškim, dugim putem, — a ti bješe blizu.

Zemljo naših sanja, ima te, oh ima!
I na tvojoj međi strašila su puka.
I ti si nam nešto čega ljudska ruka
taknuti se može golim dlanovima,
jer ti nisi kula, što je gradi vila
na oblaku, da bi prazna varka bila.

Ima te, oh, ima, zemljo sanja naših,
koju slavim, otkad za gusle se maših!
Ja te sada gledam, kakvu sam te snio
davno, davno, ludo kad sam dijete bio,
samo što nad tobom u tren ovaj stoji
duga radosnica sretnih suza mojih.«

Jaro sada gleda spram sjevera. Krije
zid, što jedva sjaj ga obasjava blijedi,
grad, u koji dosad nikad smio nije,
i gdje na svom tronu njegov otac sjedi.
Još se dana sjeća, kad ga majka zvala
k sebi i tri dara očeva mu dala.

»Sine«, rekla mu je dobra majka stara,
»ovaj srp od zlata znači: ti ćeš žetvi
odsad glava biti, vršidbi i sjetvi
na njivi i gumnu kralja gospodára;
a bič ovaj veli: oko sela toga
jaši i timari konje oca svoga!

Još je jedan darak: štap pastirski. Sine,
tvoji puti vode samo u planine.
U grad oca tvoga nema za te staze;
pašnjacima ovim nek ti noge gaze!
Tu je carstvo tvoje!« stara majka rekla,
dok je gorka suza iz oka joj tekla.

I on stoprv sada vidi mrke dvore
pokraj mutne rijeke, ispod puste gore.
Leži grad ko zvijer, koja sita, lijena
probavlja na suncu krvcu mnogog plijena,
triju mračnih kula dok joj sjene duge
pružile se krznom ko tri crne pruge.

Okrenu se; vidje bijel grad sred gaja
lovorova, gdje se na visoku humu
diže, a cilj svakoj stazi je i drumu,
i kruna je onog zemaljskoga raja;
mačem ga pokaza. »Hajdmo«, četi reče;
i već potok slijede, koji nizdol teče.

Vladimir Nazor.

4. Свеци благо дијеле.

Мили Боже чуда великога!
Или грми, ил' се земља тресе,
ил' удара море у брегове?
Нити грми нит' се земља тресе,
нит' удара море у брегове,
већ дијеле благо светитељи:
свети Петар и свети Никола,
свети Јован и свети Илија
и са њима свети Пантелија.
Њим' долази Блажена Марија,

рони сузе низ бијело лице.
Њу ми пита гро̀мовник Илија:
»Сестро наша, Блажена Марија,
каква ти је голема невоља;
те ти рониш сузе од образа?«
Ал' говори Блажена Марија:
»А мој брате, Громовник Илија!
Како не ћу сузе прољевати,
кад ја идем из земље проклете;
у Инђији тешко безакоње!
Не поштује млађи старијега,
не слушају дјеца родитеља;
родитељи пород погазили,
— црн им био образ на дивану,
пред самијем Богом истинијем! —
Кум свог кума на судове тјера
и доведе лажљиве свједоке
и без вјерê и без чисте душе,
и оглоби кума вјенчанога,
вјенчанога или крштенога,
а брат брата на мејдан сазива;
братац сестру сестром не дозива.«
Њој говори Громовник Илија:
»Сејо наша, Блажена Марија!
Утри сузе од бијела лица,
док ми овдје благо подијелимо,
отић' ћемо Богу на диване,
молит ћемо Бога истинога,
нек нам даде кључе од небéсâ,
да затворим' седмера нѐбеса,
да не падне дажда из облака,
плаха дажда нити роса тиха
нити ноћу сјајна мјесечина,
да не падне за три годинице;
да не роди вино ни шеница
ни за цркву часна летурђија.«
Кад то чула Блажена Марија,
утр сузе од бијела лица.
Када свеци благо под'јелише,
Петар узе винце и шеницу
и кључеве од небеског царства,
а Илија муње и громове,
Пантелија велике врућине,
свети Јован кумство и братимство
и крстове од часнога древа,
а Никола воде и бродове;
па одоше Богу на диване,
молише се и умо̀лише се:

Бог им даде од небеса кључе.
Затвòрише седмера небеса,
ударише печат на облаке,
те не паде дажда из облака,
плаха дажда нити роса тиха
нит' обасја сјајна мјесечина,
и не роди вино ни шеница
ни за цркву часна летурђија,
пуно време за три годинице;
црна земља испуца од суше,
у њу живи пропадоше људи,
и Бог пусти тешку болѐзању,
болезању страшну срдобољу,
те помори и старо и младо,
и растави и мило и драго.
Што остало, то се покајало.
Господина Бога вјеровало.
И осташе Божји благослови,
да не падне леда ни снијега,
до једампут у годину дана.
Како онда, тако и данаске.
Боже мили, на свем теби вала!
Што је било, више да нѐ будê!

Народна пјесма из Вукова зборника.

5. Božji sud.

U davno doba dva življahu gazde,
dva susjeda, al' evo do dva vraga,
ȕza se teku njihnog polja brazde,
od jednog skokom mo'š do drugog praga;
al' obòjica gledala se prijeko
i nikad jedan drugom »zdravo« reko.

U jednog bila kuća puna svašta,
zà kućôm bujne zemlje trista rali,
o vratu ženi lanac zlata tašta,
i silnom stokom gazda mi se hvali,
talira svijetlih u njeg pune vreće,
no evo — hvala Bogu — dosta sreće.

A drugi? Bogalj: koliba mu bijedna,
pjeskovito mu polje — ni za hljebac,
u štalici mu koza samo jedna,
u goste k njemu ne će niti vrebac.
Dä, pravi bogalj! Zimi zimuj s gladom,
a ljeti znoj se, pa se tješi jadom.

Al' dosta nema ljudska duša dovijek,
sve silno blago slabo je veseli.
I »dosta« ne će nikad reći čovjek,
čim više ima, time više želi,
pa tako vam je baš i onda bilo:
siromaštva se bogatašu htilo.

»Gle!« reče ženi jednom volje nujne,
»sve našoj sreći evo dobro služi:
i lijepa stoka, livade nam bujne;
al' ne mož' da se zemlja zaokruži,
jer susjed ima pašnjak kraj potoka
pa brani, da mi ide k vodi stoka.«

»»Ej, luda glavo««, žena, »»što je zato?
Pa kupi, imaš hvala Bogu dosta««.
»Ej, mudra glavo«, muž joj reče nato,
»ni moja pamet nije tako prosta,
ta htjedoh! Sto sam škuda dávo
al' »ne ću« »na to odvrati mi đāvo.«

»»A ti mu otmi««, progovori žena.
»Al' kako otet, kada moje nije?«
»»Talira imaš, al' si, mužu, bena!
Gdje novac' ima, tu se svašta smije:
tu imaš suca, imaš i svjedoka,
pa moć' će k vodi lijepa naša stoka.«

Za dánâ malo planu pravda huda;
naš gavan baca silu zlatna mita,
al' bogalj viče: »Ajdemo do suda,
od mudrog suda nek se pravo pita.
Taj hrast sa krstom moj je međaš pravi,
pred dvjesta ljeta pradjed moj ga stavi.«

A sudac veli: »Gdje je hrast sa krstom,
tu stoji međa, — doć' ću sutra tamo,
tu možeš pravo svojim pipat prstom.
Po krstu sudit ću vam međe samo;
a nema l' krsta, nema ni međaša,
pa tužitelju sve do vode paša.«

»Gdje krsta nije, ni međaša nema« —
u potaji si šapće žena noći
i tajno k hrastu iz kuće se sprema.
»Oj tu se može lako još pomoći;
ispalimo taj biljeg od međaša,
i sve do vode paša bit će naša.«

I dođe hrastu, digne gvožđe bijelo,
da briše krst! — Čuj, gromki grom zaori
i puče strijela — dršće nebo cijelo,
a strijela s neba ženu, hrast obori.
Bez duše žena gavanova leži,
na čelu krst joj strijela ubilježi.

A kada zorom sudac hrast zagleda,
problijediv reče gavanu seljaku:
»Tu, kume, više suditi se ne da,
jer právo eno vidiš u tom znaku,
i klanjat tek se smiju slabi ljudi,
gdje plamnom rukom Gospod prävo sudi.«

August Šenoa.

II. Priča i gatka.

6. Усуд.

Два брата, од којих један није ништа радио него само је јео и пио, управљала су заједно својим имутком. То досади ономе брату, који је радио, па се одијели од својега лијенога брата. Но откако се одијелио ишло му је све уназадак, док је у лијенога брата, премда и даље није ништа радио, било свега у изобиљу. Марљиви брат напокон тако осиромаши, да је остао го и бос, па пође у свијет, да потражи своју Срећу. Нашавши је упути га она, да пође к Усуду. Он је послуша. Путујући к Усуду намјери се на богату газдинску кућу, у којој се дружина никако није могла наситити, па на кућу, у којој говеда никако нијесу могла напредовати. Пошто га је напокон ријека, која није имала рода у себи, пренијела на други крај, дође к Усуду.

Кад дође у Усудове дворе, има шта и видети: у двору као да је царевина, ту су слуге и слушкиње, све се ужурбало, а Усуд седи сам за готовом софром па вечера. Кад човек то види, седне и он за софру па стане вечерати. После вечере легне Усуд спавати, легне и он. Сад буде око поноћи, стане страшно тутњити и из тутњаве зачује се глас: »О Усуде! о Усуде! родило се данас толико и толико душа, подај им шта ћеш«. Онда Усуд устане па отвори сандук с новцима и стане бацати по соби све саме дукате говорећи: »Како мени данас, тако њима довека.«

Тад ујутро дан осване, али нема оних дворова великих, већ мјесто њих средња кућа: али у њој има опет свега доста. Кад буде предвече, седне Усуд за вечеру, седне и он с њим, а нитко не говори ни речи. После вечере легну спавати. Кад буде око

поноћи, почне страшно тутњити и из тутњаве зачује се глас: »О Усуде! о Усуде! родило се данас толико и толико душа, него дај им шта ћеш. Онда Усуд устане и отвори сандук с новцима, али нема дуката, него сребрни новци и гдекоји дукат. Усуд стане просипати новце говорећи: »Како мени данас, тако њима довека.«

Кад ујутро дан осване, али нема ни оне куће, него место ње стоји мања, и тако је Усуд сваку ноћ радио, а кућа му се свако јутро смањивала, док најпосле од ње постане мала колебица, те Усуд узме мотику и стане копати; онда и онај човек узме мотику те стане копати, и тако су копали вас дан. Кад буде увече, узме Усуд комад хлеба, па одломи од њега половину те да и њему. Тако вечерају и после вечере легну спавати. Кад буде око поноћи, опет почне страшно тутњити и из тутњаве чује се глас: »О Усуде! о Усуде! данас се родило толико и толико душа, подај им шта ћеш.« Онда Усуд устане и отвори сандук, па стане просипати све саме цице[1] и гдекоји марјаш[2] надничарски вичући: »Како мени данас, тако њима довека«.

Кад ујутро сване, а колиба се претвори у велике дворе, као што су били први дан. Онда га Усуд запита: »Што си дошао?« Он му каже све по реду своју невољу и да је дошао да га пита, зашто му је дао злу срећу. Онда му Усуд рече: »Ти си видео, како сам прву ноћ дукате просипао и шта је после било. Како је мени било ону ноћ, кад се ко родио, ономе ће онако бити довека. Ти си се родио сиротињске ноћи, ти ћеш бити сиромах довека.

А твој се брат родио сретне ноћи, он ће бити сретан довека. Него кад си се зака́нио и толико си се трудио, казат ћу ти, како ћеш се помоћи. Има у твојег брата кћи Милица; она је сретна, као и отац јој. Кад отидеш кући, а ти узми к себи Милицу, па штогод стечеш, све кажи да је њезино.« Онда он захвали Усуду, па му опет рече: »У томе и у томе селу има један богат сељак и свега има доста, само је несретан у томе, што му се чељад никад не могу да насите: изједу на један оброк пун казан јела, па им је и то још мало. А отац и мати онога сељака као да су оковани на овоме свету, остарели и поцрнели и осушели се као авети[3], а не могу да умру. Он ме је замолио, Усуде, кад сам код њега био на конаку, да те питам, шта би то било.« Онда му Усуд одговори: »То је све зато, што не поштује оца и матере: њима баци иза пећке да једу, а да их метне у зачеље, па прву чашу ракије и прву чашу вина њима да дâ, они не би ни полак онога јели, и душе би се оне опростиле.«

Потом он опет запита Усуда: »У томе и у томе селу, кад сам ноћио у једној кући, тужио ми се домаћин, како му се говеда не даду, него све натрашке иду; па ме молио, да те питам, шта

---

[1] црепови и друго што тако што као дјечја играчка звекеће; [2] ситан новац мале вредноће; [3] утваре као жива страшила.

би то било«. А Усуд му одговори: »То је зато, што он о крсном имену најгоре закоље, а да закоље што најбоље има, све би се штркљала[1] говеда.«

Онда га он запита и за воду: »Шта би то било, да она вода нема рода?« А Усуд му одговори: »Зато нема, што није човека никад удавила; али не шали се, не казуј јој, док те не пренесе, јер ако јој кажеш, одмах ће те удавити.« Онда он захвали Усуду па пође кући.

Кад дође на ону воду, вода га запита: »Шта је код Усуда?« А он јој одговори: »Пренеси ме, пак ћу ти онда казати«. Пошто га вода пренесе, он потрчи, па кад одмакне подалеко, а он се осврне па повиче: »О водо! о водо! ниси никад човека удавила, зато рода немаш.« Кад вода то чује, а она се разлије преко обале, па за њим, а он бежи, те једва утече.

Кад дође у оно село к ономе човеку, што му се говеда нису дала, он га једва дочека: »Шта је, брате, за Бога! Јеси ли питао Усуда?« Он му одговори: Јесам, и Усуд каже: кад славиш крсно име, а ти закољеш најгоре, а да закољеш што најбоље имаш, све би ти се штркљала говеда.« Кад он то чује, рече му: »Остани, брате, у нас, ето до нашега крсног имена нема три дана: па ако буде истина, да ти дам јабуку.« Он остане онде до крсног имена. Кад дође крсно име, домаћин убије најбољега јунца, и од онога часа марва се стане штркљати. После тога домаћин му поклони петоро говеда, а он му захвали и пође даље.

Кад дође у оно село к ономе домаћину, што је имао неситу чељад, домаћин га једва дочека: »Како је, брате, за Бога! Шта вели Усуд?« А он му одговори: »Усуд вели: оца и матере не поштујеш, него им бацаш за пећку да једу; а да их метнеш у зачеље, па прву чашу ракије и прву чашу вина њима да даш, не би ти чељад ни пола толико јела, а отац и мати би ти се упокојили«. Кад домаћин то чује, каже жени, а она одмах умије и очешља свекра и свекрву, па их лепо преобуче, а кад дође вече, домаћин их посади у зачеље и прву чашу ракије и прву чашу вина њима да. Од тога часа не могаше чељад ни полак јести, колико су донле јела, а сутрадан и отац и мати преставе се. Онда му домаћин да два јунца, а он му захвали па пође кући.

Кад дође у свој завичај, стану га сретати познаници и питати: »Чија су то говеда?« А он свакоме одговори: »Браћо, Милице, моје синовице«. Како дође кући, одмах отиде брату своме, па га стане молити: »Дај ми, брате, Милицу да је моја. Видиш, да немам никога.« А брат му одговори: »Добро, брате, ево ти Милице.« Он узме Милицу па је одведе кући, и после тога стече много, али је за све говорио да је Миличино. Једампут изиђе на њиву да обиђе жито и жито лепо, не може лепше бити.

[1] напредовала би.

Нато удари онуда један путник, па га запита: »Чије је то жито?« а он се превари па рече: »Моје!« У који мах он то рече, жито се упали и стане горети, а он кад то види, потрчи за човеком: »Стани, брате, није моје, него је Милице, моје синовице«. И тако се жито одмах угаси, и он с Милицом остане срећан.

Народна приповијетка из Вукова зборника.

7. Kralj Matjaž, koroški vojvoda.

Kralj Matjaž je bil dober kralj. Dal je same zlate kovati; drugega denarja niso poznali. Zato so bili takrat v resnici zlati časi. Pod košatimi lipami so se naši očaki vsak dan veselili in v svetle kozarce rujno vince natakali. Bil pa je kralj Matjaž slovenski kralj, naše gore list; zbralo si ga je ljudstvo na Celovškem polju in v starem Krnu je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska vrata, vsak siromak si je lehko izprosil milosti in pravice.

Ker je bil pa kralj Matjaž zelo imovit kralj, so mu bili drugi kralji zavidni. Iz onega kraja, kjer solnce zahaja, je prišel nekoč sovražnik nad kralja Matjaža in je pokončal v krvavem boju njegovo vojsko, do sto zvestih junakov. Vendar kralj ni bil ubit, ker je bil pravičen. Ko ga je sovražnik v begu že mislil zajeti, se je odprla skala v Pečcah, do katerih je bil pobegnil, in ga je skrila pred bridkim mečem sovražnikovim. Ondi počiva zdaj s svojimi junaki, in kadar mu bode brada vzrastla devetkrat okoli mize, ga bo dala gora nazaj, da srečno vlada slovenski rod.

Izvoljenim se večkrat posreči, da pridejo do njega. Pri Pečcah je bil kovač. Ko je nekdaj iskal po gori glogovega ročnika za kladiva, je našel duplo, skozi katero pride v hipu v prečuden svet. Vidi kralja Matjaža pri okrogli kameniti mizi sedečega in dremajočega, njegovi junaki pa so ležali podolgoma na tleh. Na mizi je bila mošnja samih zlatnikov. Kovač jo je vzel in je bil odslej bogat mož.

Slovenska narodna priča; zabilježio Davorin Trstenjak.

d e n a r, novac; t a k r a t, tada; k o š a t, krošnjat; k o z a r e c, čaša; C e l o v š k o p o l j e, Gosposvetsko polje kraj Celovca u Koruškoj; K r n Krnski grad na Gosposvetskom polju, gdje su se instalirale koruške vojvode, g r a j s k i, gospodski; z e l o, vrlo; s o v r a ž n i k, neprijatelj; z v e s t, vjeran; z a j e t i, uloviti; P e č c a, Peca planina (2126 m) sjeverno od gornje Mežiške doline; m i z a, sto; r o č n i k, držak, (ručica); d u p l o, spilja; m o š n j a, kesa.

8. Мала вила.

Био је краљ и краљица, па имали јединца сина. Кад је краљевић већ нарастао, прославише његово шишано кумство[1] и на част позваше највиђеније људе из свега краљевства. Бијели двори засјаше од злата, сребра и драгог камења и од хиљаду свијећа. Кад увече у башти поведоше коло, ухватише се дјевојке све једна љепша од друге, а све гледаху у краљевића мило и драго, да га поједу очима.

У поноћ се разиђоше гости, а краљевић оде у гај од старих липа, јер је била мјесечина као дан, а њему се није спавало. Чаробно бјеше погледати на тамне сјенке дебелога дрвећа, кроз грање се увлачила мјесечина и падала по земљи у чудним шарама. Липе су мирисале као тамјан из цркве. Краљевић је полагано шетао замишљен по меканој травици. Кад је изишао на пропланак, наједном угледа пред собом усред мјесечине на трави малу вилу одјевену у красне хаљине од финог ћерећета[2] златом везена. Коса јој је била дуга и спуштена низ плећи, а на глави јој блисташе се златна круна украшена драгим камењем. Али је била посве, посве мала. Као лучица! Краљевић у чуду застане и загледа се у њу, а она проговори гласом као да сребрно звонце звони: »Мој лијепи краљевићу, и ја сам била позвана на твоје кумовање, али нијесам смјела доћи у коло, јер сам тако малена, него ти се овдје клањам на овој сјајној мјесечини, која је мени сунчев сјај«. Краљевићу се мала вила веома свидје. Није се нимало поплашио од ове ноћне појаве, него јој приступи и узе је за ручицу. Али му се она оте и нестаде је. Остаде му у руци само њена рукавица, тако мала да је једва навукао на свој најмањи прст. Неком тугом се врати у дворе и ником не рече ни ријечи, с ким је био.

Али другу ноћ опет дође у башту. Ходио је по бијелој мјесечини и тражио малу вилу. Али ње нигдје не бјеше. Од жалости извади из њедара малу рукавицу и пољуби је. У тај мах створи се вила пред њим. Краљевић се тако обрадовао, да се не може исказати како. Све му је играло срце у грудима од милине. Дуго су се шетали по мјесечини и чаврљали. Краљевић се зачуди, кад опази да мала вила све једнако расте, док с њиме говори. Кад су се растали, била је двапут већа него синоћ. Кад јој је вратио рукавицу, није је могла више навући. »Узми је, па је чувај као аманет[3]«, рече мала и нестаде је. »Носит ћу је на срцу«, рече краљевић.

Сваку ноћ су се одсад састајали њих двоје у башти. Док је сунце сјало, краљевић је муку мучио. Цио дан је био тужан,

[1] народни обичај, код којега кум дјетету већ поодраслу сијече косу, па и ако ово није црквено освећено, ипак се држи као право крштено кумство; [2] врста платна, што га мостарке ткају; [3] остава што се коме да на вјеру да чува, пак по томе у заклињању као вјера, кад се коме наручује што.

једва је чекао, да изађе мјесец и само је на њу мислио и питао се: Хоће ли ноћас доћи? Краљевић је све већма љубио малу вилу, а она је сваку ноћ расла и била све већа и већа. Кад је прошло девет ноћи, бјеше пун мјесец, а вила је нарасла велика као краљевић. Весело га дочека и прогука: »Доклегод буде мјесечина, ја ћу ти долазити«. »А не, моја драга! Ја не могу живјети без тебе. Ти мораш бити сасвијем моја. Ја ћу те учинити краљицом«. »Драги мој«, рече вила, »хоћу бити твоја, али само тако, ако ћеш ме увијек и само мене вољети«. »Увијек, увијек«, викао краљевић без промишљања, »и само тебе, а друге никад ни погледати не ћу«. »Добро! Али памти, што вељу: само докле будеш држао ријеч, бит ћу твоја.«

Послије три дана учинише свадбу двоје младих. Љепоти вилиној се дивио сав свијет. Срећно су живјели седам година, и онда умрије стари краљ. На укоп му дођоше многи поданици. Крај мртвачког лијеса чувале су мртваца најљепше госпође из читаве земље. Била је туде и једна љепојка црвене косе, а црна ока. Та се није Богу молила нит' је мртвог краља гледала, него је само очима пратила младог краљевића. Видио је и он да га лијепа госпођа гледа и било му драго. Кад је велики спровод кренуо на гробље, погледао је краљевић три пута у замамљиву љепојку водећи за руку своју жену. Наједном му се жена потепе на своју сукњу и мало што не паде. »Ју! гле сукња ми је предуга! узвикну краљевићка. Краљевић није ни опазио, да се она смањала. Кад су укопали старога краља, пође она љепотица црвене косе намах уз краљевића путем кући, а он је испод ока све у њу гледао. Тако и није видио, да му је жена све мања. Кад стигоше кући под старе липе — нестаде је посве.

Сада краљевић узме за жену госпођу црвене косе а црних очију. Али с њом није ни три дана срећно живио. Тражила је, да јој купи постељу од самога алема, жељела је сад ово, сад оно, а све саме ствари, каквих и нема на свијету. Кад он није могао да јој испуни жељу, она је плакала, свађала се с њим, ружила га. Кад му бјеше већ дозлогрдило, он је отјера. Сад тек види, шта је учинио. Уздисао је и јадиковао за малом вилом. Опет пође сваку мјесечну ноћ под старе липе, да дозове своју лијепу и добру вилу. Звао је и звао, чекао и чекао, већ постао и старац чекајући. Али се она никада више није вратила.

Народна прича из збирке Т. Остојића.

9. Kuġina kuća.

Nad pučinom zadrktao
mjesec,
iz ȍblākâ diže sjetno čelo;
tužno gleda prema onoj strani,
gdje dȍ brijega drijema malo
selo.

Drijema selo kano galeb
bijeli,
na igalu zguriv se pod krila
nè hajûći, jesu l' vali sjeli,
da l' još huji olujine sila.
Zdrava minu Marija,
svud je mirna krajina,
poboja se mali Rade,
lijep jedinac Jele mlade.
Skoči Rade preko puta,
strininog se hvata skuta:
»Strino mila, strino slatka!
Maja mi je u grad pošla,
maja nije natrag došla,
strah je, strino, tvojeg Ratka!
Vidiš, vani noć je gusta,
Rade samcat — kuća pusta;
noću idu vilenjaci
i vještice, vukòdlaci:
pusti, strino, ja se bojim
da pod krovom spavam
tvojim.«
I zadrijema mali Rade,
lijep jedinac Jele mlade.
Nakraj sela stoji lipa stara,
starija od ljudskog pametara;
a pod starom hladovitom
lipom
drven krst sa Isusovim
kipom.
Prema kipu čudna žena sjela,
crnoj smrti posestrima bijela,
zmijska kosa niz rame joj
pada,
čelik-zubi stištu se od jada,
krvav mjesec oči su joj
plamne,
a sred noći vijori se tamne
bijela halja — gole kosti
krijuć,
crni vazduh bijelim bičem
bijuć,
u raspelo gnjevnim okom
gleda,
vele usne s bijesa joj se pjene,
rad bi naprijed, ali krst joj
ne da
poć u selo, — ali eto žene,
mlade Jele, — gdjeno ide
žurna,
da je ponoć ne zastigne
burna.
»Stani, Jelo!« — bijela prosi:
»u sèlo me odmah nosi,
noć mi stazu zagalila,
noga mi se utrudila!«
— »Da te nosim, čudna
seko!«
kroz strah vrati mlada Jela:
»Potrebna sam borme cijela,
naše selo nij' daleko,
nâ kapljice pa se napij,
na mene se tad uštapi.«

Al' sve življe bijela prosi:
»U selo me, Jelo, nosi!«

»Ne ću, kumo«, — Jela veli:
»ma ni za svijet ne ću cijeli!«

»Ne ćeš? Znajder, ja sam ona
grobarica svesiona,
koja ništi, hara, gazi,
što po mojoj niče stazi;
kud mi noga stane,
trenom život sahne;
carstva minu,
sela ginu,
dub se suši,
svijet se ruši,
svuda, svuda rastu grobi,
gdje se moja noga kobi.
Ako mariš živjet, Jelo,
ponesi me sad u selo!«

»Strašna ženo, men' se
máni!«

»Čuješ, Jelo, stani, stani!
Ja sam zator smrtne krvi,
štogod dirnem, sve se mrvi.
Vojska pada
ìznenâda,
nȅ òd sablje, nȅ od strijele!
neg' od mène, žene bijele.

Vodom plivam, — burom
srnem,
zrakom letim, — zemljom
prnem;
uporedo
sred postelje
morim čedo,
roditelje;
morim popa i ratara,
davim bokca, smaknem cara.
Ljudska kletva —
moja žetva,
moja radost — ljudska tuga!
rasap svijeta — moje biće,
smrt čovjeka — moje žiće.
ja sam, Jelo, — kuma Kuga!

Ili gini, — il' me nosi!«
»Vražji rode, ma i tko si,
ni za carsku svijetlu sreću
u selo te ponijet ne ću!«
zdvojna Jela vrati kugi.

— »Ti me ne ćeš, pa će drugi;
ali čuj me, u svem selu
štedjeti ću čeljad cijelu;
žrtvu obrah si jedinu,
glavu smrvih tvomu sinu.
Nuder, Jelo! Ne prkosi!
U selo me brže nosi,
sve će kuće smrt obredit,
ali tvoju hoću štedit«.
»Rade! Sinko!« majka vrisnu,
zdvojno rukom srce stisnu,
»Rade! Sinko! Tebe gubit,
tebe gubit i ne ljubit,
tebe da mi je du crvi,
slatka krvi moje krvi!
Tebe više da ne gledam!
Nȅ, nȅ, zlato! Ja te ne dam!«
— »Nuder ho'š li? Nemoj
dugo!«
— »Evo pleći! hajd'mo,
kugo!«
Čujder, čuj!
Tam i tuj
šušti selom bijela sjena,
uz ulicu niz ulicu
svaku dirnu kolibicu,
tek bi jedna pošteđena.
Sjena hukne,
srce pukne,
sjena dahne,
život sahne;
pa kad muklo
pónôć tuklo,
svuda teško uzdisanje,
svuda strašno umiranje;
štogod mrakom počinulo,
nije zorom osvanulo.

Zaman zoveš i grobara,
zaman popa i zvonara:
od kuge je cijelo
izginulo selo.

Jela? — Nju mi goni strȁva,
gdje kod kuće Rade spava.
Kuća sama,
svud je tama.
»Rade!«
Glasa ne imade.
»Sinko!« — vikne sad na
vrati',
al' joj jeka »sinko« vrati.
Čučne plaho, prisluškiva,
da l' se dahom sin oziva.
Ništ' ne diše. Pali svijeću,
ne bi l' našla svoju sreću.
U kòmoru munjom hrli,
ali — praznu postelj grli.
»Rade! Ču li! dođe maja,
evo slatkog zagrljaja,
sto cjelova,
halja nova!
Rade! Sinko! Nevaljanče!
Što se skrivaš, moje rančе?«

Sve preleti, sve prekapa
sred dvorišta, kraj ognjišta,
ali nigdje — nema ništa!
»Ha! Tu, gledaj, leži kapa!
Njeg'va kapa! Ne budàli!
Već te imam, tepče mali!

Ali čija usred puta
ondje noga utisnuta?
To je njeg'va! Kamo? — Jao!
Od kuće je otišao!
Bože! — Ljudi! — Draga
Kugo,
dajte dijete, nemam drugo!
Rade! Rade! mili Rade! — —«
polumrtva na tle pade
na koljena bijedna žena.
Po zemlji se plačuć vlači,
sto cjelova žarkih tlači,
gdje su sinka stope male
tuj u pijesku zaostale.
»Kleta Kugo, kukavice!
Uzmi mene, varalice!
Sve ću, slatka Kugo, dati,
al' mi dijete — dijete vrati!«
Zà ogradôm stoji Kuga.
Vjetar vije plašt joj bijeli,
ù pô grožnje, ù pô ruga
strašna Kuga majci veli:
»Šta me kuneš, ženo luda?
Kuću sam ti poštedila;
zar je Kuga kriva bila,
što van kuće sin vrluda?
Tam' kod strine ga zatekoh,
pade on i pade strina;
Jelo, ti već nemaš sina!
Što ti rekoh, ne porekoh«.
Nato smjesta
Kuge nesta.

Iz starinskih tad grobova
proklijala čeljad nova,
pomladi se malo selo,
radi revno i veselo.
Na svih licih cvate sreća,
ništ' se kuge već ne sjeća.
Samo gdje se bibavica
na igalu grmeć pjeni,
stoji kuća samotnica,
pusta stijena na toj stijeni.
Sve okolo vrijeme shara,
kuće vrijeme ne ogriza;
al' ne vidiš tu ni bliza
ni pješaka ni ribara.
Samo kada mjesec zasja
zlato sipljuć na to stijenje,
iz valova gromoglasja
čudna pjesma čudno stenje:
»Tko ste, Božji ljudi,
kazano vam budi:
ne želi nevolju
susjedovu polju;
njeg'vo poharano,
tvoje razrovano;
brata tko zagrèbê,
zakopao sebe.
To vam Jela veli,
ah, vjerujte Jeli,
pa molite Boga
za jedinca moga,
da mi dâ počinka
kraj mojega sinka!«
Tudijer pjeva slijepa Jela,
kraj postelje prazne čuči,
kapu ljubi pjevajući;
tako priča svijet iz sela.
Dom joj jošte dobe ove
Kuginom se kućom zove.

August Šenoa.

Kraljeve nove haljine.

Prije mnogo godina bio jedan kralj, koji je tako uživao u novim haljinama, da je sve svoje novce izdavao na to, da se sjajno može odijevati. On niti je mario za svoje vojnike, niti se starao za kazalište, dà, ni u šetnje nije izlazio, nego samo onda, kad se mogao pokazati u svojim novim haljinama. Za svaki sat u danu imao je poseban kaput, pa kao što se o drugim vladarima govori da vijećaju u vijeću, tako se o njemu kazivalo da se oblači u odijevaonici.

U prijestonici je njegovoj bilo vrlo živo, svaki dan dolazilo mnogo stranaca. Jednoć dođoše tamo i dvije varalice i izdavahu se za tkalce govoreći, da umiju tkati najkrasniju tkaninu, što je čovjek može samo pomisliti. Nesamo što su joj boje i uzorci izvanredno krasni, nego i tkanina sama, koju oni satku, ima to čudnovato svojstvo, da je nevidljiva svakomu, koji je nesposoban za svoju službu ili veoma glup.

»Gle, to bi bilo izvrsno odijelo«, pomisli kralj; »kad bih ga imao na sebi, mogao bih saznati, tko je u kraljevstvu mojem nesposoban za svoju službu, mogao bih razaznati glupe ljude od mudrih. Namah ću sebi dati otkati takovu tkaninu!« I dade obadvjema varalicama mnogo novaca, da uzmognu odmah svoj posao započeti.

Oni postaviše dva tkalačka stana i činjahu kao da na njima marljivo rade, a ne imađahu na stanovima ni jedne niti. Neprestano zahtijevahu najtanje svile i sve više novaca, trpahu sve to u džepove i poslovahu jednako na praznim stanovima sve do noći.

»Rad bih ipak vidio«, — pomisli kralj, — »koliko su već tkanine natkali«. Bilo mu međutim nekako čudnovato, kad je pomislio, da onaj ne može tkanine vidjeti, tko je glup ili za službu neprikladan. Držao je doduše, da se to njega ne tiče i da se za sebe nema ničega bojati, ali ipak htjede prije poslati koga drugoga, da vidi, što je i kako. Svi su ljudi u gradu znali, kako čarobnu moć ima ta tkanina, pa je već svatko bio željan doznati, kako je glup ili nesposoban njegov susjed.

»Poslat ću k tim tkalcima svoga staroga ministra«, — mislio je kralj, — »taj će poštenjak najbolje znati prosuditi, kako se ta tkanina pravi, jer on je razuman i nitko nije tako sposoban za svoju službu kao on«.

I stari, dobri ministar, uniđe u djelaonicu, gdje su te dvije varalice sjedeći pri praznim stanovima radile. »Za ime Božje!« — pomisli stari ministar i izvali oči, — »ta ja ne vidim ništa«. No nije to glasno rekao.

Obje ga varalice pozvaše, da bi pristupio i rekao, da li to nije doista krasan uzorak i sjajne boje, pokazujući pritom na prazan stan. Ubogi stari ministar izbuljio još većma oči, ali ne mogaše ništa vidjeti. »Bože moj«, — mišljaše u sebi, — »ta zar sam ja glup? Toga ne bih nigda mislio, ali o tom ne smije nitko znati! Ja da sam nesposoban za službu svoju? Ne, to ne ide, ja ne smijem priznati, da nijesam vidio tkanine«.

»No, što velite na to?« — upita ga jedan od varalica.

»O krasno, prekrasno!« — odvrati ministar, gledajući na naočari. »Taj uzorak, pa te boje! Doista, reći ću kralju, da mi se to osobito sviđa«.

»To nam je drago«, — odvratiše varalice i zašeče mu nato tumačiti čudni uzorak. Stari je ministar dobro pazio, da to isto može reći, kad se vrati kralju, pa je tako i učinio.

Tad zahtijevaju varalice još više novaca, više svile i zlata, jer to trebaju za svoj posao. Međutim oni trpahu sve to u svoje džepove, a na stan ne dođe ni jedna nit, ali oni su tkali dalje na praznom stanu.

Kratko vrijeme zatim posla kralj k njima drugoga poštenjaka ministra, da vidi, kako je daleko napredovao posao i da li će skoro biti gotov. Tomu se dogodilo upravo onako kao i prvomu; gledao je i gledao, ali jer ništa nije bilo na stanu, nije ništa ni mogao vidjeti.

»Zar ne, to je krasna tkanina?« — upitale ga varalice pokazujući i tumačeći mu ujedno krasni uzorak, kojega uopće ni bilo nije.

»Glup nijesam«, — pomisli dvoranin, — »tada mora to biti moja služba, za koju nijesam sposoban? To je čudno, ali to ne smije nitko doznati«. I stade hvaliti tkaninu, koje nije vidio, i diviti se izvrsnom uzorku i krasnim bojama. »To je prekrasno!« — reče kralju. Svi su ljudi u gradu govorili samo o toj krasnoj tkanini.

Sad je htjede vidjeti i sam kralj, dok je još na stanu. S cijelom pratnjom odabranih dvoranika, među kojima bijahu i oba stara poštenjaka, što su tamo već prije bili, zaputi kralj k objema prepredenim varalicama, koji neumorno tkahu bez niti i vlakna.

»Nije li to divno?« — rekoše oba ministra, koji su tu već prije bili. »Neka izvoli samo vaše veličanstvo pogledati taj krasni uzorak, te sjajne boje!« i pritom pokazivahu na prazan stan misleći da svi ostali tu tkaninu zaista vide.

— »Što je to?« — pomisli kralj, — »ta ja ne vidim upravo ništa! To je grozno! Zar sam ja glup? Zar nijesam sposoban za kralja? To bi bilo najgore, što bi mi se na svijetu moglo dogoditi«.

»Doista, to je veoma krasno!« — progovori napokon, — »veoma sam zadovoljan!« I pri tome klimaše glavom i gledaše uporno na prazan stan, jer ne htjede reći da ništa ne vidi.

I sva pratnja njegova buljila i buljila, ali nije ništa vidjela, kao ni drugi prije njih; no svi su govorili za kraljem: »O, kako je to lijepo!« I stadoše ga nagovarati, da te nove skupocjene haljine obuče pri prvom budućem ophodu. »To je prekrasno, divno, sjajno!« — orilo se od usta do usta, i svi su bili ushićeni. — Kralj podijeli varalicama naslov dvorskih tkalaca.

Cijelu noć prije ophoda bile su varalice u dvoru i radile pri šesnaest zapaljenih svijeća, da ih ljudi vide, kako marljivo rade dogotavljajući kraljeve nove haljine. Činjahu, kao da skidaju tkaninu sa stana, a zatim rezahu velikim škarama po

zraku, šivahu iglama bez konca i napokon rekoše: »Eto, haljine su gotove«. Kralj sa svojim najodličnijim dvoranima dođe sam k njima, a varalice podigoše gore jednu ruku, kao da bi u njoj nešto držale govoreći: »Evo, to su hlače! ovo kaput! to plašt!« i tako dalje. »To je tako lako kao paučina; čovjek bi mislio, da nema ništa na tijelu, ali to je baš ono, što je krasno«.

»Jest, jest!« — govorahu svi dvorani, premda nijesu ništa vidjeli, jer tu ništa ni bilo nije.

»Sada neka izvoli vaše kraljevsko veličanstvo svoje odijelo najmilostivije odložiti«, — rekoše varalice, — »da vas možemo zaodjeti novim haljinama; ovdje pred tim velikim zrcalom«.

Kralj svuče sve sa sebe, a varalice su činile, kao da bi navlačile na njega komad po komad nove haljine; kralj se vrtio i okretao pred ogledalom.

»Oj, kako mu to dolikuje, kako mu lijepo uz tijelo pristaje!« — vikahu svi. »Kakav je to uzorak, kakove boje! To su prekrasne haljine!«

»Vani čekaju s prijestoljem na nosilima, na kojima će nositi vaše kraljevsko veličanstvo«, — najavi dvorski obrednik.

»Ja sam spreman«, — reče kralj. »Zar mi to ne stoji krasno?« I okrenu se još jednom pred zrcalom, kao da bi htio haljine svoje sa svih strana ogledati.

Komornici, koji su imali nositi skut od plašta, hvatahu rukama po podu, kao da dižu skut, a zatim iđahu i držahu se tako, kao da nešto u zraku nose; jer se ne usudiše reći, da ništa ne vide. Tako nošahu kralja u svečanom ophodu na bogatu prijestolju, a svi ljudi po ulicama i prozorima govorahu: »O moj Bože, kakove krasne haljine ima naš kralj; kako je to skupocjen skut; pa kako mu dolikuje!« Nitko se ne htjede odati, da ništa ne vidi, jer bi time očitovao, da nije sposoban za svoju službu ili da je strašno glup. Nijedne kraljeve haljine nijesu im bile tako po volji kao ove.

»Ta nema ništa na sebi, ta on je gô!« — reče napokon jedno malo dijete. — »Gospode Bože, čujte glas nevinašceta!« — reče otac njegov, a jedan šaptaše drugomu, što je dijete kazalo.

»Ta zbilja nema ništa na sebi!« — povika napokon sav narod. To se dojmilo i kralja, jer mu se činilo i samomu, da imaju pravo; ali je mislio: »Sad već moram taj ophod izdržati«. A komornici još se većma upeli držeći skut, kojega ni bilo nije.

Hans Christian Andersen; preveo Ivan Zahar.

11. Свирач.

С неке свечаности враћа се кући најбољи свирач у Вермландији. Још дјететом одбјегао је своју кућу и родитеље и отишао у бијели свијет. Враћајући се кући уз неку бујицу и слушајући мелодију слапа и поточића увриједи Поводњака хвалећи се да је он бољи свирач од њега. Идући тако ноћом дође до некога запуштеног млина. Из њега изиђе нека лијепа

дјевојка и замоли га, да јој свира, а она ће плесати. Свирач свира мелодију за мелодијом, али дјевојка није задовољна велећи да му мелодија не ваља. Свирач се напокон разљути и рече, да зове другога свирача. Чим он то изрече, нека га рука зграби за лакат и почне му гудало водити. Дјевојка је сад задовољна, али свирач је више не гледа: затворио је очи очаран мелодијом, а кад их је опет отворио — нема више дјевојке, ишчезла је.

Али гудало се миче даље. Не може да га заустави. Скаче горе доље по струнама те вуче руку и раме са собом. Па ни она рука, што држи врат гусала те прстима струне хвата, не може да се ослободи. Хладан зној пробије свирачево чело, и он се сад заиста преплаши.

— »Како ће се то да сврши? Зар да до судњега дана овдје сједим и гудим?« пита се очајно.

Гудало лети преко струнâ и дочарава мелодију за мелодијом, увијек нешто ново и тако лијепо те биједник мисли:

— »Тај, који свира на мојим гуслама, разумије своје умијеће. А ја сам за цијелога живота својега био само дрндало. Сад се тек учим, како глазба мора да звечи.«

Неколико тренутака могла га је глазба тако занијети, да је заборавио на свој несрећни удес. Али одмах за тим оћути, да га руке боле од умора и опет га обузме очајање.

— »Ових гусала не смијем оставити, док се у смрт не одсвирам. Видим да се Водењак прије не ће задовољити.«

Стане над самим собом плакати, али непрестано даље свира.

— »Било би боље по ме, да сам остао код куће у малој колибици код мајке. Што вриједи сва слава, ако јој ово мора да буде крај?«

И тако сједи и сједи читаве сате. Сване јутро, сунце изађе, а птице свуда око њега пјевају. А он гуди, гуди без престанка.

Уто је настала недјеља, и он остане сам самцат сједећи крај старога млина. Ни жива душа не пролази шумом. Све иде долином доље у цркву, па у села, што су полегла уз велику цесту.

Дође и дан, сунце се диже све више. Птице помало зашуте, али у иглицама јелâ нешто зашушти.

Не може да га заустави ни врућина љетнога дана. Он свира и свира. Дође вечер, сунце се смири на починак, али гудало његово не треба мира, а рука му се неуморно миче.

— »То је зацијело моја смрт,« рекне он. — »И то је праведна казан за моју обијест.«

У глухо доба ноћи дође кроз шуму први човјек, што га је тога дугачког дана угледао. То је нека старица згрбљених леђа, сиједих власи и од брига силно изрована лица.

— »Чудно«, помисли свирач. »Чини ми се, да ову старицу познам. Није ли то можда моја мајка? Зар је могуће, да је моја мајка тако остарјела и посиједјела?«

Он је гласно зовне и замоли.

— »Мајко, мајко, дођите к мени!« — рече он.

Она постане као зловољна.

— »Чујем, да си ти најбољи свирач у Вермланду«, проговори старица. »Што је теби до овакве старице, као ја што сам?«

— Мајко, мајко, не прођи крај мене«, дозивље јој свирач, »дођи и погледај ме!«

Нато она дође и види га како сједи и свира. Лице му је прекрило мртвачко бљедило, с чела му капље зној, а крв прокапљује испод његових ноката.

— »Мајко«, — рекне свирач, »ја ћу се скоро у мртво досвирати, али ми прије реци, да ли ми можеш опростити, што сам те у старости твојој оставио биједну и саму код куће.«

— »О, заcијело, опраштам ти у Божје, у Спаситељево име!« рекне мајка.

И кад она то рече, заустави се гудало, гусле падну из укочених руку на земљу, а свирач устане ослобођен и спасен, јер чаролија је престала, чим је старица дошла к њему те над њим изговорила Божје име.

Legende. *Selma Lagerlöf; превео М. Ловренчевић.*

12. Laž bez istine.

Iz Poljica u Dalmaciji.

Živjela tri brata. Bili dosta bogati, dva gola golcata, a treći bez košulje na tijelu, bez kape na glavi. Bili dobri lovci, a puške ne imali. Pođoše jedan prije zore u lov i ubiše tri zeca: dva ne pogodili, a treći im uteče. Prolazeći kroz goru došli u jednu kolibu, u kojoj žive duše nije, pa zapitaju baku: — Daj nam, bako, tri lonca, da svarimo tri zeca. — Dadne im tri lonca, dva razbijena, a treći bez dna. Rasjekli lovinu, stavili u lonce kuhati, al' ne ima vatre. Navrh vrha duba[1] ugledaše svjetlost. — Šta je ono, Bože moj? — reče stariji brat i pođe pod dub. Ugleda navrh duba medvjeda, gdje je rasplamsao vatru, natakao na ražanj vola pa peče. Popne se taj brat na vrh duba i pita vatre, a njega ščepa medvjed šapom: — Dobro mi došao, i ti mi se hoćeš; tebe ću za ručak, a vola za užinu!

Dođe i drugi i treći brat. I njih ščepa za vrat te im iste riječi reče. Nije druge, red je poginuti. Udare sva trojica u plač. Medvjed im se smilova pa im reče: — Eto, pustit ću vas, ako mi jedan od vas kaže čudnovatu laž.

Otpoče jedan, prihvati drugi, a treći najmlađi ovako odčepi[2]: — Ja ću vam sada jednu gačicu pričati, a nemojte ništa vjerovati, sve je laž bez istine. Rodio sam se petnaest godina prije moga oca. Kad mi se otac rodi, pođoh ja po popa, da ga

[1] hrast; [2] započne.

krsti, a on ne htjede bez Božjega dopuštenja. Vraćam se gladan i žedan putem, jedva duša u meni. Susretnem ženu, koja me pita, šta mi je. Ja joj kazah sve po istini. Ona se maši u pregaču i dade mi pregršt boba, da grizem putem. Ubilo me sunce, umorih se, legoh pod jedan dub, da malo otpočinem, a još mi tri sama zrna boba u džepu. Zaspim borme dobro pa se prevrnem s jedne na drugu stranu. U taj čas panu tri boba na zemlju i iznikoše. Ja se probudih, pogledah ispred sebe, a eto bob narastao do neba. To mi se, — rekoh, — i hoće! Počeh se penjati uz bob od koljenca do koljenca, od grančice do grančice, od mošnjice do mošnjice, eto me na nebu. Vidim gospodina Boga, — milosna ga bilo — gdje ruča, jede kruha i sira, a meni ga ni kusa ne da. Poklonim mu se i pitam dopust, da stupim pred njegovo lice. Kažem gospodinu Bogu sve, što mi se je dogodilo. Bog odmah razumije, što se meni hoće, uze u ruke veliko pero i napisa, brate moj, veliko pismo, u kojem naređuje popu, da mi krsti oca. Ja veseo da ću natrag, gledam, gdje je bob; nestalo boba. Šta se dogodilo? Kozle išlo u pašu, namjerilo se na onaj bob, pregrizlo, i meni ne ima više puta na zemlju. Kud ću, šta ću? Opet se vratim gospodinu Bogu i kažem, što mi se dogodilo. Dade mi mekinja, napunim pune džepe, i reče mi: — Bacaj mekinju za mekinjom i po njoj spusti se dolje. — Tako ja učinih, ali evo ti žalosti: ne doteklo mekinja. Šta ću sad? Sreća od Boga, napipah u dnu džepa klupko špaga[1]. Počeo ja sukati, ne može da dopre do zemlje. Mučim se i mislim, kako ću: prekidaj, donavež', prekidaj, donavež', nikako do tla ne može da sastavi. Pane mi na pamet da imam perčin na glavi. Odrezah ga pa istrgnuh vlas po vlas, vež', donavež', nikad kraja, nebo visoko a zemlja nisko, ne može te ne može. Uhvatila me muka , a ja stiskao srce pa s velike visine spustim se dolje i pras! upadoh u živicu stijenu do vrata. — Ajme meni, majko moja! — stao ja zapomagati, — kud ću sad, na koje li strane? Drpaj se, drpaj, podiži se, izmiči, nekako se otrgao i oslobodio stijene. Potrkah do kuće, uzmem veliki mlat, da razbijem stijenu. Jedva je rastreskah; bila strašna vrućina, a sve se smrzlo. Umorih se i ožednjeh, da ću na lokvu[2] napiti se vode, sunce zapiče glavnjom[3], a voda se smrzla u bunaru. Gledam naokolo sebe, ima li kamena, da razbijem mraz[4], àja[5], nigdje ni mrve kamena. Znam, što ću, promislih u sebi, — uzeh nožić, prerezah grkljan, odrezah svoju glavu, razbijem njome mraz, lijepo se napih vode i pođoh naprijed. Ja krenuo malo naprijed, pogledam na jedan dub, vidim čovjeka, gdje vrše proso, slama pada dolje, a zrnje prosa ostaje navrh duba. — Što to radiš, čovječe Božji, kako ti slama pada dolje, a zrnje ostaje gore? — On će meni na to: — Ti se tomu čudiš, a ne čudiš se sebi, što si bez glave? — Udarih se ja dlanom po čelu: a nu zbilja, gdje je moja glava? Palo mi je na pamet, da će biti ostala,

[1] pređa; [2] vrelo, izvor; [3] veliko drvo na vatri; [4] led; [5] ne, nikako.

gdje sam razbijao mraz. Brzo potrkah do bunara i nađem svoju pravu glavu. Uzeh je i stavim na njezino mjesto, ali kad sam došao doma, spazio sam se, da sam je stavio naopako: ono, što ide naprijed, natrag, a ono, što ide natrag, naprijed. — Eto, medvjede, — dovrši najmlađi brat, — istinite laži!

Medvjed se osladio ovom pričicom i reče mu: — Pošteno si lagao, ajd kući, ne ću vam ništa učiniti.

Šaljiva narodna priča iz zbornika »Matice Hrvatske«.

III. Priča o životinjama.

13. Jaje harambaša.

Iz Bosne.

Bijaše u jednom selu pet šest kokoši, koje snesoše desetak jaja. Po nesreći rekne jedna žena: — Daj da ja dadnem malo kokošima soli, ne bi li bolje jaja nosile. — Uzme šaku soli te posu kokošima. Čim se kokoši nazobaše soli, odmah pokrepaše, a ostade ono desetak jaja.

Navale u ono selo patri i zaptije[1] i stanu se dogovarati: — Šta ćemo k večeri? — Jaja! — Malo pomalo porazbijaše sva jaja, a ostane samo jedno. I ono jedno rekne: — Što ću i ja samo u čitavu selu? Daj da i ja bježim! — pa jadno jaje pobjegne iz sela u šumu.

Kada dođe u šumu, nađe pijevca. Čim pijevac ugleda jaje, odmah ga upita: — Kud si pošlo, moje jaje? — Odgovori jaje: — Ne pitaj me, moj pijevče. Muka mi dodijala, jer u mome selu tkogod dođe na konak, odmah se počnu dogovarati: — Što ćemo k večeri? — Jaje! I tako bijaše nas desetak, te sve porazbijaju, a ostah ja sam na mejdanu. Kada vidjeh, da mi nema spasa, pobjegnem u šumu. — Onda odgovori pijevac: — Tako je taman i meni bilo, jer tkogod dođe u naše selo, odmah se počnu dogovarati: — Što ćemo k večeri? I tako odmah odrede, da će pijevca k večeri. Bijaše nas desetak petnaest, i sve mi drugove pobiše, a ostah ja sam na mejdanu. Kad vidjeh, da mi spasa nema, pobjegoh u šumu.

Tude se jaje i pijevac sjarane[2] i pođu zajedno gorom. Kada dođoše k jednom kamenu, tude nađoše mačku. I upita maca jaje: — Kud si pošlo, moje jaje, i ti, prijatelju pijevče? — Odgovori jaje: — Ne pitaj me, maco, ni mene ni prijatelja pijevca, jer nam je muka dodijala. Onda ih opet upita maca: — A kakva li vam je muka dodijala? — Odgovori jaje: — Ah, moja maco, muka bome velika, jer u našim selima naopaki ljudi te nas sve pobiše. Ostadosmo samo nas dvoje te kad vidjesmo, da nam spasa nema,

[1] oružnici; [2] sprijatelje.

pobjegosmo u šumu, ne bi li kakogod još koji dan živjeli. — Onda odgovori maca: — Ah, moje jaje i ti pijevče, ta je i mene muka potjerala, jer u mom selu vrlo su naopaki ljudi. Dok im što meso pojede, odmah odsude, da je mačka pojela, te uhvativši mačku odmah je počnu biti i tako jadnu mačku isprebijaju. Dok im što žito pojede, odmah reknu: — Pojeli miši žito, a ne će mačka da ih hvata. — I tako opet jadnu mačku počnu biti. Dok im se dijete očeprlja[1] ili malo ubije[2], odmah reknu: — Očeprljala ga mačka otimljući mu iz ruke meso. Pa opet jadnu mačku počnu biti, i tako se meni dodija te pobjegoh u šumu. Zato vas molim, da se sjaranimo.

I tude se sjarane jaje, pijevac i maca te pođu gorom zajedno. Kada dođoše na jednu ledinu, ali na toj ledini magarac pase. Čim ugleda jaje, pijevca i macu, odmah ih pozdravi svojom lijepom pjesmom i upita ih: — Kud ste pošli, složna družince? — Odgovori jaje: — Muka nam je dodijala, moj magarčiću, jer u našem selu naopaki ljudi pa nas muče i biju, te više ne mogosmo trpjeti i tako pobjegosmo u goru. — Onda odgovori magarac: — I meni je velika muka dodijala, jer u mome selu, ako će tkogod lonaca tjerati u svijet, natovare na magarca; ako će drva dotjerati, na magarcu; ako će zemlje dotjerati za lonce, na magarcu; ako vode, na magarcu; ako soli, na magarcu; ako je otjerati đubre na njivu, na magarcu. Već mi to dodija, podigoh svoje uši i pobjegoh u šumu. Daj ti, moje jaje, pijevče, maco, pustite me u društvo, da i ja s vama idem u goru. — Odgovori mu jaje: — Ajde slobodno sa mnom. — Tu se moj magarčić uputi s njima te pođoše gorom.

Kad su bili k jednoj vodi, ali na toj vodi ovan vodu pije. Upita ih ovan: — Kud ste pošli, složna družince? — Odgovori jaje: — Muka nas natjerala, moj vjerni druže. — Upita ovan: — Kakova vas muka natjerala? — Odgovori jaje: — Velika muka, moj druže, a što je tebe tude dotjeralo? — Odgovori ovan: — Ah, ne pitaj me, moj mali bjelane! — Momu društvu bijaše naopak zapovjednik te sve moje drugove prodade, a ja sâm ostadoh, te navali na me veliko zvono i poče me goniti pred ovcama. Čim bi ovca koja u štetu uljezla, odmah bi počeo mene biti. To se meni dodija, te ne mogoh trpjeti i tako pobjegnem u goru, pa vas molim, složno društvo, hoću li i ja s vama? — Odgovori jaje: — Hajde slobodno! —

I tude se upute jaje, pijevac, maca, magarac, ovan te pođu gorom. Kada dođoše k jednoj ledini, ali na ledini vuk leži. Čim ih vuk ugleda, odmah ih upita: — Kud ste pošli, složna družince? — Odgovori jaje: — Muka nam dodijala, moj mrkane! — Kakva muka, moj mali bjelane? — Muka bome velika, jer u našem selu naopaki ljudi, počeše nas biti i mučiti, te se nama

[1] ogrebe; [2] rani se.

već dodija i tako pobjegosmo u goru. — Onda poče vuk: — Ah, i meni je velika muka dodijala, jer kud sam god hodo, što bi im god nestalo, odmah reknu: — Vuk izjeo! — Počeše me progoniti i biti. To se meni dodija te pobjegoh u goru, i evo me sada s vama.

Pođu otalen gorom. Kada dođoše na jednu ledinu, sjedoše, da malo opočinu. Tada poče vuk: — Šta će sada biti? Ja sam ogladnio, koga ću ja sada pojesti? — Odgovori jaje: — E, da bi mene, ja malen, ne može ti biti ni oblizak! — Nato pijevac: — Ja perušan[1], dok bi me očepuso[2], ne bi ti ostalo ništa. — Maca: — Ja sam dugih pandža, samo što bi te iščeprljala! — Magarac: — U meni ništa do samih kostiju! — Ovan: Ja sam i velik i debeo, evo, mo'š se dobro najesti; samo ti zini, a ja ću se zatrkati, pa ću živ u usta uletjeti. — Tada vuk stane, a razvrati usta. Ovan se zatrči pa zapotegne[3] vuka u čelo. Vuk odmah padne mrtav. Onda rekne jaje: — E, ovan ubi sada vuka! Tko će ga nositi? — Odgovori pijevac: — Ja ne mogu. — Onda mačka: — Ne mogu bome ni ja. — Magarac: — Ja sam naučio nositi; de ga na me natovarite.

Tude natovare vuka na jadnoga magarca te pođoše gorom; kad u gori namjere se na jednu kuću te rekne: — Baš ćemo u onu kuću na konak. Pođu preko jednog zida. Tude se nekako jaje iskotura, a pijevac se digne na krila i proleti. Mačka dočepa se koca i ispuže. Ovan se zatrči i preskoči. Magarac ne mogne nikako, jer mu bijaše teško, te se izmakne i nekako preskoči, a vuk s njega padne pod zid, i tako odu u onu kuću. Kada dođoše u kuću, ali kuća puna vukova! Tad stanu večerati te počeše nazdravljati jedan drugomu. Čim počeše jajetu nazdravljati, a jaje će: — Zdrav bio kao i onaj za plotom! — Tada se vukovi stanu dogovarati: — Hajdemo vidjeti, šta je za plotom? — Kada oni za plot, a vide: ubili vuka! Onda se poplaše i pobjegnu u šumu. Kad su bili usred gore, onda rekne jedan: — A, vidi, velike li smo budale, gdje mi pobjegosmo u šumu, a njih ostavismo u kući! Dajte da se vratimo pa da vidimo, što rade. — Onda oni rekoše: — Ne smijemo, jer jesi li vidio, kako su onoga ubili, pa će i nas. — A on onda odgovori: — Hajde, budale jedne, šta vam mogu nauditi! — Šta ćemo mi sada raditi? — Hajde da se mi sada vratimo, pa vi ostanite za plotom, a ja ću poći do njih u kuću, jer ih se ne bojim; bome sam ja jači od njih. Šta će mi nauditi ono malo bijelo? A šta ono kudrasto, pa ono gigasto i ono mršavo veliko? Dok ja zinem, ono mršavo će uteći, a ono bijelo veliko ja ću pojesti.

I otalen se vrate natrag kući. Kad su bili do plota, onda oni ostanu za plotom, a on ode kući. Kad ga ugledaše iz kuće, reknu: — Kud ćemo mi sada? Eto idu, bome će nas sve pojesti! — Onda rekne jaje: — Idem ja u lug (pepeo), pijevac neka ide na gredu,

[1] pun perja; [2] oskubao; [3] udari.

mačka pod policu, magarac za vrata, ovan u budžak, pa kad vuk dođe, ja ću pomalo kuhati, a on će odmah k vatri doći pa će početi u vatru puhati, a ja ću puknuti, pa ću ga vatrom posuti po zubima. Mačka neka skoči ispod police pa neka zdjapi[1] za oči: ovan neka ga gruva iz budžaka, a magarac neka skače za vratima i počne pjevati svojim lijepim glasom. Pijevac neka skače od grede do grede i neka kakoće.

U to doba vuk na vrata. Kad dođe u kuću, al u kući nikoga! Nego vidi, gdje se malo vatre svijetli. Tada pođe k vatri, da naloži, da vidi, kud su otišli. Kada dođe k vatri, poče puhati u vatru, a uto ti jaje pukne pa vuka posu vatrom po zubima, a mačka skoči ispod police pa popade vuka za oči. Tada ovan skoči iz budžaka pa grune vuka, a pijevac sve skače od grede do grede i sve kakoće. Magarac za vratima stupči[2] i sve reve. Uto se vuk izmakne iz kuće i uteče u ostale vukove.

Kada dođe među njih, stanu ga pitati, kako je tamo. On stade odgovarati: — Prođite me se, jer vam ne mogu od rugla kazati, kako je. Ama, znate li, koliko je ono malo bijelo pa se sakrilo u lug, a ono kudrasto pod policu; ono gigasto na gredu, ono bijelo veliko u budžak, a ono veliko mršavo za vrata. Kad ja dođoh u kuću, ali u kući nigdje nikoga nema, nego samo se malo vatre svjetluca. Ja pođoh k vatri, da malo naložim vatre, da vidim, šta su uradili. Počeh puhati vatru, a ono malo bijelo puče iz luga pa mene vatrom po zubima, ono kudrasto ispod police pa mene za oči, a ono veliko bijelo iz budžaka pa mene poče biti; ono mršavo iza vrata sve poče vikati: — Amo ga! amo! — A ono gigasto poče sve skakati od grede do grede i sve viče: — Dajde mi ga amo! Još da me bude uhvatio onaj ršo, ili da me budu dodali onomu gigastomu gore na grede, ne bi me nigda kuća vidjela.

Kada čuše ostali vukovi, šta mu se dogodilo, odmah pobjegoše glavom bez obzira, a kuća ostade jajetu i njegovoj družini, te se moje jaje i dan danas po vučjoj kući širi.

Narodna priča iz zbornika »Matice Hrvatske«.

14. Iz »Medvjed Brunda«.

Medvjed Brundo knez je zvjeradi na Velebitu. Ostario je već i teško vlada. Zvjerad ga više ne štuju kao prije. Sve je nesložno i otima se o vlast. Probudivši se jednom Brundo od zimskoga sna vidi, kako je, dok je on spavao, došao Čovjek (Mlečići) ispreko mora i posjekao Južni Do. On srće u borbu protiv Čovjeka, ali je ne izdrži, no se ranjen vraća u svoje leglo. Na sijelu, na kojem je okupio zvjerad, govori žalosno o nekadašnjim vremenima, o Čovjeku, o slobodi, o slozi i o propasti drage šume i onim vremenima, kad se Čovjek bojao gore njegove i zvjeradi. Ali ga više nitko pravo ne sluša. Štoviše među zvjeradi nastane metež, u kojem je mladi i junački Vukan zaklao Cera. Poradi toga Brundo progna Vukana. Sad Lija, mudri Striko i Vukan skuju urotu protiv Brunda, i dok on živi u svojim lijepim uspomenama i razmišlja o negdašnjoj slavi, zvjerad navale na nj, a Vukan ga teško izrani. Brundo teško ranjen povuče se u svoju spilju, a urotnici ga živa zakopaju i podignu mu »spomenik«. Ali Brundo se izvuče iz spilje i proglasi, da se odriče kneštva, pa krene na Goliće, gdje se sastane s Vukanom. Oni se pomire, i kad su pijani i obijesni Mlečići zapalili šumu, upuste se s njima u borbu. Ali Mlečić pogodi Vukana nožem sred srca, te on mrtav padne. Brundo se i dalje bori pa goni Mlečića s kršnih gora k lađama, no napokon se teško ranjen vraća svome leglu.

[1] zgrabi; [2] udara.

Prognanici (V. Pjevanje).

4. Kvar! Kvar!

Jadni Brundo stari svom se leglu vere.
Sto ga rânâ peče. — Čemu živjet sada?
Na svakom koraku posrće i pada.
Čuje, kako požar hrast posljednji ždere.
Da mu se je barem do rupe popeti,
i na onom visu tiho umrijeti!

Al ne može dalje, izdale ga snage.
Oh, da mu je barem sunce dočekati,
i sa one kršne strane pogledati,
ostade li štogod od šumice drage!
Gleda, kako pod njim plamsa zadnja grana,
ćuti, kako krv mu probija iz rânâ.

Motri: div Velèbit u nj sad bulji s vrha.
Siv je i gô. Sva mu vidiš kamen-rebra.
Ćelav je i ćosav; bez dlake mu njedra.
To je golem kostur bez mesa, bez srha.
Svoje prazne oči na Brunda òbârâ;
bulji, šuti, — ne znaš: žali ga il' kara.

I Brundo osjeća, da mu tone snaga.
Tužnim okom gleda svoju rodnu goru.
»Šumo! Šumo! — šapće medvjed na umoru —
I ti nam propadaš, nestaješ bez traga!
A vazda nas mora boljeti i peći,
što smo sami krivi jadu i nesreći.

O gorice naša, naša lijepa goro,
nad tobom ne krešti više suri oro,

ni pod suhim panjem divlji kokot kriče,
niti zmija psiče kroz mlado šibljiče.
Juče si nam bila kitna i zelena,
a danas si stijena gromom ofurena.

Bara kraj tihoga sela Paripovca,
u kojoj se gljista i žabić praćaka!
Debla puna mëda sred luga Jelovca!
Ej Golići, sijelo laganih mačaka!
Stignuo nam časak tužnog umiranja.
Zbogom, druzi moga davnog mladovanja!«

I naš Brundo klone; zadnji pogled baci
od valova slanih do gorskih litica;
osjeti, da sad mu trnu sunca traci,
i nešto ga čudno pod kožom golica.
Posljednjim silama do kama doplazi;
čučne, glavu pruži i — jezik isplazi.

Muklo, tužno vrela u klancima šúmê.
Crna sjeta pada na doce i hume.
Na strmini mrtav leži Brundo stari.
Pusto je i sparno, — ćutiš sunčev žar.
Sa dalekih gora lete lešinari,
a gavrana jato grakće: »Kvar! Kvar! Kvar!«

Vladimir Nazor.

15. Како је Могли доспио међу вукове.

Било је седам сати једне врло топле вечери на сионијским брежуљцима, кад се Отац Вук пробудио од свог дневног починка, огребао се, зијевнуо и испружио своје шапе једну за другом да стресе дремовни осјећај из њих. Мати Вучица лежала је положивши јаку сиву носурину међу своја четири младунчета, који су се ваљали гунђајући, а мјесец је свијетлио кроз отвор спиље, у којој су сви живјели.

Отац Вук наћули уши. Одоздо из јарка, што се простираше до малене ријеке, разабра се оштро, љутито, пјевуцкаво завијање тигра, који није ништа ухватио, а не мари ако о тој његовој незгоди сазна и читава џунгла.

»Луда!« рече Отац Вук — »кад отпочиње ноћни свој посао с таквом галамом! Зар он мисли, да је наша дивљач као његови тусти волови на Уенганги?« »Х'м! Ноћас он не лови ни јелена ни вола«, — рече Мати Вучица — »него Човјека.«

Завијање је тигрово дотле прешло у неко мрморење и зврчање, које као да је допирало са свију страна наоколо. Био је то глас, који опчињава дрвосјече и скиталице, кад спавају под ведрим небом, и сили их каткад да потрче равно у раље тигрове.

»Човјека!« — понови Отац Вук показавши све бијеле зубе своје. »Нут! Зар нема доста буба и жаба у барама, да мора хватати човјека, и то баш на нашем земљишту!«

Закон џунгле, који никад ништа не одређује без разлога, брани свакој звијери да хвата Човјека, изузевши ако га убија да покаже дјеци, како ваља убијати; али се то онда не смије никад догодити на ловишту свога чопора или племена. Прави је разлог томе Закону ово: — кад се убија Човјек, онда прије или касније долазе бијели људи на слоновима с пушкама, и стотине смеђих људи с таламбасима, праскавицама и зубљама. Онда сватко у џунгли трпи. Разлог пак, што га звијери саме казују, јест тај, да је Човјек најслабији од свих живих створова и да се најмање може бранити, па да је зато срамота дирати га. Још казују, — а то је истина — да звијери, које једу Човјека, постају шугаве и губе зубе.

Зврчање постаје гласније и заврши се са громким »Ааарх!« како виче тигар кад напада.

Мало затим зачу се неко чудно и нејуначко урлање. »Промашио је«, рече Мати Вучица. »Што то значи?«

Отац Вук истрча неколико корака и чу Шир Кана, како бијесно гунђа и режи ломећи се кроз грмље.

»Луда није знао да учини паметније, већ да скочи у огањ у околу дрвосјечâ, гдје је себи опалио ноге«, рече Отац Вук загроктавши. Чагаљ Табаки је с њиме.«

»Нешто долази узбрдо«, рече Мати Вучица напевши једно ухо. »Буди спреман.« Грмље зашушти у гуштари, и Отац Вук чучну потрбушке, спреман да скочи. О онда, да сте то гледали, видјели бисте најчудеснију ствар на свијету — вука, који се сам заусатвља у скоку. Скочио је прије него што је видио, на што скаче, а онда је хтио да се задржи. Посљедица је била та, да је ђипнуо равно у зрак четири до пет стопа високо, и спустио се готово на истом мјесту, с којега се дигао.

»Човјек!« истисне кроз зубе. »Човјечје младунче! Погледај само!«

Равно пред њим, хватајући се за ниску грану, стајало је наго смеђе дијете, које је негдје тек проходало — њежно и кудраво мало створење, какво никад није долазило пред вучју спиљу у ноћи. Дијете погледа у лице Оца Вука и насмије се.

»Зар је ово човјечје младунче?« запита Мати Вучица. »Нијесам још никад ниједно видјела. Донеси га овамо.«

Вук, који је викао носити своје властите младе, може, ако је потребно, зграбити зубима јаје а да га не разбије; па премда су чељусти Оца Вука чврсто стиснуле леђа дјететова, ипак му

ниједан оштри зуб није изгребао мекане коже, кад је положио дијете међу своје младе.

»Како је малено! Како наго — и како смионо!« рече Мати Вучица благим гласом. Дјетешце поче гурати вучју младунчад, да се дочепа топлога крзна вучичина. »Гле! Оно ће с другима да руча. Зар је то доиста човјечје младо? Чуј, да ли се икад која вучица могла подичити, да је имала човјечје младе међу својом дјецом?«

»Слушао сам гдјекада такво што, ал никад у нашем Чопору или за мога времена«, рече Отац Вук. »Ово је сасвим без длаке и могао бих га згњечити притиском своје шапе. Но, гле, дијете диже своје очи и не боји се ништа.«

Уто мјесечина на отвору спиље потамни, јер се велика углата глава и рамена Шир Канова протиснуше кроз улаз. Табаки, који је стајао за њим, запишти:

»Господару, господару, — ушло је овуда!«

»Шир Кан исказује нам велику част«, рече Отац Вук, али су му очи биле бијесне и љутите. »Што тражи Шир Кан?«

»Свој плијен. Човјечје младо пошло је овим путем«, рече Шир Кан. »Родитељи су његови побјегли. Предајте ми га!«

Право је рекао Отац Вук: Шир Кан био је скочио у огањ дрвосјеча, и био је бијесан од бола, што су му га задавале опаљене шапе. Но Отац је Вук знао, да је отвор спиље претијесан за тигра да уђе. Шир Канова рамена и предњи удови били су скврчени, јер му је недостајало простора, као што би било човјеку, кад би хтио да се бори у бачви.

»Вуци су слободан народ«, рече Отац Вук. »Они примају заповиједи од Главара свога Чопора, али не од каквог шареног убилца стоке. Човјечје је младо наше — и ми га можемо убити, ако нас буде воља.«

»Била ваша воља или не била — тко пита за вашу вољу? Тако ми бика, којега сам заклао, зар да као луда овдје блејим у вашу бухару за оно, што с правом мени припада? Ја то говорим, чујеш ли, ја, Шир Кан!«

Тигрова вика заори спиљом попут грмљавине. Мати Вучица отресе своју младунчад од себе и, поскочивши напријед, очи њене, кријесећи се у мраку као два зелена мјесеца, упријеше се у свијетле очи Шир Канове.

»А ја Ракша (демон), теби одговарам. Човјечје је младо моје — и само моје, јеси ли разумио, шепавче. Не ће бити убијено, него ће проживјети да трчи с Чопором и лови с Чопором; а напослије — чуј ме, ти ловче малене голе дјеце, жабоједо, рибарчићу — дијете ће ово напокон уловити тебе! А сад путуј, или — тако ми Самбхура (јелена), којег сам убила (јер ја не ждерем изгладњелу стоку) — вратит ћеш се својој матери хромији него што си дошао на свијет, ти опаљена звијери џунгле! Шибај!«

Отац Вук погледа је сав у чуду. Био је већ готово заборавио дане, кад је освојио своју домаћицу у јуначком мегдану са пет других вукова, а ни онда је нијесу од мила називали демоном. Шир Кан би се још и могао у потреби огледати с Оцем Вуком, али да се ухвати у коштац с Вучицом, за то није имао петље, јер је она имала згодније мјесто за бој, па би се борила до посљедњега даха. Стога одмаче из спиље мрмљајући, и кад је био подаље повиче:

»Сваки пас лаје на свом дворишту. Видјет ћемо, што ће Чопор казати, кад чује да примате у своје коло човјечју дјецу. Младо је моје, и у моје ће зубе ипак доћи, ви татови с чупавим репом!«

Мати Вучица леже до својих младих тешко дашћући.

Књига џунгле. *Rudyard Kipling: превео Владоје Дукат.*

IV. Narodne pjesme.

16. Урош и Мрњавчевићи.

Састала се четири табора
на убаву на пољу Косову,
код бијеле Самодреже цркве:
једно табор Вукàшина краља,
друго табор деснога Угљеше,
треће табор војеводе Гојка,
а четврто царевић-Уроша;
цареви се отимљу ȍ цȃрство,
међу се се хоће да пòморê,
злаћенима да побòду ножи,
а не знáду, на кòме је царство.
Краљ Вукашин вели: »На мѐни је;«
деспот Угљеш: »Није, нег' на мени;«
војвод' Гојко: »Није, нег' на мени;«
ћути нејак царевић Урошу,
ћути дијете, ништа не бѐсједи,
јер нѐ смије од три брȁтијенца,
братијенца, три Мрњȁвчевића.
Пише књигу Вукашине краљу,
пише књигу и шаље чауша
дȍ Призрена града бијелога,
до ȍнога протопоп-Недјељка,
нека дође нȁ Косово равно,
да он каже, на коме је царство:
он је свијетла цара причѐстио,
причестио и испòвједио,
у њега су књиге старȍстȃвнê.

Пише књигу деспоте Угљеша,
пише књигу и шаље чауша
до Призрена града бијелога,
до онога протопоп-Недјељка;
трећу пише војевода Гојко,
и он шиље огњена чауша;
а четврту царевић-Урошу
пише књигу и шаље чауша.
Сва четири ситне књиге пишу
и пошиљу огњене чауше
све потајно један од другога.
Састаше се четири чауша
у Призрену граду бијеломе
код двора протопоп-Недјељка;
али прота дома не бијаше,
но у цркви бјеше на јутрењи,
на јутрењи и на летурђији.
Кол'ко с' силни огњени чауши,
колико су силни од силнијех
те не хтјеше коње одјахати,
но у цркву коње нагонише,
ударају протопоп-Недјељка:
»Брже хајде, протопоп-Недјељко,
брже хајде на Косово равно,
да ти кажеш, на коме је царство;
ти си свијетлог цара причестио,
причестио и исповједио,
у тебе су књиге староставне;
јал' ћеш сада изгубити главу.«
Сузе рони протопоп Недјељко,
сузе рони, па њима говори:
Одбијте се, силни од силнијех,
док у цркви закон савршимо,
знати ће се, на коме је царство.«
Тако су се они узмакнули.
А кад закон Божји савршише,
изљегоше пред бијелу цркву,
тад говори протопоп-Недјељко:
»Дјецо моја, четири чауша!
Ја сам свијетла цара причестио,
причестио и исповједио,
ал' га нисам питао за царство,
већ за гријехе, што је сагријешио;
но идите до Прилипа града,
до дворова Краљевића Марка,
а до Марка, до мојега ђака,
код мене је књигу научио,
код цара је Марко писар био.

У њега су књиге староставне,
и он знаде на коме је царство;
ви зовите на Косово Марка,
хоће Марко право казивати,
јер се Марко не боји никога
разма једног Бога истинога.«
Отидоше четири чауша,
отидоше ка Прилипу граду,
бијелу двору Краљевића Марка.
Кад су били пред бијеле дворе,
ударише звекиром на врата:
то зачула Јевросима мајка,
па дозива свога сина Марка:
»Сине Марко, моје чедо драго,
тко удара звекиром на врата?
Баш ко да су бабови чауши.«
Уста Марко те отвори врата,
чауши се поклонише Марку:
»Божја т' помоћ, господару Марко!«
А Марко их омилова руком:
»Добро дошли, моја дјецо драга!
Јесу л' здраво Србљи витезови
и честити цареви и краљи?«
Чаучи се смјерно поклонише:
»Господару, Краљевићу Марко!
Све је здраво, али није мирно:
господа се тешко завадила
на Косову пољу широкоме
код бијеле Самодреже цркве,
и они се отимљу о царство,
међу се се хоће да поморе,
злаћенима да победу ножи,
па не знаду, на коме је царство:
тебе зову на поље Косово,
да им кажеш, на коме је царство.«
Оде Марко у господске дворе
пак дозива Јевросиму мајку:
»Јевросима, моја мила мајко!
Господа се јесу завадила
на Косову пољу широкоме
код бијеле Самодреже цркве
и они се отимљу о царство,
међу се се хоће да поморе,
злаћенима да пободу ножи,
а не знаду, на коме је царство,
мене зову на поље Косово,
да им кажем, на коме је царство.«
Кол'ко Марко тежио на правду,

тол'ко моли Јевросима мајка:
»Марко сине, једини у мајке!
Не била ти моја хра́на клета,
немој, сине, говорити криво
ни по ба́бу ни по стричевима,
већ по правди Бога истинога;
немој, сине, изгубити душе;
боље ти је изгубити главу,
него своју огријешити душу.«
Узе Марко књиге староставне,
па опреми себе и Шарина,
Шарину се на рамѐна баци,
отидоше у Косово равно.
Кад су били краљеву шатȍру,
рече тада Вукашине краљу:
»Благо мени до Бога милога!
Ето мени мога сина Марка,
он ће казат, на мени је царство,
од ȍца ће ȍстанути сину.«
Марко слуша, ништа не гȍвори,
на шатȍра не ȍкренê главу.
Кад га видје Угљеша војвода,
тад Угљеша ријеч говȍрио:
»Благо мени, ето ми синовца,
он ће казат, на мени је царство,
кажи, Марко, на мени је царство,
оба ћемо кратски цȁровати.«
Шути Марко, ништа не бесједи,
на шатора не окреће главу.
Кад га видје војевода Гојко,
таде Гојко ријеч говорио:
»Благо мени! ето ми сино́вца,
он ће казат, на мени је царство:
кад је Марко још нејȁчак био,
ја сам Марка врло миловао,
у свилена њедра увијао,
кано красну ȍд злâта јабуку;
куд сам гође на кȍњу ходио,
све сам Марка са собом водио;
кажи, Марко, на мени је царство,
ти ћеш, Марко, први царовати,
а ја ћу ти бити до кȍљена.«
Шути Марко, ништа не говори,
на шатора не окреће главу,
право оде бијелу шатору,
ка шатору нејака Уроша,
догна Шарца цару до шатора,
ондје Марко Шарца ȍдсједнуо.

Кад га видје нејаки Урошу,
лако скочи са свилна душека,
лако скочи, паке проговори:
»Благо мени! ето мога кума,
ето кума, Краљевића Марка,
он ће казат, на коме је царство.«
Руке шире, у грла се грле,
у бијело цјеливају лице,
за јуначко питају се здравље,
па сједоше на свилна душека.
Тако мало вријеме постајало,
данак прође, тамна ноћца дође.
Кад ујутро јутро освануло,
и пред црквом звона ударише,
сва господа дошла на јутрење,
у цркви су службу завршили,
изљегоше из бијеле цркве,
у стȍлове пред цркву сједнули,
шећер ију, и ракију пију.
Марко узе књиге староставне,
књиге гледа, а говори Марко:
»А мој бабо, Вукашине краљу!
Мало л' ти је твоје крȁљевине?
Мало л' ти је? Остала ти пуста!
Већ с' о туђê отимате царство.
А ти, стриче деспоте Угљеша!
Мало л' ти је деспотства твојега!
Мало л' ти је? Остало ти пусто!
Већ с' о туђê отимате царство.
А ти стриче, војевода Гојко!
Мало л' ти је војводства твојега?
Мало л' ти је? Остало ти пусто!
Већ с' о туђê отимате царство.
Видите ли, Бог вас нѐ видио!
Књига каже, на Урошу царство,
од оца је остануло сину,
дјетету је од кољена царство.
Њему царство цаде наручио
на сȁмрти кад је пȍчинуо.«
Кад то зачу Вукашине краљу,
скочи краљу од зѐмљê на ноге,
па потрже злаћана ханџа́ра,
да убȍдê свога сина Марка.
Бјежи Марко испред родитеља,
јер се њему, брате, не пристоји
са свȍјим се бити родитељем,
бјежи Марко око бијеле цркве,
око бијеле цркве Самодреже.

Бјежи Марко, а̀ тјера̂ га краљу,
кад су трипут коло саставили
око бијеле Самодреже цркве,
готово га бјеше сустигао,
ал' из цркве нешто прого̀ва̂ра̂;
»Бјеж' у цркву, Краљевићу Марко:
видиш, гдје ћеш данас погинути,
погинути о̀д сво̂г родитеља,
а за̀ пра̂вду Бога истинога.«
Црквѐна̂ се отворила врата,
Марко бјежи у бијелу цркву,
за њиме се врата затво̀рила.
Краљ допаде на црквена врата,
по диреку удара ханџаром,
из дирека крвца по̀капала,
тад се краљу био покајао,
те је ријеч био говорио:
»Леле мене до Бога једнога,
гдје погубих свога сина Марка!«
Ал' из цркве нешто проговара:
»А чујеш ли! Вукашине краљу!
Ти нијеси посјекао Марка,
већ по̀сије̂че Божјега анђела.«
На Марка је врло жао краљу
те га љуто куне и проклиње:
»Сине Марко, да те Бог убије!
Ти немао гроба ни порода!
И да би ти душа не испала,
док турскога цара не дво̀рио!«
Краљ га куне, цар га благо̀сиља̂:
»Куме Марко, Бог ти по̀могао!
Твоје лице свијетло на дивану!
Твоја сабља сјекла на мејдану!
Нада те се не на̀шло јунака!
Име ти се свуда спомињало,
док је сунца и док је мјесеца!«
Што су рекли, тако му се стекло.

Народна пјесма из Вукова зборника.

V. Narodna epopeja.

17. Из Хомерове Илијаде.

Пријам код Ахилеја (24. пјевање).

Ахилеј већ неколико дана жали Патрокла и свако јутро повлачи тијело Хекторово око гроба Патроклова. Кад то већ додија боговима, шаље Зеус Тетиду к Ахилеју нека му каже његову (Зеусову) вољу, да има предати Пријаму тијело његова сина Хектора; тако исто шаље Зеус Ириду к Пријаму, да му јави нека носи уцјену и пође к Ахилеју искупити Хекторово тијело. Пријам одлази предвече на колима с гласником у о̀ко̂ ахејски. Кад изађе из града, дође му усусрет бог Хермија те га лијепо испрати кроз војску ахејску, да га нитко не види.

Тако рекавши бог на широки врати се Олимп
Хермија, а с кола Пријам стари на земљу скочи,
Идеја остави ондје, те Идеј остане коње
и мазгове притежућ. Тад старац пође к чадору,
гдје је љубимац Зеусов Ахилеј сједио, — њега
нађе унутра, а друзи далеко сједе; јунака
два се усопила служећ: Аутомедон витез и Алким
од рода Аресова. Ахилеј је управо престо
јести и пити, и сто је пред њиме стајао јоште.
Униђе велики Пријам, а они не опазе; — старац
обујми кољена дивног Ахилеја, пољуби њему
руке људоморне, што му синова убише много.
Као што тада грозна грехота човјека стисне,
који на дому убив јнака и други народ
к богатом човјеку дође, и чуде се који га виде:
тако се зачуди дивни Ахилеј Пријама спазив,
сви се зачуде други и један погледа другог.
Њега молећи Пријам боголики рече му ријеч:
»Сјети се оца свога, Ахилеју бозима слични,
старца, како сам и ја, на прагу старости худе.
Њега сусједи ваљда, што живе около њега,
тару, и никога нема, да уклетву, невољу скине;
али опет кад чује за тебе жива, у души
својој се радује он и све дане се нада
милога угледат сина, од Троје када му дође.
Ал' ја пре јадан јесам: породих у широкој Троји
врло добрих синова, а сада ми нема ни једног.
Ја сам их имао педесет, кад ахејски дођоше сини;
једна их утроба сама деветнаест породи мени,
друге ми синове жене у дворима рађаху мојим,
многима налет је Арес разглобио кољена њима,
а ког јединог имах, те брањаше и град нам и нас,
тог ти недавна уби, кад брањаше своју домају,
Хектора. К лађама зато и долазим ахејским сада
њега откупит од тебе и голему уцјену носим.

А ти се богова бој, Ахилеју, смилуј се на ме
оца се сјетивши свога — од њега јаднији ја сам,
који поднесох, што није поземљар ни један, те пружих
руке к устима оном јунаку, што сина ми уби.«
Рече те побуди жудњу у њему, за оцем да плаче,
за руку старца примив Ахилеј мало га рине.
Од њих се двојице један људоморе Хектора сјети
и тужно плакаше савит Ахилеју пред ноге дивном,
а свог сад плакаше оца Ахилеј, а сад Патрокла
плакаше, те плач њихов по читаву стане чадору.
А кад јаука већ се Ахилеј надовољи дивни,
те му плакања жеља из у́дôвâ, из срца оде,
са свог дигне се сто́ца и подигне за руку старца
главу му сиједу жалећ у сиједу његову браду,
бесједу започне с њим и крилате прозбори ријечи:
»Јадниче, доиста зла си претрпио много у души!
Како си к ахејским сам се усудио лађама доћи
на очи човјеку оном, што много вâљâнê сине
теби посмицах већ? у тебе је гвоздено срце!
Него на столац се дедер посади, и у срцу јаде
пустимо нека се смире, и ако туробни јесмо,
јер страховити плач помоћи ништа нам не ће.
Тако већ бесмртни бози одредише људима јадним,
нека живе у тузи, а сами без бриге јесу.
Бачве двије леже у Зеусову дому, — из једне
дарове даје зле, а из друге дарове добре.
Коме громовни Зеус из обију бачава смијеша,
Тај ће се на зло намјерит сад, а сада на добро;
коме невоље даде, у ругло вргне га Зеус-бог,
те тог по земљи дивној гладотиња прогони худа;
лута, а богови њега не часте ни људи смртни.
Тако и Пелеју бози од порода дарове сјајне
дадоше; некад бо бјеше на гласу мед људима свима
благом и обиљем он, Мирмидо́нцима краљево он је;
ако је и био смртан, ал' богињу даше му жену; —
али и њему је зла удијелио бог, те у дому
није се родило њему сино́вâ, да владају једноћ,
него породи једног кратковјека сина; не дворим
њег у старости му ја, јер од дома врло далеко
сједим под Тројом тебе и твоју цвијѐлêћи дјецу.
Чујемо, старче, и за те да некада сретан си био;
докле обузима Лезб, сијело Макара, горе;
докле Хелеспонт иде неизмјерни, Фригија озго,
тим си владао, веле, синовима дичан и благом.
А кад ти небески бози биједу дадоше ову,
око зидова ти битке и људска крвопролића
једнако трају, ал' трпи, без престанка не плач' у души,
јер си помоћи не ћеш за врлијем тугујућ сином

нит ћеш га дићи, већ зло би догодити могло се теби.«
Њему одговори затим старина боголики Пријам:
»Не сједај мене на столац, ој гојенче Зеусов, док Хектор
још у чадору лежи несахрањен, већ дâј откинут
брже, да оч'ма га видим, и уцјену прими од мене
многу, коју ти носим. Наслађуј се њом и поврати
у крај се очински свој, у животу када си мене
пустио мојем, да гледам још и дуље свјетлост сунчану.«
Њега погледа мрко Ахилеј брзоноги велећ:
»Немој ме дражити, старче, та и сам сам накан ти дивног
Хектора на откуп дати; од Зеуса ми гласница дошла
мати је — која ме роди, старине морскога кћерка.
Па и за тебе знадем, о Пријаме, не можеш тајит,
да те је к лађама бог ка брзијем довео неки,
јер се у војску не би ни човјек у напону, снази
доћи усудио, јер би стражари спазили њега,
нити би засунака од врата ȍдривô лако.
Зато ми немој сад узбуњивати тугама срце,
да те у свом чадору не усмртим, ако и јеси
сада прибјѐгâр ти, да Зеусов не преступим налог.«
Рече, — и њега се старац побоји те послуша ријеч,
а син Пелејев тад из чадора поскочи ко лав,
не скочи сам, већ и два другара пођу за њиме,
витез Аутȍмедон једно и Алким друго; — Ахилеј
иза Патрокла мртвог од свију их вољаше дру́гâ;
од кола они мазгове и коње стану отпрезат,
старчева они гласника, викача уведу и онда
посаде њега на столац, за Хектора уцјену силну
из кола с наплацима са краснијем узимат стану;
оставе тканине двије и кошуљу сашиту красно,
нек тим огрне мрца и даде га возити кући.
Робиње зовне Ахилеј те опрат им, намазат рече
мрца и на страну метнут, да Пријам не виде сина;
у срцу туробну можда уздржати могао не би
гњева опазив сина, Ахилеју срце би дирн'о,
те би га убио он, преступио Зеусов би налог.
Када већ робиње мрца окупају, намажу уљем,
онда га тканином красном и коушљом огрну оне;
сам га Ахилеј дигне, на носила тада га метне,
на кола издјељана другари метну га затим.

Превео Т. Маретић.

18. Iz »Odiseje«.

Odisej i Nausikaja.

Odisej na zapovijed Zeusovu (5. pjev.), pošto je sedam godina proboravio kod nimfe Kalipso sagradi čamac i zaputi na debelo more. Osamnaesti

dan njegova plovljenja bog Posidon digne oluju, skrha mu lađu, te bi Odisej propao, da mu se ne bude smilovala pomorska boginja Leukoteja i dala mu veo, da se njime opaše, i tako se izbavi. Odisej se jedva izvuče iz vode i ispliva veoma trudan i izmučen na feačko ostrvo Sheriju. Boginja Atena (6. pjev.) nagovara u snu Nausikaju, kćer kralja Alkinoja, neka pođe ujutru na vodu prati rublje.

Došavši one veće do prekrasne one rijeke,
gdje su perila bila, u kojima vazda je voda
lijepa protjecala i prala prljavost svaku, —
došavši do te rijeke otpregoše od kola mazge,
onda ih potjeraše, nek uz brijeg virovite vode
griskaju medenu travu; tad iz kola rukama one
uzevši sva odijela donesu ih dò crnê vode,
pa se natjecat stanu u jamama gazeć ih brzo.
A kad operu veće i prljavost očiste svaku,
onda rasprostru redom uz morsku obalu ruho,
gdje je najviše voda kamenčiće spirala k brijegu.
Kad se okupaju same i namažu blistavim uljem,
onda ručati one rijeci uz obalu uzmu,
dok im ruho svojom toplinom ne osuši sunce.
Kad se Nausikaja jela i robinje nasite njene,
onda se loptati stanu povezače zbacivši s glava,
i bjeloruka njima Nausikaja pjevati počne.
Kao streljačica kada Artèmida niz brdo stupa,
il' niz Erìmant goru, il' niz goru Tajgetsku dugu,
pa se veseli vepre i košute loveći brze,
a s njom također tu egidònošê Zeusa se kćeri
poljske igraju nimfe, te Leti se srce veseli,
kako Artemida čelom i glavom nadvisuje sve njih
(nju je poznati lako, a ì drugê sve su lijepe):
tako je nèudata nadvisila dvorkinje djeva.
Al' kad hoćaše već povratiti natrag se kući
i upregnuti mazge i složiti haljine krasne,
sjajnoka boginja tad se Atena domisli ovom:
neka se zbudi Odisej, ljepoliku djevu da vidi,
pa da u feački grad odvèla ona bi njega.
Kraljeva kćerka loptu za jednom dvorkinjom baci;
lopta ne pogodi ove, već u vir duboki padne;
glasno djevojke ciknu i zbudi se divni Odisej,
pa on u duši svojoj i ù srcu mišljaše sjedeć:
»Jaoh li meni, kamo, u čiju dođoh li zemlju!
Jesu li opaki ljudi i divlji bez pravice svake,
ili su gostima radi i boje l' se bogova srcem?
Kao da djevojački prozujao glas mi je tanki,
nalik nà nîmfâ glas, što po gorskim vrhuncima strmim
i kod ìzvôrâ rijeka i travnijeh stanuju luka.

Ali sam možda blizu kod čeljadi s ljudskijem glasom?
Nego ću pogledat sam, otići ću i sve promotrit.«
Divni Odisej reče i iz gušte iziđe one.
— — — — — — — — — — — — — — — —
Pođe ko planinski lav, što po kiši, po vjetru iduć
uzdajuć se u jakost navaljuje, oči mu gore,
il' se zalećuje on u goveđe stado il' ovčje
ili med jelene gorske, a utroba tjera ga gladna,
da i u zatvoren dom za ovcama idući dođe:
tako Odisej zać med ljepokose djevojke šćaše,
solju nagrđen morskom strahovit se pokaže njima,
pa po iznòsitom se brijegu kud koja razbjèžê;
samo ostane kći Alkinoja, jer njoj Atena
hrabrošću napuni srce, iz koljena oduzme strah joj,
i stane ona pred njega. Odisej promisli divni,
bi li ljepolikoj djevi obujmio koljena moleć,
il' bi je stojeć daleko riječma zamolio ljupkim,
da mu pokaže grad i dade haljinu koju.
Ovo se njemu tako promišljajuć učini bolje,
da je zamoli stojeć daleko riječima ljupkim,
da se ne rasrdi na nj, što obuhvata koljena njojzi.
Odmah joj besjedu ljupku i lukavu prozbori ovu:
»Grlim ti koljena, gospo, il' boginja ti si il' žena;
jesi l' od boginja koja, što žive u širokom nebu,
Zeusa te velikog kćeri Artemidi nalazim sličnu
i po obrazu tvom i visini, pa i po stasu;
ako l' si òd smrtnih ljudi, na zemlji kojino žive,
tri put blaženi onda i otac i gospođa majka,
tri put ti blažena braća! jer uvijek njima se svima
od veselja srce razblažuje s tebe veòma,
kada te mladicu takvu koračati u kolo vide.
Najblaženiji ipak od sviju onaj će biti,
koji te darima ospe i u kuću svoju povede.
Jer još ne vidjeh nikad ni ženu ni čovjeka kojeg,
koji bi takav bio, — obuzima čudo me motreć.
Pri Apolonovu vidjeh oltaru bivši na Delu
izdanak drveta palme, što izràste, kakono i ti,
jer sam i onamo išo, i pratila silna me čeljad:
upravo tako i onda zadivih se u srcu svome,
divih se dugo, jer takvo iz zemlje ne niče stablo;
tako se čudim i divim, o ženo, i tebi i tvoja
koljena sve se bojim dodirnut, a tuga me tare.
Iza dvadeset dana izvukoh se iz mora jučer,
a dotada me val i siloviti nosiše vjetri
od Ogigije zemlje, a sada ovamo bog me
baci, i ovdje da se natrpim, jer prestati trpjet
ne mislim da ću, kad mnogo dosudiše prije mi bozi.
Nego se, gospođo, smiluj, jer k tebi evo me prvoj,

dolazim mnogo muka pretrpjev, kad nitko mi nije
poznat od ljudi, što žive u gradu i polju ovom.
Grad mi pokaži, i dronjak obúći kakav mi dajder,
ili u što si rublje zamatala dolazeć amo.
Dali ti bogovi sve, što žudiš u srcu svome,
dali ti kuću i muža i njega učinili s tobom
lijepo složna, jer ništa ni bòljê nì ljepšê nema,
negoli kada složni u mislima u kući žive
muž i žena i time rastužuju svoje dušmáne,
a razveseljuju dobre; a najviše doznaju sami.«
Njemu Nausikaja na to bjeloruka prozbori ovo:
»Tuđinče, ti se meni ne činiš rđav ni luđak —
a Zeus Olimpljanin udjeljuje ljudima sreću
dobrim i opakim sam po svojoj svakome volji;
on je dao i tebi, te valja ti trpjeti svašta.
A kad si grada našeg i na zemlju došao našu,
ne će haljina tebi nedostat ni ičeg, što treba
putniku dat pribjegaru, kad namjerimo se na njga.
Ja ću ti grad pokazat i reći ti naroda ime:
ovdje u ovome gradu i zemlji Feáčani žive,
a ja junačine kći sam Alkinoja, — sila i snaga
naroda feačkog u ruci je mojega oca.«

Preveo *T. Maretić*.

VI. Umjetni ep.

19. Iz »Enejide«.

Iz Sicilije, kamo su Eneju nagnali vjetrovi (V. pjev.), doplovi Eneja do kumske obale (u donjoj Italiji), potraži proročicu Sibilu i ona ga pouči, kako može sići u podzemni svijet i tamo se sastati sa svojim pokojnim ocem. Prije nego će zaputiti u podzemni svijet, sahrani Eneja druga Misena, koji je nedavno bio zaglavio, žrtvuje žrtve podzemnim bogovima i krene sa Sibilom na put kroz avernsko ždrijelo.

. . . Iđahu oboje noćnom samoćom kroz sjen, po domu
praznome boga Dita, po onom bestjelesnom carstvu;
takav je po šumi put, kad nesigurno svijetli
oskudno mjeseca svijetlo, kad Jupiter zastre nebesa
mrakom i crna noć kad boju stvarima uzme.
Ispred predvorja samog na Orkova ždrijela početku
Jad i osvetne Brige na odrima svojima leže,
blijede Bolesti stanuju tu i žalosna Starost
I Glad, na zlo potùkâč, i grdna Nevolja i Strah,
prilike pogledati strahovite, ì Muka i Smrt;
dalje Zloradost stoji i Smrti rođeni bratac
San, a smrtonosni Rat nasuprot stoji na pragu,

željezne sobe tu su Eumenida i Nesloga luda,
koja je ù kosu zmijsku uplèla krvave trake.
Golemi sjenati brijest u sredini raširio stare
grane je kao ruke; po njemu, veli se, Sanci
ništavi stoje i krije po jedan se pod svakim listom.
Zvjerovi nakazni se i različni nalaze mnogi:
Skile oblika dvojeg kod vrátâ su pa i Kentauri.
za tijem storuki tu je Briàrej ì zvijer Lerne,
koja užasno siče, i ognjem silna Himera,
Gorgone, Harpije tu su i sjenka triju tjelesa.
Pograbi mač Eneja u strahu nenadnom tome
i svijem, kojeno sreta, oštrice okreće grlo;
pa da mu vodilja vješta ne reče, da tanki životi
tijela nemaju tî, već oblikom obviti pršu,
on bi navalio te bi raspršao željezom sjenke.
Ovdje je put, što vodi u Tartar k Aheron vodi,
koja je blatna i mutna, a vrtlog joj strašne dubìnê
šumi i sav izbacuje svoje pijesak u Kokit.
Grozni prevozilac Haron strahovitom pokriti halom
tim je rijekama čuvar; sijeda je njegova brada,
čupava pa i vrlo gusta, u ognju stoje mu oči,
prljavi plašt mu visi s raménâ zavezan u čvor.
Motkom lađicu goni i pazi na njezina jedra,
pa u rđavom tome u čamcu vozi tjelesa;
starac je već, al' snage je bog u starosti još čile.
Ovamo naviraše množina k obali silna:
ljudi i žene, hrabri junaci, što svršiše život,
djevojke neudate, dječaci i momci, pred licem
koji su roditéljâ na lomači gorjeli mladi.
U tolìkome mnoštvu, kad jesen prvom zahlàdnî,
pada po šumi lišće, i od mora dalekog ptice
prema zemlji se tako gomilaju, kada ih zima
preko pučine pogna i tjera u krajeve tople.
Svi tu stoje i mole, da Haron ih odmah preveze,
i ruke pružaju k njemu že,léći na obalu drugu.
Ali prevozilac mrki sad ove prima, sad one,
druge pak tjera daleko i odbija ih od žala.

Pjesnik opisuje dalje, što je sve Eneja vidio u podzemnom svijetu. Iza toga preveze prevozilac Haron putnike preko Stiksa, i oni uniđu u Ork, gdje borave mnogobrojne duše; u Tartar, gdje se muče duše osuđenika, ne ulazi Eneja, već samo sluša što mu Sibila govori o tom strašnom mjestu. Iza toga uniđu u Elisej, gdje borave blažene duše, i nađe tamo svoga oca Anhisa.

Anhis kad ugleda, gdje mu po travi ususret Enèja
dolazi, veseo starac kad obje raširi ruke,
suze mu obliju lica i on izusti riječ:

»Dakle si napokon došo i duševnost tvoja odòlje
teškome putu nadi po očevoj! Mogu l' ti, sinko,
gledati lice, slušat i besjedit riječi znane?
Tako u srcu mišljah i nadah se tomu i brojah
dane, pa eto u čežnji se toj ne prevarih svojoj.
Preko kolìkô zemalja i voda si prošao, dok si
ovamo došo? Kroz koja si zla prebijao ti se?
Kôliko bojah se, da ti ne naudi libijsko carstvo!«
A sin će njemu: »Tvoja, o oče, prilika tužna
često ukáza se meni i nagna me, amo da idem.
Lađe mi stoje moru u tirenskom. Desnicu daj mi,
oče, u desnicu moju, ne krati grliti sebe.«
Obilnim suzama pri tim riječima nakvasi lica;
tri puta ocu vrat obujmiti rukama htjede,
na prazno uhvaćen lik se iz ruku izvine triput
laganom vjetru sličan i krilatom presličan sanku.

Preveo *T. Maretić.*

20. Iz »Osmana«.

Dvoboj između Krunoslave i Sokolice.

U V. pjevanju »Osmana« opisuje pjesnik put Ali-paše u Poljsku, da sklopi mir s Poljacima poslije nedaće vojske turske kod Hoćima. Paša upravo putuje kroz Podoliju, gdje se sastane s Krunoslavom, vjerenicom poljskoga junaka i velikaša Korevskoga, kojega su Turci u nekom boju krivnjom Moldavaca zarobili. Krunoslava, koja je u kršćanskoj vojsci isto što i druga amazonka Sokolica u Turskoj, hrabra je i junačka kćerka vojvode moldavskoga. Čuvši ona da joj je ljubljeni vjerenik zarobljen i bačen u tamnicu u Carigradu, poletjela je kao lavica u Moldavu te pustošila polja i gradove, da osveti vjerenika. Priključivši se poljskoj vojsci pozove na dvoboj cara Osmana. Mjesto njega poteče protiv nje Sokolica, koja je potajno ljubila Osmana.

Drži vojska od Poljakâ
za viteza Sokolicu,
a turačka za junaka
Korevskoga vjerenicu.

Uzrastom je Krunoslava
kano u gori vita jela;
oružje joj ures dava,
konj je pod njom brza strijela:

Glava, prsi i sve ostalo
pod zlatom je zlato u njega,
usred čela neg' što malo
srebrna mu stoji biljega.

Na štitu joj ptica biše,
kâ se ognju prži sama,
gleda u sunce, pismo piše:
»Mrem za živjet s tvoga plama.«

Sokolica od sokola
bistru i hitru sliku ima:
ponosita i ohola
uzrastom je nada svima.

I konj pod njom sivi soko,
sokolova nosi krila,
srce oganj, plamen oko
snijeg njegova dlaka je bila.

Na nje štitu zvijer je ona,
proć mjesecu jasnom s nebi
kâ se klanja svim priklona,
s pismom odzgar: »Samom tebi!«

Polje ravno i široko
sred dvije vojske mjesto je njima,
a sunčano svijetlo oko
svjedočit im jakos ima.

Tuj s dva kraja vihra brži
suproć konju konj se tište,
objema se koplje skrši
u najprvo susretište.

S obje strane hrlo tada
viteška se sablja trže:
plaho leti, jako pada,
gdi ju desnica jaka vrže.

Vrh oružja gvozdobita
grädi udorac teškijeh se ore:
skaču i lete iskre iz štita,
bijela oklopja plamom gore.

Nagli konji strelovito,
kud ih hitre ruke obrću
sjemo tamo viju se u vito,
s desna, s lijeva svud nasrću.

Jednu snagu, jedno doba,
u jednakoj sili od ruke
ukazaše srca oba,
ni među njim bi razluke.

Tvrdi štiti, cijele oklopi,
još izranjen nije nitko:
ničije krvi još ne popi
jedne kaplje gvozdje britko.

Pune srdžbe i čemera
one u sebi buče time,
jak na vihru od sjevera
dubje u gori posred zime.

Na stremeni su obje stale
i ako ne izda sila mnoga,
udorcom se jednim hvale
svrhu donijet bjenja toga.

Ali zamah jedno prijeti,
a udorac drugo ukaza:
kaciga im s glave odleti
s jasnom tvrđom od obraza;

zlato prosu, pram razveza;
zasjaše oči, svanu lice:
otkriše se dva viteza,
dvije mlađahne djevojčice.

Jakno sunce iza oblaka
draže objavi svê svjetlosti,
iza oružja sviću taka
dva sunca ova od liposti.

Bez uzdaha ko ih gleda,
ter mu dano gorjet ne bi,
ili stvoren vas je od leda,
ili srca nejma u sebi.

Na svanutja neufana
od ljepote izabrane
u obje vojske sa svijeh strana,
lete strijele, dažde rane.

Nova robja, novijeh sluga
odsvud vrvi množ velika:
pače u vojsci vojska je druga
zaplijenjenih ljubovnika.

Lete oblaci od uzdahâ;
od pogledâ vojske teku:
svačija srca čeznu od straha,
da obje mlade zla ne steku.

I toliko svak to haja,
da na konjijeh strelovitijeh
sunuše se s oba kraja
dvije dubrave kopja vitijeh.

Sjaju sablje, dažde strile,
trublje trube, konji rže,
i pod silu s nagle svile
djevički se boj razvrže.

Ivan Gundulić.

»od zlatom je zlato u njega« i d., nije samo oprema toga konja zlatna, nego je i on sam zlatne šare, samo je usred čela imao bijelu (srebrnu) biljegu; »na štitu joj ptica biše« i d., u srednjem su vijeku vitezovi imali na štitovima svoj grb, a oko njega nekakovu lozinku. Tako i Krunoslava ima na štitu pticu feniča, koja, kako se priča, u starosti savija gnijezdo, položi se u nj, a sunčani je žar pretvori u pepeo, iz kojega se izvije nova, pomlađena ptica iste vrste; »pismo piše«, ima natpis »zvijer je ona« i d.: na Sokoličinu štitu je naslikan slon, koji se po priči svakoga mlađa klanja mjesecu; »samom tebi«: Osmanu, istočnom Mjesecu, kojega Sokolica ljubi; »suproć konju konj se tište« i d.: ovaj se opis dvoboja podudara s pravilima sredovječnoga viteštva; »gradi udorac« — t. j. udarci padaju kao grad (tuča); vito, vitlo; time, stoga; jak, kao, poput; »zlato prosu« i d.: prosut pram (kosa) razveza, zlato — obje su bojnice bile plavke zlatokose.

24. Iz epa »Smrt Smail-age Čengijića«.

»Četa«: govor svećenikov.

Četa Crnogoraca, koja je noću krenula iz Cetinja da osveti Brđane, što ih je Smailaga Čengijić dao okrutno posmicati (»Agovanje«), u ranu zoru dolazi na Moraču, gdje će neviđena provesti dan. Ovdje se odmara i sprema na noćni okršaj. Večer je, a u susjednoj se planini javlja glas pastira, koji skuplja svoje krdo; ali eno i drugoga pastira, koji prilazi svome stadu: svećenik prilazi četi, da je pričesti i ohrabri na veliki čin, koji će imati da izvrši. On okupi oko sebe junake pa stupivši na kamen stade im kao s amvona u crkvi govoriti.

Uto i dan već rudjet poče,
i susjednoj u planini
javit krdo čuješ glas pastijera,
kojemu se zvonko oziva
prevodnika ovna zvono.
Kad al' eno inoga pastijera,
gdjeno krotak svome stadu grèdê.

Ne resi ga ni srebro ni zlato,
nego krèpost i mantija crna.
Ne prate ga sjajni pratioci
uz fènjere i duplijere sjajne,
ni ponosnijeh zvona sa zvonikâ:
već ga prati sà zapâda sunce
i zvon smjèran ovna iz planine.

Crkva mu je divno podnebesje,
oltar časni brdo i dòlina,
tamjan miris, što se k nebu diže
iz cvijeta i iz bijela svijeta
i iz krvi za krst prolivènê.

Kad se četi bliže prikučio
vrijedan sluga vrednjeg gospodara,
Božju joj je pomoć nazivao.
Pak okupiv hrabre vìtezove
na studen je kamen pokročio,
studen kamen al' je srce vruće.
Dobar starac četi besjedio:

»Djeco moja, hrabri zàtočnici!
Vas je ova zemlja poròdila,
kršòvita ali vami zlatna.
Djedi vaši rodiše se tudijer,
oci vaši rodiše se tudijer,
i vi isti rodiste se tudijer:
za vas ljepše u svijetu nema.

Djedi vaši za nj' lijevahu krvcu,
oci vaši za nj' lijevahu krvcu,
za nj' vi isti krvcu pròljevâte:
za vas draže u svijetu nema.
Oro gnijezdo vrh timora vije,
jer slobode u ravnici nije.

Vas, koji ste vikli tome
boraviti trijezne dane,
tko vas haje, plode l' krši vinom,
tko vas haje, plode l' krši žitom,
tko vas haje, plode l' krši svilom,
dok po vrelijeh hladne vode ima;
dok po dragah bujna stada mûčû;
dok po brdijeh sitna kȓda bleje?
Prâha imaš; olova ti dosti;
desnica je jaka u junaka;
ispòd vjêđâ oko sokòlovo;
u prsijeh vruće srce kuca;
vjera j' tvrda, njom okrenut ne ćeš;
pobratima pobratim te pazi;
vjerna muža grli žena vjerna;
dar ti djelom plèmenita pjesma;
gvožđa l' trebaš? Ture ti ga nosi:
eto svega, što ti srce prosi!

Al' nada sve, što krš ovu kiti,
krst je časni, što se nad njom vîsî.

On je, što ve u nevolji jači;
on milostiv, što ve nebom štiti.

Ah, da vide svijeta puci ostali
iz nizínâ, otkud vida nema,
krst ov' slavni, nepobijeđen igda,
vrh Lovćena što se k nebu diže;
pak da znadu, kako neman turska
grdnijem ždrijelom progutat ga radeć
o te kȑši zub svoj zaman kȑšî:
ne bi trome prekrstili ruke,
dok vi za krst podnosite muke,
nit' bi zato bàrbarim' ve zvali,
što vi mróste, dok su oni spali!

Za krst časni spravni ste mrijeti,
za nj se i sad mrijet podigoste,
srdžbe Božje hrabri osvetnici.
Al' tko Bogu vjerno služit grede,
čistijem srcem služiti mu valja;
čistom dušom vršit onom treba,
koji vrši, Bog što sudi s neba.

Il' vas tkogod uvrijedio brata,
il' nejaku drâgî pròtîvnîku
život dignuv ogriješio dušu,
ili putnu zatvorio vrata,
il' do vjeru, a krenuo njome,
ili gladnu uskratio hranu,
il' ranjenu ne zavio ranu:
sve je grijeh, sve su djela prika;
bez kajanja nema oprosnika.

Kajite se, dok imade dana,
dok je doba, djeco, kajite se;
kajite se, dok nije pozvana
duša k onom, koji nebom trese;
kajite se, jer zemaljskog stana
tijek izmiče bjeguć, kajite se;
kajite se, jerbo zora rana
nać' će mnogog, kud zavazda gre se.
Kajite se . . .«

Ali u grlu
dobru starcu riječca zape,
a na sijedoj bradi bistra
o sunčànu kaplju zráku
ko bisérak sitan sínu.

Valjda i njega mlada ljeta
uspomenom gorkom kore,
tere liječeć stadu rane
sam se svoje sjeti boli:
dobar pastijer, jer što kaže inom,
i sam svojim potvrđuje činom.

Stoji mnoštvo razboljeno
blagom riječi starca blaga:
jaganjci su regbi tihi,
što bijahu gorski lavi —
taka čuda Božja riječ pravi.

Ivan Mažuranić.

javiti, goniti; pastijer, duhovni pastir, svećenik; stado, ovdje četa; fenjer, svjetiljka; duplijer, velika voštana svijeća; zvon, zvono; gospodar, Bog; zatočnik, borac; za nj', za nju (zemlju); timor gorsko stijenje; vas, između vas; ploditi, rađati; djelom, djelima; gvožđe, oružje; visi, uzdiže; ve, vas; Lovćen, najveće brdo u Crnoj Gori; mroste mj. mrijeste; prika, prijeka, nemila; oprosnik, onaj, koji oprašta; stan, život; gre se, ide se.

VII. Romantični ep.

22. Iz »Kohana i Vlaste«

IV. Mjedni konjik.

Predmet je pjesmi uzeo pjesnik iz historije baltičko-polapskih Slavena, naročito plemena Bodrica. Takmac Zabojev, častoljubivi i lukavi Kruvoj, čezne (I—II) za kneževskom čašću, a svom dušom mrzi Zaboja, jer je na zapovijed njegovu morao otpustiti svoju ženu tuđinku Hemu, te jedva čeka zgodu, da bi mu se osvetio Ta mu se priika desila, kad je Zaboju umrla žena u porodu, a on srvan od tuge i žalosti zaiskao lijek, koji bi ga osvijestio. Kruvoj mu mjesto lijeka saspe otrova, a novorođenu kćer njegovu predade Nijemcu Durinku, koji mu je imao pomoći do prijestolja bodričkoga. Zaboja, ženu mu i mrtvo tobože dijete dade uz veliku žalost naroda i svoju sahraniti. Zajedno podigne Zaboju, slavnome zatočniku bodričke slobode, od mjedi kip na konju nasred grada Greba, bodričke prijestolnice. Sina Zabojeva Kohana iz velike tobože ljubavi prema ocu (svojemu prijatelju i pobratimu) primi k sebi kao svojega sina, no učinio je to zapravo od straha, da ne bi jednom sin zaželio očeve slave i prijestola. Poslije tri godine donese Durink potajno Vlastu, tobože kćer Zabojevu, a zapravo kćer Kruvojevu i Heminu, koju je Hema rodila u izgnanstvu. Obje djevojčice bile su iste dobi. No Nijemac Durink ostavlja svoga zeta u bludnji ne kazujući mu porijetlo djevojčice, ne bi li Kruvoj, sam prevaren, druge varao i »muke im stvarao« (st. 705—708). Ona je u dvoru rasla zajedno s Kohanom. Djeca se zavole.

Kruvoj misli, da je ona Zabojeva kći, pa je njegova duša rado to gledala i da se što ljuće osveti Zaboju, privoli da se sestra vjenča s bratom. Za svadbene večeri ustane Kruvoj i nazdravi slozi i savezu Nijemaca s Bodricima, ali Kohan ne će da prihvati zdravice, nego obijedi Kruvoja, da želi narodu oteti slobodu. Kruvoj ljutit, što mu zet zakida u lijepo smišljenu osnovu, hoće da ga u bjesnilu svom kazni — ali ga nedovršena paklenska osnova suzdržava, pa kad mu se Kohan zaprijetio, da će izdati »kmetovima« (narodu) namjere, što ih on s »ljesima« (boljarima i plemićima) snuje protiv njihove slobode, zaprijeti mu se Kruvoj, da će, ako što oda, nastradati Vlasta. Kohan ode, a Vlastu dade Kruvoj baciti u tamnicu. Ljubovnici se ipak nekako dogovore, da će se buduće noći sastati. No Vlasta nije dočekala te noći! Sutradan kad se noć spustila, Vlasta kao nekom višom silom vođena šeće se među ljiljanima (III) i nabravši ih rukovet vraća se kao mrtva u izbu — u raku svoju i onesvijesti se. Uto evo i Kohana. Ugledavši ga Vlasta skupi svu snagu svoju, šane mu nekoliko riječi, cjeliva ga i izdahne. — Kruvoj usred Greba sakupio »ljehe« u vijeće, koje će sklopiti savez s Nijemcima. Svi pristaju na to, pa i neki starac pustinjak, koji je velike nevolje pretrpio od Nijemaca, svjetuje ih na slogu i raduje se, da će ovim savezom prestati teći krv naroda njegova.

Za savez s Nijemci mnogi već zborahu:
svi veljom srećom za svoj rod ga zvahu.
Kmet zaslijepljen se stalnu miru nada,
zauvijek, misli, ratnih prost je jada.
A kleti ljeh mu sna ne muti,
il' krijepi lažnu nadu, ili šuti.
Knez Kruvoj mirno sluša, pazi, gleda.
Već glasnik knežev hoće da zareda,
da vijećem glase u svetu žäru kupi,
al' uto starac u sredinu stupi,
Perunov gdjeno sveti oganj gori,
i moli kneza dozvolu da zbori.
Umuknuv sve na čudna starca gleda:
po ramenu mu kosa pala sijeda,
do pojasa ga bijela brada resi,
u oku blagom suza mu se krijesi —
na davno valjda sjetio se doba.
Prousti starac drhtavijem glasom;
po vijeću ide glas ko glas iz groba,
ko davnim da se muk razvezo časom.
Od straha knezu zadrhtala duša, —
neznanog starca s nepokojem sluša.
»Odavna moja zamukoše usta;
na kletve mi se otvarahu samo,
il' pjesme tužne usred luga pusta.
Tê pjesme samo ja i vjetri znamo,
sve kažuć tugu jedan drugom tajnu.
U Labu gdjeno Seva pada sjajnu.

pod svetom lipom koliba je tamo;
tu nikog ne bi, ja tu bivam samo,
međ ljudi dugo, dugo nisam bio,
al' danas ostat nisam mogo, htio;
govorit hoću, mučat sad ne mogu,
a što zborim, molitva je Bogu.
Ostatak vaših djedova sam jedan;
o čujte glas moj, davnih spomen dana,
o nečuvenih čujte srca ranah,
o čujte život nikad nepovijedan.
U davno doba — to je prošlo davno! —
iz Njemačke se jednom s plijenom slavno
u domovinu naša vrati četa
zarobiv silu dušmanina kleta.
I ja se u toj hrabroj vojsci desih;
dovedoh sužnjem Vitolda si doma,
mladića Nijemca, viteštvo kog resi.
Kod mene on se udomio omah,
ko sina ja ga pazih, ko svog gosta.
On — ne htje kući, veće kod nas osta, —
te kćerju mi se oženio skoro.
Ne postajalo zatim dugo vrijeme,
u domu mržnje posijao sjeme:
od kćeri ja sam s ženom otić moro,
nablizu starog doma sagradih novi —
a kćer mi nebo djecom blagoslovi.
Za četir' ljeta vojsku digo Nijemac,
u našu zemlju prodro ognjem, mačem;
svi kraji naši ozvanjahu plačem.
A tada Vitold, kleti inozemac,
dom djedovski mi požarom zapali,
te kuća mi se u pepeo svali —
a s njim i kći mi Danica izgori!
Još sad mi oko strašan prizor gleda,
gdje Vitold ženi iz plamena ne da,
već sâm ju baca u požara ždrijelo.
Kad zgledah, srce bijesom mi zavrelo,
potekoh, strašnog zlotvora da smlavim,
al' plač mi grozan kćeri pamet smete.
U oganj skočim, da si spasim dijete —
ah! iščezla je veće plamom mavim!
Tad čujem djece njene jauk, pisku,
gdje dim i oganj već ih daveć grli
i odjeću im već i kosu prli, —
poletim, njih da otmem jadu blisku,
poletim — jao! Vitold već ih drži

i bacit hoće, nek ih plamen sprži.
Iz obadviju zvjerskih veće šaka
zavitlat hoće u plam dva dječaka —
u ruke bijesan nokte mu zarijem
te sve mu žile strgam i probijem
i sav u krvi on se u žar svali.
A unuci mi živi na grud pali.
Utekoh ognju, spašena su djeca!
I već mi noga na molitvu kleca,
već zahvalne mi potekoše suze,
a tad — od straga konop me obuze,
ah! Nijemac me je zarobio kruti,
u svoju zemlju odveo me robom;
no barem imah unučad sa sobom;
na njihov pogled bol mi vijek ušiti.
U tamnici sam boravio s njimi,
al' jedno nebo skoro k sebi primi;
na mojih on je umirao ruku,
ah, svu sam gledo njeg'vu bol i muku!
I drugi, Mislan, jur sve više gine,
glad, tuga ljutom boleznju ga kine.
Iz tamnice se tad uteći zakleh,
da barem jednog, posljednjeg si spasim.
Noć na noć bijega spremat ne počasim:
na oknu šibe već se porazmakle,
te prvi samo jošte čekah mrak,
pak svanuti će slobode nam trak.
A tad mi Nijemac — Mislana odnese!
Još sad mi srce užasom se trese...
Ja ostah sam u tamnici dubokoj.
I stoput tražih sam si smrtni pokoj, —
ne mogoh smrtnom doviti se danu.
Al' na slobodu pustili me jednom,
povratili me rodnom kraju bijednom. —
Za mnoga ljeta opet vojna planu,
na zemlju opet Nijemac nam nasrnu:
sve pleme naše k obrani se zgrnu.
I meni snagu povratio jed:
opasan mač, ja, starac slab i sijed.
Na Bliznici se grozna sori bitka.
Gdje najveć koplja prozvižduju žitka,
gdje iskreć najveć mač o maču kreše,
gdje smrt na hrpe zgrće i diže leše:
tu stajah, tu se borah, tražah smrt.
Al' ničij gvozden ne dirnu me rt.
Najednoć vitez konjik me saleti,
na glavi mu se šljem s prozirkom svijeti,

na prsih oklop zvekće mu i sijeva.
Sukobismo se puni bojna gnjeva.
U isti čas zamahnu mača oba:
prorazio me on: u isto doba
šljem, vizir, čelo rasjeko sam njemu.
Ja padoh, on se do mene izvali.
A jaoh! — tad na času samrtnjemu
na grudih smo si grozno zaplakali —
ah, to je Mislan, moj je Mislan bio!
On umre; ja sam nad njim suze lio,
u smrti čeko i svoj skori spas, —
al' zadnji meni ne htje kucnut čas.
Ja klekoh, milost od Morane prosih,
nek jednom nit života mi prekosi,
al' zalud! još mi srce živo kuca.
Pobješnjeh jarom na onoga suca:
na usta mi se grešne riječi makle,
te grozeć se prot nebu ruke pružih
i kletvama ga umiruć naružih.
Na osvetu se Nijemcu jadnik zakleh,
prisegoh Nijemcu biti grozan premac,
smrt, smrt prisegoh svemu što je Nijemac,
to kleh se, ako smrt me i sad mine!
I minula me, ostah u životu! —

I dugo življah sred samotne tmine,
promišljah često, zašto kletvu otu
dopusti Bog te život mi ne uze,
ni grožnje mi nĕ prîmi niti suze,
i uvijek mišljah: zar Peruna nema?
U šumi življah, životinja nijema,
i vjetrovima samo jad svoj jadah,
u ono nebo više se ne nadah,
i mišljah, zašto život taj nam daje,
i zašto moje već ne skrati vaje.

Sad znadem, zašto sav taj jad preživih,
sad ćutim, kol'ko Bjelobogu skrivih —
očuvao me stari slavski bog
za neviđenu sreću dana tog,
da vidim, gdje se Nijemac jednom kaje
i prijateljsku ruku nama daje;
da vidim, gdje se domu vraća mir
i, gdje krv tekla, sad se slavi pir.
Na koljena mi noga drhćuć pada...
Nad vijećem ovim ruke pružam sada,
blagosivam sad vašu ljubav, slogu,
isporučam je našem Bjelobogu.

Vam, vitezovi njemški, pružam ruku
nad pomorene djece moje trupi,
nad jadom svim, što s vas se u meni skupi,
vam pružam ruku, nek ju vaša prima,
nek odsad ljubav ljudstvo obuzima!«

Pa k vitezima tronut starac kroči
i poglavaru njinom ruku stisnu;
dobrote žarom zasjale mu oči,
a blaga suza na licu mu blisnu.
Milinjem sja mu oko golubinje,
od sreće igra srce mu djetinje,
ta on je dobar kao vedar dan,
ta on je nevin ko djetinji san,
ta naše zemlje on je krotak sin,
ta on je naš, ta on je Slavjanin!

Franjo Marković.

p r o s t, oslobođen; l j e h, plemić; s t a r a c u s r e d i n u s t u p i, ovaj stari slavenski žrec sličan je Mažuranićevu »krotkom pastijeru« u »Četi«, kojemu je u sunčevu zráku također sinula sitna suza, pošto se sjetio prošlosti; P e r u n, bog groma i osvete bio je zapravo bog neznabožačkih Rusa. U Altenburgu (Star-gradu) štovali su boga »Prove« ili »Provea«; možda su to istovjetna imena s »Perunom«; p r o u s t i, progovori; n e p o v i j e d a n, neispripovijedan; s m l a v i t i, smrskati; m a v i m (p l a m o m), modrim (turski »mavi«); p r l i t i pržiti; b o l e ž n j u, bolesti, stari slavenski oblik »boljezn«, sadašnji »bolezanja«; d o v i t i s e, dovinuti se, dočekati; j e d, b i j e s; s o r i s e, shori se (bitka), zaori, zabruji; ž i d a k, gibak; M o r a n a, božica smrti ili zime kod neznabožačkih Slavena. — Prema Crnobogu, imenu zla boga kod baltičko-polapskih Slavena, zaključili su neki mitografi, da je postojao i dobar bog, koji se zvao Bjelobog.

23. Iz »Evgenija Onjegina«.

Mladi raskošnik, nauživši se pustopašna života u gradu, polazi na imanje svoga bogatoga strica, po čijoj je smrti naslijedio cijeli njegov imutak (I. pjev.). Na selu se dosađuje i živi kao čudak, ugiba se društvu susjedne vlastele, ali se napokon upozna s novim, vrlo obrazovanim susjedom Vladimirom Lenskim, koji je zaljubljen u Olgu, veselu kćerku proste vlastelinke Larine (II. pjev.).

Lenski k njima dovede i Onjegina, kojemu ni nježno društvo djevojaka ne može razbiti dosade. Sanjarska Taćana, sestra Olgina, osjeti žarku ljubav prema Onjeginu i nakon duge duševne borbe piše mu pismo (III. pjev.).

Pismo Taćanino Onjeginu.

Ja vam pišem — što znam,
što li na tom ima zloga?
Bar vam eto proste volje
prezirat me radi toga.
Ako li mi glas taj bóljê
srca vam se išta kosne,

neka m' odbit prežalosne!
U mah prvi mučat htjedoh,
o tih željah izginulih
nikad ništa ne bi čuli,
samo da se nadat smjedoh
nedjeljom vas, prijatelju,
vidjet barem, postić želju,
s vama zborit, dahom dahnut,
a tad mislit miso jednu
svoga zlata vazda žednu,
nedjeljica dok će svanut.
Tuđiste se, to viđasmo,
omrznu vam svijet i selo,
a mi vam se radovasmo
prostodušce, preveselo.
Zlo u posjet dohrliste
u tišinu našeg kuta —
ja tad ne znah, tko li vi ste,
štono li je pečal ljuta.
Anđeo si čuvar meni,
kušalac li nesmiljeni?
Što si? Sumnju tu utuši
Sve l' je pustih groz obmana
neukoj mi mladoj duši?
Kob mi druga dopitana...?
Kako bilo! Srcem sm'jonim
odsle ću se tvojom zvati,
zaklinjem te, suze ronim,
bran' me! Bog ti, dušica ti!
Pomislide: ja sam sama,
nitko ti me živ ne pojmi,
dosadan je život moj mi,
razbor minu, nasta tama.
Žudim tebe: progovori,
srcu momu raj otvori
ili sreću sna razori
te me krivu još ukori!

Svrših. Štit ga voljna, ne bih.
Od stida se sva već snebih...
Samo u vas poštenjaka
uzdaja mi, vjera jaka.

Onjegin odbija čistu ljubav prostodušne djevojke, jer ne će da svoj život steže brakom (IV. pj.). Na imendan je Taćanin ples kod Larinovih. Na njem Onjegin priklanja mnogo pažnje Olgi i time razljuti njezina ženika Lenskoga, koji ga izazove na dvoboj (V. pjev.). Lenski pada u dvoboju (VI. pjev.). Olga brzo zaboravi Lenskoga i pođe za časnika, s kojim odlazi iz rodnoga doma. Taćana pada u tugu i tjeskobu. Da se rastrese i razvedri, povede je mati u Moskvu (VII. pjev.). Ovdje se jednom poslije više godina opet sastane Onjegin s Taćanom, koja se udala za imućna generala, pa hoće da s njom nastavi veze i nudi joj svoju ljubav. No Taćana ga odlučno odbija (VIII. pjev.).

Taćana odbija Onjegina.

Ustanite, na toj bijedi
zborit mi je na sva usta.
Eugene, sjećate se
kad me na vas kob nanese
sred hladišta onog gusta,
kad vam ukor slušat morah?
Sada meni red je zbora.
Eugene! bijah tada
ljepša, mislim, mlađa, draža.
Ja vas željah, ljubljah rada,
al' se s leda vašeg zgražah;
za tihu mi ljubav znaste,
al' ju ledom odvraćaste.
Bože! Krv mi s' i sad stine
od mrzloće i grčine,
kojom strast mi susretoste;
al' vas s toga ja ne krivim,
načinom bo milostivim
istinu mi odsjekoste;
poštenjakom vas priznavam,
stoga hvala do neba vam!
Pustinicom je l' da tada
u okrugu družbe proste
ne miljah se vama mlada?
Što sad amo dopadoste,
porušit mi sreću mira?

Što sad amo dopadoste,
valjda samo sa obzira,
što prostota nijesam naška,
već sam svijetla velikaška,
što je muž mi junak ranjen
i što s toga car nas pazi?
Il što k meni svijet se slazi
i rod mi je dost' razgranjen?

Eugene, što je meni
do te slave, do žamora?
— — — — — — — — — — —
Do uspjeha polučenih,
do posijela, sjajnih dvora?
Čuvidske bi krpe ote,
sjaj i ponos, sve divote —
sve bi dala ovog miga
a za svežanj dobrih knjiga,
za divljačko naše selo,
za srećicu tihog kuta,
gdje vas vidjeh prvog puta,
za groblje nam i propelo
ono jednog Božjeg sina
povrh groba dadiljina.
Ta je sreća htjela doći,
domače se, kocka pade,
možda zgriješih u slaboći —
te me sreća ne zapade.
Tad me mati svjetovaše
plačući me zaklinjaše,
kob mi bila dobra svaka:
udadoh se za prvaka.
Ostavite me to držeću...
U vašoj bo ima vlasti
velik ponos, dosta časti.
Ja vas ljubim, tajit ne ću,
al ja imam svoga druga,
vjerna dovijek pazit ću ga.«

A. S. Puškin; preveo I. Trnski.

VIII. Religiozni ep.

24. Iz »Božanstvene komedije«.

M a t e l d a.

Očistilište, p. XXVIII. st. 1—70.

Tumarajući Dante po raju zemaljskom, koji opisuje, dođe do obala rijeke zaboravnosti Lete, pa ne može preko nje. Na drugoj mu se strani prikaže krasna žena, koja divno pjeva i pleše, pa je Dante zamoli, da se približi k obali, da je bolje čuje. Ona mu usliši molbu i dođe mu blizu, sva nakićena cvijećem.

Pregledat željan iznutra i izvana
božansku šumu gustu i zelenu,
što blažila mi oku svjetlost dana,
s obale odmah tada dalje krenuh,
koračajući poljem lako, lako,
što sa svih strana mirisom se prenu.
Slađahni lahor pirio polako,
bez promjene mi ljupko svježeć čelo,
ne jače nego vjetarce nejako;
rad kojeg brsne tresuć se veselo,
put one sve se okrenule strane,
što prvom sjenom brdo potamnjelo;
al' toliko se ne nagnule grane,

da ptičice bi po vrhovim njima
prestale pjevat pjesme neslušane:
neg' punim miljem, pojuć po vrsima,
primahu u lišću prvi popuh zore,
što šuštilo ko tom pjevanju rima:
takav se žubor po grančicah gore,
na žalu Kjasa po boriku kupi.
Koračajuć polako već ja stupih
duboko toli u tu drevnu šumu,
da od povratka, zalutah, odstupih.
Tad potočić se stvori na mom drumu,
nalijevo malim što prigibo vali
travu, što obrasla kitnu obalu mu.

Sve vode, koje bistrim mi bi zvali,
prama njoj nisu nego zamućene,
jer ništ ne krijuć ona sve zrcali;
akoprem teče kroz vječite sjene,
tamna, tamna, kroz koje nikad zraka
ni sunca ni mjeseca ne krene.
Nogama stadoh, al' zjenica laka
potočić prešla da se divi i čudi
bezbrojnim bojam svibnja čarobnjaka:
a tada mi se prikazala tudi
(ko čudan pojav, što nam miso sili,
da s jedne stvari na drugu zabludi)
samotna žena, poj pojući mili
i razbirajuć cvijetak od cvijeta,
što njenu stazu divno nakitili.

»O krasna ženo, koju topli sveta
ljubavi zraka, kaže l' pravo lice,
što čuvstva srca često odgoneta,
smiluj se«, rekoh, »mirisna ružice
i približi se do obale ote,
da pjevanje ti čujem nebesnice:
ti sjećaš mene mjesta i ljepote
Proserpine, kad izgubi proljeće,
i kad je majci crni Pluton ote.«

Kao što se na nožicah okreće,
tek tičuć zemlju plešuć žena mlada
i jedva nogu ispred noge meće:
po cvijetu žutom i po rujnom tada
put mene kano čista djeva krenu
kôj stidom vjeđa na zjenicu pada.
I usliša mi molbu izrečenu
približivši se tako, da sam jasno
glas slatki čuo i milu pjesmu njenu.

Netom stigla na ovo mjesto krasno,
gdje lijepa rijeka travu pere vali,
put mene dignu tad oko prekrasno:
ja ne vjerujem, da su tako sjali
pogledi slatke Venere, kad strijelom
s Adona lica sin je rani mali.
Na licu posmijeh titrao je bijelom,
a s više boja ruke nakitila,
neg' raste cvijeća na tom Brdu cijelom.
Sa tri koraka rijeka nas dijelila.

Dante Alighieri; preveo A. Tresić-Pavičić.

25. Џон Милтон: »Изгубљени рај«.

Уломци из IX. пјевања.

Враг у облику змије допуже полагано према Еви па с наканом да је заведе, поче јој ласкати и преко мјере хвалити њезину љепоту. (»О красног створца слико најљепша«). Ева се чуди, како то змија мимо остале звијери говори, па је пита, одакле њој дар људскога говора.

. . . . . . А лукавац ће заводник одвратит:
»Од дивног свијета царице прејасна,
о Ево, лако ми је све ти рећи,
што заповиједаш? С правом тебе слушам.
Ја најпрѐ бијах ко и друге звијери,
што ждеру траву, ниске мисли, ћуди,
баш ко и моја храна: тек сам могла
распознат храну и свој род, све друго,
што више стоји, нијесам могла схваћат,
док једном блудећ сама пољем нађох
баш красно дрво, угледах с далека,
оптерећено родом дивне боје,
румене златне. Ступих мало ближе,
да видим, ал' са грана љупки мирис
поструји, те ми ћутила подражи
угодније но млијеко овчије
и козје, недирнуто још од јагњићâ.
Да издовољим силну жудњу, што ме
обухватила од тог красног воћа,
одлучих не часити; глад и жеђа
(ти моћни савјетници) смамише ме,
да хитро један узаберем плод.
И успех се на маховасто дрво,
јер гране оне, високо од земље,
досегнут можеш ти ил' Адам само;
све друге звијери крај дрвета стаху

са истом жудњом желећ, завидећи,
ал' воћа тог досегнут не могаху.
Сад бијах насред дебла, гдјено виси
множина воћа тако замамно,
и ја не штедјех тргат, најести се;
ужитка таког не окусих никад!
Напокон сита, наскоро оћутјех
у себи чудну промјену, гдје разум
у нутарњости сину, те сам затим
говорит могла, премда лик ми оста.
И одмах све мишљење своје сврнух
на ствари ниске, високе, и с духом
дохватљивим све, што је на небу,
на земљи и у зраку, почех схваћат,
спознават, што је красно, што је добро.
Ал, све то красно, све то добро у твом
божанском лику, небеској љепоти,
уједињено нађох. Ништа твојој
љепоти равно ни једнако није;
и тако дођох, можда незгодно,
да тебе гледам, дивећи се штујем
ко краљицу те с правом названу
створења свега, свију госпођу.«
Овако рече змија лукаво.
А Ева, више још у чуду каже:
»О змијо, претјерана хвала твоја
о снази плода сумњати ме чини,
што куша прва ти. Ал' реци,
гдје расте дрво то? Далеко отуд?
Јер много дрво Бог је створио
у рају, што још не знамо,
и преобилно нуђа нам се плод,
те већи дио остависмо небран
на гранама неискварено висећ,
док више људи буде, да их гоје,
и више руку нарав трха лиши.«
А заводник ће нато весело:
»Та пут је згодан, није ни далеко,
за миртама на једној је чистини
баш близу врела уз грмечак један,
гдје цвате мирха, грм од балсама.
А моју л' пратњу примиш, ја ћу те
одвести брзо к мјесту ономе.«
»Одведи«, рече Ева. А враг хитро
одмота змијског тијела завоје
и лукаво се напев јури с њом
у пропаст . . . . .

26. Iz »Prvih ljudi«

Pjesnik šalje svoju misao »k začovječju u vremena noći« pa da nagađa, kako je postao ljudski rod. Zajedno moli pjesnik Boga, da bi mu oprostio tu smionu zamisao, kojom je zaronio u najdublje »tajstvo« ljudima. Tvorac zapovjedi, a anđeoske trube zatrube po beskrajnom prostoru... Sa svih strana dolete »sveti puci, duhovi bez broja« i čete blaženika u rajski perivoj, svi se slože u kolo i svi složno zapjevaju slavospjev Bogu, a sve te glasove, što se ore, spaja sama ljubav sveta. Uto na čelu četa stupi anđeo Zemljozor s alem-čašom u ruci, pa kleknuvši položi je pred Tvorca, koji je blagoslovi. Na zapovijed Božju anđeo Zemljozor iz čaše života (alem-čaše) prolije jednu kaplju na zemlju, pa gdje se ona primila zemlje, podigne to zrno, udahne dušu, i iz praha se stvori čovjek. Kad je čovjek došao k svijesti, usklikne od radosna straha i blažena raskoša: »Stvoritelju, stupiv ti med plode — na tvom svijetlu o presretna mene.«

II.

Sa brežuljka u zemaljskom raju
Adam gleda po rajskoj pȕčini,
kojom Božje sve milosti sjȁjû
utijeljene u živoj istini;
Adam gleda, svijet si razabire.
Ne sjećajuć viđenja se inih
željna duša sva mu se rastire
prvog puta po predjelu prvom:
kudagođer oko mu dopire,
tud i misli sve mu slijede vrvom,
trepte, stanu, pozasrknu sreće,
i pak skrenu, zasićene mrvom,
nezasitne s nove želje veće,
ko lèptiri kad im uskrs svane,
iza zime blago pramaljeće,
te ih miris na cvjetne poljane
u razbludi vodi i opaja.
Adam gleda na uzor sazdane
sve ljepòte svoga zavičaja,
svaki pogled nove mu otvara,
svaka novost dublje ga ubaja
u to more krasòtê i čara.
Cvijeće krije svud zemljište sretno,
svakim časom ȉnâko se stvara,
kao more valòvito cvjetno
talàsa se po brijeŝcih i drȁgah!
Po dȉvêću silno voće ljetno,
kao zlato iz zelena saga
između lišća zagasito jasna
proviruje — blago između blaga.

Sa svijeh strana žubor-voda glasna
prošuškuje i romonom zbori
o ugodi tečaja si krasna
a kroz cvijeće, što ju svuda dvori,
klanjajuć se, da joj ljubi lice,
ljubeći je, da odveć ne skori,
ostavi rodne si glavice.
Potoci se blistaju po nizu
ràspredeni na srebrne žice,
u sjajnom se skrivukajuć klizu,
brežúljcima ogrljaje nižu
od gajeva, što su im nablizu;
ȉz jezêrca ȕ jezêrce stižu,
biser taru preko vodopada
i rasprahom bijelu maglu dižu,
s koje uzduž po zelen-livadah
tisuć' dúgâ i tisuć' se sjaje;
slavoluci očinjih naslada.
A grmuške vidjet je i gaje
zelènjet se iz poda šarena,
rasipnica ruka kano da je
silne kite bujna zimzelena
rȁzbacâla ȍd radosti neke.
Sjajući se s dragoga kamena
a bijeleć se kao mliječne strijeke
raspinju se putovi i staze
po obzorju, blize i daleke
sve krasote, što ih oči paze,
u čarobnu svoju mrežu love.
Dalje šume mrke si obraze
osvjetljuju, ko otoci plove
zelen-tamni po svijetlome kraju,
veće brijeŝke i manje bregove
velebitnim krunama vjenčaju,
a gorama u dnu kriju stube,
divne stube u nebesa raju.
Plavetnice gore obzor rube
s jedne strane, s druge vali mora
bȉbajû se, nebu skuta ljube.
Vedro nebo ȍd mora do górâ
svod si sali od modrila tmasta,
po modrilu ko da rujna zora
šaku sjaja prosu rùmenasta,
te je njemu cio danak dika,
da se s krasom jȕtârca ne rasta.
Sunce sjaje navrh tjemenika
i luč dijeli iz zlatnog si krila

na pozlatu svijem stvorom vidika,
a blagost mu svijetla tiha, mila
dozvoljuje, usred bijela dana,
da i noćna vide se svjetlila
pò pučini modroj rasijana;
oko njega krijesan nemir goje,
kao pčelad zlatokrilovana
da se roji kraj matice svoje.
Ali ote sve ljepote šta su,
pojedince bilježeć im kroje,
prama onom cjelokupnom krasu,
prama onom prekrasnome skladu,
po kom jedna s drugom u suglasu,
sve međ sobom suglasje imadu;
u kom jedna drugu popunjava,
miris cvijeću, cvijeće tihom hladu,
hladak gaju savršenost dava;
u kom šume, gaji i dubrave,
voće, lišće, bilje, cvijeće, trava
na milosti različnosti prave,
jednu samo prekrasnu odoru
da od više krasota sastave;
u kom vrela i potoci k moru
zvučno teku, tamo svoje vale,
a svoj romon, družeći žuboru,
u sklad divan Božje liju hvale,
koja sebi tu stvori glasila
svijeh u stvari do najmanje male;
gdje prirodi ne kucaju bila
burnom strašću, već u blagom miru,
te blaženost tu se udomila
slikom neba u zemskom okviru.
Adam tone u svete divòte
misli gubeć u pomisli viru,
al' kako mu i godile ote,
ipak mašta još ljepše i bolje
u daljini stvara mu krasote,
koje, da ga sasvim zadovolje,
osobitim laskaju mu blagom.
I s brežuljka on se spusti dolje
po stazici netrvènôj tragom,
i šeće se kroz te cvjetne bašte,
kroz prodole zelenijem sagom
kràj potôkâ, koji milo švašte,
kroz uzorno plodne perivoje,
al' s uzora ne nalazi mašte;
što on traži, ljepše, inako je.
I probija gaje i dubrave,

gdjeno zvijer i njega se ne boje,
već mu òkol bezazlene prave
te lagòdê novom vladaocu;
gdje ptičice svud mu doček slave,
prebirući na gipkom gr̂'ocu
ponajslađa pjevanja ljuvena
na ugodu prvom slušaocu;
gdje i gusta svetotajna sjena
hladak stere, nad pokojem bdije
i nudi ga slašću mirna trena.

Petar Preradović.

IX. Idilski ep.

27. Iz »Pana Tadeusza«.

Povratak kući (I. pjevanje).

Litvo moja domajo, ti si poput zdravlja:
što vrijediš, čovjeku tad se istom javlja,
kad te zgubi. Danas ti čar i ures cijeli
vidim i opisujem, jer te srce želi.
Sveta Gospo, braniljo jasnoj Čenstohovi,
Ostrobramska sjajnice! Ti grad štitiš Novi
i vjerne mu građane!... Po čudu si svome
meni zdravlje vratila čedu bolesnome,
tvojoj skrbi plačući majka preda mene,
jedva dići mogo sam kanje umorene;
al' odjednom pješice k tvojoj crkvi moga'
poć za zdravlje vraćeno blagodarit Boga, —
tako i nas na grudi vrati otadžbini!
A sad prenes' dušu mi, što se čežnjom kini,
na brežuljke kitnaste, na polja zelena,
što su pukla široko duž plavog Njemena,
u kraj onaj različnim žitom nakićeni,
pozlaćeni pšenicom, ražju posrebreni;
gdjeno ječam jantarni, heljda snježna zori,
gdje rumenju djevičkom djetelina gori,
sve ko trakom — zelenom opasano to je
međom, po njoj kojegdje mirne kruške stoje.
Potoku na obali negda u tom kraju
na brežuljku oniskom, u brezovu gaju
dvor je stajo plemićski drven i pozidan,
obijeljenim zidima izdaleka vidan,
zidi bjelji čine se, jer odsjevom sjaju
od topola zelenih, koje dvor čuvaju
od vjetrova jesenskih. — Kuća j' mala, snažna,
prostran štagalj, a tri su pred njim stoga nažnja,

kojima se pod krovom mjesta našlo nije.
Kraj je žitom obilan, — iz sveg vidjeti je.
Iz množine rasutih snopovskih krstova
ko zvijezde po okrajcih, iz mnoštva plugova
(što zarana golema ugar-polja oru
crnozemska, jamačno koja patre dvoru, —
uređeno sve je tu ko na vrtnih greda'),
iz sveg vidiš u kući obilja i reda.
Vrata širom otprta kažu jasno dosti,
da je dom to dòčekljiv, mili su mu gosti.

Na dva konja u kolih mlad gospodin eno
oko dvora s' provezo pa pred hodnik skren'o.
On iz kola iskoči, — k vratima upràvcê
sami konji potegnu, pa će griskat travce.
Dvor je pust, na hodniku dveri pritvorene,
zasovnice poprijeko klinom zakačene.
Ne će putnik ü majûr pitat sluge iti,
već otkvači i ûđê kuću pozdraviti.

Davno doma ne vidje, u gradu daleko
nauke je svršio, jedva kraj im ščeko.
Uđe, željnim očima starinske duvare
gleda ljupko kakono znance svoje stare.
Isto vidi pokućstvo i iste tapete,
što ih rado motraše ko malo dijete,
al' sve manje i grđe sad učini se.

Po zidima isti još tu portreti vise;
u svom plaštu krakovskom gle Košćuško tamo
drži mač objèručkê, uvis gleda samo;
takav bješe, kadno se kleo kod oltara,
da će mačem iz Poljske izgnat tri vladara
il' sam na nj se baciti. Na poljsku obučen
zbog slobode nestale Rejtan tugom mučen,
sjedi, noža oštricu spram grudi poteže,
Fedon i Katónovo žiće pred njim leže.

Mladić lijep, ozbiljan dalje je Jasinski,
uza nj je nerastavni Korsak drug istinski;
par taj na Moskòvima mrtvim stojeć mori
žive — s praških šanaca, al već Praga gori. —
Odmah pozna, kakono u alkov koračì,
u ormaru drvenom stari sat svirači;
potegne mu uzicu s radošću djetinjskom,
da mazurkom Dombrovskog posvira starinskom.

Dom preleti čitavi tražeć, gdje je soba,
gdje proživje prêd desêt ljeta mlado doba.
Kako uđe, ustupi i u čudu stade
motrit sobu: žensko tu stanuje čeljade!
Tko l' je to? ta oženjen stari stric mu nije,

a teti je Petrograd stanak bio prije.
Gazdarice sobe je l'? Al' gle fortepiano,
po njem note, knjižice; sve je razbacano
nemarno u neredu, — al' je milo tako,
mlade to učiniše ruke svakojako!
Tu je bijela skinuta suknja ovčas s kuke
na naslonu stolice radi prèobukê.
Mirisnog su prozori puni cvijećica:
levkoja, geranija, astre, ljubičica.
Putnik stupi k prozoru i opet se divi:
gdje je voćnjak zarasto negda u koprivi,
tu sad stoji presjeckan vrtić putićima,
puno po njem anglijske trave, metve ima.
Plotić drven, okruglast, (misliš, potpisa je
zavoj) sjajnim okružen zlaticima sjaje.
Zalite su, vidi se, grede pred čas koji,
tamo kanta limena puna vode stoji,
ali tu baščovanka ne vidi se niđe;
još se vrata njihaju: ovaj čas iziđe
zalupivši; — trag se još vidi od nožice
na pijesku bjeljanu ko snijeg, suhu, sitnu
trag je vidan, al' je slab; — u potrku hitnu
dovit ćeš se, dà nekô nožicama biće
otisnu ga, koje se jedva zemlje tiče.

A. Mickiewicz; preveo T. Maretić.

28. Iz »Doma i svijeta«

Naš major, kršne Like kršno čedo,
šezdesetljetan bio se zagledo,
udovac tad, u »šljivaricu« mladu.
I uzeli se; njenom na imanju,
u prigorskome pokraj Lonje hladu
za ljetna dva tri tjedna on bi sjedo
uz ženu blažen i uz malu Janju,
svog srca dijete, davnu svoju sanju;
a ino vrijeme četi zapovijedo
u krajiškome na Korani gradu,
prijek naprijek svom se odužívši zvanju,
kod Móra i oko lijevo posijao,
sad tek se u mir na imanje dao.
Tu skoro čast i penziju izgubi, —
okrivili ga, da na bunu trubi, —
a baš tih dana drugoč obudovi:
sve zlo se hvata čovjeka nesretna!

Tek jedno dobro, kćerka osamljetna,
u toj mu tuzi i nevolji osta.
Sad vjerovnici navru stari i novi,
za njihov glad je baš imanje dosta.
Sve proda, da sve plati, i u blizini,
u župnom selu, maloj Vrhovini,
kućericu si kupi. Gdje je, tu je!
E, tako junak sreću svoju kuje.
Jednook, star, za dvoje sad se kini!
A već ga i desno, dosle zdravo oko,
pobolijeva; al' stari lav i soko
ni sad se ne da! Dan i noć bi piso
fiškalu selskom, — ne smije za urede, —
vlasteli mape gruntovne bi riso,
ne štedeć oka, veseo, da od bijede
sahrani dijete i skucka nešto novca,
da sveđ joj bude ono krušca, krovca;
milostinje ni od kog uzo ne bi, —
iz kubure bi rađe njoj, pa sebi!
I Bog ga čuvo: odgojio dijete
do djevice, ko ljetno vedro nebo
srdašca čista, a duše jake, svete.
Sad mrak i desno oko mu zaskoči:
oslijepi, Bogu hvala, sad tek! Sve bo
sad Anka mu je: život, svijetlo, oči.
Kad ona pjeva, il' mu priču priča,
kaže, kakvu j' rijetku biljku našla,
leptira, kukca, ptića prohodiča,
il' zvijezda koja l' došla, koja l' zašla:
tad oči mu se opet otvoraju,
on opet vidi svijet taj, lijep i jasan,
u kakvu sâm ga ne gledao sjaju.
A kad joj gladi čelo i pram krasan,
tad prizre mu se divno naše more,
kad tihano lelija se za zore.
Kad cjelovom joj milo čelo takne,
mah srce mu se stisnuto razmakne,
ćud kruta mah mu bude golubinja,
i druga doba sviće mu djetinja.

Odgajao ju sâm ......
— — — — — — — —

Iz puka priča, iz naroda pjesma
zadahnula joj dušu svom milotom;
što u njih nije suho zlato vesma, —
to krasi ona duše si krasotom,

to iz srca se njena vraća često,
ko para što se od zemlje k nebu diže,
pak s neba vrativ se ko zlatoblisto
biserje rosno zemljom se izniže.
O pjesmo naša, roda tješilice,
vilinski daru, kićena škrinjice,
u tebi vila svijet smjesti Boži;
tu sunce, zvijezde, mjesec zoru složi,
i ružu, štono ne venući miri,
i slâvju, poj nedopjevni što širi,
tu biser-niz se drâži ljubavnijeh
ni ikad prosut ni potamnjen vije,
od pređih k poznim' uvijek prelazeći;
tu vijenac suza mučeničkih titra, —
oj kad će jednom prestat suze teći? —
Donijela drugi vijenac sudba hitra,
s kog svem će rodu zasjati se lice!
Oj pjesmo naša, s neba poslanice,
u kosi ti je jagoda i pelen,
za pojasom ti viri zimozelen,
a trnovim si opasana pasom;
gdje trnanijem poljim našeg roda
krv s noge tvoje ubodene kane,
bar niče cvijet pod trnjem s divnim krasom.
Od istoka nam svuda do zahoda
po razbojištih ko Kosovka šećeš,
s junaka palih gavranove skrećeš,
na izdahu im duše primaš u se,
iz mrtvih u novorođene mećeš,
nek sile naše nikad ne satru se.
Oj pjesmo naša, ti nebeska dûgo,
Ti sjaš, al' .... sunca nema dugo, dugo!

Franjo Marković.

29. Зимска идила.

Зима је покрила снегом долине и поља равна
и тавне високе горе. Вихори снежнога праха
по пустом вију се пољу, и цела природа ћути,
и листак последњи вене од зимског студеног даха.

Весело пуцкара пламен у скромној избици нашој,
и мачак на банку дрема. Кроз таму вечери бледе
дугачке и светле сенке по зиду чудно се вију,
а око огњишта списког озебла дјечица седе.

Деда узео лулу, и с пажњом о длан је бије,
па испод појаса вади листове дувана сува;
а кад их изгњави добро, он онда напуни лулу,
и мирно пушећи слуша ветрину што пољем дува.

Покашто зашкрипе селом волујска дрвена кола,
и гавран над њима гракне. За тим се разговор чује.
То се комшија Панта сигурно из горе враћа
па журно испреже стоку и чељад по кући псује...

...А деда овако прича: »Одавна у селу нашем
живљаше убога жена са малим јединцем својим.
То беше немирни Павле. Памтим га и сада лепо,
иако то беше давно у младим данима мојим.

Хиљаду осам сто... (сад не знам којега лета,
ал' Бунапарта је онда на Руса пошао био) —
зима је велика била. Реке се замрзле рано,
а снег од осам стопа поља је и горе крио.

У једно студено јутро, кад мајке не беше дома,
мали се подиже Павле и оде ван нашега села —
и никад не дође више. Људи га тражиливаздан,
а јадна његова мајка плачући живот је клела.

Тако је плакала она вас дан и сву ноћ горко,
вртећи вретено танко. Она је молила Бога
да јој бар место каже, на коме оконча Павле,
те једном да види јоште умрлог јединца свога.

Богу се досаде молбе, огрне свој топли ћурак
и зовне светога Петра. Петар му истину каже,
зашто та жена плаче. То буде Господу криво; —
узме палицу, дакле, и пођу да Павла траже.

Нађу га у самом рају. Он се попео лепо
на рајску лиснату воћку па златне јабуке једе:
а доле на цветном поду, у белом у чистом миру,
још многа некаква деца јабуке једу и седе.

Међ њима јагањци блеје и звона сребрна звоне,
и многи лептири лете по рајском мирисном цвећу;
кроз цветне пољане рајске бисерне протичу реке,
и рајске шарене тице на мирне обале слећу.

А Господ подвикну тада: »Павле, чапкуне јадан!
Ко те довео амо да рајске јабуке млатиш?
Силази са воћке доле!... Обуј се, и натраг иди
Па мајку да слушаш лепо, кад своме дому се вратиш!«

Једне вечери, децо, Павле се поврати кући:
кирџије га нашле, што често пролазе селом;
полумртав је лежо на снежном сеоском друму,
уморан, блед и занет, са јако прозеблим телом.

Ми смо од њега чули, како је на небу био,
јер нам је причао увек о рајском животу своме;
али од тога дана мајку је слушао лепо —
после је заната ради у варош отишо с њоме.«

Штекће лисица гладна, и вихор пољаном душе,
а око појата селских са виком облазе вуци;
у селској чађавој крчми свирка се, песма чује
и једнолико силно хоре се њихови звуци,

и тону у јасној ноћи... На ниском огњишту старом
огроман мачак дрема крај огорлог пања;
кад вихор налети јаче, он лено отвори очи
па зевне немарно дваред, и опет спокојно сања.

Војислав Ј. Илић.

30. Село.

Посљедњи је дан мјесеца српња; на тисућу је врста наоколо Русија — рођени крај.

Једном је модрином заливено читаво небо; један само облачак по њем — сад плови, сад се топи. Безвјетарје, припека је... уздух — свјеже музено млијеко.

Пјев се шева ори; гучу голубови гушани; мучке лете високо ластавице; коњи дашћу и жваћу; пси не лају и стоје мирно вијајући реповима.

И димом мирише и травом — катраном нешто мало — и нешто кожом. Конопљика већ је дошла до снаге те пушта тешки свој, али пријатни мирис.

Дубока, но положита јаруга. По боковима има у неколико редова главатих, према доље расцијепљених врба. По јарузи бјежи поточић, на дну његову ситни камичци као да дршћу кроз бистре валове. — У даљини, на крају конца земље и неба — модрикаста пруга велике ријеке.

Уздуж јаруге — на једној су страни чисти амбарци, житнице са чврсто затвореним вратима; на другој пет до шест јелових колиба с дашчаним крововима. Над сваким је кровом висока мотка са чворковњаком; над сваком преткућницом има изрезан жељезни коњиц накостријешене гриве. Неједнака се

стакла прозора прелијевају бојама дуге... Цвјетњаци с китама цвијећа на капцима су насликани. Пред сваком колибом стоји, како ваља, на свом мјесту клупица; на кућном се сипу смотале мачке у клупко наћуливши провидне уши; за високим праговима хладовито се црне тријемови.

Ја лежим на самом крају јаруге на прострту покровцу, наоколо су читави пласти истом покошена загушљиво миришљива сијена. Разборити су господари разметали сијено пред кућама; нека се јоште мало просуши на припеци; а по том с њим у сјеник! Ала ће се на њему изврсно спавати!

Кудраве дјечје главице вире из свакога пласта; капорасте кокице ишту по сијену мушице и бубице; бјелогубо штене копрца се у замршеној трави. Плавокоси момци у чистим, ниско потпасаним кошуљама, у тешким чизмама с оптоком, надговарају се живим ријечима упрвши се грудима на испрегнута кола — кесећи зубе.

Из прозора погледа дјевојче округла лица; смије се сад њиховим ријечима, сад копрцању дјеце по наплаштеном сијену.

Друго дјевојче вуче снажним рукама велику модру ведрицу из бунара... Ведрица дршће и биба се на конопцу ронећи дугачке, бистре капи.

Преда мном стоји старица домаћица у новој коцкастој сукњи, у новој обући.

Крупно, шупље стаклено бисерје у три се реда обавило око опаљена, мршава врата; сиједа је глава повезана жутом марамом с црвеним пикњицама, те се ниско спустила на потамњене очи.

Али се пријатно смијеше старичине очи; смијеши се сасвим нарозано лице. Бит ће да седми десетак старица доживљује... па и сад се јоште може видјети: била је красотица у своје вријеме!

Раширивши опаљене прсте десне руке држи лонац хладна, необрана млијека долазећи управо из подрума; цријеп је лонца покривен росицом као бисером. На длану лијеве руке нуди ме старица великим комадом јоште топла хљеба.

— Једи, — вели, — у здравље, дошљаче госте!

Пијетао запјева наједампут и хитро удари крилима; њему се одазове мучући затворено теле.

— »Аја, дивна ли овса!« — чује се глас мога кочијаша.

Изобиља ли, покоја, залихе ли рускога, слободнога села!

Ој, тишино и благослове!

И помишљам у себи: »Шта ће нам туде и крст на куполи св. Софије у Цариграду и све, на што тежимо ми, градски људи?«

И. С. Тургењев: »Пјесме у прози«; превео М. Дивковић.

31. Берба.

Мирише ми земља на испуцано грожђе, а магла хладна и мрка већ почиње да се не диже тако лако. Са свију страна само лупа од оправака на бачвама и крблама. Откако је настала берба, и ноћ се не зна. Ма које доба било, а чаршија је закрчена колима грожђа са оближњих села. Око њих лијено и дремљиво стоје сељаци ишчекујући купце, механџије, а увијени у дугим гуњама, с дугачким штаповима растјерују дјецу, која се тискају око кола, крадући грожђе више забаве ради, и засићени, умрљани оно, што не могу да поједу, бацају око себе, те на све стране, гдјегод станете, пуца зрно под ногама.

По улицама, које воде у винограде или на »царски друм«, промичу коњи натоварени крбљама, берачи, аргати, просјаци, цигани, а међу њима и понеки »газда« на своме коњу или магарцу. Па када све то почне да се тиска, гура, претиче једно друго, онда ни кокош, а камоли човјек не може с једне на другу страну да прође. Само се чује вика »коњара«, вођа коњских, шкрипа бијелих корпи, што набацане висе из крбала, а између њих се једва виде дјеца, која јашу; у скуту им »бошче«, завежљаји с јелом; за појасом им пиштољче од чаурице, а босе им ноге клате се и ударају коње по вратовима. У страни, поред зидова иде женски свијет. Напријед су жене у дугачким антеријама и забрађене загаситим шамијама, а за њима дјевојке у тијесним минтанима и ципелама са високим потпетицама. Иду оне лако, плашљиво. Држе се руке за руку и косо се окрећу ка зиду, да им »мушкарци« не виде набрекле груди. А »мушкарци« младићи забацили доламе преко рамена, утегнули се појасевима до пазуха и с ловачким пушкама грабе по четири корака у један. Понеки бијесан па опали из пушке; дјевојке цикну, сабирају се у гомилу; коњи потрче, крбле почну да се одвајају од самара и да лупају: дјечаци на коњима се погну, једном руком се придржавају за самар, да не падну, а лактовима и трбусима стискају бошче, што су им у крилу, а другом руком заустављају уплашене коње. Ови се брзо стишају и пођу обичним, ситним корацима. И као прије опет почну да цупкају, да разривају пут копитима и грабе виноградима, који се издалека црне, а по којима се свијет већ размилио, вију димови наложених ватра, шарене се женске »стајаће« хаљине објешене о гранама већ огољелог дрвећа; одјекују пуцњи пушака, усклици, довикивање. Небо је сиво, тмурно. Брда и брегови црне се и непомично оцртавају. Цијела је земља влажна и мрка. Покаткада пролети јато гавранова, али не гракће већ само шушти и брзо се узгуби у мрку даљину и маглу. А магла се полако и развлачећи диже... Јесен. Ја по цио дан шврљам с друговима по виноградима, пуцамо из малих од чаурица пушчића, ложимо ватре од влажних земљивих лозинака и пушимо дуван. Тек пред вечер ако дођем у

наш виноград. Још издалека на улазу видим гдје се наш слуга Марко раскречио. Шубара му стрши на глави, он кољенима притиснуо крблу, заврнуо рукав на кошуљи и мужа у крбли грожђе, што му жене сипају из својих корпа грдећи сваку што поред грожђа бере и суво лишће. А оне га и не слушају, навикле се па га само пецкају и дирају, а он само мужа, виче и трчи чак ка трешњама, гдје је ракија, час на пут, да обиђе свога коњића, који, чекајући на товар, пасе суху траву по јендеку.

— А, господиче (јер сам ишао у школу и зато сам за њега: господин) предусрете ме. Камо чика Марку ракије? Тако ли ти?

Уђутках га дуваном и уђох у виноград. Жене ме једва дочекаше и осуше грдњама, гдје сам био, шта не радим, како не ћу ни вечере за казну добити. Одговарам ја њима. Шалим се. Ту су биле све наше: тетке, ујне, стрине и неке комшике. Шалим се слободно са њима, јер видим, да ми мати није ту. Она је, знам онамо, иза винограда при ватри, гдје заједно са комшиницама из сусједних винограда пију кафу и нуде се ракијом. Затим одох ка трешњама, које су биле у средини винограда и око који је била мала ледина. По њиховим гранама и око стабла било је објешених и поређаних женских хаљина. Ту је било свилених шалвара, антерија, минтана, лакованих папуча и ципела. Све оно, што се при раду прља. Почех да тражим што за јело једнако слушајући шалу, смијех и кикотање наших, што су брале око пута. Покоја од њих, док јој се однесе пуна корпа и испразни у крбли, устала би да се одмара од сагибања. А обично свака шамију забацила, разорузила се, без бошче и у устима држи зрно грожђа и сише га. И у сваком винограду тако. Свуда жене, дјевојке. Трче из једнога винограда у други и састају се. Нестало је међе, границе. Све је једно. По дрветима бијеле се објешене хаљине, из јендека и међа вију се густи димови, чује се прасак сухих лозинака на ватри, узвици при товарењу крбла на коњима, њихово дрекање, кикот дјевојака, разговор жена и витлање дјеце...

Свуда и са свију страна дим, пјесма, пуцњи, а све се то мијеша, разастире и расплињује у влажном, као накиселом ваздуху.

Борисав Станковић.

К р б л а, бадањ, каца; а р г а т и н (грч.), надничар; а н т е р и ј а, кратка доња хаљина с рукавима; ш а м и ј а (т.), женска повезача; м у љ а т и гњечити; ј е н д е к (т.) јарак; ш а л в а р (т.), ш и р о к е д и м и ј е, х л а ч е; б о ш ч а (т.) завежљај, кецеља.

X. Komični ep. Parodija. Travestija.

32. Haranje.

Podigla se četa mala,
al je pouzdana:
dva Turčina, dva Turčina,
četir Ciganina;
a pred njima baba buljuk-
baša,
buljuk-baša[1] s poderanim
turom.
U Cigana, u Cigana
torbe bez uprte,
u Turaka, u Turaka
puške bez kundaka.
Poharaše varoš Đakovicu,
čudan šićar[2] tu su zarobili:
dva ulara, dva ulara
i pleće duvana,
šaku šljiva, šaku šljiva
i rešeto gljiva.
I dobiše tri bureta prazna,
tri bureta sasma sudovana.
U jednom se, u jednom se
mačka umacila;
u drugome, u drugome
kučka oštenila;
a u trećem kvočka
raskvocala.
Davno bilo, sad se pripovijeda.

Narodna pjesma iz zbornika »Matice Hrvatske«.

33. Ženidba vrapca Podunavca.

Kad se ženi vrabac
Podunavac,
zaprosio sjenicu djevojku,
tri dni hoda preko polja ravna,
a četiri preko gore čarne.
Zaprosio i isprosio je.
Pa on kupi gospodu svatove:
kuma svraku dugačkoga repa,
a prikumka ticu ševrljugu,
starog svata iz osoja žunju,
a djevera ticu lastavicu.
Zdravo svati došli do
djevojke,
i zdravo se natrag povratili.
Kad su bili na Kosovu
ravnom,
progovara sjenica djevojka:
»Tiho jaš'te, gospodo svatovi,
Tiho jaš'te, tiho besjedite;
doletit će kobac avanica,[3]
odvesti će sjenicu djevojku.«
Još su oni u riječi bili,
zaletje se kobac avanica,
i odvede sjenicu djevojku.
Svi svatovi u trn pobjegoše,
đuvegija u prosenu slamu,
a kum svraka navrh trna čuči.

Narodna pjesma iz Vukova zbornika.

34. Iz »Otmice«.

Pod kruševačkom gorom (I) sakupili se mladi Turci Krušičani na divan. Svi su oni veliki junaci — na jeziku. Ali danas nisu momčad vesela kao obično, jer nema staroga Muje da im peče kavu. Uto evo ti na kenjcu starca Mehe. Kenjac mu najednom stao, da ni smjesta, te Mehi ne preosta drugo, nego sjaše pa legne među veselu momčad. Uzme gusle pa počne pjevati o

[1] četovođa; [2] plijen; [3] ptica grabilica.

braći begovima Ahmedu i Mehmedu, i njihovoj junačkoj majci. Krušičani odmah osjete, da im se starac ruga, i bilo bi sijaseta, da im nije Meho zapjevao drugu pjesmu, kako su sinovi maglajskoga bega Hasan-bega dijelili megdan sa sinovima zadarskog bana i zadobili na megdanu tri lijepe kćeri njegove. Ta je pjesma tako oduševila mlade Krušičane te su gorjeli od želje, da i oni učine slično junačko djelo. A kad im je stari Meho pripovijedao o lijepoj Stani u selu Grabriku preko Save, odluče, da je otmu. Lijepa je Stana (II) već isprošena, no ne mari za svog suđenika Luku, jer joj je srce čeznulo za Pavlom, s kojim se sastaje na strnjiku, te odluči s njim pobjeći. Već rano ujutro skupe se Turci kod topole pa će da pođu preko Save. Vodi ih Derviš-aga, najveći junak među njima. Kad je sunce oko podne pripeklo, siđu s konja, da se odmore i ručaju. Poslije obilnoga ručka legnu pa prospavaju cijelo poslijepodne. Podvečer digne se opet junačka četa, dođe do Save, a skeledžija ih prenese na drugu stranu.

Prevezao četu skeledžija redom,
momcima se klanja i Mehmedu sijedom,
nekomu se manje, nekom klanja više,
koliko već pare od kojega biše.
Veseo ih Suljo u pojasić tura,
bile pare turske ili od kaura!
Mlađana družina poklopila ate.
»Do zore nas čekaj, Sulejmane brate!«
Propeše se konji i radosno njisnu,
s junacima dobrim niz poljanu tisnu.
Umoran se svemir za sanak ogrn'o,
prevuko na čelo noćno velo crno
i sakrio tamom druga od drugara,
ate od atova i od gospodarâ.
»Oj Mehmede stari«, Derviš-aga zbori,
»evo gdje nas tama i muči i mori,
već govori pravo, znaš li dobro puta,
da ne bude jada ni pokolja ljuta.«
Okrene se Meho: »Tako ti đogina,
kao dan je meni vična pomrčina.«
Al' zavikne Huso, na kulašu skoči,
niz pomračno polje izbuljio oči:
»Il' je konjski topot il' su ljudski glasi?«
Trzaju se brže tanani kajasi,
zasta četa hrabra i slušati stade.
Nekom srsi prođu kroza grudi mlade,
netko se crveni i otajno znoji,
Huso uzô zadnje časove da broji.
Širokijem poljem dojekuje jeka
il' kopita konjskih il' zbora daleka.
Tiha jeka leti, al' je mnogo glasa,
ko na plavoj Savi tisijeh talasa.
Muklo huje glasi, časom ti se mnije,

da stadima kurjak strašnu pjesmu vije,
tihu i daleku, čas bi opet reko,
da mu još groznije odgovara neko
i plijen mu krati strahovitom rikom,
čas ko da se skobe i zgušenom cikôm
deru glasom grlo, šapom meso vrelo.
Ili se đavoli sabraše na prelo
i na paklen ribež grešne riblju ljude?
Ili se mrtvaci iz grobalja bude
te odižu zemlju i zubima škripe,
da odavle ploče i na svijet đipe?

Stoji četa hrabra, pomrčinu gleda,
stoji ko ukleta i ne kvari reda.
Četa hrabra stoji i u srcu želi,
da se od družine tkogod odijeli
i junački srne, da razgleda pute;
svi u slozi žele i svi složno šute,
jedan drugog čeka, koji će početi.
Prvi se u družbi Daut jadu sjeti
te dohvati svoga buzdovana lijepa
I Husi kulaša cakne više repa.
Poplaši se Huso gore od kulaša,
jošte gore Huso, misli: eto vraga!
Poplaši se Huso gore od kulaša ,
zavrisne kulašić, nogama zapara
i zagrebe poljem kao vijor ljuti.
Ode Huso gledat, kakovi su puti.

Stoji četa hrabra, pomrčinu gleda,
srdašca im biju bez svakoga reda.
»Udrimo, junaci!« istiha će koji,
slušajuć ga braća i sve četa stoji.
Još potjera koji debeloga ata,
no ne goni plaho, da se Huse hvata.
Malo za njim gone, a malo i staju.
Al' zacikne Huso i podiže graju,
još se pljusak, rzaj, vrisak, cika začu
i nadasve Huso: »Bože mili, šta ću?!
Nestade mu glasa sred mrtve tišine.
Zaciknu junaci: »Eno Huso gine!
Tko je dobar junak, da mu nema mane,
udarit će sada na ljute dušmane.«
Iskakuje Derviš na brzu đoginu
i za sobom zove junačku družinu;
poletješe poljem, šta tko trke ima,
Hadži-Mehmed stari na kenjcu pred svima.
Pokliči zaore, zatutnji poljana,
ruke čvrsto drže perna buzdovana,

oči ni da trenu, ziraju po mraku,
kud će ispast dušman ljutitu junaku,
da ga dobra ruka sa zemljicom srazi!
Al' zavikne Hasan: »Evo at mi gazi
po kalu i vodi, sašli smo sa puta.«
Začuje se Huso i kuknjava ljuta.
»Gdje si, Husaine?« zovu ga drugari.
»Evo«, viče Huso, »u ovoj sam bari!
Ne bilo je puste! Dok je tebe, svijete,
i bare i žabe ostale proklete!«

Al' evo iz bare čestita junaka.
Isplazuje Huso tužan iz žabnjaka,
svom se silom tresa i proklinje sreću;
žabe gromku pjesmu za njim zakrekeću.
Konj ga mahom nađe, Huso na njeg sjede
i odmah će četi: »A tko od vas smjede,
majčini junaci, da pred četom krene,
da ne bješe Huse, da ne bješe mene!
Dobri ste junaci u junačkom zboru,
al' kad treba smjelo i u pravu horu,
tko će nego Huso, da ne žali glave!«
Slušaju ga momci, ne kvare mu slave,
već se odmah zgranu na staroga Mehu:

»Kud ti pamet, starče, kada si po grijehu
poveo nas tuda po kalu i vodi?
Kad si znao amo, ded nas i izvodi!«
Ne ljuti se Meho, ljutima se smije:
»Šta ću i da činim, kada drugog nije
puta tu ni bilo nego ove bare,
a ta da se suši, baš je briga tare!
Ded da pregazimo, nije ni duboka,
gdjekad do koljena, gdjekad preko boka.

To je kada jašeš, a pješke i više.«
Slabo ove riječi po voljici biše
junacima dobrim, no pomoći nema:
gazi starac Mehmed, pa Derviš sa svjema.
Sprijeda i šute, al' mrmljaju straga;
Mujo iz ustiju ni ne pušta vraga.
Svi se redom ljute na proklete bare,
na Mehmeda starca, onda na sve stare,
neki i na sebe, što se lako plaše,
nekoji na žabe, što zakreketaše,
a svak gromko viče: ne bi bilo svega,
da su zapitali i slušali njega.

Na Husu se zgranu, da je prava baba,
gdje se poplašio u žabnjaku žâbâ!
Rasprede se govor o žabljem rodu

i uhvati Fehim najzgodniju zgodu:
»Ipak od tih žaba drukčije su naše,
zato ih se kod nas ljudi i ne plaše.«
Prihvaća mu Daut: »Krekeću drugače,
krupnijeg su glasa, grlo im je jače.«
Okrete se Huso i družinu kori:
»Što vas spopadoše žablji razgovori?
Pokrijte se bolje ćebetom po glavi,
majčini junaci, junačine pravi!
Da ne bješe mene, što bi bilo s vama?«
Ne daju mu dalje — cika i galama.
Husein zašuti, na druge se kosi,
al' zapjeva Meho, što ga grlo nosi:
»Huseine, od Krušice diko,
jä šta si se toliko uzviko?
Šta te tako povitlalo vrlo,
da junačko razadireš grlo?
Il' ne moreš da sačekaš boja?
Il' je bólja još ti ljuća koja?
Šteta, Huso, grla i junaka,
šteta Huse, prvog od momaka!
Da ti grlo pukne u komade
šta bi bilo od družine mlade?
Kud bi jadni i kamo bez tebe?
Nemoj, Huso, da nam srce zebe!«
Pregaziše baru, na ledinu staše,
veseli konjici mahom za'rzaše,
satresuju vodu sa sebe i ljudi
i odišu snažno iz širokih grudi.

Iso Velikanović.

đ o g i n, đogat, konj bijelac; k u l a š, konj kulašast, kulatast, mišje boje! k e n j a c, magarac.

XI. Povjestice.

35. Бишћанин бан и Дуралагић Мехо.

Бишћанин бан пије вино у Бишћу са својим побром Дражић-капетаном те се хвали, да у свој Турској и Босни нема бољега јунака од њега. Дражић-капетан признаје му јунаштво, али мисли, да ће још на већи глас изаћи као јунак, ако без откупа кући пусти из »џабеле« (тврђавица) све засужњене Турке. Бан нато скочи, доведе из тврђавице два бега Бадњевића Крупљанина те им обећа, да ће и њих и све турске сужњеве пустити на слободу, ако му доведу Турчина мејданџију, који ће га на мегдану надвладати. Бегови обећају и послије дуљега залудњега тражења напокон наиђу у Гламочу на младога момка Меху Дуралагића, који се изјавио спремним да дијели мегдан с баном Бишћанином. Опростивши се Мехо с оцем пође са три стотине Гламочана и с гламочким диздаром, који ће гледати

мегдан, пред Бихаћ. Дошавши тамо и удесивши све што је потребно, започне мегдан.

Одјахаше два сужња невољна,
код диздара коње оставише
и одоше на велика врата.
Кад уђоше Бишћанину бану,
дочека их Бишћанине бане:
»Гдје сте, моји сужњи невољници?
Јесте л' мени мејданџију нашли,
ко ће мени бити мејданџијом?«
»Господине, Бишћанине бане!
Ми смо теби свели мејданџију
од Гламоча Дуралагић Меху;
ено ј' сашо гламочки диздару
а уз њега триста Гламочана
гледат мејдан од Бишћа бијела.«
Подиже се Бишћанине бане,
диже побру Дражић-капетана:
»Побратиме, Дражић-капетане,
најпри ћемо танач[1] уфатити,
код мејдана да нам кавге нејма.«
Бан појаха великог путања[2],
уз њег пође Дражић-капетане,
подигоше триста коњаника,
изјахаше на Присику равну,
стаде вика Дражић-капетана:
»Чуј, Турчине, гламочки диздару,
да се најпри састанемо овде!
Најпри ћемо танач уфатити,
код мејдана нек' нам кавге нејма.
У мене су од џабеле кључи,
ко погине, сужње ће пуштити.«
Тако они танач уфатише,
код мејдана да им кавге нејма.
Они њима мејдан размирише,
мејданџије ате узјахаше,
а пођера један на другога.
Кад им копља на удару била,
обојица копље отискоше,
оба ата пала на колина,
оба их је копље преметнуло.
О мале се пушке појагмише,
кад се коњске гриве састадоше,
сва четири дима полетише,
нит' сватише, нит' се обранише,
а добри их ати пронесоше.

[1] танач, уговор: [2] путаљ, коњ, у којег су ноге путасте (има бијелу биљегу на ногама), брз, хитар.

У мејдану ате повратише,
о голе се сабље појагмише,
а наћера један на другога:
варају се гвожђем у мејдану,
обе им се сабље ударише,
ударише па се преломише,
а добри их ати пронесоше.
У мејдану ате окренуше,
о златне се пале појагмише,
варају се њима у мејдану,
и златне се пале дочекаше,
обидве се пале преломише,
а добри их ати пронесоше.
У мејдану ате окренуше,
све их гледа гламочки диздару
и код њега Дражић-капетане.
О топузе па се појагмише,
а наћера један на другога
па се бију њима у мејдану,
држале се обје преломише.
Већ поћера један до другога
на коњих се за прса зграбише,
обојица с коњâ попадоше,
па се оба у плећа зграбише,
оба с' момка гоне у мејдану,
обојици мука додијала,
бану била пина ударила,
а Мехи је била и крвава.
Све га бане носи по мејдану,
онда вели Дуралагић-Мехо:
»Вид' де, бане, Бишћу на бедену!
Што је оно Бишћу на бедену?«
А погледа Бишћанине бане,
превари га Мехо у мејдану.
Кад обори бана у мејдану,
оба су се врло заморила.
Онда вели Бишћанине бане:
»О Турчине, Дуралагић-Мехо!
Ти освоји мене у мејдану,
немој мени кидисати глави,
чини мене, колико ти драго!«
Онда вели Дуралагић-Мехо:
»Господине, Бишћанине бане !
Ја ти главе кидисати не ћу
ни старе ти уцвилити мајке,
јер сам и ја у мајке једини,
хо'ш ми дати стотину дуката?«

»Хоћу, Мехо, све за своју главу.«
»Хо'ш ми сужње кршно опремити?«
»Ја ћу, Мехо, сужње опремити.«
Не ће Мехо кидисати глави,
већ га даде Дражић-капетану,
а вели му Дражић-капетане:
»Фала теби, Дуралагић-Мехо!
Да хоћете мене послушати,
ви сте овдје мејданџије били,
већ одселе буд'те побратими!«
Кад то чуше обе мејданџије,
послушаше Дражић-капетана,
обојица на ноге скочише,
обојица па се загрлише,
у јуначко с' лице пољубише,
већ одселе били побратими.

Народна пјесма из збирке »Матице Хрватске«.

36. Propast Venecije.

I.

Lagunom lebdi mir;
lagunom drhće zlatna mjesečina!
draguljem bliješti mora šir,
i tajnim šaptom pljuskala plićina;
o bijelih kulah svijetlilo se vije,
kroz gotski trijem ti žarki mlađak sije,
dragotan hladak povrh vala diše,
a jarbol broda lagano se njiše,
časomice ti javlja mjedni bat
sred tihe noći kasni sat.
Oblačak prhnu, minu mjesečina,
lagunu tamna prikrila tišina.
Još gdjegdje lukom svijećica tumara,
još gdjegdje čuješ pjesmicu brodara,
i mukli šumor čuješ izdaleka,
ko da ti bruji davne slave jeka;
a pjesma gine, šumor vale mre,
i tiho, tamno opet sve.

Al' u noć crnu strši veličajno,
strahotno, silno čudovište tajno;
tajinstven div je, mermer-zagonetka,
kamenita iz mora nikla spletka;
sred vreve silne crnijeh talasa
nepojmljiv svijetu, tisućljetan zglob,

tjelesina divotnog gorostasa
i slave hram, slobode krvav grob.

V e n e c i j o m to grdno čudo zovu;
na svijetu nema jeke tomu slovu,
kamogod tisneš smjelu splav — zaludu!
Na svijetu nema para tomu čudu:
ribara šaka ote vilin-dvore
bjesnoći morske, svjetoborne pjene,
ribara šaka sazda mermer-gore
vrh plitka pijeska nebotične stijene;
ribara šaka satre zid Bizanta,
na svetoj Sofi razviv Marka stijeg;
ribara šaka stjera kod Lepanta
Aláha lađe sve u krvav bijeg;
što zalud kušo holi Perzijanac,
ribara šaka satre zid Bizanta,
Pučinom svjetskom vlada barjak lava,
pučinom neba ori mu se slava;
od krune više vrijedi zlatna kapa,
njoj klanjaju se sultan, car i papa.

Al' noć je tiha, noć je tajna, nijema,
pod njenim velom zlatni lav sad drijema.
Ne budi mi ga — jer kad silan rukne,
od užasa će morsko dno da pukne.
Ne budi lava! — Oblak minu . . .
Što ono noćnim svijetlom sinu?
Dužinom kopna povrh suhog pijeska
čudnovat niz se glatkih cijevi ljeska.
Neumitno kod tvrđave Margere,
baterije se rede Sankilota,
prot mermer-gradu crna ždrijela pèrê,
krilašu lavu gvozdena strahota.
Napoleon — dä, mali Korzikanac
na rtu mača nosi svijeta kob,
on mletačkom divu kuje lanac,
Napoleon Venec'ji kopa grob.

II.

Pred duždev-dvorom stoji stražanin;
na silna prsa pao dugi brk,
gorostas čovjek, žarka oka, mrk.
Ej čije li si kršne majke sin?
Ta mletački mu biljeg na klobuku,
ta mletačka mu puška sja u ruku,
po haljini se Mlečić vojnik kaže.

Ne, — biljeg, puška, ruho, sve to laže.
Ne rodili ga Mleci, dvori sreće,
već slavski krš, već ropstvo, bijeda, nužda:
Dalmatin vojnik čuva Velje vijeće
Manina čuva, Mletkom svijetlog dužda.
Ta takovu mu daše zapovijed,
gorostas čovjek, golubinja duša,
glavara svoga vazda vjerno sluša.
U silni zvonik upr'o mrki gled,
pa onda dalje crnim okom krene,
gdje povrh mora zlatni mjesec sijeva,
gdje valovje se igrajuć preljeva.
Šta l' ono traži nakraj bijele pjene?
Daleko, dalje letjela mu miso,
kamenit u snu javlja mu se kraj,
kućarica, gdje majku svoju siso,
sred maslinica kršan, skroman raj.
Pred kućicom mu mlada žena sjedi,
plamenito joj oko morem bludi,
ko ovaj mramor obrazi joj blijedi,
čedance milo drijema joj na grudi.
Mladići drugi skaču podno griča,
vragoljasti se oko sestre zgrnu,
a sestrica tuj čuva kozu crnu,
starinsku bajku maloj braći priča,
i pjesmu im je nato zapjevala;
ah glas joj, rek bi, golubinji guk,
divotno drhće diljem morskog žala
Hrvatice joj pjesme slatki zvuk.
Taj zvuk mu zvoni s tisuće pjesama,
tim glasom pjeva on sred Božjeg hrama.
Čuj, odbi ponoć — mrk se junak prene,
uminuše spred oka mile sjene.
Ne rodili ga Mleci, dvori sreće,
već slavski krš, već ropstvo, bijeda, nužda,
i stisnuv pušku — čuva Velje vijeće,
Manina čuva — Mletkom svijetlog dužda,
jer takovu mu daše zapovijed.
Tek tajnom munjom zjenica mu sjala,
tek tajnom suzom smuti mu se gled,
a tajna suza na kamen mu pala.
Ta prenu li se u svijest jadni rob?
Je l' suza zvijezdom usred ropske tmine?
Ta peče li mu srce ljuta kob,
te sva se bol u vreloj suzi vine?
Junače mrki, mani mi se jada,
gle kako svijeća duždeva se žari,
tu sjede silni tvoji gospodari.

Oh trista puti njim je gore sada!
Usplamtjeti će tajni plamen srca,
slobode dahom sin će tvoj da diše,
al gospodari tvoji — nikad više.
Ti čuvaš svijetlog dužda — živa mrca.

III.

Sred zlatne sobe drhće voštanica,
po slavnih slikah plaho svijetlo pline;
tu sjede ljudi zdvojna, blijeda lica,
života krv im kao žižak gine;
tek žarko oko užasno se vrti,
ko bolesniku u tren strašne smrti.
Kadifa rujna niz rame im pada,
a zlatnu kapu nosi od njih jedan;
nu ko što svi i on je blijed i bijedan — —
Venecije tuj slavne sjedi vlada.
Senat i dužd — sve kipi od kamena,
republike tu zbori duša sva;
vladari danas! Sutra? Bog to zna!
Vladari danas! Sutra možda sjena;
kadifa? Krpa. Zlatni rog? Rugavet.
Republika? Tek smiješna, mrtva avet.

I reče dužd — ak' riječju izdisaj se zove:
»Sred strašne noći skupih sad vas ove,
sve što za dobe bolje naše sreće
pri vijeću nikad nije bilo svijeće;
al' zakon stavni mijenja prijeka nužda.
Senatori! Još jednom čujte dužda:
nad otadžbinom smrtni visi mač —«
— vladara srva pri tom ljuti plač —
»još jesmo svoji, jošte roblje nismo,
Napoleon vam šalje ovo pismo.
Vi pitate, što traži od nas Franak?
Da l' lađe naše? Savez? Vojsku? Danak?
Drugač'je piše njeg've sablje rt:
on od nas traži, čujte, našu smrt.
Kraj nek je sada, veli, našoj sili,
ne budite već, što ste nekad bili,
rastrgnite mi barjak zlatnog lava,
ni dužd vam ne smije više biti glava.
Sve pokrajine da mi odmah date,
sve zlato svoje, slike i fregate,
ne vladaj odsad boljarska već ruka,
no žezlo nosi bijesno rulja puka;
potpišite, da moje roblje svi ste,

to piš'te — il' će topa planut plamen
i povrh kama ne će ostat kamen.«

To reče dužd — i ništ' ne reče više —
na stolicu se zlatnu zdvojan pusti,
još slabi drhtaj vidiš mu na ustih.
A vijeće? Sjedi, drhtnu, jedva diše.
Al' sred mrtvaca plamen mladić skoči,
strelolike mu zaigrale oči:
»Venecija da sama smrt si sudi?
Venecija da sama smrt si piše?
Da sama tisne nož u svoje grudi
na smrti kliknuv: — mene nema više?
Mladića žaru prosti svijetlo vijeće,
al' krv mi žeže grdna ta sramota,
gdje nitkov, silnik, vođa Sankilota
na zlatni grb nam takvo blato meće.
Ta gdje smo? Jesmo l' još u onom gradu,
što rodi slavnog Dandola Henrika,
Bizanta silnog koji satre vladu,
Alviza jesmo l' sinci Močenika?
Ne pamtimo li Lovre već Marcela,
ni Zadra tvrdog, niti Dardanela?
Lepanto, Cipar, Jakin, Famagusta,
to sve da san je samo, tlapnja pusta?
Senatori! oj diž'te oči gori!
Što ovi zlatni pričaju vam dvori?
Davninu našu, diku, silu, slavu!
Zar nije strah vas, da će zlatni svod
na plahu našu survati se glavu,
djedova slavnih satrt ropski plod?
U lance da se skuje domovina!
Ne — nikad, tisuć puti velim, ne!
A naše ropstvo vlastita krivina!
Zar nema nikog, da za dom svoj mre?
U tvrdoj luci galije nam stoje,
i plemstva skupit će se četa smjela,
od topova se tvrđavice roje,
Hrvata vojska još nas čuva cijela.
Ja velim: Rat! Nek kucne Marka zvon:
il' Mleci mrtvi il' Napoleon!«

»Zašuti, mlače!« — planu sijeda brada, —
»bezobzirce ti strijele siplju usta,
oluji nalik kipi krv ti mlada
i zvijezdâ hvata ti se ruka pusta.
Ti veliš rat! I ja bih reko rat;
al ponoć već nam javlja onaj sat,

uminuo je zlatne sreće dan
strahotan, smrtan sprema nam se san,
Venecija i meni je u grudi,
i ja ti znadem kakvi bjesmo ljudi;
i moj je morem nekoć sijevo mač!
Junaci gdje su, reci, oni stari,
sa kojih grad taj širom svijeta slovi,
vojskovođe i smioni mornari?

Ah naša krv se, mlače, izjalovi!
Vaj, slutim, dome, puna ti je mjera,
jer nemaš nego vojsku — Faliera.
Sve naše kopno otela nam buna,
a vjerom krenu saveznik naš, car:
ništ' nije naše — nego ta laguna,
ti: »Rat!« još vičeš, mlače, u taj par.
Hrvati? Jesu l', mlače, naša krv?
Venecija je l' Dalmatincu dom?
Dalmatin bio samo kukav crv,
tek sluga naš, tek rob na kršu svom.
Tuđinac da ti spasi ovaj grad?
Oj, mlače, vidim, mlad si, vele mlad.
Krvnika četa da nam u grad srne?
Da satre crkve, zlatne dvore nam?
Da vitlajuć se usred magle crne
nad svetim Markom liže krvav plam,
da žarko zrno Mletke nam rastrijeska,
otaca slavnih razbiv groblje milo?
Da tude bude, što je nekad bilo,
sred pusta mora pusta hrpa pijeska?
Venecijo, oj divni dome moj,
vjekovita ti svome rodu čast,
nam valja mrijet, al' ti bar slavna stoj,
Venecijo, ti ne sm'ješ, ne sm'ješ past!
Spomenik budi, budi mermer — san,
čarobita bud' knjiga čovječanstvu,
dâ, možda poslije noći dođe dan,
i nova zora tvomu veličanstvu.
Senatori — ja velim: Mir!
Al' kao bura brujilo u šir:
»Ne — nikad, tisuć puti ne!
Nek rađe u prah pođe sve,
pomagati će vojska sva Hrvata,
nek svaki od nas pušku, sablju hvata,
sam svijetli dužd nek plemstvo naše vodi
il' k smrti il' slobodi!

IV.

Čuj! Je l' oluja, je li grom?
Od bure drhće duždev dom,
a svana čuješ divlju viku,
i čuješ psovke, čuješ riku,
silovit urlaj, mukli žamor,
nepojmiv šumor, bijesan štropot,
i trus i prasak, lom i topot.
Tad dužd će skočit blijed ko mramor,
otvorit prozor: krvna zora
vrh širokoga drhće mora.
Strahote! Svijeta silna vreva
po Markovu se trgu lijeva,
i ko kad pako iz dubine
silesiju si bijesnu rine,
odasvud grnu nove čete,
i viču, kunu, bjesne, lete:
»Oj dolje dužd i Velje vijeće,
krvnici kruti pučke sreće,
tirani, dolje! Dolje, varka!
Apostoli vi svetog Marka,
dä, prokleta vam vaša zloba,
senat vam bio proklet vaš!
Sad puć će vrata ropskog groba!
Jer grad je naš! Oj grad je naš!«
Čij, grmi ovaj strašni zvuk?
Venecije je ovo puk.
Dä, ropski ovaj plahi crv
vladara svojih traži krv.
Ko kad zatutnje burne vode,
»Sloboda!« grme momci bosi,
a na čelu im stijeg slobode
Hrvaćanin gle vojnik nosi.
Hrvaćanin! Ta je l' moguće?
On samo bubnju, puški vičan,
slobode tuđe vjesnik dičan!
Dä! u njem ima krvi vruće,
probudio se mrki sin,
slobodu i on za se prosi,
pred silnim svijetom zato nosi
slobode stijeg Hrvaćanin!

Tad bljednu dužd i silna suza
niz gospodsko mu lice spuza.
»Sad, braćo, nema Mletkom nade,
na bunu sva se vojska dade,
i građanstvo se buni sve:

Perditio tua, Israël, ex te!«
I zgrabi pero, zgrabi pismo,
potpisa zator zavičaju sâm
zavrisnuv: »Jao! Svoji nismo.«
Na tvrdi srušio se käm.
Daleko mukli valovi se ore:
Venec'ji grobnu pjesmu pjeva more.

V.

Venec'ja pade — kruna morske vlasti
bez povratka u zabit minu gluhu!
Venec'ja pade — morala je pasti,
na pijesku temelj stajao tek suhu:
sva vlast joj bila šaka velikana,
sva sila samo krvnik, trepet, strah,
iz orijaškog divnog mermer-stana
vjekovitoga ropstva diso dah,
svu slavu gradila je tuđom krvi;
a vlastit puk joj — slavni, bijedni crvi.
Vjekovit jedan tek je temelj vladi:
na puka srcu kad si slavu gradi.
Ko sjajna školjka prazna, bez života,
što bura baci na brijeg suhi mora,
stajaše tvoja čarobna ljepota,
i veličanstvo mrtvo zlatnih dvora,
spomenik ljudske slave ti si vječit,
vjekovite si pravde svjedok rječit,
sred blistavila morskog zbiljski san.
Al' svanu zora, došo ti je dan.
Iz valovja ti zvone divni glasi:
»Venecijo, i opet slobodna si!
Ne krvna zvijezda povrh burne vode,
ne puku tvome užas, trepet, strah;
već zlatan trak u suncu si slobode,
što roda silnog složni užga mah!«

August Šenoa

37. Svetopolkova oporoka.

Rog odmeva bojni po Moravi,
po državi kralja Svetopolka.
Gospodar pak zvestih Moravanov
sam ne vodi hrabrih več vojnikov,
sam ne suče meča nad sovragom,
sam ne proži puščic več iz loka,
sam ne gleda bojev več krvavih.
Aj, ponosna stolica se dviga,

Velegrad tam slavni na Morávi!
V Velegrada sredi krasen dvorec,
v dvorcu zlata kraljeva sobana.
Zadnje žarke že pošilja solnce
skozi okno v zlato to sobano
in obseva postelj dragoceno,
kjer počiva bolni kralj moravski,
kralj moravski, Svetopolk mogočni.
Trije so pri njem sinovi zbrani,
trije: Mojmir, Svetopolk in Zobor;
zapustili boje so krvave,
slušat prišli so iz ust očetnih
za slovo si opomine zadnje.
Glej, in vzpne se jim kraljevski oče,
ozre v svoje se sinove mlade;
zadnje zbere še moči telesne,
pa besede govori jim táke:
»Bog vas sprimi, oj sinovi moji,
deca moja, nade moje slatke!
V Velegrad ste sveti sèm prispeli,
pa krog mene ste se verno zbrali,
da pozveste zdaj mi — oporoko.
O, da vam bi zadnji glasi moji
v dušo segli in srcé globoko,
da besede bi vam zlate svoje
vdolbsti mogel, ko kiparja dleto
črke vdolbe večne v trdi mramor!...
Z bojnega ste polja vi prispeli.
Arnulf tamkaj brati se z Arpadom,
kralj krščanski brati se s poganom,
in zakaj? Ker nima ure mirne,
dokler žezlo moje na Moravi
krepko druži Slavine sinove!...
Mesta naša rušijo zdaj Franki,
po deželi pleni Arpad divji —
hujši pa še pridejo sovragi!
Ali, čujte me, sinovi moji,
pomni, Mojmir, Svetopolk in Zobor:
naj je vrag naš zvitejši od Frankov,
naj je ljučji od Arpádov ljutih,
naj pridêre od večernih krajev,
naj od juga toplega privreje,
naj odkođer solnce zlato vstaja:
vse orožje eno vam premaga —
bratovska je sloga to orožje!...
Tri podajam palice vam šibke;
lahko zlomi vsako roka vaša —

a čigava jih prelomi roka,
kadar močna vez vse tri med sabo
v zvezi skupaj veže nerazvezni?!
Čujte, Mojmir, Svetopolk in Zobor!
Vaše bodi véliko kraljevstvo,
na Moravi véliko slovansko,
kadar oče vaš odide v kraje,
kjer je Samo, drugi so očaki!
Daste li mi zdaj besedo sveto,
da ljubili boste se ko bratje,
mirno ležem jaz k očetom svojim,
mirno spal bom v svetih tleh domačih!...«
In sprejemši to prisego sveto,
kralj moravski nagne trudno glavo;
duh njegov se preseli k očakom...
Kaj se ori po Moravi širni,
po državi kralja Svetopolka?
Rog je bojni, ki tako odmeva,
po ravninah kliče in po gorah.
Je sovražnik od strani večerne,
ali prišel je preteč od jutra?
Je prihrul li s severa v Moravo,
ali z juga je sovražnik kruti?
Čuj, iz temnih razvalin stoličnih,
velegrajskih podrtin otožnih
duh odgovor poje nam zamolkli:
»Ni sovražnik tujec nas pokónčal
nego vrag je ljuti iz očine!
Brat je zoper brata pest zavzdignil,
Mojmir pest je dvignil zoper brata,
Svetopolka in Zobórja besno:
rodna kri med sabo se preganja!
Iz srcá so vrgli oporoko,
oporoko Svetopolka kralja!
A pokora za ta greh veliki
vnukom bo še poznim — tujčev jarem!«

A. Aškerc.

odmevati, oriti se; zvest, svijestan; sukati, mahati; sovrag, neprijatelj; prožiti, odapinjati; puščica, strelica; lok luk; dvigati se dizati se; sobana dvorana; očetni očev; slovo rastanak, vzpeti se, dići se; beseda, riječ; pozvesti, saslušati; vdolbsti, udupsti; črka, crta; hujši, gori; zvit, lukav, pridreti, prodrijeti; privreti, provaliti; premagati nadvladati; šibek, tanak; očak, predak; sovražnik, neprijatelj; prihruti, bučno navaliti; otožen, otužan; pokončati, uništiti; očina, djedovina, otadžbina; kri, krv; preganjati, progoniti; vnuk, unuk; tujec, tuđin.

38. Damjan Juda, knez dubrovački.

Na oblacima mjesec pun se šulja
i svijetu katkad lice kaže blijedo;
Dubrovnik bijel u tvrdom snu se ljulja
ko majčinom na krilu čisto čedo.
Uzalud tražiš ulicama stvora, —
svud pusto, sjetno, kano posred mora.
Al' zašto knežev sjaje kamen-dvor
ko tisuć da se u njem pali svijeća?
Prvaci grada došli su na zbor:
o važnoj zgodi valja da se vijeća...

U dvoranu se zlatnu, velju tuj
ko brižne pčele brojni jedva stisli,
na licu možeš čitati im misli, —
al' ne, ne! Rađe besjedu im čuj!

Svećenik eno gojan uprav zbori,
sve vijeće živ mu prati kret i mig;
s debljine sav se lašti ... čelo gori, —
prokletstva na njem kano da je žig.
»Patuljci jadni, Dubrovčani, mi smo,
a svak nas mnije, da je orijaš;
o muci svojoj živjet kadri nismo,
nit šakom branit dom: taj gradić naš.

Okrilje zato ne bi bilo lošo,
a navlaš kad ga slavni nude Mleci!
poslanik njihov jur je k nama došo
i zborio nam kano otac djeci:

»Pridružite se mletačkome lavu,
on štitit će vam dom i večat slavu!«
A punije će znajte, bit nam kese,
obilat više svakom od nas stol; —
ja vidim gdje se vaše oči krijese
i s lica gine tajna srca bol...

Ni prosti puk nam ne će morit nužda,
ja poznam srce mletačkoga dužda.
Odlučite se zato, dok je hora, —
ja velim vam: Periculum in mora!«

»Ne, nije tako! Nit će bit dovijeka!«
zagrmi krepak glas ko groma jeka,
i starac usta kršan ali sijed
u svećenika upr'o strašan gled.
»Ne, nije tako! Makar grlo množ

povladila ti stoput vješto slovo,
u grešne grudi rinut ću ti nož,
još prije no si rodu lance skovo.
A da ih podlo rodu svome kuješ,
tko dvoji, kad o takvoj svezi snuješ?
Il' ne znaš možda, nesretniče, reci,
na kruglji svijeta tko su mali Mleci?
Vijek žedna su ti pijavica mora,
vijek gladna britva naših krasnih gora,
otimač naših grada, sela, dvora,
zatirač našeg pjeva, našeg zbora,
imetka svačeg živa su ti raka, —
je l' poznaš sada neman od Mletaka?
I toj nemani bacaš sad u ždrijelo
Dubrovnik naš: Hrvata glavno sijelo!

A zašto? Da ti puna bude kesa?
Na stolu pitka vina, tečna mesa?
O punoj kesi tko tu zborit smije,
u grudih stalno prazno srce krije;
a je l' svećenik — sveto zvanje ruži,
umjesto nebu — crnu paklu služi!
Al' hvala ipak ti na zboru tvom,
goruća zublja on je starcu meni;
sad vidim bolje: kakav mi je dom,
svećenik kad mu nalik je hijeni.

A tko je kriv no slaba vlada naša,
kad izdajice u svom krilu snaša
i njeguje ih kano cijeno bilje?
Podrežite joj zato bujno žilje,
nek sahne, padne trula poput hrasta,
sa dva tri lista što se mlađim hvasta!
I onda treba rušit, palit, sjeći
sve, — sve što vlada stvorila je ova;
na razvalinah gradit valja snova,
sa novim silam dom si vodit sreći...
Okrilja k svemu tomu ne treba nam
nit onih, koji kano rod nas ljube;
mi bud'mo sami zator teškim ranam, —
a onda zdrave nek nas drugi snube!«
U sjedalo je starac mirno pao,
sa mrka čela znoj si otirao.
Uzbibalo se cijelo vijeće nut
ko more, kad ga vihor bije ljut.
Veliki dio starcu povlađiva
i viče krepko: »Istina je živa!«

Još veći urla — kano da se opi:
»Sa Mleci nek se žuđen savez sklopi!«
Tek onaj, koj' ga vijeću preporuči
božanski kao nektar, rajski med,
u stolcu svome koči se i muči,
ko da ga stao biti mraz i led.
Tišina netom nastala u vijeću,
ko smrtnu da si užego mu svijeću,
u zlatni stolac svatko upr'o gled,
gdje Damjan Juda knez se ono diže,
na starčev govor svoj da sad naniže,
ublaži gorak proti vladi jed.

Milota ga je vidjet! Mermer-čelo
dubokih misli visoki su dvori,
pod čelom očij' sunčan plamen gori,
i usta rujna — smjelih riječi vrelo.
Na junačka mu prsa, jošte mlada,
ko gvozden štit, gle, bujna pala brada,
a kršno tijelo grimiz-halja krije
ko magla kad se oko gore vije.
»Svoj vijek si vio, starče, u samoći« —
dubokim glasom poče kneže mirno:
»Prolazili ti dani kao noći,
med ljude žive da i nisi zirno.
Do duše nij' ti sezo svijeta šum
ni ljudskih patnja mutni, burni val;
plemenio si u samoći um —
i zaboravio, što je zlobe kal...
A sad te evo među nama netom
u slici starca: čeda nježna duša,
rasplamtio se grešnim nada svijetom
sa drskih riječi, što ih uho sluša.
A svećenika loše crne mane
za nožem tebe sile grčit pest, —
utišaj miš'ce, strasno razigrane,
ta svijet je vazda bio kakav jest.
Ne grmi zato: ruši, pali, sijeci,
ko nalik da si krvi žednom tigru!
Ta zar ćeš vladu ostaviti djeci,
od razvalina da si grade igru?
Ded sa mnom radi, kini se i trpi,
u radu niče puni sreće klas;
iz pusta zbora otrov tek se crpi,
a nikad zlatni puku željen spas.

I trulo drvo pustom bukom buči,
kad sjekira se oštra sruši na nj: —
za dom se brine tvorom, koj' se muči,
za dom tek živi, koj' je umr'o za nj!«
I stane knez... a starcu klonu glava
ko žegom sunca poparenu cvijeću;
od stida usne griska... razmišljava...
A knez će dalje zborit prema vijeću:

»Za savez s Mleci, znajte, nisam ni ja,
dok jedna krvi još me grije kap:
on gradu bi nam bio udav-zmija,
a nama svima ljeskov putni štap.
Pa tko b' i zipku dao — rodni žal, —
da bude lavu mletačkomu log:
proguto bi ga s bijesa morski val
i na sud strašan pozvao ga Bog.

Uviđam ipak, da smo mali, slabi,
ko zvijezda sitna ogromna sred neba, —
u nuždi ne znam, savjetovo šta bi,
no da nam ipak neki savez treba.

Imamo svud po svijetu roda draga,
tu Čeh i Poljak, Bugar, Srbin, Rus;
u svakom želja, a u mnogom snaga,
da s tla nam ne da kidat kus po kus.

U svezi toj bi stekli zlatno runce
vijek željkovane sreće svakog stvora,
i naša zvijezda postala bi sunce
nad ljupkim žalom Jadranskoga mora.
Ispituj svatko... kaži zgodan vez...
većini će se pokoriti knez«.

Đuro Arnold.

39. Kronanje v Zagrebu.

Zvonovi zagrebški pojo,
pojo, da še nikdar tako.

»Le vkup, le vkup, gospod, tlačan!
Oznanjamo slovesen dan!

Široko ôri se naš glas
v poslednjo tja slovensko vas!

V poslednjo tja hrvatsko vas
naj slišijo seljaki nas!

Razgledaj se do daljnih dalj:
Matija Gubec naš je kralj!«

Ropoče boben gor in dol
po ulicah, ko še nikol:

»Le vkup, le vkup, oj Zagreb ves,
Seljakov kralj se krona dnes!

Kjer cerkev Markova stoji,
tja gledat kronanje zdaj vsi!«

Kjer Marka svetega je hram,
pred njim železen prêstol tam!

Pred stolom Gubec, kmet stoji...
O srečen, slaven kralj si ti!

Glej, kronanje iz oken vseh,
z balkonov gledajo in streh.

Ponosno Gubec jim stoji,
Molče on govori z očmi!

Poglejte smeli mu klobuk!
Ni li posavski to hajduk?

Zimzelen si za trak je del,
pero kokotovo pripel...

In Gubcu, glej, možje trijé,
priklonijo se do zemljé;

priklonijo se do zemljé,
v škrlat odeti vsi trijé.

»Naš kralj M a t i j a naj živi!
Priklanja prvi se, veli:

Bog spolnil ti je željo, knez!
Ves narod v tebi združil dnes!

Tu v Zagrebu, preslavni voj,
htel prêstol si imeti svoj.

Tu prêstol! Glej ga pred sebo:
Nad ognjem žolt je ko zlato!

Nanj sede Veličanstvo naj!
Udano prosimo sedaj!...

Bojiš se trona?! — Ti ječiš?
O vreden, da na njem sediš!«

Priklanja drugi se, veli:
»Naš kralj Matija naj živi!

Brez krone kralja nečemo —
mi kronati te hočemo!

Na tronu svetlem že sediš,
a zdaj še krono to dobiš!

O, rači jo, prejasni knez,
iz mojih rok sprejeti dnes!

Žari se ko zlato ti vsa —
saj v živem ognju je bilá...

Trepečeš! Dosti si krepák,
za krono rojen si junak!«

Priklanja tretji se, veli:
»Naš kralj Matija naj živi!

O, kak te diči krone kras!
Kraljév pod njoj je tvoj obraz!

O kralj slovenski, kmetov voj,
na stolu zlatem pred menoj,

od mene sprejmi pa v roko
ognjeno-svetlo žezlo to!

Krepko ga drži! Ž njim vojuj,
podložnikom zapoveduj!«

In vsi zvonovi zapojo
vsi bobnarji zabobnajo:

»Matija Gubec — živel kralj!
razlegaj se do daljnih dalj!«

Na tronu Gubec kralj sedi,
z mrtvaškim glasom govori:

»Kot kralj dnes prvič gledam vas —
vi zadnjić slišite moj glas...

Ves narod kronan si z menó,
s kraljévoj venčan zdaj častjo...

O naš veliki petek sam!...
Kdaj vzkresne stara pravda nam?...

Za njo duh moj vas spremljaj v bran!
In — pomnite današnji dan!«

A. Aškerc.

tlačan, kmet; nikol, nikad; škrlat, grimiz; voj, vođ; udan (vdan), ponizan; ječati, jaukati; račiti, izvoljeti; bran, obrana.

XII. Balada i romanca.

40. Marko Kraljević i brat mu Andrijaš.

Dva mi sta[1] siromaha dugo vrime drugovala,
lipo ti sta drugovala i lipo se dragovala,
lipo plinke dilila i lipo se razdiljala,
i razdiliv se opet se sazivala.
Već mi nigda zarobiše tri junačke dobre konje
dva siromaha,
tere sta dva konjica mnogo lipo razdilila.
O tretjega ne mogoše junaci se pogoditi,
neg'li su se razgnivala i mnogo se sapsovala.
Ono to mi ne bihu, družino, dva siromaha,
da jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću,
vitez Marko Kraljeviću i brajem mu Andrijašu,
mladi vitezi.
Tuj si Marko potrže svitlu sablju pozlaćenu
i udari Andrijaša brajena u srdašce.
On mi ranjen prionu za njegovu desnu ruku
tere knezu Marku potihora[2] besijaše:
»Jeda mi te mogu, mili brate, umoliti,
nemoj to mi vaditi sabljice iz srdašca,
mili brajane,
dokle ti ne naručam[3] do dvi i do tri beside!
Kada dojdeš, kneže Marko, k našoj majci junačkoj,
nemoj to joj, ja te molim, kriva dila učiniti,
i moj dil ćeš podati, kneže Marko, našoj majci,
zašto si ga nigdar veće od mene ne dočeka.
Ak' li te bude mila majka uprašati,
viteže Marko:
Što mi ti je, sinko, sabljica sva krvava?

[1] sta (stari dual), jesu (su); [2] potihora, potiho; [3] naručam, kažem.

nemoj to joj, mili brate, sve istinu kazovati
ni naju[1] majku nikako zlovoljiti;
da reci to ovako našoj majci junačkoj:
susrite me, mila majko, jedan tihi jelenčac,
koji mi se ne hti s drumka ukloniti,
junačka majko,
ni on meni, mila majko, ni ja njemu.
I tuj stavši potrgoh moju sablju junačku,
i udarih tihoga jelenka u srdašce,
i kada ja pogledah onoga tiha jelenka,
gdi se htiše na drumku s dušicom razdiliti,
vide[2] mi ga milo[3] biše, kako mojega brajena,
tihoga jelenka,
i da bi mi na povrate[4], ne bih ti ga zagubio.
I kada te jošće bude naju majka uprašati:
da gdi ti je, kneže Marko, tvoj brajen Andrijašu?
ne reci mi našoj majci istine poništore![5]
Ostao je, reci junak, mila majko, u tujoj[6] zemlji,
iz koje se ne može od milinja odiliti,
Andrijašu;
onde mi je obljubio jednu gizdavu devojku.
I otkle je junak tuj devojku obljubio,
sa mnome nije veće ni plinka razdilio,
nikad veće nije pošal sa mnome vojevati.
Ona t' mu je dala mnogo bilja nepoznana
i onoga vinca junaku od zabitja,[7]
gizdava devojka.
Li[8] u skori mu se hoćeš, mila majko, nadati.
A kad na te napadu gusari u crnoj gori,
nemoj to se prid njimi, mili brate, pripadnuti,
da iz glasa poklikni brajena Andrijaša;
bud da me ne ćeš, brate, pri potribi, klikovati,
kada mi te začuju moje ime klikujući
kleti gusari,
taj čas će se od tebe junaci razbignuti,
kako su se vazdakrat,[9] brajene, razbigovali,
a neka da ti vidi tvoja ljubima[10] družina,
koji me si, tvoga brata, brez krivine zagubio!«

Hrvatska bugarštica iz Hektorovićeva »Ribanja«.

[1] naju (stari dual 2. pad. mn. od ja), našu; [2] vide (part. prez. akt.), videći; [3] milo, žao; [4] i da bi mi na povrate, kad ne bi bilo učinjeno; [5] poništore, nikako; [6] u tujoj, u tuđoj; [7] od zabitja, od zaboravi; mjesto »vinca od zabitja« u novijim nar. pjesmama pominje se zaboravna voda »trusovina«; [8] li, ipak; [9] vazdakrat, uvijek; [10] ljubima, ljubljena, mila.

41. Hasan-aginica.

Što se bijeli u gori zelenoj?
Al' su snijezi, al' su labudovi?
Da su snijezi, već bi okopnili,
labudovi već bi poletjeli.
Nit su snijezi, nit su labudovi,
nego šator age Hasan-age.
On boluje u ranama ljutim;
oblazi[1] ga mater i sestrica,
a ljubovca od stida ne mogla.
Kad li mu je ranam' bolje bilo,
on poruča vjernoj ljubi svojoj:
»Ne čekaj me u dvoru bijelomu,
ni u dvoru ni u rodu momu!«
Kad kaduna[2] riječi razumjela,
još je jadna u toj misli stala,
jeka stade konja oko dvora;
i pobježe Hasan-aginica,
da vrat lomi kuli niz pendžere.
Za njom trče dvije kćeri-djevojke:
»Vrati nam se, mila majko naša;
nije ovo babo Hasan-aga,
već daidža[3] Pinterović beže!«
I vrati se Hasan-aginica
ter se vješa bratu oko vrata:
»Da, moj brate, velike sramote!
Gdje me šalje od petero djece.«
Beže muči; ne govori ništa,
već se maša u džepe svione[4]
i vadi joj knjigu oproštenja,
da uzimlje potpuno vjenčanje[5],
da gre[6] s njime majci unatrage.
Kad kaduna knjigu proučila,
dva je sina u čelo ljubila,
a dvije kćeri u rumena lica!
a s malenim u bešici[7] sinkom
odijelit se nikako ne mogla,
već je bratac za ruke uzeo
i jedva je s sinkom rastavio,
ter je meće k sebi na konjica,
s njome grede dvoru bijelomu.
U rodu je malo vrijeme stâla,
malo vrijeme, ni nedjelju dana,

[1] pohađa, [2] gospođa, [3] ujak, [4] svilene, [5] raspitno ili razvodno pismo da se može s drugim vjenčati i svu svoju prćiju prenijeti od Hasan-age, [6] ide, [7] u kolijevci.

dobra káda i od roda dobra,
dobru kadu prose sa svih strana,
a najviše imotski kadija.
Kaduna se bratu svome moli:
»Aj, tako te ne želila, braco,
nemoj mene davat za nikoga,
da ne puca jadno srce moje
gledajući sirotice svoje.«
Ali beže ne hajaše ništa,
već je daje imotskom kadiji.
Još kaduna bratu se moljaše,
da joj piše listak knjige bijele,
da je šalje imotskom kadiji:
»Djevojka[1] te lijepo pozdravljaše,
a u knjizi lijepo te moljaše,
kad pokupiš gospodu svatove,
dug pokrivač nosi za djevojku;
kada bude agi mimo dvora,
nek ne vidi sirotice svoje.«
Kad kadiji bijela knjiga dođe,
gospodu je svate pokupio;
svate kupi, grede po djevojku.
Dobro svati došli do djevojke
i zdravo se povratili s njome.
A kad bili agi mimo dvora,
dvije je kćerce s pendžera gledahu
a dva sina pred nju ishođahu
tere svojoj majci govorahu:
»Vrati nam se, mila majko naša,
da mi tebi užinati damo!«
Kad to čula Hasan-aginica,
starješini svatâ govorila:
»Bogom brate, svatâ starješino,
ustavi mi konje uza dvora,
da darujem sirotice moje.«
Ustaviše konje uza dvora,
svoju djecu lijepo darovala;
svakom sinku nože pozlaćene,
svakoj kćeri čohu do poljane,
a malomu u bešici sinku
njemu šalje u bošči[2] haljine.
A to gleda junak Hasan-aga
ter dozivlje do dva sina svoja:
»Hod'te amo, sirotice moje,

[1] t. j. Hasan-aginica, koja je sada opet »djevojka« za udaju, [2] u šarenom rupcu.

kad se ne će smilovati na vas
majka vaša srca kamenoga!«
Kad to čula Hasan-aginica,
bijelim licem u zemlju udrila,
uput[1] se je s dušom rastavila
od žalosti gledajuć sirote.

Narodna pjesma iz putopisa Fortisova.

42. Едвард.

Старошкотска балада.

Што ти сабља крвљу капље,
о Едварде!
Што ти сабља крвљу капље...
Бол те губи... кога уби? О!
мати, мати!
Посеко сам мог сокола,
Тако чила, тако мила. О!

Блеђа крв је у сокола,
о Едварде!
Блеђа крв је у сокола...
Јад зар гори тебе мори. О!
— Убио сам мог дората,
мати, мати!
Убио сам мог дората
Поуздана од мејдана. О!

Имаш другог, млађег хата...
о Едварде!
Имаш другог, млађег хата...
Зло је грђе, много тврђе! О!
— Заклао сам оца свога,
мати, мати!
Заклао сам оца свога,
О, да грозне туге позне! О!

Па како ћеш испаштати,
о Едварде!
Како ли ћеш испаштати,
куд ћеш хтети, шта ћеш смети? О!
— Одбит ћу се у свет бели,
мати, мати!

[1] smjesta.

Одбит ћу се у свет бели,
проћ' ћу горе, проћ' ћу море. О!

Шта ће двор ти и чардаци,
о Едварде!
Шта ће двор ти и чардаци
где си нико и обико? О!
— Нека стоје, нек се руше!
Мати, мати!
Нека стоје, нек се руше!
Ја се, мати, не поврати! О!

Шта остављаш деци, жени,
о Едварде!
Шта остављаш деци, жени,
кад ћеш, сине, у даљине? О!
— Свет је широк, нека просе!
Мати, мати!
Свет је широк, нека просе,
мене више не видише! О!

Шта остављаш мајци твојој,
о Едварде!
Шта остављаш мајци твојој,
што ти, јаде, живот даде! О!
— Грешни створ нек пако прати,
мати, мати!
Грешни створ нек пако прати,
што ми је ово саветово! О!

Превео Благоје Брангић.

43. Mujezin.

Sunce žarko sjeda
i skoro će sjest,
stalna na tom svijetu
samo mijena jest!

Nad Kahirom gine sunca zadnji trak
i večera prvi već se hvata mrak.
Na zapadu nebo planulo u ruj
i gori ko zlato rastopljeno tuj,
a po zlatu plovi, uz rumen si blist,
po oblačić koji ko ružice list.
Gore mokatamske nà istoku gle,
munare i trula na džamijah, sve
iz pučine kûćâ što strši ù vîs,
a i piramidâ kamenovjek pis.

koji tamo kaže uz pustare kraj
vjekova si prošlih i ponos i vaj:
sve to onim rujem plamti u taj tren,
a dolje vaskolik grad tone u sjen.
Večernji po gradu zahladio hlad,
na ulice vabi ljudski bûk ȉ râd,
u koji se roji, kao pčela let,
mnogòbrojan tuđi i domaći svijet.
To je sveto doba, to je jedan čas,
gdje se Bogu moli vjerni Islam vȁs;
to je sveto doba, gdje ga m u j è z î n
s munare pozivlje na taj sveti čin.
Sad i Hadži-Kerim svoj upravlja hod
Mehmed-Alijevoj džamiji na svod.
Zgrade nadvisio te džamije stan,
bijeli se i sjaji kao bijeli dan,
između trista drugih odličan joj vid,
jer joj je vaskolik od ùbjela zid.
Mehmed-Alijeva podiže je vlast
do neba od zemlje — nebu, zemlji čast.
Hadži-Kerim na nju uputi se gor',
pòd bremenom ljêtâ korak mu je spor,
mučno ga je gledat, gdjeno kao spuž
polako se miče skalinam ȕzdûž,
ter kad dođe gore na kraj stupnjem svim,
odlane i onom, tko ga gleda, tim.
Umori se starac došavši nȁ vȑh
i shodu na pèrdu nasloni si trh,
trh života, koji dotešča mu već
i pod kojim skoro klonut će, bi reć.
Al' koliko tijelom i slab bio on,
tijelu popustiti duh mu nije sklon,
do zadnjega časa svoj vršiti čin
želi i nastoji stari mujezin;
želi i nastoji, jer mu vjere stvar
srcu se prirasla ter duši mu žar,
a tijelu otpornost daje još i sad,
gdje ga već starosti pritisnuo jad.
Gori starac vatrom za zakon si svet,
a sa iste vatre sav bi satr'o svijet,
koj' pred njeg'vim Bogom ne pada u prah;
ljubit svoju vjeru, a u isti mah
mrzit inovjerce, to života dilj
bȉjâše mu prvi i najpreči cilj.
Odmara se starac. Ko ovca je bijel,
pod sarukom bijelim blijed mu obraz cijel,
upale mu oči do očnicâ dna!

kano dvije iskre u pònora dva,
duga brada bijela seže mu nȁ pâs,
žica srebra čini svaki joj se vlas.
Čèlênkôm mu dragi na saruku kȁm
od sunčanog ruja gori kao plam.
Kad mu gledaš obraz uz taj sijevak jak,
kam mu je ko zvijezda a brada ko trak,
reć ćeš, da to nije ljudske glave lik,
već repača zvijezda do munare tik.
Starac digne oči sad nebu na svod,
gdjeno već se rađa zvijezda silni rod,
u njih zagleda se umoreni zvâč,
ko da iz njih srče nov si zvanju râč,
i u taj se pogled pruživ kao div
stane vapiti si svakidašnji ziv:
»Alah višnji Bog je, moj svjedoči glas,
da do njega Boga nema vrhu nas,
glas vam moj svjedoči, da najviši Bog
Muhàmeda ima za proroka svog.
Hod'te na blagoslov, hodite na spas,
Alah višnji Bog je jedin vrhu nas!«
Kada starac tako dohuktao ziv,
tad obori naglo k zemlji pogled živ:
od ljudi joj gmili ko mravinjak tlo,
al' mu se odzivlje zivu malo tko,
malo tko od pravih muslòmânâ gdje
prama svetoj Meki baca se o tle,
za svetom im vjerom nekadašnji mar
nadmašila već je mnoga druga stvar,
hljebac svakidanji i vanredna last
preča im je briga nego bogočast.
To kad starac vidi, zazebe ga bol,
kao da mu srca otkida se pol,
na oči mu kresne dviju suza sijev,
u kojem se bol mu prelijeva i gnjev.
Suzan pogled baci na nebeski luk
pa će udariti bolan ȕ jaûk;
»Alah, Alah, tvog je mujezina stid
podignuti oči k tebi, jer im vid
okalja se dolje na zemaljskom tlu,
gdje se već vrhunac navršio zlu.
Otkàda ti služim kao mujezin,
vidim propadati naš prȅkrâsni din.
Joj, istinu strašnu ȉ tû moram srest,
da na svijetu stalna samo mijena jest.
Malo tko još haje za tvoj zakon svet
izrodio ti se pravovjerni svijet,

krivim putem srće ù propâsti jaz,
a tom svemu kriv je taj kaurski gmaz,
to pröklêto leglo, ta kuga, taj trov,
što pod našom vjerom vječni ruje rov,
i podrovat će ju, ako, Alah, ti
ne oslobodiš nas od krtova tih.
O svemoći svojoj nov nam dokaz daj
i obori propast na kaùrluk taj,
satri među nama taj otrovni drač,
da mu tu izgine«... Ali gnjev i plač
nadalje ne dadu da mu bjesni jed,
jeca samo jošte, iskrivljuje gled
i klone na pèrdo, razvaliv se na nj
ko povaljen na plot od oluje panj.
Tako koji časak popostoji tu,
dok mu mrtve sile snova ne živnu.
Al' kad opet malo osjetio nje,
podigne se mirno i niz stube grê
bol u srcu noseć kao junak, koj'
hrabro borivši se izgubio boj;
ostavi džamiju i pospješi hod
k milome si domu, gdje ga jedin rod,
mila kćerka čeka i na koje grud
hrli stòvariti bólju si i trud.
Ko oko u glavi čuva kćer si tu
i kao svetinju obòžâvâ nju.
Svega svijeta blago i sav svečev raj
nadvrijedio cijenom Božji dar mu taj.
Stupi starac u dvor, iz njega u svoj
iza dvora lijepi, mali perivoj.
Kapìnike, pôme i metljike tud
gustu hladòvinu rasprostiru svud,
a u kutu jednom, malo kom je znan,
sjenica imade, lijep mu ljetni stan;
čemin joj i ruže kriju strane sve,
čemin joj i ruže trune se nà tle,
čemin joj i ruže sačinjaju krov;
za ljubav i druge sreće blagoslov
kao da su vile, u raskošju svom,
tu si sagradile cvjetajući dom;
u taj najdraži si perivoja kut
starac upravio povratka si put.
Al' najednoć stane, ukoči se sav
i oči izbulji kao ranjen lav,
koj' hoće da skoči, al' ne može s tla;
u sjenicu gviri, gdjeno vidi — šta?
Vidi ondje ljutu uz janje si zvijer,
vidi kaurina, gdje mu ljubi kćer.

Kako vidje, tako obnevidje tu,
na istome mjestu, s koga spazi nju,
svoju milu kćerku, svoj život, svoj raj,
da u nevjernika pade naručaj;
pada i on tužan kao kamen lik,
mrtve svoje sreće mrtav spomenik;
zadnji mu je šapat uz zgrčenu pest:
»Stalna... na tom svijetu... samo mijena... jest!«

Petar Preradović.

44. Zvono iz dubine

Sve u gori i polju šuti:
nedjelja, tih je danak Boži;
ali sklad je tajan čuti,
ko da se zemlja s nebom složi.

Niz goru mi četa stupa,
junak ju ranjen tiho prosi:
»Ne puštaj mi ovdje trupa,
na jug me dragi, družbo, nosi!

Gdje se Oštrac k maglam diže,
gdjeno rog huče, frula sviri,
jagoda se o vlat niže:
nek mi se ondje duša smiri.

Ondje gorske sred tišine
jezerce ima bistro, mirno,
uvijek jasne površine;
dno mu je uvijek nedozirno.

Ko pastirče tu plandovah,
jezercu na dno gledah, gledah,
iz djetinjih dok me snova
večernja zvijezda trgla blijeda.

Al' kad gora, polje šuti,
nedjelja kad je danak Boži:
iz jezera sklad je čuti,
ko kad se zvon sa zvonom složi.

I ja slušah, dugo slušah,
nikad ne doznah, što to zvoni.
Al' mi kaza dobra duša —
skrij mi se, suzo, skrij, ne roni!

Kazala mi kći zvonara,
crven joj đerdan oko vrata,
pâs joj kao dúga šara,
oči joj modre, kosa zlata.

Kazala mi stidnim žarom:
»»Crkvica ti je na dnu ono,
dvoje dragih pred oltarom, —
vjenčano to im zvoni zvono.««

Nosite me, braćo, tamo
k jezercu tihom sred planine,
da još jednom čujem samo
kakvo to zvono iz dubine«.

I dan sedmi četa stiže,
gdjeno sred gore vali struje.
Primakoše druga bliže,
da si još jednom zvono čuje.

Još mu jednom oko sine,
pa se lagahno, mirno sklopi.
Je l' što čuo iz dubine?
Il' mu se na dnu sve utopi?

Il' je drugog čuo zvona,
gdje djeva Zdravu Mariju zvoni?
Mora da je teško bôna:
tuži, a suze da ne roni!

Crven joj đerdan oko vrata,
pâs joj kano dúga šara,
oči modre, kosa zlata, —
na grudi glavu već obara.

Već ledene ruke trnu:
al još zvono njeno zveči.
Nešto bijelo do nje prhnu —
krasno li sada zvono ječi!

Sve u gori, polju šuti:
nedjelja, tih je večer Boži;
ali sklad je divan čuti,
kada se duša s dušom složi.

Franjo Marković.

45. Povodni mož.

Od nekdaj lepé so Ljubljanke slovele,
al' lepše od Urš'ke bilo ni nobene,
nobene očem bilo bolj zaželene
ob času nje cvetja dekleta, ne žene. —
Ko najbolj iz zvezd je danica svetlá,
najlepša od deklic je Urš'ka bila.

Mnog'tere device, mnog'tere ženice
oko je na skrivnem solže prelivalo,
ker Urš'ki srce se je ljubega vdalo;
al ljubih biló je njej vedno premalo.
Kar slišala moških okrog je slovet,
skušala jih v mreže razpete je vjet.

Je znala obljubit, je znala odreči
in biti priljudna in biti prevzetna,
mladen'če unemat, bit staršim prijetna;
modrij in zvijač je bilà vseh umetna;
možake je dolgo vodila za nos,
ga stakne nazadnje, ki bil ji je kos.

Na starem so trgu pod lipo zeleno
trobente in gosli in cimbale pele,
plesale lepote 'z Ljubljane so cele
v nedeljo popoldan z mladen'či vesele;
bila je kraljica njih Urš'ka brhkà,
plesati ni dolgo nje volja bilà.

Jih dokaj jo prosi, al' vsak'mu odreče,
prešerna se brani in ples odlašuje,
si vedno izgovore nove 'zmišljuje;
že solnce zahaja, se mrak približuje,
že sedem odbila je ura in čez,
ko jela ravnat se je Urš'ka na ples.

Al' ker se ozira, plesavca si 'zbira,
zagleda pri mizi rumeni junaka;
enac'ga pod solncem mu ni korenjaka,
želi si plesati z njim deklica vsaka;
omrežit ga Uršika lepa želi,
zaljubljeno v njega obrača oči.

To videt', mladenič se Urš'ki približa:
»Al' hot'la bi z mano plesati?« ji pravi;
»kjer Donava bistri pridruži se Savi,

o tvoji lepoti zaslišal sem davi;
že, Uršika zala, pred tabo sem zdaj,
že, Uršika zala, pripravljen na raj!«

To reče in se ji globoko prikloni,
sladko mu nasmeje se Uršika zala:
»Nobene stopinj'ce še nisem plesala,
da čakala tebe sem, res je, ni šala;
zatorej le hitro mi roko podaj,
lej, solnce zahaja, jenjuje že raj!«

Podal ji mladenič prelepi je roko
in urno ta dva sta po podu zletela,
ko da bi lahkè perotnice imela,
bila bi brez trupla okrog se vrtela;
ne vidi se, kdaj da pod noga udar',
plesala sta, ko bi ju nosil vihar.

To videti, drugi so vsi ostrmeli,
od čudeža godcem roke so zastale;
ker niso trobente glasove več dale,
mladen'ča noge so trdó zacep'tale:
»Ne maram«, zavpije, »za gosli, za bas,
strun drugih, ko plešem, zapoje naj glas« . . .

So brž pridrevili se črni oblaki,
zasliši na nebu se strašno grmenje,
zasliši vetrov se sovražno vršenje,
zasliši potokov deročih šumenje,
prič'jočim pokoncu so vstali lasje,
oh, Uršika zala, zdaj tebi gorje!
»Ne boj se, ti Urš'ka, le hitro mi stopi,
ne boj se«, ji reče, »ne boj se grmenja,
ne boj se potokov ti mojih šumenja,
ne boj se vetrov mi prijaznih vršenja;
le urno, le urno obrni peté,
le urno, le urno, ker pozno je že!«

»Ah, majhno postojva, preljubi plesavec,
da jaz se oddahnem, da noga počije.«
»Ni blizu, ni blizu do bele Turčije,
kjer v Donavo Sava se bistra izlije;
valovi šumeči te, Urš'ka, želé,
le urno, le urno obrni peté.«

To reče, hitreje sta se zasukala
in dalje in dalje od poda spustila,

na bregu Ljubljan'ce se trikrat zavila,
plesaje v valove šumeče planila.
Vrtinec so vid'li čolnarji dereč,
al' Uršike videl nobeden ni več.

Francé Prešern.

s l o v e t i, biti na glasu; n a s k r i v n e m, potajno; l j u b i, dragi; v e d n o, uvijek; v j e t i, uloviti; o b l j u b i t i, obećati; o d r e č i, odbiti; v n e m a t i, očarati; z v i j a č a, lukavstvo, varka; s t a k n i t i, pronaći; k o s (komu), dorastao; b r h e k, stasit lijep; p r e š e r e n, obijestan; č e z (črez), više; e n a k, jednak; o m r e ž i t i, uloviti; d a v i, jutros; z a l i, lijep; r e s, istina; l e j (glej), gledaj; u r e n, brz; p r i d r e v i t i, navaliti; s o v r a ž e n, neprijateljski; v r š e n j e, šum, buka; p r i č a t i, biti svjedok (očevidac).

46. Оморика.

У дубини тавних гора, где широка липа мири,
усамљена оморика црне своје гране шири.

Њено тавно тужно лице на вечну те тугу сећа . . .
Ах, ја знадем њену прошлост, ко и прошлост другог цвећа;

видиш оне развалине на висини мрачних мора?
То су тужни споменици разорених царских двора.

С горком тугом бацајући сузни поглед са висине
царски син је, давно некад жељно гледо у долине. —

А увече певао је сетну песму пуну бола,
и на њу се одзивала друга песма одоздола.

Цар је слушо песме ове, па у гневу и у жару
он затвори свога сина у високу кулу стару.

Од то доба бацајући поглед са висине
царски син је с мрачне куле жељно гледо у долине;

тамо густа липа мири и свилена блеје стада,
и ори се тужна песма, што пастирка пева млада.

Она зове свог драгана, што у тврдој кули чами,
и песма се болно ори по вечерњој тихој тами.

И песма се болно ори и болнији гласак бива,
ал' на њене сетне гласе одговора нигде жива!

Векови су прохујали и провели бурне дане
и сурвали сјајне куле и капије и дворане.

Више њих се папрат диже и с руина шушти старих,
и с гракташем оро сури узвија се и шестари.

А суморна оморика над њеним се диже хумом,
Она значи вечну тугу и пева је с тихим шумом.

Војислав Ј. Илић.

47. Ноћ на Косову.

Када ноћ успава и земљу и људе
и кад све заћути, без јава и крика,
Косовске се сени из гробова буде
и бдениш̂у тако до зорина цика.

И док ноћ трепери, мирна, непрозирна,
Грачаница црква светлошћу се жари,
сводовима светим мирише измирна,
а у цркви клече Мученици стари.

Пред свима је Лазо, а до Лаза Кнеза
Стари Југ са девет саломљених крила,
а за њима редом витез до витеза
и над свима тужи Косовкиња Вила.

Још пред богомајком срце од раскида,
Југовића Мајка у сузама јеца
и пред светитељем грцајући рида:
»О чувај ми децу!... Где су моја деца?«

Кад превали поноћ, један од витеза,
најлепши од свију какав икад бива,
тихо као сенка приступа пред Кнеза,
десницу му свету клечећи целива,

а десница света подиже се благо,
па га дуго, дуго милује по коси;
и шапће му тихо: »Чедо моје драго,
прашташ ли ми, је ли? Опет дошао си!«

Утоме на цркви отворе се врата,
и у цркву ступа Косовка Девојка
с кондиром у руци од сухога злата,
и престаје одмах тужна жалопојка.

Сваке ноћи она тако кондир носи,
да запоји вином Косовске Јунаке
закићена рујним божуром у коси
и на сваком листу капљом крви млаке.

Прво приђе Кнезу, затим Југу седом,
и док Мученици, поникнути ником,
ћуте — а она их причешћује редом,
док сви не ишчезну са зориним циком.

Милорад М. Петровић.

48. Била једном ружа једна...

У мајке је ћерка била,
ко дан лепа, ко цвет чедна,
па заволе једно момче.
Била једном ружа једна...

А то момче лептир беше,
и њу презре, срца ледна:
другој моми руку даде.
Била једном ружа једна...

У цркву се свати крећу,
разлеже се песма медна,
а са цркве звоно јеца:
Била једном ружа једна...

А. Митровић.

XIII. Roman i novela.

Iz »Zlatareva zlata«.

Bilo je to popodne četvrtoga dana po svetoj Trojici, a godišta Gospodnjega 1574. Nȁd goru i polje zagrebačko bio se nadvio crn oblak, nadvio se i sasuo nȁ zemlju gustim daždem, kao da si ga nožem prȍrezao. No zàmalo jenjala ploha, uminuo oblak nȁ istok; plavetno nebo ràzgâlî se jasno i čisto kao staklo, a sred neba lèbđâše žarko sunce raspinjući zlatnu mrežu gorom i dolom, krijeseći se u tisuću kapljica, koje su treptjele na bujnom zelènilu. Čist i vedar bijaše svijet, vedra i duša čovječja posred divotnog svijeta.

Kao da je ruka Božja prenijela dio rajske pokrajine na zemlju, sijevala je savska ravnica, gdje zelena kao tanana svila, gdje žuta kao žèženô zlato, a usred ravnice Sava ljeskajući se kao srebrna zmija. Od ravnice nȁ sjever niže se brežúljak do brežuljka, osut jasnom vinovom lozom, bijelim kolibama, vitim tornjevima, a od brežuljka dalje uspinje se pȍd oblâke tajna i tamna gora zagrebačka, donekle nijema, al' u ovaj par živa. Pastirska pjesma od bližnjega humka, šuštanje vjetrića, koji je tresao sa zelenih grana zlatne kapljice, klopot mlinskoga kola iz prodola, grlovite ptice što su plivale vazduhom, i romon zvona

crkvenoga — sve se to razglasje složilo u divnu nepojmljivu glazbu, sve opajalo dušu neodoljivim miljem.

Usred krila gorskoga navrh uznositoga vrška odbija se od sjene stoljetnih hrástôvâ bijelo pročelje staroga Medvjedgrada, koji stoji sred kitna perivoja. Stare tmušne zidine osvjetla mu nedavno kraljevski graditelj Girolamo Arconati. Na omašnim kulama titraju svijetli klobuci kao zlatne jabuke u vilinjem vrtu, a na visokim prozorima igraju zrake ljetnoga sunca.

Al' u gradu, oko grada sve zanijemilo. Tek kadšto prekida tišinu gorsku kaplja pljusnuvši ispod strehe nä kamên il' munjevita lastavica prhnuvši ispod prikrovka u zrak Božji.

Jedna jedina duša kao da je bila živa u tom gradu — al' i ona je, rekao bih, snivala.

Tik do vratâ samoga dvora zelènilo se na brežuljku čudo nèviđeno — šimšir-drvo, »debèlo kao greda«, rasprostirući guste, tamne grane, osute rosnim biserom.

Podno zimzelena sjeđaše muž snažan, junačan. Tamna bijaše mu pùt, crna kratka kosa, crna i dugačka brada. Vrh krupna, široka nosa uspinjalo se širòko, uglasto čelo.

Ispod crnih očiju skočile jake kosti iz krupna lica, a debèle usne stiskale se — sve znaci bistre glave, smjela duha, neodoljive volje. Iza zèlenkastê surine provirivala junačka prsa, petnjake debelih žutih čìzâmâ zatisnuo je u mokru cjelinu, lakte upr'o na koljena, debelu glavu pustio nä prsa. Čovjek se zamislio. Za časak pridigne glavu i zirne u divotni svijet. Lägani ga vjetrić, miloduho ga cvijeće uskrisilo iz sna. Ljepòta podno njegovih nögû obaja ga, kao što posmijeh ljepote djevojke ublažuje srce divljaku.

Plamen crnoga oka prigasi mu se, usne se pootvoriše, oporo lice složi se u neki blagi sklad, kao lice bolesniku, kad mu kånê u tešku ranu blagi melem. Nijem je čovjek gledao, gledajući uživao. Kao nestašan lepir tumarale mu oči gorom i dolom. Gle! nà zapâdu vidî se Susjed-grad nad Sávôm, kao gorski orao vrh klisa, nedavno u njemu pustio dušu stari grëšnîk Tahi. Gle samoborskih kula; ondje stoluje prelijepa góspa Klara Gruberova. I dalje! Sred zelèngorê rumeni se o zažari tvrdi Okić, gnijezdo Bakáča, kao rubin u vijencu od smaragdâ. A ondje na ishodu sunca tone u sinjoj magli bijeli Sisak, vječni svjedok hrvatskog jùnâštva.

Ali u tren múnu mu na čelo munja, glava se osovi, lice namršti i bijesne oči zadješe se čovjeku na jednom mjestu.

Vrh brda Griča dižu se tamne zidine, a od zidinâ više četiri jake straže, četiri tvrde kule. U njih upire čovjek oči, kao da ih hoće pogledom sažeći. Taj nišan njegova gnjëva bijaše — Zagreb.

»Oj da te në bilo, prokleto krtovo gnijezdo. Koja te je prijeka sreća vrgla meni nä oči, da budeš zator mome rodu, da nam budeš gori jäd od osmanlijskog bijesa! Gle, kako se ti kukavni kramarčići opasaše tvrdim kamenom, da im krupna šaka ne ràzvâlî dućánâ, ne rastèpê papra. Da, da! I to se drži zà plemića, pa dirne li koja jača ruka u taj osinjak, eto graje kao iz žabljega legla, eto i na dvor njihove »zlatne sloboštine!«

»Kršćanske mi sablje, ni uhom ne bih maknuo, da se tursko kopito dòtaknê te gamadi, ni okom ne bih trenuo bio, da je Gubac podavio svu tu cigàniju. Da ti puževi bar ostaju u svojoj kolibi, da svoji na svojem miruju! Al' da! Hoće im se moga Medvjedgrada, da im budu leđa sigurna od medvjeda; hoće im se Kraljeva broda, da mogu sa svojom kramarijom u Primorje, i Črnomerca i Hudog Bitka im se hoće — ali polako, vàroškâ göspodo! za tu vašu široku i visoku volju crno ću vam mjeriti, hudo izbiti — groba mi očeva, hoću, il' ne zvao se više Stjepko Gregorijanac!«

Dugo su se premetale takove misli u Gregorijančevoj glavi stižući se i išteći kao valovi brzice rijeke.

Već se nagibalo sunce k Okićkoj gori, a gorskim prodorima šuljala se iz tamne šume tiha večer. Ujedamput ozva se iz hrastove gustinê konjsko kopito. Gregorijanac pridigne glavu. Ne prođu dva časa, a na gorskoj cesti pojave se dva vrlo razlika putnika. Odrpano, boso čeljade, ogrnuto plaštem od sitka, a pokriveno širokim šeširom od šaša, klipsalo uz brdo vodeći na uzdi kljuse, na kojemu se njihao odebeo, sijed gospodin, u crno na popovsku odjeven i pod crnom šubarom — hrvatski kronist i zagrebački kanonik Antun Vramac.

»Vidim li zdravo? Dobar večer, *reverendissime amice!*« poviknu Gregorijanac skočivši nä noge i pohitjevši starcu nïz brdo na susret. »Eto rijetke sreće mojemu grešnomu krovu! A šta je tebe, prečasni gospodine i prijatelju, snašlo, da se u mrak vereš na kljusetu po gori i tražiš medvjeđe moje gnijezdo? Eno zalazi sunce, već je i rosa pala, a večernja studen udi tvojoj sijedoj glavi. A k tomu ima ovuda haramija, što uskočiše od banove vojske, te bi lako mogli poljubiti zlatni krst, ali bi ga zadržali kao svetu uspomenu! —«

Vramac zaustavi konja, a Gregorijanac uze uzdu iz rùkû odrpanog vođa.

»*Pax tecum!*« pozdravi starac gospodara medvjedgradskoga sagnuvši se málko. »Dolazim od kanoničke vizitacije iz remetskoga samostana: htjedoh ti svakako ù pohode doći, a zašto, čut ćeš naskoro. Bijeli fratri dadoše mi ovoga Jerka za vođa, te se nijesam bojao hajduka, jer ako je Jerko i gluh i nijem, a ono su jake u njega mišice, a još bolja drenovača. Ali pravo reče, sinko! zahladnjelo je, a ja starac nijesam ti kršna zdravlja. Zato ne predimo tude puno riječi — već hajdmo pod krov, bit će o čem govoriti.«

Po tim riječima mahnu Vramac rukom Jerku, koji je do-

sada stajao kao kamen i motrio čudnim okom Gregorijanca. Na mig kanonikov strese se dva tri puta i za tren nestade ga u ljeskovu grmlju. Stjepko potegne Vramčevu konju uzde i povede prečasni teret uz brdo do samoga dvora.

Domalo sjeđahu gospodar i gost za velikim hrastovim stolom u velikoj, potamnoj sobi lijeve kule medvjedgradske. Na stolu stajaše debela voštanica, a do nje staklen vrč pun puncat zlatòlika vina. Gucnuv dva tri puta cmoknu starac jezikom i kimnu sijedom glavom. Vidjelo se, da je sada zadovoljan.

— —

»Slušaj! Čazmanski prepošt primio je pisamce iz Beča, gdje se i o tebi piše.«

»O meni? Iz Beča? A što se piše?«

»Dobro se baš ne piše, da kažem, ne govori, osobito u carevu dvoru.«

»A šta su opet na mene smislili?«

»Puno koješta. *Pro primo* naslućuju, da si šurovao s Gupcem, što ga nedavno čudno ovjenčahu na Markovu trgu, da si pod rukom vrkao kmete i male plemiće na gospodu, pače i pomoći davao.«

»*Pro primo:* to je kukavna potvora«, odgovori srdito Gregorijanac, »dä, potvora, prečasni gospodine! Gregorijanac mi je ime i pleme. Velikaš sam mogućan i imućan, kmet je smet, a kosturaši, šljivari, makar imali stotinu grbova od oca našega Adama, nijesu mi braća. Bilo je kadšto, te me obujmila jarost, kad me u jedan mah pritiskali i stari bijesnik Tahi i kraljevski sud i kukavci Zagrepčani, pa i gospoda Zrinski i Bakači; bilo je kadšto, te rekoh u zlovolji: jári de, Stjepane, kmetske kuje na gospodske vukove! Ali se ubrzo lecnuh i grba mi moga nijesam »muške puntarije« pirio, a kamoli doložio goriva. Ali da i jesam, bih l' griješio bio? *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.* Kad te zaokupe ljudi, i paščad je dobra na pomoći.«

Gregorijanac govoraše sve većom žestinom srknuvši kadšto iz omašne kupe, a kanonik slušaše mirno motreći ga.

»*Pro secundo*«, prihvati starac, »vele, da zaštićuješ lutorske prodikače, što ih je pokojni Ivo Ungnad — *omen et nomen* — dovabio u naše kraje na zator prave katoličke vjere. Careva svjetlost ne bi ti toga upisala u veliki grijeh. Makso i sam nagiba krišom na prokletu novotariju, ali to ti upisuju u grijeh Drašković i druga dvorska gospoda, koji nemilice čupaju taj smrdljivi drač iz njive Gospodnje.«

»Ha, ha! Eto čitave ludosti! Ja da sam lutor ili zaštitnik lutorski? Marim ja za tu pasju lutrijanštinu, za sve poganske pištole, omilije i nemilije, kojom su nas nudili iz Nürnberga i Tübingena, koliko za bradu turskoga proroka! Ako sam i grešnik, tvrd sam katolik. Pitaj ti na primjer gospodu Zrinsku, tko se krsti po zakonu prevjerenika fratra vitemberškoga, tko li uvlači štampanu kugu iz Njemačke!«

»Ni sam ne vjerujem, da udaraš lutorštinom, jer me ne bi vidio pod ovim krovom, da je postao spilja zlotvornička. No nijesam svršio. *Pro tertio* vele u Beču — a to je najveći tvoj grijeh pred njima — da Stjepan Gregorijanac, taj čuveni i viđeni junak, drži sablju u koricama, gdje bič Božji kraljevinu gazi; da Stjepan Gregorijanac iz zasjede baca klipove pod noge jasnomu nadvojvodi Karlu, što ga carska svjetlost imenovala zapovjednikom kraljevine; da Gregorijanac spletkari protiv krajiških generala, koji dođoše, da nas odbrane od turskoga ropstva. To govore o tebi u Beču.«

»To li?« skoči Stjepko jarostan te se zaleti u gnjevne riječi: »Ne čudim se čavrljanju bečkomu niti sam glupak, da ne izbrojim na prste, da me ni naša ni bečka gospoda nijesu upisala crvenim pismom u svoj kalèndâr. Nijesam puzavac niti se umijem klanjati na španjolsku. Već im se ni to ne mili; ali ne spletkarim, nego mirujem svoj na svojem, pa eto ti klevete! Znam, čije je to maslo! Ferdo Tahi porodi one paklene tužbe u gujskoj duši, ne vidjela raja Božjega!«

»Ne blazni!« zakrči mu Vramac riječ.

»Dä, on! Još i sad, gdje mu bijes digao nečistu dušu, još i sad grize me otrov, što ga za života bio na me izrigao. Šesta eto teče godina, što me je tužio carevoj svjetlosti u Beč, pa su me ročili u Požun pred kraljev sud. Sve, sve smisli i skova ona stara zmija, da me satre, da me smoždi. A ja da se ne ozlovoljim? Strijela mu Božja sunula u grob —«

Od žestoka govora nadimahu mu se prsi, stisnuše šake: jezik mu zape i svladan jarom klone na stolac.

»Ne huli nä Boga«, progovori oštro Vramac dignuvši ruku. »Veliš, da si katolik, a ja ti velim, da nijesi kršćanin. A šta bjesniš protiv mrtva imena? Tahi je preminuo.«

»Naoči samo, *reverendissime amice!*« odgovori Vramcu gorko Stjepko uprvši glavu na ruku, »naoči samo. Njegov zlopaki duh u službi je velike gospode — a navlaš Đure Draškovića, a oni zalijevaju pomnjivo otrovno drvo mojih jada, što ga je Tahi bio zasadio. To ti je izvor bečkoga govora.«

»Iziđi dakle svijetu na vidjelo; u tebe je volje, snage, duha. Dokaži im jasno, da lažu, koji na te kleveću; jer se veli: Tko šuti, taj muti.«

»Ne ću! Ne marim, što su se na me iskivili, a da i marim, kakova korist? Laži na poštenjaka: Čovjeka je ubio! A poštenjak operi se te iziđi čist od suda, kleveta će vazda odjeknuti: Ubio!«

»A ne nuka li te ništa, da se latiš rada, a okaniš nerada?«

»Ništa. Sve me nuka, da se okanim svijeta. Je li vrijedno sabljom udarati na tuđe lavove, kad te jedu domaće muhe i

komari? Je li vrijedno na kocku stavljati glavu za ljude, koji će ti međutim raznijeti krov? Nije. K tomu i nevolja u kući. Gospa mi Marta gine dnevice kao snijeg o suncu. Mrzna je i ćudljiva; posti i moli, moli i posti. Niko, mezimac majčin i majčina prilika — mrtvo pùhalo — od zapećka nikud nikamo. A Pavao — starija mladica Gregorijančeva roda — prevrtljivac, svoje glave, svoje volje, a vrela krvca. Do mjeseca bi se popeo, da mu prisloniš ljestve.«

»Vrela krv«, — zakrči mu riječ Vramac, »rođeni sin svojega oca«. —

»Vara se tvoja prečasnost. Nije Pavle, što sam ja, to jest što sam ja bio. Ako sam vrele krvi i tvrde volje, nijesam muke trošio uludo. Sva moja sila, sve napinjanje ugađalo je jednoj meti, — slavi i koristi mojega plemena. Imanje iznesao sam sabljom iz nokata lakomih susjeda, i što skupih ja i pokojni mi gospodin otac, mišljah, da će mi čuvati i razmicati sinovi. Ali na žalost obumire mi staro stablo. Pavle glavinja svijetom, gađa u oblake, vrluda stramputicom, a za ženidbu ni da čuje! Ruši se moja kuća, ruši. Osim toga jad i izvan kuće.«

»Kako to misli tvoja poglavitost?« zapita izvjedljivo kanonik.

»Kako? Poslovi ne teku strujom, kojom bih ja rad broditi. Šta se po kraljevini našoj radi, ne mili mi se. Ta gledaj Draškovića! Mudar je kao knjiga, gladak kao mletačko staklo, sladak kao ciparsko vino, koje će ti pamet prevariti. On je bršljan, što se svačega hvata, svuda propinje, ali nije hrast, da stoji o sebi, da zaustavi buru, koja je saletjela Hrvatsku. Odviše ugađa dvorskoj gospodi, odviše piše u Beč. Ja — ja mu ne vjerujem, banija mu nije nego za ljestve, da se popne više i više. Nije li lani postao od zagrebačkoga biskupa đurski biskup? Na što to? Pazi li on koristi i sloboštine hrvatske i slovinske gospode? Ne vjerujem! Dok je Frane Frankopan s njime zajedno banovao, vjerovao sam, jer je knez modruški bio duša kao staklo, a junak bèz pâra. Dä, onda bijah i ja krilat zmajić, i gdje se god banska zastava vijala, ne pomoli Turčin dva puta preda mnom glave. Kao arkanđeo đavole iz neba tjerao je Frane Turke iz zemlje, te ga ne prozvaše uludo »štit hrvatski«. I on ne bijaše nekima i nekima u volji. Sudiš li, da je njegova smrt čist posao? Kad mu od mala čira za uhom otekla glava, a on junak zaglavio kukavno u Zagrebu, u postelji! Vele, liječnik je tomu kriv. Bog zna! A tko sada upravo banuje? Drašković? Në! Nadvojvoda Karlo i njemački generali. A šta će Karlo, kad nam je ban po zakonu vojskovođa? Šta će svi ti Pappendorfi, Halleki i Teuffenbachi, kad znadu hrvatska gospoda sama voditi svoje čete? Da nam budu na pomoći i oni i njihova štajerska vojska? Hvala im! Za zidinama, za oklopom, pod gvozdenim lancem ele junaka, da se zemlja trese od tih žabara i cifraka, no virne li

čalma iza grma, pomozi Bože! Turčin ne vidi nego leđa tih musketira i arkebuzira, a vi Hrvati gubite glave, dok se oklopnici napale vaših sela i napitaju vašega blaga, dok kus po kus naše banovine ne strpaju pod svoju komandu. Ali gle! zabrbljah se. Ukratko dosadilo mi, razjarilo me te se odbih od svijeta u svoje gorsko zaklonište; ne ću da igram u tom kolu.«

»A ti budi naš!« zaskoči mu vesela lica kanonik riječ, koji je dosada vrebao oštro svaku riječcu gospodara medvjedgradskoga.

»Vaš? Čiji? Ta vidim samo tebe pred sobom!« zapita Stjepko podignuvši glavu i u čudu motreći časnoga gospodina kanonika.

»Dä, naš«, odgovori Vramac odriješito dignuvši se na noge. »Ima više hrvatske i slovinske gospode duhovne i svjetske, koja naslućuju, što i ti, koja ne drže za grijeh, s čega te dvorska gospoda bijede. Imanje i vladanje gine redovima i staležima hrvatskim iz ruke, tuđi generali hoće da istisnu velikaše, hoće da nam kraljevinu poseljače, a onamo ne da nam turska bujica da odahnemo. Dogorjelo je do nokata! Kani se bezdjelice! Budi naš!«

»Ne iskušavaj me, prečasni oče! Ja ću kod kuće da branim svoje, a svatko neka radi, što i ja«, odsiječe odriješito Gregorijanac.

»Mislio sam, da si mudriji. Čekaj, dok se plamen dohvati susjedove kuće pa onda gasi svoju! Za korist i slavu svoga plemena radiš? Lijepa rada od nerada! Lijepe slave, gdje ti rđa sablja! I nijemo zvijere zavuče se u svoje duplje pa misli: »Čuvam kuću«. Ako je brod zabrodio krivom strujom, valja krenuti krmilom, tomu se hoće jake volje, a jake si volje ti. Da pokušamo skloniti carsku svjetlost, ne bi li makla štajersku komandu, da se ne pojavi drugi Kacijaner. Da kušamo sami voditi vojsku, a vojvoda da nam budeš ti!«

»Pusti me!« odgovori oklijevajući Gregorijanac.

»Još jedno. Zagrepčani udariše pravdom na tebe, da ti otmu Medvjedgrad i Kraljevbrod. Domalo će pući sud. Kraljevski suci prevrću, čujem, stara zagrebačka pisma. Bog zna, nemaju li Zagrepčani *titulum juris?*«

»Nikad!« zavikne Gregorijanac skočivši na noge, »moje je pravo jasno kao sunce na nebu!«

»Sud znade, što je pravo. A kod suda kraljevskoga ima dosta naših prijatelja. Budi naš!« navali Vramac i ponudi Stjepku desnicu.

»Vaš sam!« prihvati Gregorijanac odlučno uhvativši starčevu ruku.

»Amen!« doda kanonik.

Utom i zanoćilo bilo. Naskoro se utrne i posljednja luč na

Medvjedgradu. Kanonik snivao u svojoj ložnici vesele sanke, a Stjepko stajaše dugo kuli do prozora piljeći u tamno noćno nebo, da dočeka svoju sretnicu zvijezdu.

August Šenoa.

50. »To će narod pozlatiti«.

Blagoje kazandžija čeka na parobrodarskoj stanici svojega sina, koji je ranjen u nekom boju s Turcima. Na stanici je bio i konjanički kapetan Tanasije Jeličić, koji je čekao svoju ženu, što je bježala ispred Čerkeza. Budući da se lađa zadocnila i već zanoćilo, obojica odoše u staničnu mehanu i tamo zametnuše razgovor. Oko ponoći stari Blagoje, obnemogao i pospan izvali se na klupu i zaspi, dok kapetanu nikako san na oči. Tek u samu zoru malo pridrijema, ali uto začu lupanje točkova i viku, pa skoči i istrča napolje.

Kapetan istrča napolje u sveže jutro. Jedva je disao. Neiskazan strah vladaše njime. On u trk dotrča do stanične lađe. Dokopa bačen alat s lađe, koja dolažaše, i stade je vući k sebi. I taman, da zametne uže na kazuk[1], a u gomili sveta opazi jednu ženu, koja uzdiže više glave dete u povoju. Kapetan baci uže momcima, koji se čudiše njegovu poslu, zanese se, i malo što ne pade u vodu. I kad mu žena u onoj tišini i turanju pade na prsi i predade mu sina, prvo suze pa onda poljupci počeše padati na junačko detence, koje se nimalo ne srđaše na svoga, dosad neviđenoga oca.

I žena je plakala — to se već zna! I druga jedna postarija žena iza nje — i bez toga ne ide! i najzad i detence otòtânji[2].

Oni brzo pređoše preko mosta i skloniše se u stranu praveći mesta drugim putnicima, koji se gurahu zajedno sa svojim prtljazima, jer još ne beše nijednoga kočijaša ni nosača.

Kapetan htede mnogošta pitati ženu, ali nikako da otpočne. Na posletku mu se odreši jezik:

— Međer[3] ti si živa!

On je uhvati i steže za mišicu, kao htevši se uveriti.

— I ovaj mali! Ti, ti vojniče! A šta ti ja koješta nisam mislio! Bože, Bože!

On obrisa lice i držeći dete nastavi:

— Znao sam, zacelo sam znao, da ćeš doći. Tako sam baš u dlaku računao. A nana[4]?

Tek u taj par on ugleda onu staru ženu i potrča joj ruci.

— Hvala Bogu, samo kad ste svi živi i zdravi! kad je sve dobro!

Stara žena brizne u plač:

— Daleko smo od dobra, moj sinko! Ostadosmo bez kuće i kućišta.

[1] kazuk, kolac! [2] ototanjiti otegnuti; [3] međer, dakle, [4] nana, majka.

Kapetana kao da neka ledena ruka ščepa za srce, ali ta ruka isto tako naglo popusti, jer on u isti mah opazi, kako se preko ćuprije[1] kreće jedan čovjek u prostom vojničkom odelu, a bez desne noge i leve ruke.

— Ćuti! — reče kapetan s užasom na licu. Brzo predade dete ženi pa pritrča bogalju. Pohvati ga rukom ispod miške i pomože mu da zakorači jednu gredu, koja se bila isprečila na mostu.

— Da nisi ti, vojniče, gazda-Blagojev sin?

— Jesam, gospodin-kapetane! reče vojnik sastavljajući nogu na štaku i dotaknuvši se vojničke kape. Ali ga štaka izdade i on se pridrža za jednu gospu s kučetom[2] i zembiljom[3], koja vrisnu i odskoči na stranu.

— Tu ti je otac, čekaj, da mu kažem!

Kako beše tek zora, a putnici neodlučno stajahu na obali, to i nehotice svi obratiše pažnju ovoj sceni.

Kapetan otrča napred u mehanu da probudi Blagoja. Svet se rasklopi u dva reda puštajući napred invalida, krasnoga jedrog momka, s muškim licem i žalostivim osmehom oko usana. Sve beše u njega: i snaga i zdravlje i lepota; i opet — ničega ne beše! Sve ličaše na razlupanu, skupocenu porcelansku vazu[4].

On pođe polako napred. Za njim pristade kapetanica s majkom i detetom, pa onda ostali svet, svi ćutećki i kao u nekom svečanom sprovodu.

U taj par gologlav Blagoje istrča iz mehane.

Kapetan potrča i dohvati ga za ruku:

— Stani! On je teško ranjen! Veoma teško!

— Kako teško? Ko to kaže! . . . Evo, evo pisma! . . . njegov drugo Jole . . .

Zverajući na sve strane on potrča pored invalida i zaustavi se na kraju publike.

— Pa gdje je?

— Tata! viknu vojnik milostivo okrećući se na jednoj nozi i podupirući se štakom. Tata! Ta evo me!

Blagoje se kao munja brzo okrene. Stade pred sina, gleda ga, gleda — pa onda tresnu o zemlju.

Niko ne mišljaše da ide svojim poslom. Svi priskočiše, poprskaše ga vodom. Dama sa kučetom i zembiljom turi mu nekakve kapljice pod nos. Brzo ga povratiše i digoše na noge. On se prvo obrisa od vode, kojom su ga polivali, pa onda zagrli sina, ali tako naglo, kao da se bojao, da će mu pobeći.

Dugo ga ne pusti. A i kad se odvoji, on ga gledaše pravce u oči ne smijući nikako spustiti očiju dole, gde je nekad noga bila.

— Hvala Bogu, samo kad si živ! Sve će opet dobro biti.

[1] ćuprija, most; [2] kuče, štene, mladi pas; [3] zembilj, torba od rogoza; [4] vaza, posuda, vrč.

Ovo — on rukom napipa štaku — ovo će narod pozlatiti! Je li tako, braćo?

Svi priskočiše odobravajući.

— Evo ja, reče kapetan, ja prvi dajem — on stade preturati špagove[1], ali nađe samo nekoliko krajcara — ja evo dajem sȁhat i lanac. Na!

— Hvala, gospodine kapetane! reče vojnik isto onako pozdravljajući kapetana. Drži, tȁta! Ja nemam druge ruke.

— Evo i ja ti dajem moju ćilibarsku[2] lulu. Vredi dva dukata, reče Stevo praktikant.

— Hvala, braćo! Drži tata!

— Evo ti, pa da kupiš duvana! reče Marinko magazadžija i pruži mu nekoliko dukata.

Vojnik s mukom pridržavajući štaku skine kapu i podmetnu je magazadžiji, da turi u nju novce.

— Hvala, braćo! Drži, tata!

Blagoje uze kapu u ruke, metnu u nju sȁhat, lulu i dukate.

Narod poče redom spuštati u kapu. Među putnicima beše naše braće Rusa s onom, kako oni vele, »širokom naturom«. Oni nemilice davahu.

Vojnik zahvaljivaše neprestano sa: »hvala, braćo, hvala braćo!«, ali mu glas postajaše sve više i više zadušljiv, te ove reči počeše dobijati osudan ritam, kao u slepca na vašaru, i on kao da sad prvi put oseti sa svom snagom nepokolebljivoga uverenja, da je bogalj i prosjak. I najzad prosuše se tihe, krupne suze kao majska kiša.

— Gle, gle ti njega! reče Blagoje. Zbog take sitnice pa plače! Pa šta mi je to? Jedna noga! Ej, hej! Sve će to opet... Ama ja ti kažem, da će to sve narod pozlátiti!«

Pa onda ujedared sam briznu u plač:

— A šta će mi sve ovo?

On baci preda se na zemlju kapu s poklonima i kao lud pogleda u nebo, kao da odozgo čeka odgovora.

— Hajdémote, òdâvdê! reče kapetanica. Ovde je nesreća, a mi... Ona pogleda u obe noge svomu mužu i u pune obraščiće svog deteta... mi smo, hvala Bogu, srećni i presrećni!

Tad su odveli Blagoja i sina s poklonima na karucama u város. Ljudi dobra srca činili su im doneklê poklone, ali sve se na svetu ogȕglâ[3]. Sve izbledi — i oduševljenje i ljubav i dužnost i sažaljenje! I ne možeš ga više poznati, kao ni Topuzovog vranca, koji je nekad dobivao svaku trku, a sad okreće suvaču.

Kapetan je opet ozidao kuću na istome mestu u Knjaževcu. Pokrio je, istina, kao što se to kaže, hartijom, ali mu je žena vesela i sinčić zdrav.

---

[1] š p a g, džep; [2] ć i l i b a r s k i, jantarski; [3] o g u g l a t i, naviknuti.

Blagoje je donekle govorio: »Sve će to narod pozlatiti!« posle je okrenuo na: »sve će to tebi Bog platiti!« Na posletku se propije i tu skoro umre. A njegov sin prima izdržanje iz invalidskoga fonda i — prosi!

Možete mu, ako ćete, udeliti. Ovo je moj prilog.

Laza K. Lazarević.

51. Priča o tri prstena.

Saladin je bio tako hrabar, da je od prostoga čovjeka postao nesamo babilonskim sultanom, nęgo i mnogo pobjeda izvojevao nad saraćenskim i kršćanskim kraljevima. Kad je u različitim ratovima i velikom sjaju potratio sve svoje zlato, dogodi se, da mu je najednom ustrebala velika svota novaca. Ne znajući kako da brzo dođe do njih, padne mu na um neki bogati Židov, koji se zvao Melkisedek, a bavio se u Aleksandriji posuđivanjem novaca na kamate. Saladin odmah pomisli, da bi mu on mogao da posluži, kad bi samo htio, ali on je bio tako škrt, da to po svojoj volji ne bi nikad bio učinio, a siliti ga nije htio.

Stoga, kako ga je potreba gonila, premišljao je, kako će da na lijep način prisili Židova da mu posluži. Dade ga dozvati, ljubazno ga primi, posadi ga pokraj sebe da sjedne, pa mu onda reče:

— Ja sam, dobri moj čovječe, s više strana čuo, da si ti veoma mudar, i da u Božjim stvarima vidiš mnogošta unaprijed. Stoga bih ja od tebe želio čuti, koju od triju vjera držiš ti istinitom, da li židovsku ili saraćensku ili kršćansku?

Židov, koji je bio doista mudar čovjek, spoznao je veoma dobro, da ga Saladin hoće da uhvati u riječi, da ga zaplete u kakvu raspravu, pa je mislio, da ne bi mogao ni jednu od triju vjera pohvaliti, da Saladin ne postigne svoj cilj. Stoga kao čovjek, koji valja da nešto odgovori, u čemu ga ne će uhvatiti, napne svoj razum i brzo se dosjeti, što mora da odgovori, pa reče:

— Moj gospodaru! Pitanje, koje si mi postavio, lijepo je; ali ako hoću da ti kažem ono, što o njemu mislim, valja da ti pripovijedam jednu malu priču, koju ćeš sad odmah čuti. Ako se ne varam, ja se sjećam, da sam više puta čuo pričati, da je negda bio velik i bogat čovjek, koji je osim ostalih dragocjenosti imao u svojoj riznici jedan prekrasni i dragocjen prsten. Da bi prema njegovoj vrijednosti i ljepoti podao čast i da bi ga zauvijek sačuvao među svojim potomcima, naredi, da onaj od njegovih sinova, komu on ostavi taj prsten i u koga se bude nalazio, bude smatran kao njegov nasljednik i da ga svi drugi imaju kao starješinu častiti i poštovati. Onaj, kome je on prsten ostavio, isto tako naredi svojim potomcima te učini kao i njegov prethodnik. Ukratko taj je prsten išao od ruke do ruke mnogim nasljednicima. Napokon dođe u ruke jednomu, koji je imao tri krasna i valjana sina, a sva trojica bila su poslušna svome ocu,

pa je i on svu trojicu jednako ljubio. A mladići, koji su znali za običaj s prstenom, kako je svaki od njih bio željan da bude najpoštovaniji među svojima, svaki je za se, kako je već tko najbolje znao, molio oca, koji je već bio ostario, da njemu ostavi na samrti onaj prsten. Dobri čovjek, koji je sve jednako ljubio, ni sam nije znao koga da izabere da mu ostavi prsten, nego ga je svakomu obećavao, a međutim je razmišljao, kako bi svu trojicu zadovoljio. I dade potajno napraviti kod dobroga majstora dva druga prstena, koja su bila tako jednako načinjena kao i prvi, da on sam, koji ih je dao napraviti, jedva je mogao da prepozna, koji je onaj pravi. Kad je bio na smrtnoj postelji, dade potajno svakome sinu svoj prsten. Poslije očeve smrti htjede svaki da zauzme čast i nasljedstvo, i svaki je to drugome poricao i za dokaz vadio svoj prsten. Kad su vidjeli, da su svi prsteni tako slični jedan drugome, da se ne može razaznati, koji je onaj pravi, to je ostalo neriješeno pitanje, koji je pravi očev nasljednik, a ni danas još nije riješeno. Tako je, gospodaru, i o trima vjerama, koje je Bog otac dao trima narodima, za koje si mi postavio pitanje: svatko misli, da je njegovo nasljedstvo i njegova vjera prava, pa da mora ispunjavati njezine zapovijedi. Ali tko ima pravo, to je pitanje još neriješeno, kao i ono s prstenima.

Saladin vidi, da se on znao divno izvući iz zamke, koju mu je bio pod noge bacio, stoga naumi da mu otkrije svoju potrebu, da vidi, da li ćemu učiniti tu uslugu. To i učini, pa mu otkrije, što je namjeravao učiniti, da mu nije ovako oštroumno odgovorio. Židov ga dragovoljno posluži onolikom svotom, koliko je Saladin tražio. A Saladin vrati poslije sav zajam, pa mu dade osim toga velikih darova; uvijek ga je smatrao velikim prijateljem i držao uza se na velikom časnom mjestu.

Giovanni Bocaccio: Decamerone; preveo V. Stefanić.

52. Iz »Osvita«.

Na zvoniku prvostolne crkve noćnom je zvonjavom navijestilo jutarnje pozdravljenje dan sv. Triju Kralja, — prvih vjesnika iz daleka istoka, da je na nebu Božjem sinula sjajna nova zvijezda, koja nosi svijetu spas i svijetlo.

Zagreb je još ležao u zagrljaju noći, sve su ulice tihe i prazne, nigdje nema rasvijetljena prozora, nigdje gibanja. Šum i tutanj zvona praznom se jekom gubio među uspavane kutove sviju triju slavnih gradskih jurisdikcija. No gore na starodrevnom »teritoriju« gričkih gorica ipak su dva kuta bila cijele noći rasvijetljena. Ondje je daleko bio svaki san, sve je naprotiv buktjelo i gorjelo mladim životom i poslenošću.

Još nije zadnji titraj zvona utihnuo, kad se vrata Županove tiskare naglo otvoriše.

U široku valu svjetlosti, što je iz tiskare zalio tamnu ulicu, pokaže se mlađi brat Ivanov Pavao Kotromanić i Marjan Kargačević, svaki sa svežnjem još vlažna tiskana papira. Jedva hvatajući daha trčahu žurno kao djeca prema Gospodskoj ulici, da skoče u kuću Del Negrovu, gdje je dr. Ljudevit Gaj uredio svoju uredničku pisarnu.

Tu je bila oko Gaja sakupljena sva mlada četa, što je zajedno s njim stala prije četiri godine misliti da probudi Hrvatsku. Ni jedan nije izdržao kod kuće, već od sinoć svi su tu na okupu nestrpljivo čekajući čas, kada će prvi broj »Hrvatskih Novina« ugledati svijetlo dana, Rakovac, Babukić, Ante Mažuranić, Stjepan Havajić, Pavao Stoos, Ljudevit Vukotinović, Aleksandar Zdenčaj, — svi se na okupu nađoše, da ugledaju čedo svojih snova, svoje ljubavi, svojih želja i nada. I Ivan Kotromanić bio je u društvu. Blijed, osušen, gotovo mučenik, ipak je i on teško iščekivao prvi broj, pa sa očima, žarkim kao u vrućici, zagledavao u vrata, hoće li se napokon otvoriti.

Sva ova tri zadnja tjedna jednako je bio u Zagrebu da pomaže Gaju i drugovima. Grozničavom žurbom podavao se poslu. Svi se gotovo krstili od čuda, koliko pisama taj čovjek na dan napiše na sve strane domovine i Slavenstva. A nikad mu nije bilo dosta, što je uradio. Cijelo njegovo žarko biće sad je imalo u srcu samo jednu ljubav, ljubav k domovini i narodnosti. — Otprhnula je, istina, njegova dojakošnja vesela ćud, nije bilo više u njega onoga mladenačkoga, bezbrižnog načina, dapače bilo je časova, u kojima ga je tištala — tištala silna, golema bol, no — njegova je volja bila još čvršća nego prije, kao da mu je nešto od ocala u biće prošlo. Uz duboku melankoliju bijaše u njega i stroga ozbiljnost, koja je sebi prvi i jedini zakon stvorila u misli: — Ljubi dom i rod više no sve drugo na svijetu! A mladenački njegov zanos nije doduše bio onaj, što i prije nekoliko nedjelja, ali taj je zanos poprimao gotovo mističnu mučeničku snagu i žario nedogledну odanost i ljubav za ciljeve, kojima je toliko, tä toliko žrtvovao. I spoznanje, da je on to mogao izvršiti i odreći se onakve ljubavne sreće, kad mu je žarka duša toliko žedna ljubavi, ovo spoznanje davalo mu je stalnu vjeru u sebe, te bješe siguran, da se domovina nikad ne će moći na nj požaliti. Ova sigurnost bijaše sada njegova najveća, jedina sreća. — Kao svi prijatelji, tako ni on nije imao mira, otkada je zadnji rukopis u tiskaru otišao i zadnja korektura ovršena. Sasvim djetinjski i on i svi drugi jednako se pitali u sebi: — Kako će se to očima prikazati? Kako će se čitati? Dapače se pobojavali, ne će li u zadnji čas tresnuti kakav zlosretni slučaj — na tiskarskom stroju — ili oboljeti slagar — ili — ili... Kargačević i brat Ivanov Pavao tako su već bili nemirni, da su pošli u tiskaru i ondje dobrovoljno pomagali, samo da list što prije iziđe.

— Sada bi već moglo biti gotovo! — javi se Jurica Cerović.

— Još ne, ali za čas! — odvrati im Gaj, koji i u taj čas nije zaboravljao, da izdanjem lista nije još sve učinjeno. On se s Rakovcem i Vukotinovićem dogovarao, kako će i ove zime nastojati, da ravnatelja njemačkog kazališta Švajgerta predobiju za probuđivanje narodne svijesti.

— Ti si ga već tri puta uputio, da hrvatski prikazuje, možeš ga i sada — reče Gaj Rakovcu.

— Nemam sada ni jednoga prevedenoga komada!

— Hm! Ne bi baš ni to trebalo. Ti znaš, da on sprema neki komad iz naše povijesti. Mislim, da bi dobro bilo, da dademo pjevati kod toga našu budnicu: »Još Hrvatska«.

— Živio, to ćemo učiniti! — prihvati Rakovac.

— To će djelovati! A onda još takovu koju pjesmu! Trebalo bi u njoj zapapriti protivnicima našim, — živo spomene mladi plemić Vukotinović mašući kod toka rukama kao za grožnju.

— Evo ih — evo ih! — razda se uto sa vrata na po djetinjski kerubinski glas mladoga Pavla Kotromanića.

Visoko u zraku držao je mladić vlažne još novine, i kako je bio uzrujan, svežanj se izmakne njegovoj ruci, a na skup mladih entuzijasta, što se oko njega sjatio, padahu bijeli listovi kao bijeli golubovi, upravo kao pojava sv. Duha.

— Evo — evo! — iz svačijih prsiju izbije slavodobitni usklik, i svačija je ruka uhvatila koji broj, da ga pred ražarene obraze prinese i da mlade žarke cjelove utisne na prve hrvatske novine.

— Evo — evo! razlijegnu se još jedamput od uzrujanosti i ganuća jednoglasni usklici, pa najzad se svačije oko natopi suzom, suzom slavnom i blaženom. U taj čas se svih tih dvadeset ili trideset naručaja nađe u jednom zagrljaju, iz kojega se visoko uzdizala krasna i umna Glava Gajeva.

— Braćo, prvi broj neka se nosi našemu prvomu i najslavnijemu pretplatniku, našemu starcu Janku! — klikne Gaj.

— Neka živi grof Janko! — zaori u sobi, i svaki je htio da ponese novine grofu.

— Jesam li došao u pravi čas — javi se uto sa praga starački no krepki glas grofa Janka. Sve se obazre k njemu, pa u isti čas poskoče k njemu i dajući mu novine svak je htio da ovu poštenu hrvatsku ruku poljubi.

A starac velikaš istom je mladenačkom uzrujanosti i istim gotovo djetinski svetim veseljem primao novine iz ruku, kao što svi ovi mladi ljudi. Morao je ruku podići do oka, da obriše suzu radosnicu, a onda uze mladićima govoriti:

— Gledajte, djeco, što ustrajna volja može i s njom hrvatska sloga. Ej — ti, sinko Pavle, kako si još prije četiri godine morao plakati, — kad je »anda vu morje vekivečno, opet jedno leto kapnulo srećno«, a danas gledaj, nema više mjesta strahu, da bi Hrvati ikada svoj jezik zaboravili. Sada možemo sigurni

biti ,da »se bude visoko stala ta mila naša kraljevina Hrvatska«, — sad smo je probudili, a ubuduće moramo vječno pred dušom svojom držati sveti zakon: »Tebi, domovino, posvećujemo svaki čas svoga života«. Tom našom ljubavi zovimo u to rodoljubno kolo i Hrvate i Slavonce i Bosnu i Dalmaciju i Srblje i Kranjce! — Ako bude tako, onda je božica pobjede uvijek uz nas!

I kad je starac svršio, mlada se grla slože, da iz dna duše zapjevaju miljenicu pjesmu: »Još Hrvatska ni propala!« — i pjevajući iziđu iz sobe.

A na polju već je zimski dan svitao. Na vedrom hladnom nebu januarskoga jutra utapljalo se carstvo noćnih zvijezda u rujnom moru zore, — jedna je samo visoko na istoku jošte svijetlila jasnim sjajem i djevičanske svoje trakove slala dalekoj zemlji.

— Naša je zvijezda na nebu! — klikne Gaj i pokaže rukom na Danicu.

I sve je obujmilo neko sretno i sigurno čuvstvo, čisto kao da su gledali u sjajnoj zvijezdi jutarnjici poruku samoga božanstva. U dušama srce im je govorilo, da je osvit boljih dana domovini i narodu zarudio.

Ljuba Babić Đalski.

53. IZ »DON QUIJOTA«.

O značaju i o živovanju slavnoga viteza Quijota od Manche.

U nekom selu u Manchi, kojemu ne ću ime da pominjem, živio je prije malo vremena plemić, od onih, koji imaju koplje na stalku, starinski štit, kukavno kljuse i hitra hrta. Ola, više od govedine, nego od ovnovine, navečе ponajviše hladno isjeckano meso s lukom, subotom pražetine s mozgom, petkom sočivo, nedjeljom još koji golubak, tako je trošio tri četvrtine svojega prihoda. Preostatak bi planuo na zobun od fina crna sukna, na kadifne hlače za svece, na isto takve papuče i na najfinije nebojeno polusukno, u kojem se kočio na radne dane pod nedjeljom. U kući mu je bila gazdarica, koja je prevalila četrdesetu godinu, i sinovica, koja još nije navršila dvadesetu, pa momak za poljski i kućni rad, koji mu je i konja sedlao i kosijerom rabotao.

Po dobi se je naš plemić hvatao pedesetih godina i bio snažna rasta, suhonjav, mršav u licu, ranoranilac i lovac, lud za lovom. Kazuju, da mu je prezime bilo Quijada (č.: Kihada), ili Quesada (Kesada), jer se donekle razilaze pisci, koji o tom pišu: premda se je po vjerodostojnom naslućivanju može dokučiti, da se zvao Quejana (č.: Kehana). Ali to slabo vrijedi za našu pripovijest: dovoljno je, da pričajući o njem ne skrenemo ni za dlaku s istine.

No treba znati, da se pomenuti plemić u časovima, koji su mu dokolni (a tih je u godini najviše i bilo), s tolikim žarom

i slašću odavao čitanju viteških knjiga, da je gotovo sasvim zaboravio na lov, što više i na upravljanje svojega imanja. Zaokupila ga tolika radoznalost i neskladnost da je poprodavao mnoge hanege (č. anega = četvrt jutra) oraće zemlje i kupovao viteške knjige da ih čita. Tako ih je zgrnuo u kuću, kolikogod ih se domogao. A od sviju mu knjiga nikoje nisu toliko po volji bile, koliko one, što ih je napisao slavni Feliciano (č.: Felisiano) de Silva, jer jasnoća njegove proze i one zamršene rečenice njegove činile su mu se biserom, pogotovu kad bi uzeo čitati ona zaljubljena mjesta ili izazove na megdan, gdje često piše: »smisao besmislice, koja mi na misao pada, toliko mi raslabljuje misli, te mislim, da se s pravom žalim na vašu krasotu.« Ili kad bi čitao: »... visoka nebesa, koja vašu božanstvenost božanski utvrđuju zvjezdama i vama iskazuju dostojanstvo dostojnosti, koje je vaša uzvišenost dostojna.«

Od ovakvih se rečenica jadnomu vitezu pomuti pamet. Nabdio se on, da bi ih razumio i dokučio im smisao, kojeg ne bi dosegnuo pameću ni razumio ni sam Aristotel, sve da jedino zbog toga ustane iz groba. Nisu mu bile po volji rane, koje je don Belianis drugim zadavao i sam ih dopadao, jer kakvigod, misli, slavni vidari vidali njega, ipak mu je jamačno i lice i cijelo tijelo posuto brazgotinama i ožiljcima.

No ipak je hvalio pisca njegova, što je završio knjigu s obećanjem one nezavršive pustolovine, pa ga je često podilazila želja, da se lati pera i da je uistinu dokonča, kako se tamo obećava. Bio bi to svakako učinio i izvršio, da ga nisu odvratile druge, veće i neprestane misli. Često se sa župnikom svojega sela (a to je bio učen čovjek, doktor, promoviran u Siguenzi (č.: Siguensa), prepirao o tome, tko je bio veći vitez: Palmerin od Engleske ili Amadis od Galije. Ali majstor Nicolàs, brijač u tom istom selu, govorio je, da nitko nije ravan vitezu od Teba, a ako se itko usporediti može, onda je to don Galaor, brat Amadisa od Galije, jer je zgodnije opremljen za sve, i nije kicoški vitez niti pljačko, kao što je njegov brat, te ni po junaštvu nije gori.

Sve u sve, tako se zapleo u svoje štivo, da je čitao po cijele noći od večeri do jutra i po cijele dane od zore do mraka. I tako se njemu od maloga spanja i mnogoga čitanja osuši mozak, i pamet mu se najzad pomuti. Po glavi mu povrvi sve to, što je u knjigama čitao, i čarolije, i kavge, borbe, izazovi, rane, ljubavna pisma, ljubakanje, nezgode i gluparije nečuvene. A uvrtio je sebi u glavu, da je zgoljna istina sva ta zbrka sanjarijâ i izmišljotinâ, što ih je čitao, te mu na svem svijetu nije bilo pouzdanije historije. Govorio je, da je Cid Ruy Diaz (č.: sid ruj dias) bio doduše jako valjan vitez, ali ipak reći se mora, sa vitezom od Plamenoga Mača usporediti se ne može, jer taj je jednim zamašajem prepolovio dva divlja, strahovita diva. Radiji je bio Bernardu od Carpiji, jer je u Roncesvallesu (č.: ronses-

valjes) ubio začaranoga Rolanda, utječući se lukavštini Herkulovoj, koji je Anteja, sina Zemljina, u rukama zadavio. Jako je lijepo pominjao diva Morganta, jer jest doduše od divovskoga roda, a divovi su svi uznošljivi i surovi, ali on je jedini blagostiv i uljudan. Ali nadasve mu je u volji bio Reynaldos od Montalbána, osobito kad ga gleda gdje kreće iz kule i pljačka svakoga na koga naiđe, i još kad je ugrabio onaj lik Muhamedov, sav od suha zlata, kako njegova historija kazuje. Da mu je nekoliko puta caknuti nogom izdajicu Galalona, ne bi žalio dati svoju gazdaricu, a za prid i sinovicu.

Na posljetku, kad mu je pamet već klonula, sine mu najneobičnija misao, koja je ikada ikojem luđaku sinula. Učini mu se zgodnim i potrebnim, za veću čast svoju i za korist državnu, da se prevrati u skitnika viteza i krene svijetom oružan, na konju, tražeći pustolovine i vršeći sve ono, što je čitao da izvršuju skitnici vitezovi: da zatire svakojaku nepravdu, da se izvrgava nezgodama i opasnostima, da ih svladava i da stječe vječitu slavu i ime. Već mu se jadniku po glavi motalo, da će za junaštvo svoje ruke biti okrunjen bar za cara od Trebizonde. I tako se on u tim prijatnim mislima, zanesen divnom slašću, koja mu se je priviđala, požuri da izvrši, što je namjerio. Ponajprvo se lati posla, da očisti bojnu opravu pradjedovsku, koja je pred stoljećima bačena u kut i zaboravljena, pa je tamo za'rđala i popljesnivila. Očisti je i uredi, štogod je bolje mogao, ali odmah zapazi nedostatak: nije imao šljem s vizirom, nego jedino kacigu. No vještina njegova doskoči i tomu, te on od ljepenke sadjela nešto nalik na pol šljema s vizirom. Doduše, kad je htio da iskuša, je li mu šljem jak i može li podnijeti udar, pa potegnuo mač i maznuo dvared po šljemu, već je prvim udarom u jedan mah uništio sve, što je radio nedjelju dana. Bude mu krivo, što je ovako lako bilo raskvariti šljem, te da se osigura od takve opasnosti, uzme ga opet izrađivati, ali sada umetne iznutra željezne šipke, tako da mu je šljem bio čvrst po volji; iskušavati ga ne htjede opet, nego ga proglasi i uze smatrati najizvrsnijim šljemom s vizirom.

Onda da se ogleda za svojim konjem. Konj taj spao je doduše na mesu kao gladna godina i bio je puniji mánâ od Gonelina konja, koji tantum pellis et ossa fuit (zgoljna kost i koža), ali njemu se učini, da ni Aleksandrov Bukefal ni Cidov Babiesa nisu njegovu konju ravni. Četiri je dana premišljao, kakvo bi mu ime nadjenuo, jer, kako je govorio sam sebi, ne priliči se, da konj ovakovoga slavnoga viteza, a i sam po sebi zgodan, bez čuvena imena bude. Zato mu je nastojao udesiti takvo ime, neka to ime jasno kazuje, šta je bio, dok još nije bio konj skitnika viteza, a i šta je sada. Čim gospodar mijenja stalež, najrazboritije je, da i konju promijeni ime i da ga prozove slavnim i sjajnim imenom, kakvo dolikuje novome stanju i zanimanju, kojemu se već odao. Pošto je dakle mnogo imena poizmišljao, poizbrisavao

i poodbacivao, skrpio, raskvario i opet ih stao kovati u glavi i u mozgu, prozove ga najzad Rocinante (č.: rosinante), jer to mu se ime učini uzvišenim, zvučnim, a i kazuje, kakav je nekada bio, dok je još bio kljuse, a nije bio ovakav kao danas, jer sada je prvak među svom kljusadi na svijetu.

Kad je ovako po volji nadjenuo ime svojemu konju, nakani, da nadjene ime i sebi. U tom mu razmišljanju prođe opet osam dana, a na koncu se nazove d o n Q u i j o t e. Po tom su imenu, kako rekosmo, pisci ove istinite historije naslutili, da se je jamačno zvao Quijada, a ne Quesada, kako drugi opet misle. No on se još sjeti, da se junački Amadis nije zadovoljio pukim imenom Amadis, nego je dometnuo i ime svoje kraljevine i otadžbine, da je proslavi, te se prozvao Amadis od Galije. Zato i on, kao dobar vitez, nakani svojemu imenu dometnuti ime svoje otadžbine i prozvati se d o n Q u i j o t e o d M a n c h e (čitaj: don Kihôte od Manče). Tako je, po svojem sudu, jasno označio svoj rod i otadžbinu, i počastio je uzimajući od nje svoj pridjevak.

Bojna je oprava dakle očišćena, kaciga je prevraćena u šljem s vizirom, kljusetu je nadjenuo ime, a odredio je i kako će se sam zvati. Treba mu još jedino, reče on sam sebi, potražiti damu, u koju bi se zaljubio, jer skitnik vitez bez ljubavi drvo je bez lišća i bez ploda i tijelo bez duše. Govori on sebi: Ako ja za kaznu svojih grijeha, ili po sreći svojoj, skobim gdjegod kakvoga diva, kao što se obično dešava skitnicama vitezovima, te ga u prvom sukobu oborim, ili ga prepolovim, ili ga najzad prevladam i predobijem, zar ne će dobro biti, da ga mogu komu poslati, neka se pokloni; neka uđe k mojoj slatkoj vladarici, neka klekne pred nju i glasom poniznim i pokornim rekne: »Ja sam, gospođo, div Caraculiambro, gospodar ostrva Malinandrije, kojega je na junačkom megdanu svladao nikada nenahvaljeni vitez don Quijote od Manche, te me šalje, da se poklonim vašem svijetlomu licu, a vaša milost neka od mene čini, što joj je po volji«. Oh, kako se razradovao naš dobri vitez, kad je izgovorio taj govor, a još više, kad je našao, komu bi dao ime svoje dame! Bila je, kako vele, u selu blizu njegova sela seljačka djevojka, jako lijepa, u koju je on bio neko vrijeme zaljubljen, no ona, razumije se, nije o tom ni sanjala i nije ni marila za njega. Zvala se Aldonza Lorenzo (č. Aldonsa Lorenso), a on misli, da će biti zgodno, ako njoj pridjene ime vladarice svojega srca. Potraži ime, koje bi se valjano slagalo s njegovim, a dolikovalo bi i pristajalo princezi i otmjenoj dami, te je najzad prozove Dulcinea od Tobosa (č.: Dulsinea, Toboso), jer je rodom bila iz Tobosa: to je ime, po njegovu mišljenju, zvučno i neobično i ima značenje, kao i sva imena, koja je sebi i svojima oko sebe ponadijevao.

Miguel de Cervantes Saavedra; preveo Iso Velikanović.

54. Tri dana kod sina.

Pet godina već nije vidio sina svoga Ivana. U prvanje ga vrijeme sin pohodio svake ili bar svake druge godine, a sada eto već peta godina, kako ga nema k njemu. Ne da bi se stidio staroga svoga oca, postolara u zabitnom slavonskom selu, očuvaj Bože! O tom starac nije ni časak posumnjao, ali onaj posao, koji mu ne da ni danju ni noću odahnuti, taj ga priječi da dođe u goste rodnoj kući. Starac doduše nije pojmio, kakav bi to vječni posao mogao biti, jer je on držao, da čovjek zapovijeda poslu, a ne posao čovjeku. Napokon je ipak ugrabio malo vremena i došao k ocu, ali samo na jedan dva časa, da ga povede sobom u P. k svojoj kući, da bude desetak dana kod njega, da vidi ženu i kćerku mu, jer njih dvije ili ikad ili nikad u zabitno njihovo selo . . .

Sjedili su u željeznici u prvom razredu. Starac sjedio na mekom sjedalu i nijemo motrio sina i sve oko sebe. Na njega navalile tolike novosti, da se nije razabrati mogao. Nije znao, bi li gledao u tu bjesomučnu željeznicu, na kojoj se sada prvi put vozi, ili u onaj svijet, što žurimice ulazi i izlazi, ili bi motrio sina svoga, koji je od njega za dvadeset godina mlađi, ali je kud i kamo većma posijedio od njega, 70-godišnjeg starca. To mu nije nikako išlo u glavu: dobro mu je, imućan je, ne ubija ga briga za sutrašnji život, pa ipak je posijedio, ipak je zamišljen . . . To je starcu bilo nerazumljivo, a ovo bolno čuvstvo, što ga je spopalo, kad je polazio iz svoga dvorišta pa sjeo sa sinom u kočiju pa ostavio selo, kao da ga ostavlja na sve vijeke, to bolno čuvstvo još se podvostručilo, kad je vidio sav taj nepoznati svijet, nepoznati način života. Vozili su se pet sati, već je pala i noć, a oni morali na jednoj postaji sići i pričekati pol sata, dok stigne s druge strane vlak, koji će ih dalje povesti.

— — — — — — — — — — — — —

Oko ponoći prispješe napokon u P. Na stanici dočeka ih odvjetnikova kočija s visokim konjima, i jedva što se starac popeo u nju, zagrabiše vranci pa ih letimice preko kamene ceste povezoše u grad.

Sav se uzradovao, kako su kući došli, jer je mislio, da će se sada smiriti i on i nemile misli njegove. No prevari se! Soba, u koju ga je sin na počinak doveo, bila je tako sjajna, da se on nije usudio ni sjesti ni hodati po njoj. Šareni sagovi po podu, svileni niski fotelji, kao snijeg bijela postelja s pokrivačem od plave svile, sve ga to plašilo, sve je to bilo tako visoko nad njim, te je mislio, da će sve biti oskrvnjeno njegovim dodirom. Hoću ja otići k sinu i zamoliti ga, da mi spremi onakovu sobu i postelju kao što je moja kod kuće, — ali nije znao kamo bi: u sobi su bila troja vrata, a on se već nije mogao sjetiti, na koja je došao. Napokon morade ipak leći, jer su mu se oči lijepile od sna. Nije bilo druge, pobaca s postelje i jastuke i pokrovac, na-

pravi uzglavlje od svoje odjeće, pa tako legne. Premda bijaše pospan, jedva je usnuo, a kad se probudio, već je sunce visoko odskočilo.

Sina njegova već nije bilo kod kuće, on je u šest sati ujutro otišao željeznicom, te će se istom oko podne vratiti. Snaha njegova obučena u dugačku jutarnju opravu s malom kapicom u bujnoj plavoj kosi, odvela ga u jedaću sobu i stavila pred njega kave, čaja, šunke, maslaca, kruha i žemičaka. On se latio kave kao kod kuće, no nikako mu nije išla u tek; preveć fino mu je mirisala, a i posudica mu je bila nekako tijesna i nezgodna. Bože moj! kako li se slatko jede kava iz njegove zdjele kod kuće, u kojoj možeš tri kriške kruha nadrobiti, pa još s onom velikom limenom žlicom. Ta gospoda i ne znaju, što je dobro. Snaha njegova bila ljubezno čeljade, pripovijedala mu o svemu i svačemu, tužila se na silni trošak, kojemu se kraj sve njezine velike štednje nije dalo izmaći.

Starac je plaho zapitao, da li se unučica već digla i da li bi je mogao vidjeti; no to nije bilo moguće. Vikica se netom okupala te već pošla na šetnju, zatim će doći učitelj glasovira, zatim učitelj čitanja i pisanja, a nato će morati s francuskom guvernantom učiti francuski; istom poslije podne imat će vremena, da se s djedom pozabavi. Dakle i ona, dijete od šest godina, već nije imala vremena, upravo kao i njezin otac.

Nato mu se snaha preporuči, pokaza mu s prozora prostrani vrt, u kojem se do ručka može pozabaviti, i odšušti u drugu sobu. Kraj sve ljubežljivosti i mićenja starcu bilo ipak tijesno i nevoljno pri duši. Šetao se vrtom, čudio se po tratini od cvijeća izvezenim imenima svoje snahe i unučice, čudio se niskim uz zid privezanim voćkama, staklenoj kućici, u kojoj je već bilo dinjâ, premda je tek lipanj bio; čudio se svakoj tratini ošišanoj ravno i glatko, čudio se mnogo koječemu, — ali njemu je njegova bašča s jednom jedinom stazom, s bojama crljenoga i bijeloga luka kud i kamo prijatnija bila od svih tih lijepih, ali ukočenih mrtvih oblika.

Oko dvanaeste vratio se sin mu kući, i to njemu za volju na kolima, jer bi željeznicom istom sat kasnije mogao prispjeti. Bio je gladan, pa je htio odmah ručati, no supruga mu priopći, da je malo prije bio savjetnik zemaljske vlade u posjetima kod njih i da već u dva sata polazi vlakom dalje. Ručak se morao odgoditi, valjalo se umiti i preobući te poći savjetniku vratiti posjet. Već je jedna ura izbila, snaha je s obzirom na starca naložila, da se ručak nosi na stol, ali uto dođe od suda poslužnik, po kojem odvjetnik javlja, da se pripravi nešto bolji ručak, jer da će savjetnik također doći. Sad je trebalo iznovice ručak praviti. Za to vrijeme zabavio se starac sa svojom unučicom. Prpošno dijete sa zlatnom svilenom kosom, s bijelim tankim ručicama i blijedim nježnim obrazima činilo mu se više lutkom nego živim čeljadetom.

— — — — — — — — — — — — — —

Odsječi savjetnik, podžupan i ostala gospoda odavala starcu ono poštovanje, koje ga po starosti išlo; starac se doduše malo kuražio — nijesu mu ni njegovi seljani takove časti iskazivali, no kraj tobožnje hrabrosti ostao je kod ručka gladan, kraj svega silnog jestiva ipak je uzalud čekao na svoj ideal, na govedinu s umakom od hrena. Uzalud su mu nudili aspike i razna hladna jela, njemu se samo želudac prevrtao gledajući, kako oni jedu još krvavo meso i nekakve guste umake.

Gosti su ostali do sedme, trošili sad kavu, sad vino, sad likere, a na to odoše podžupanu na večeru.

Kada su gosti otišli, on se dobavio komada kruha, posolio ga, pojeo te u osam sati legao spavati. Danas je bio već slobodniji: legao na jastuke, pokrio se svilenim pokrovcem te u dubini duše žalio svoje odijelo, što ga je jučer zgužvao: njegovo modro odijelo, što ga već dvadeset godina nosi Uskrsom i Božićem i drugim velikim svecima. Te noći ispavao se dobro te ustao rano kao obično kod kuće. No i sin njegov bio je već na nogama; pio je natašte nekakvu ljekovitu vodu za želudac te rano ustao i već bio prvi na šetnji.

Starac obišao vrt, razgledao ovo i ono, pa mu na posljetku postalo dosadno; došao je u goste sinu, a još ga nije pravo ni vidio, a nekmoli se s njime porazgovorio. Od same želje ode k njemu u pisarnu.

— No, pa kako si spavao, je l' ti dosadno? Hajde sjedi tu, sad ću ja biti gotov, pa ćemo onda skupa malo izaći.

Starac sjedne da pričeka na sina. U pisarni bio perovođa i tri pisara. Stranka za strankom dolazila i odlazila; sa svakom je trebalo dogovoriti se, svaku saslušati, svaku uputiti. Samo još dok ovo pročita, samo još dok ovo potpiše, samo dok još putni program za iduću sedmicu nastavi... Taj program sastavio je perovođa. Prekosutra u ponedjeljak bila su dva ročišta, jedno u P., to će svršiti perovođa, a drugo u R., tamo će poći odvjetnik jutarnjim vlakom, svršiti ga do 11 sati, zatim poći kolima u selo S. na ovrhu i po podne je svršiti; istoga dana noćnim vlakom k ročištu u B., u dvanaest sati noći proći će ovuda kroz P. te ga pisar ima dočekati na željeznici i donijeti mu najvažnije spise, koji toga dana stignu. Iz B. će trećega dana u srijedu opet ovuda, ali ne će moći stići, jer mora ravno u Zagreb s gradskim odaslanstvom, koje će mu se pridružiti i s kojim će ići isposlovati zajam za domobransku vojarnu, koju grad želi podignuti. Na povratku iz Zagreba navratit će se u N. na ročište pa ga svršiti još do podne te se oko tri sata povratiti kući, da uzmogne biti u sjednici gradskoga zastupstva. Sutradan u subotu bit će županijska skupština i taj dan treba da ostane kod kuće, jer želi staviti prijedlog radi kanalizacije. Kad je tako sve na dlaku točno bilo ustanovljeno, dođe poslužnik štedionice

s pozivnicom, da će u petak imati štedionički upravni odbor glavnu sjednicu, na kojoj i on kao štedionički odvjetnik ima posla. A tek što je taj otišao, dođe drugi vjesnik, da će posveta zastave vatrogasnoga društva — komu je on predsjednikom — biti u četvrtak. Sada je opet valjalo onaj prvašnji program tako promijeniti, da su se još i ove dvije točke mogle umetnuti. Napokon su nekako skovali, a kad je sve gotovo bilo, odbila je upravo jedna ura. Starac se umorio od samoga slušanja, a u glavi mu se pušilo, kao da je on sva ta ročišta, sve te sjednice, sav taj danji i noćni put na kolima i željeznicom preturio.

Za cijeloga objeda gledao otac sina sažalnim pogledom: ono, što je do podne čuo u pisarnici, nije mu nikako išlo u glavu; pogledao ga je doduše sažalno, ali i u nekakvom čudu.

Poslije ručka ostadoše otac i sin sami za stolom; odvjetnik kao da je upoznao očevu zabunu.

— Kaži mi, molim te, zar će ono zbilja onako biti, kako ste se prije ručka dogovorili . . . ? — upita starac.

— A što ti to misliš?

— Zar ćeš ti zbilja danas stvoriti se na ovom, a sutra na onomu kraju svijeta! Je li to tebi zbilja nužda ili ti to tako moraš?

— Znam, tebi je to sve čudno, ti iz svoga sela ne vidiš, kojim duhom današnji svijet diše, — pa budi sretan da ne znaš. Koliko puta meni obljutavi i novac i jelo i život; koliko puta sam ja zaželio k tebi doći, u onoj tijesnoj sobici spavati i osim ona četiri zida ništa na svijetu ne vidjeti. Ti i ne znaš, kolika je to slast brinuti se, što ćemo sutra pojesti; ja bih volio nego išta, da mogu opet s tobom onako slatko iz jedne zdjele večerati octom zakiseljenoga graha i nasoljenu lukovicu . . . Sada ja toga ne mogu, ne mogu kraj najbolje volje, jer niti mi je jezik niti želudac niti su mi živci za to sposobni. Ti si vidio, i ja se brinem za svagdanji kruh, al' dok ti na cijelu zimu podijeliš ono, što ti je u vrtu poraslo, što si sam odgojio, sam spremio, ono što si gledao kako niče i dozrijeva, — dotle ja grabim, gdje što bilo, i tuđu radost i tuđu muku. Gadno ti je to, strašno ti je to, — ali je sva sreća, da nemam puno vremena na to pomišljati. Kako vidiš — ja ne živim danas, nego sad nedjelju, sad mjesec, sad godinu dana unaprvo; za mene nema ni ponedjeljka ni utorka, već je za mene onaj dan, kakav sam ja prvo nedjelju, prvo mjesec, prvo godinu dana sam odredio . . . Ja moram od žene dobiti brzojav, da se sjetim da sam oženjen, ja moram djetetu kupiti u Zagrebu kakovu igračku, da znam da imam dijete. Ti se žene napsuješ, djeteta natučeš, ali ih zato kad te ljutav prođe, voliš još većma, — a ja svega toga ne smijem, jer bi to bilo protiv pravilâ finoga društva; ja uvijek moram biti dobre volje, moram uvijek pristati na sve, nikoga uvrijediti, a još manje znati što je uvreda. Ja ne smijem biti ni kuhan ni pečen, ni hladan ni vruć, već onakav, kakav svijet hoće.

Starac, premda nije sve razumio, što mu je sin govorio, ipak ga je sve to s većim sažaljevanjem promatrao.

Već je bilo osam sati, ali supruge odvjetnikove jošte nije bilo doma; ona je bila u sjednici gospojinskoga društva, u kojoj se raspravljalo o zabavi, koju je to društvo kanilo dati na svetu Anu.

I mala Vikica bila je gladna, a i starac, koji se naučio na svoj red, osjećao je, da bi trebalo večerati. No večera nije mogla prije biti, dok se gospođa ne vrati.

— Čekali vi, ne čekali, — ja dulje ne mogu, — reče starac, pa pregrizav komadić kruha s maslacem ode u postelju. Drijemajući u postelji sad u snu sad u javi nizala mu se misao po misao, čuvstvo po čuvstvo, koje je ovih dana doživio; pa nakon što su se izređali oni neugodni skorašnji doživljaji, dođe mu i onaj njegov slatki svagdašnji život u pamet . . .

On je sjedio na svom tronogom postolarskom stolčiću, pušio lulu i zabrinuto okretao poderanu čizmu u rukama; to je već drugi dan, kako je prevraća, a još ne može da se odluči, bi li je zakrpao ili naglavio. Uto izbila i deseta! Sad je po starom običaju trebalo malo ustati, prigledati časak po dvorištu i bašči, zaviriti usput na ulicu pa napokon posavjetovati se sa svojom starom, što će biti za ručak.

— Danas, baba, ne šali se s ručkom, s onom Vrbančevom čizmom napatio sam se kao živi vrag . . .

A baba njegova, jednako obučena i utrpana i ljeti i zimi, već miješa zafrig, da je mirisalo po svoj kući, a starac koliko puta sjeo na tronog, toliko puta i ustao. Pravoga posla više nije bilo! Da mu vrijeme prođe, pregledao je po stoti put staru obuću, što mu je još o pokladama na zakrp donesena, prevraćao u rukama ono dvije tri nove kožice i komad đona i najedamput se sjeti, da će za mjesec dana biti Ilinje pa da bi trebalo ići u Osijek po kožu. Uze brže bolje kalendar sa zida, isprevraća nekoliko puta po njemu, dok je našao mjesec srpanj — i gle ti belaja, za mjesec dana je zbilja Ilinje. Dobro, da se sjetio . . . E, sada nije fajde, već valja poručiti po Marijana Grgurova . . .

— Ehehe! Marijane, — ti kao da si zaboravio.

— A što vi to mislite, majstore?

— Jesam li ja pogodio? Kud tebi pamet, Marijane, zar ti ne znaš, da je za mjesec dana Ilinje?

— Aha! pravo vi i kažete, majstore . . . Vidiš ti vraga, kako je to brzo prošlo . . . Ma čini mi se, kao da smo juče išli u Osijek.

— Nije drugačije već tako, kalendar ne laže, moj Marijane; već ti lijepo uredi kola, pazi, da čivije budu kako treba, pa ćemo mi, ako Bog da, danas četiri nedjelje ravno u Osijek.

Nakon toga prijavio se Marijan svakih osam dana kod majstora, te su jedan drugoga uvjeravali, da će ni dan prvo ni dan kasnije, već ravno na Ilinje u Osijek. Istom četvrte nedjelje dodade Marijan ponešto kao u zabuni: Samo ja velim, majstore, ako bi kiše bilo.

— Ama to je stara regula, Marijane, tko će lud po kiši voziti se u Osijek...

Nato je došlo i Ilinje i po želji starčevoj nije se baš ni naoblačilo, a kamoli da je padalo, te oni s Božjom pomoći pošli u Osijek i sretno se s kožom vratili natrag.

Sada je bilo večernjega razgovora! Najprvo, kako je u ovom selu, pa kako u onom, pa napokon, kako je u Osijeku.

Pred majstorovom kućom sastaje se navečer divan, Bog si ga znao već otkada. Tu se po onom bezazlenom, naivnom načinu prorešetao i svetak i petak, i vrabac i bravac, dok na posljetku ne bi majstor ustao s tronoga i rekao:

— Nije fajde, ljudi — devet, u krevet!

— Pravo veliš, majstore, devet, u krevet!

I nato svi poustaju i raziđu se svojim kućama, da se sutradan opet svi sastanu, da se po stoti put o jednom istom porazgovore i kako juče, tako danas, tako sutra, tako prekosutra...

Poslije takovoga sna nije starac mogao dulje ostati kod sina; ono čuvstvo novosti i radoznalosti, koje ga je k sinu dovelo, ishlapilo brzo kao magla spram pomisli na svakidašnji domaći život. Čisto mu se nasmiješila duša, kad je odlučio, da će danas po što po to otići odavde, — ravno na svoj kućni prag. Ohrabren tim slatkim čuvstvom, reče sinu bez okolišanja, da danas odlazi.

— Ostario bih prije reda, da još jedan dan tu ostanem. Taj život nije za nas stare ljude; mi smo navikli polako živjeti, a ne letimice kao ti. Kakav je to život, kad ti ne znaš ni što je noć. Ne znam, kad sam posljednji put plakao, al', eto, sada bih morao proplakati, motreći ovo dva tri dana taj jadni tvoj život... A ovamo ja mislio, ti si gospodin, ti si sretan! Oprosti mi, što sam te tjerao da učiš; možda sam ja više kriv nego ti. Da si ostao pod svojim krovom, bolje bi ti bilo... I onda znaš, ne mislim ti nažao učiniti, nemoj mi više slati ono 30 forinata mjesečno; — kad sam već zgriješio protiv tebe, sad ti valjda smijem priuštiti, da u onaj jedan sat na dan, što radiš za mene, otpočivaš, — to ti je sve, što ti ja još mogu dati... I onda, znaš, ostani s Bogom! Tko zna, hoćemo li se još vidjeti... Ako ja prije umrem, znam, ti ćeš doći, da me vidiš, — ali umreš li ti prije, oprosti, ja ću teško moći do tebe, — tko bi mene doveo kroz tu Sodomu i Gomoru!

I nato se starac i sin do sita isplakaše padnuvši jedan drugomu oko vrata. A kad se isplakaše, odoše svečano i mučeći do kolodvora, odakle za čas dva željeznica odnese starca onomu svetomu, rodnomu pragu, koji nam je to miliji, što je bliži čas, kad ćemo se zanavijek s njime rastati.

Josip Kozarac.

55. Hamilkar Barkas se vraća kući.

... Salamba je silazila niz stepenice drvoreda. Sve su dvorkinje stupale za njom. Pri svakom njezinu koraku istupile su i one po korak. Glave crnicâ obilježavale su velike crne točke u redu povezâ sa zlatnim pločicama, što su resile čelo Rimljankâ. Ostale su imale u kosi srebrne strelice, leptire od smaragda ili duge igle, koje su bile poređane u okrug kao sunce. U metežu tih bijelih, žutih i plavih odijela, blistalo je prstenje, kopče, đerdani, rese i narukvice. Čulo se šuštanje lakih tkanina, klapkanje sandala s muklim tapanjem bosih nogu po drvenim stubama. Tu i tamo nadvisivao ih ramenima veliki eunuh pokazujući svoje nasmijano lice. Kad se burno pozdravljanje muškaraca utišalo, dvorkinje prekrivši lica svoja rukavima, sve skupa zakriknuše čudnim krikom sličnim zavijanju vučice, i to tako strašno, kao da su njime zatreptjele poput lire odozgo do dolje velike stube od ebanovine, pokrivene ženama.

Vjetar im nadizaše koprene, a tanke se stapke papirusa nježno zibahu. Bio je mjesec Šebar, pola zime. Okrugla, rascvala drveta šipkova izdizala se spram lazurnog neba, a kroz granje vidjelo se more s dalekim nekim otokom, napolak izgubljenim u magli.

Hamilkar se zaustavi, kad opazi Salambu. Ona mu bijaše preostala, kad mu pomriješe mnoga muška djeca. Uostalom ženski je porod značio nesreću u vjerama, koje su obožavale Sunce. Bogovi mu kasnije poslaše i sina; ali on je još uvijek mislio na prevarenu svoju nadu i na kletvu, koju je nad njom izrekao. Salamba je međutim sve bliže dolazila.

Biseri razne boje padahu joj u dugim grozdovima s ušiju preko ramena sve do laktova. Kosa joj je bila ukovrčena, da je naličila na oblak. Oko vrata je imala male četverokutne zlatne pločice, što su prikazivale ženu između dva lava, koji stoje na stražnjim nogama. Odijelo joj je sasvim naličilo na nakit božice. Ljubičasta haljina sa širokim rukavima obuhvatala ju je oko pasa raširujući se prema dolje. Rumenilo na usnicama činilo joj je zube još bjeljima, a antimon njezinih trepavica povećavao joj je oči. Sandale, napravljene od ptičjega perja, imale su vrlo visoke pete, a ona je sama bila izvanredno blijeda, jamačno zbog studeni.

Napokon stupi pred Hamilkara te mu reče ne gledajući ga i ne podižući glave:

»Zdravo da si, oko Baalovo! Vječna slavo, pobjedo, odmore, zadovoljstvo i bogatstvo. Gle, dugo mi je srce bilo turobno, a dom je čeznuo za tobom. Ali gospodar, koji se vraća, jest kao uskrišeni Tammuz, i pod tvojim pogledom, oče moj, svuda će procvasti radost i novi život.«

Uzevši iz ruku Taanahinih malu duguljastu posudu, u kojoj se pušila smjesa brašna, masla, kardamona i vina, reče mu: — »Ispij na dušak taj napitak povratka, koji je tvoja služavka priredila.«

»Budi blagoslovljena!« — odvrati on i nehote prihvati zlatnu posudu, koju mu je pružala.

Hamilkar se okrenu na petama. Svi upravitelji pođoše za njim.

Otvoriše vrata spremišta, i on stupi u prostranu okruglu dvoranu, u kojoj su se stjecali poput žbica prema glavini kotača dugi hodnici, što su vodili u druge dvorane. Na sredini se dizala kamena ploča sa stupcima, na koje su se metali dušeci, sada porazbacani po sagovima.

Sufet je isprva hodao tamo amo velikim brzim koracima. Disao je glasno i udarao petama o pod, prelazeći preko čela rukom kao čovjek, komu muhe dodijavaju. Tada potrese glavom i umiri se gledajući svoje nagomilano bogatstvo. Njegova misao, koju privukoše vidici hodnikâ, stade bluditi po drugim dvoranama, krcatima još skupocjenijega blaga. Mjedene ploče, srebrne šipke i željezne motke izmjenjivahu se s komađem kositera, koje bješe preko maglovitog mora doneseno iz Kasiterida. Smola iz crnih crnačkih krajeva curila je iz vreća od paomova lika, a zlatni prašak, natrpan u mješine, neopaženo je sipio kroz stare šavove. Fina prediva, spredena od morskih biljaka, visjela su između platna egipatskog, grčkoga, taprobanskoga i judejskoga. Zvjezdasti koralji, veliki poput grmova, širili su se dolje uza zidove, a svuda se krilio neki neopisivi miris: isparivanje mirisavih pomasti, koža, mirodija, i nojeva perja, što je u velikim kitama ispod svoda visjelo. Pred svakim hodnikom stajali su uspravljeni slonovski zubi dodirujući se vrškom i stvarajući tako lukove nad vratima.

Napokon se popne na kamenitu ploču. Svi upravitelji stajahu oko njega skrštenih ruku i oborene glave, dok je Abdalonim ponosna lica skinuo bio svoju šiljastu mitru.

Hamilkar pođe ispitivati nastojnika brodovlja. Bio je to stari mornar s prevrnutim vjeđama od vjetra. Uvojci sijedih vlasi padahu mu čak do pojasa, kao da mu je na bradi ostala pjena morske oluje.

On odgovori, da je poslao jedno brodovlje preko Gadesa i Timijamate, da pokuša doprijeti do Eziongabera obišavši Južni rog i Glavicu mirodija.

Drugi su bili četiri mjeseca plovili prema zapadu, a da nijesu naišli na obalu. Ali im se kljun brodova zapleo u travurinu; na obzorju je neprestano odjekivao šum slapova, krvave crvene magle bijahu pomrčale sunce; lahor, presićen ljupkim mirisom, bijaše uspavao momke; a sada ne mogu ni da govore, tako im se pamet bila pomutila.

Međutim su neki zaplovili uz skitske rijeke, prodrli u Kolhidu k Ingrijcima, Estijcima, na otocima (arhipelaga) zarobili petnaest stotina djevica i potopili sve strane brodove, što su plovili oko rta Estrimonskoga, da tajna putovâ ne izađe na vidjelo. Kralj Ptolomej zadržao si šezbarski tamjan; Sirakuza, Elatija, Korsika i otoci nijesu ništa poslali; a stari mornar spusti glas, da spomene, kako su jednu triremu Numiđani zarobili »kod Rusikade, — jer su oni s njima, gospodaru«.

Hamilkar namršti obrve, a onda dade znak nastojniku karavanâ da govori. Ovaj je bio obučen u smeđu haljinu bez pojasa, a glava mu je bila zamotana u dugi šal od bijeloga sukna, koji mu je prelazio ispod usta i padao odostrag preko ramena.

Karavane bijahu otišle po pravilu za zimskog ekvinocija. Ali se od petnaest stotina ljudi, koji zaputiše do krajine Etiopije, s izvrsnim devama, novim mješinama i zalihama bojadisana platna, jedan jedini bijaše u Kartagu povratio, — drugi su bili pomrli od napora ili poludjeli zbog strahote pustinjske. A taj je pričao, da je vidio daleko iza Crnoga Harudža, iza Ataranta i zemlje velikih majmuna, neizmjerna kraljevstva, u kojima su najneznatnije kućne sprave od suhoga zlata, jedna rijeka mliječne boje, široka poput mora, šume s plavim drvećem, čitavi brežuljci mirodija i gdje žive po stijenama čudovišta u ljudskom obličju, kojih se oči, kad gledaju, rastvaraju kao cvjetovi; napokon, gdje imade iza jezera, prepunih zmajeva, kristalnih brda, koja nose sunce. Drugi su se bili vratili iz Indije s paunima, paprom i novim tkaninama. A oni, koji su pošli da kupe kalcedona, putem Sirta i do Amonova hrama, jamačno su bili poginuli u pijesku. Karavane iz Getulije i Fazane bijahu donijele njihove običajne plodine, ali sada se ne usuđuje on, nastojnik karavana, da ikakvu opremi.

Hamilkar ga je razumio.

Salambo. *Gustave Flaubert; preveli J. i I. Sedmak.*

56. O domovina, ti si kakor zdravje.

Petnajst let in dalje ni videl Gjuro domovine.

Dečko, krepak in zdrav, dela in sreče željan, se je napotil v svet. Dela je našel, sreče ne veliko. Pleča so mu bila široka, pa je nosil breme, kakor mu ga je Bog dodelil.

Komaj se je še dobro ogledal tod in ondod, je stopil v novo tvornico kraj velikega mesta ter je ostal tam petnajst let in

dalje. Zjutraj, ko se je danilo, je šel v tvornico, zvečer, ko se je mračilo, je šel iz tvornice; belega dne ni videl. In vselej, kadar se je vračal iz tvornice, je bilo njegovo telo za troje kapelj krvi siromašnejše: eno kapljo so popili silni stroji, druga kaplja se je izgubila v črnem prahu, tretja se je raztopila v žganju.

Nekoč, ko je Gjuro baš vzdignil roko, da bi obrisal z rokavom pot od čela, so nenadoma zaplesali stroji pred njim, kakor da so oživeli; tudi on sam se je zavrtel v kolobaru in ko je pokleknil na tla, se je izlila iz njegovih ust črna kri.

— Kaj se je zgodilo? — je vprašal tovariša.

— Konec je, prijatelj, konec! — odgovoril je tovariš. — Kmalu, zdi se mi, boš počival!

— Kako — počival?

— E, prijatelj, petnajst let in po tri kaplje na dan, po tri kaplje krvi . . . ni šala! Tudi jaz pojdem za teboj, vsi pojdemo — kdo bi se cmeril? Delal si, dodelal — pa umri!

— Če je treba umreti, bom skušal! — je rekel Gjuro in šel in se ni več vrnil v tvornico.

Dokler je delal, ni čutil in ni pomislil, kako je vrela iz telesa mlada moč v zmerom tanjšem curku. Zdaj je sedel brezdelen na postelji, pa je bil ves truden in je spoznal, da je izžet in nadležen starec. In hudo se mu je storilo pri srcu.

— Glej, Gjuro! — je pomislil. — Tako si delal petnajst let in dalje, nisi videl belega dne, ne užil veselja; za te ni bilo praznika, jama izkopana bo tvoj praznik in tvoj početek!

Tisti večer je slišal, kako so iz dalje, iz domovine zabučale šume.

— V pomladnem viharju me pozdravljajo! — ga je izpreletelo vse do srca.

In je takoj povezal culo in se je napravil za pot. Dolga je bila pot, tri dežele je premeril črni železniški voz.

Ko se je belilo tretje jutro, je zadel Gjuro culo preko rame in stopil iz voza. Komaj se je doteknila noga rodne zemlje, je vzkipelo v njem in zaigralo kakor mlado življenje.

— Petnajst let in dalje te niso gledale moje osirotele oči, majka! — Pozdravljeno ti polje neizmerno, blagodišeče . . . pozdravljena ponosna šuma, do neba pojoča . . . in od srca pozdravljen moj rodni kraj, ki se beliš na zelenem brdu!

Kje je bolezen? Kje utrujenost? Ogenj se je povrnil v oči, moč je vzkipela v prsih.

— Blagoslovljena, zahvaljena, majka domovina . . . ti rodnica, usmiljena preporodnica! —

Z veselimi koraki je stopal v brdo. Na klancu mu je prišel naproti sosed, mlad fant nekoč, zdaj mož brkat in mrk.

— He, Jovo! — je vzkliknil Gjuro.

Sosed je molčal.

— Kaj me ne poznaš? Gjuro sem!

— Gjuro? Kateri Gjuro?

— Petnajst let je in dalje . . .

— Glej tisti Gjuro! . . . Hudo si se izpremenil, bolan si in suh; rodna mati te ne bi spoznala!

Gjuru je segla žalost v srce.

Pod selom je srečal drugega soseda; tudi drugi sosed ga ni spoznal.

— Tisti Gjuro, praviš? Pa čemu se vračaš zdaj, Gjuro, iz nemških dežel?

— Da bi umrl v domovini.

— Ali si veliko prislužil tam?

— Bolezen sem prislužil.

— Baš dovolj za smrt . . . Kako boš pa živel, ko nimaš ne koče ne polja in tudi že kmalu ne rok?

Gjuro je povesil glavo.

— E, pa kako! . . .

— Nemški deželi si dal življenje, domu pa si prinesel smrt, Gjuro!

Žalosten je šel Gjuro dalje.

— Kam bi? — je pomislil. — V šumo pojdem, med tujce in žganjarje . . . tule sem tujec v domovini in skrunež njen.

Srečal je tretjega soseda in povesil glavo pred njim, še preden ga je ogovoril.

— Pa kam zdaj, Gjuro? — je vprašal sosed. — Siromaki smo in težko je hraniti človeka, ki je v tuji deželi potrošil mladost!

— V šumo pojdem! —

— Kako v šumo? Saj komaj stojiš pred menoj, kakršen si! Ne, v šumo ne pojdeš, niti na polje, temveč na gorko slamo!

Gjuri se je zdelo, da nosi kamen na hrbtu. Truden je bil in je sedel kraj poti na culo, da bi počival.

Pobral je s poti grudo prsti in jo je pobožal z dlanjo kakor lice otroku.

— Zemljica, majka! . . .

Solza je padla na grudo, takrat je bil Gjuri obraz vel in mrtvaški kakor obraz starca sedečega pred jamo, zanj izkopano.

— Tako je, Gjuro: Ne bomo ti kratili gorke slame, tudi kruha ne; in tudi ti ne bomo očitali, Gjuro, da ne žanješ, kjer si sejal . . . Pozdravljen nam!

Gjuro je vstal.

— Ljudje božji, o bratje, domovino sem imel in zdravje, ko sem oboje izgubil, so izpregledale moje oči in so videle, da

sem imel zdravje in domovino... Pokažite mi, bratje, kje je jama za me izkopana!... Truden je bil in je legel v hlev na gorko slamo in je zaspal in se ni več predramil...

Ivan Cankar.

k o m a j, jedva; t o d i n o n d o d, ovdje i ondje; v s e l e j, vazda; ž g a n j e, rakija; k r i, krv; z d i s e, čini se; c m e r i t i s e, žalostiti se; z m e r o m, uvijek; n a d l o ž e n, bijedan; c u l a, svežanj; k m a l u, skoro; ž g a n j a r, rakijaš; s k r u n e ž, nečist čovjek; t e m v e č, nego; p r s t (g.-i ž. r.); zemlja; p o b o ž a t i, pogladiti od mila; o č i t a t i, spočitavati, h l e v, staja.

57. Из »Обломова«.

У приповијетки »Обломов« [коју сам писац зове »роман«] приказан је недостижним готово начином тип човјека, који је племенита срца и бистра ума, али је у њега премало енергије и активности. Обломов је на почетку приповијетке човјек од 32—33 године. Младићем је дошао у Петроград на науке, прошао је све потребне школе и почео је службовати у некој канцеларији, али за кратко вријеме додија му служба и остави је заувијек. Од тога времена живи Илија Илијћ Обломов без прекида у Петрограду од доходака својега имања, које лежи у далекој једној губернији, живи господски као имућан руски спахија. Од превелике удобности слабо излази он камо из својега стана; понајвише је код куће у спаваћем одијелу (шлафроку) те сједи или лежи и тако дочекује оно неколико посјетника, који му долазе. Свака му и најмања брига и посао задаје муку: зато врло мало чита, а још мање пише; кад има какву исправу да потпише, не чита, што потписује; он уопће одгони од себе сваку бригу и посао не марећи, а готово и не опажајући, да с тим све дубље пропада и у тијелу и у имутку. Напокон га природа казни за такав живот; удари га наиме кап, те умре као човјек од 40 година.

Овдје се у пријеводу приопћује »сан Обломова«, који одломак чини особиту (десету) главу у I. књизи (читав »Обломов« има четири књиге). Обломов спава и види у сну своје дјетињство у родитељској кући. Из тога се уломка види да није чудо, што је јунак Гончаровљева романа постао онакав какав је; из Обломовке није могао ни изићи друкчији човјек. Обломовка је врло лијепа реалистички, не фантастички изведена слика земље »безбригешије« (њем. Schlaraffenland).

Колико се у самој Русији овај роман читао и цијенио, може се отуд закључити, што је Гончаровљев Обломов остао тип; кад се образован Рус намјери на човјека трома и нерадника, а друкчје паметна и честита, рећи ће му да је Обломов.

. . . . Илија Илијћ пробуди се ујутру у малој својој постељи. Њему је истом седам година. Лак је и весео.

Како је љепушкаст, руменкаст, једар! Образићи су му тако округласти, да би се који враголан могао нахвалице надути, а таквих не би начинио.

Дадиља чека, кад ће се он пробудити; онда му стане навлачити чарапице; он не пусти, враголише, лупа ногама, дадиља га хвата, па се обоје смију. Напокон га она сретно дигне на ноге, умије га, почешља му главицу и одведе га к матери.

Угледавши Обломов одавно покојну мајку и у сну затрепти од радости и од жарке љубави к њој, па му онако у сну измиле испод трепавица двије топле сузе и тако остану.

Мати га обаспе горућим цјеловима, затим га огледа пожудним, забринутим очима, да му нису мутне очице, пита га, да га што не боли, испитује дадиљу, је ли мирно спавао, да се није обноћ будио и бацао у сну, да није имао врућицу. Затим га узме за руку и одведе к икони. Пред иконом клекне и огрливши га једном руком говори му молитвене ријечи. Дјечак их растресено понављаше гледајући на прозор, кроз који у собу тече хладан мирис зоре.

— Идемо ли, мамице, данас у шетњу? пита он наједноћ усред молитве.

— Идемо, душице, брзо одговори мајка не скидајући очију с иконе и журећи се, да договори свете ријечи. Дјечак их лијено понавља, али мати улаже у њих сву своју душу.

Затим иду к оцу, а онда на чај. За чајним столом угледа Обломов врло стару тетку, која је код њих живјела и непрестано мрмљала на своју слушкињу, која ју је дворила дрмајући од старости главом и стојећи за њезином столицом. Тамо су и три времешне дјевојке, далеке родице његова оца и мало шенули рођак његове матере и властелин, господар од седам душа, Чекмењев, који је био код њих у гостима, и још некакве старице и старци.

Сва та дружина и дворани дома Обломовскога ухвате Илију Илијћа и стану га миловати и хвалити, а он једва може брисати са себе трагове немољених цјелова. Послије тога почињали су га хранити земљичкама, пишкотама и скорупом. Затим би га мати још изљубила, па би пустила у шетњу у врт, по дворишту и на ливаду те би оштро прикричала дадиљи, да не оставља дјетета самога, да га не пушта коњма, к псима, к јарцу, да се не удаљује од куће, а што је главно, да га не пушта у кланац, који је био најстрашније мјесто у читавој околини и стајао на рђаву гласу. У њему су једноћ нашли пса, за којега су мислили да је бијесан, и то само зато, што се одбио од људи, кад су на њ навалили вилама и сјекирама, те га је нестало негдје за гором; у кланац су свозили липсалу стоку; у кланцу се мислило да има хајдука и вукова и различитих других створења, којих или у оном крају или уопће на свијету нема.

Дјечак не би ишчекао материних опомена, одавно је он већ на дворишту. Ту би у чуду и весељу, као да му је то први пут, огледао и оптрчао кућу родитељску, у које су накривљена врата, а дрвени се кров у средини угнуо и по њему расла њежна зелена маховина; и приступ је кући климао, уз кућу и на њој има свакаквих приноваках; врт је запуштен.

Илија живо жели попети се на галерију, што иде око читаве куће, да отуд погледа на рјечицу; али галерија је стара, једва се држи, и по њој је допуштено ходити само »чељадма«, а господа не ходе. Он не мари за материне забране и већ крене к примамљивим скалинама, али на кућном се приступу покаже

дадиља и једва га ухвати. Од ње трчи Илија Илијћ к сјенари, да се на њу попне уза стрме љестве, а тек дадиља дође до сјенаре, већ јој треба похитјети, да разбије његове намјере, да се попне на голубињак, да се увуче у обор и — онда чега Боже ослободи! — у кланац.

— Ах, господе Боже, какво је то дијете, као зврк! Хоћеш ли ми мирно сјести, господичићу? Срам те било! — говори дадиља.

И цио дан и сви дани и све ноћи дадиље пуни су немира и трке, сад јој је дјечак мука, сад радост, сад се боји, да не падне и не разбије нос, сад је дирнута од његове нехињене дјетињске љубави, сад је мори брига за далеку његову будућност; свим је тим било њезино срце, тај је немир подгријавао крв старице и којекако одржавао поспани њезин живот, који би без тога можда већ давно и давно утрнуо.

У дворишту, чим се Антип врати с бачвом, из различних кутова стану се вуцињати к њој с каблићима, коритима и врчевима жене и кочијаши. Овдје бака носи из житнице здјелу брашна и хрпу јаја; тамо кухар наједноћ излије кроз прозорчић воду и полије њом коју Арапку, која читаво јутро не смећући очију гледа у прозор те пријазно вије репом и облизује се. Ни сам стари Обломов није без посла. Он цијело јутро сједи код прозора и позорно гледа све, што се ради по дворишту.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Али главна је брига кухиња и објед. О обједу је вијећала читава кућа; и врло стара тетка позива се у вијеће. Сватко перплаже своју јествину: један чорбу са ситнином, други с резанцима или са желуцем, један дробнину, овај црвену, онај бијелу полијевку у сосу. Свачији се предлог прима на уважење, просуђује се са свих страна и затим се прима или забацује према коначној одлуци домаћице.

У кухињу се сваки час шаље сад Настасја Петровна, сад Степанида Ивановна, да сјети на ово, да дода ово или промијени оно, да донесе шећера, меда, вина за јествине и да погледа, хоће ли све кухар метнути, што је дано.

Брига око јела била је прва и главна животна брига у Обломовки. Какви су се телићи тамо гојили за годишње празнике! Каква се живад хранила! Колико оштроумнога промишљања, колико посла и бриге око њихова његовања! Туке и пилићи, одређени за годовна и друге свечане дане, хранили су се орасима; гускама нијесу дали гибати се, вјешали су их у врећама, да висе мирно неколико дана уочи празника, само да се утове. Каквих је тамо било смокава куханих, сољених, печених! Каква се кухала медовина, какав квас, какви ли су се колачи пекли у Обломовки!

И тако се сви до подне успропадају, све је у бризи, све живи таквим потпуним, мравињим очевидним животом.

Ни недјељом ни празницима нијесу мировали ти марљиви мрави; тада се лупа ножева у кухињи разлијегала још чешће и јаче; баба је неколико пута путовала из амбара у кухињу с двоструком множином брашна и јаја; у дворишту за живад било је више кричања и крвопролића. Пекао се голем колач, који су сама господа јела још сјутрадан; трећи и четврти дан ишли су остаци у дјевојачку собу; колач је дотјецао до петка, и тада би један сасвим тврд комад без икакова надјева западао као знак особите милости Антину, који је прекрстивши се са шкрипом и неустрашљиво ломио ту занимљиву окамину наслађујући се више знањем, да је то господски колач, него самим колачем, како археолог с насладом није неваљало вино из крхотине каквe тисућгодишње посуде.

А дјечак мотри све и гледа својим дјетињим умом, који ништа не пропушта. Он види, како послије јутра корисно и у послу пробављенога настаје подне и објед.

Подне је спарно, на небу нема ни облачка. Сунце стоји непомично над главом и пали траву. Уздух је престао гибати се те виси и не миче се. Не гиба се ни дрво ни вода; над селом и пољем лежи нетакнута тишина, — све је као изумрло. Звонко и далеко разлијеже се човјечји глас у празнини. Двадесет хвати далеко чује се, како лети и зуји хрушт, а у густој трави нетко једнако хрче, као да се ту извалио и спава слатко. У кући завлада мртва тишина. Дошао је час опћега спавања послије обједа. Дјечак види, како и отац и мати и стара тетка и свита — како се све то разишло свако у свој кут; а тко га нема, тај иде на сјенару, други у врт, трећи тражи хлада у вежи, а гдјекоји покривши лице рупцем од муха усне тамо, гдје га је свладала припека и извалио обилати објед. Вртар се отегне под грмом у врту поред своје лијехе, а кочијаш заспи у коњушници.

Илија Илијћ завири у служинску собу; ту су се сви извалили по клупама, по поду и предсобљу препустивши дјечурлију самој себи, а дјечурлија баврља по дворишту и чепрка по пијеску. И пси су се далеко завукли у своје кућице, — та нијесу имали на кога лајати. Могао би човјек проћи с краја на крај по читавој кући и не састати ни живе душе, лако је могао све покрасти и све на колима одвести, нитко му не би сметао, — само кад би у оном крају било крадљиваца. Тај је сан некако све гутао, и никако му се није могло одољети, права слика и прилика смрти. Све је мртво; само се из свих кутова чује различно хркање у свим тоновима и на све начине.

Али дјечак није увијек обијестан; он се кадшто умири и сједне к дадиљи и пиљи у њу. Дјетињски ум његов мотри све појаве, што се догађају пред њим; они дубоко западају у душу његову па расту и зру заједно с њим.

Јутро је прекрасно; у уздуху је хлађано; сунце још не стоји високо. Од куће, од дрвећа, од голубињака и од галерије

— од свега се пружају далеко дугачке сјенке. У врту и на дворишту начинили се хлађашни кутићи, који вабе на замишљеност и на сан. Само у даљини поље с ражју као да ватром гори, а рјечица тако се блиста и свјетлуца на сунцу, да све очи боле.

— Зашто је, дадиљо, овдје још мрачно, а тамо свијетло, а скоро ће и овдје бити свијетло? пита дјечак.

— Зато, баћушка, што сунце иде на сусрет мјесецу, па га не види, те се мргоди; а како га издалека угледа, одмах се засја.

Дјечка се загледа и све гледа око себе; види, како је Антип пошао по воду, а по земљи упоредо с њим иде други Антип десет пута већи од правога; бачва се чини велика као кућа, а сјенка од коња покрила је сву ливаду, и само је два пута корачила ливадом пак се одмах дигла за гору, а Антип није још ни из дворишта изашао. Дјечак такођер корачи два пута — још корак, па ће и он бити за гором. Он би хтио гори, да види, камо се дио коњ. Пође к вратима, али из прозора чује се глас материн.

— Одведи га у хладак; опећи ће му главицу, па ће га бољети, мучно ће му бити, не ће хтјети јести. Овако ће ти утећи у кланац.

— У! мазо! — тихо мрнца дадиља вукући га кућном приступу.

Мотри дјечак и гледа оштрим и паметним погледом, како и што раде одрасли, на што им пролази јутро. Ни једна ситница, ни једна црта не утече радозналости и позорности дјечака; у душу се слика домаћега живота урезује и не ће се избрисати; меки се ум напуња живим примјерима и несвијесно црта програм свога живота, који га окружује.

Не може се рећи, да би јутро напразно пролазило у кући Обломовâ. Лупа ножева, који су сјецали котлете и поврће, допирала је чак у село. Из служинске собе чује се врндање вретена и тихи, танки глас женски; тешко је разабрати, плаче ли жена или угађа сјетну пјесму без ријечи.

И. А. Гонгаров; превео И. Великановић.

58. Iz »Tita Dorčića«.

Dorčići (Ribarići) stara su ribarska porodica u Senju. Bio je običaj u porodici, kad bi se iza oca našla po dva ili tri odrasla sina, da bi poglavica ribara postao najstariji sin, a ostala bi braća ribarila u njegovoj službi. U vrijeme, kad se događa ova Novakova pripovijest, bio je poglavica ribara Andrija Dorčić, koji upravo slavi krštenje svojega sina prvenca Tita, junaka pripovijesti. Na svečanoj gozbi bili su među pozvanicima i Andrijini ribari.

..... I ganulo se kolo, isprva lagano, praćeno još pridušenim glasovima starinske pjesme. Ali što dalje, vrtjelo se življe, dok nije kod opetovanja svakoga stiha zajuškao neki mladi ribar grlom i snagom, kao da strijela presijeca zrak. A osmijeljeni ribari udarahu po određenom ritmu nogama o pod, da se stara kuća stresla iz temelja.

— Ovako mi se dopada, — rekla je veselo Olga kapelanu, a gospođa je Lukrecija s osmijehom, ali i sa strahom opomenula ribare, da će se srušiti kuća. — Neka, gospe! — prosvjedovala je stara Mare zaduvavši se u kolu. — Ne bojte se za kuću, zidana je od čvrstoga kamena. Nek udaraju, nek prevrnu sve u kući, samo kad je veselo na današnji dan!

Vratili su se k stolu zaduhani i znojni. Dugo se nije čula ničija glasna riječ; na svačijem je licu lebdio smiješak, a u tom smiješku bila je izražena ugodna umornost od igre.

A tad se digao između ribara najstariji, Kuzma Vodarić. Bio je šezdesetgodišnji starac, čovjek visok, jakih, ali starački tromih uda. Njegovo je lice s velikim nosom, neurednom bradom i brcima sjećalo na realistična lica Isusovih ribara na nekim starijim slikama. Bilo je još krepko lice pomlađeno večeras toplim rumenilom. U gustoj crnoj kosi kao da nije bilo jošte bijele niti.

— Ako mi je dopušteno, rekao bih i ja kod ovoga poštovanoga stola dvije besjede, — počeo je Kuzma.

Svi su mu odobrili, a Kuzma je nastavio govoriti:

— Ja nijesam bio u školama, nijesam ni pismen, kao što nijedan od nas ribara, pa ne znam govoriti kao vi, gospodo, koji ste učeni i koji ste u svom životu gledali i slušali drugačijih stvari, nego mi ribari, priprosti ljudi. Ali što rečem, ne će možda biti ni tako ludo, a vi mi, gospodo, sudite i primite za dobro.

Bilo mi je dvanaest godina, kad sam, kao evo ovaj dječak, došao k ribarima. Poglavica nam je bio Andrijin djed Bartol. Nije bio osobit ribar, ali dobar čovjek. On je plovio s velikim brodovima po vanjskim morima, a preuzeo je na se ribarstvo, kad mu je umro naglom smrću stariji brat. Toga starijega njegova brata ne sjećam se, ali djeda ti Bartola, Andrija, kao da gledam pred sobom: bio je visok i mršav čovjek, kao što ste svi Dorčići, brijao je brk i pustio rasti dlaku — da oprostite — samo oko grla kao ogrlicu. U zubima mu je bila od zore do mraka kratka engleska lulica i činio se na prvi pogled, da je čovjek nedobar i ljut. A bio je vrlo dobar i svagda pun šale. Kad bismo se koji put izmorili poslom do nemoći, on bi štogod rekao, čemu bi se svi smijali i zaboravili muku. Tako je bio dosjetljiv. Izim računa on se slabo pačao u ribarstvo. Štogod se radilo, bilo je po savjetu starijih ribara. S njim sam ribario osam godina.

Iza njegovi smrti preuzeo je ribarstvo njegov stariji sin,

tvoj otac i imenjak, muž naše čestite parone Mare. S njim sam ribario trideset i tri godine. Bio je ribar na glasu. Stariji bi ribari rekli, da se ne treba sramiti svoga djeda, tvoga, Andrija, pradjeda, o kom se govorilo, da bi prije ulovio ribu u mlaki, nego drugi u moru. Bio je pošten, dobar i pravedan čovjek; zauzimao se za svoje ljude kao za svoju rođenu djecu. Velim: trideset i tri godine ribario sam s njim po ovom našem moru, a kad ga je Bog pozvao k sebi, dobismo, Andrija, za poglavicu tebe.

Sedma godina teče, što sam s tobom, ali jedva su ti bile četiri godine, ja sam te učio, kako se love šaranjići, plete povraz i privezuje udica. Nije te odgojila samo ova tvoja poštena mati, nego smo te u svom društvu odgajali i mi ribari. Nijesi se nikad od nas dao kao ni ovca od svoga stada. Bio si na moru dan i noć kao galeb, a kad ti je bilo deset godina, mi smo ribari uživali gledajuć te, kako si na moru sigurniji nego u kući pod krovom i kako si izim nejačke snage u svakom ribarskom poslu jednak s nama, koji smo u tom poslu vrijedili. Zato si, što se ribarenja tiče, natkrilio svog oca. A što se poštenja i drugih kreposti tiče, budi na čast ovoj starinskoj poštena glasa kući rečeno, da ti je pred svakim svijetao obraz i da te mi zato poštujemo i ljubimo kao svoga poglavara i oca, ako i jesi mlad.

Ali najveselije je, Andrija, moje srce, što mogu danas ispiti ovu čašu u zdravlje budućega ribarskoga poglavice, tvog i Lucijina, ako Bog da, najstarijega sina, koji će po starinskom običaju vaše kuće naslijediti svoga oca. Ja toga ne ću doživjeti, jer sam star. Ali zato nije manje moje srce veselo, i ja velim: Neka ti Bog s tvojom vrijednom Lucijom udijeli radost, da ga odgojite gotova čovjeka; neka te u ribarskom znanju i vještini natkrili ovaj tvoj sin, kao što si ti, Andrija, natkrilio svoga djeda i oca; neka uđe u stope tvoga života, da bude, kao što mu je otac, svuda poštovan i viđen. — Evo kako sam umio, tako sam rekao. Neka me gospodin Bog usliši, a vi, slavna gospodo, ne zamjerite, ako sam po svojoj staračkoj slaboći govorio više, nego što bih smio.

Burnim klicanjem primila se Kuzmina zdravica; svi su se tiskali, da se s njime kucnu. Tek Andrija sjedio je prpošno i s porugljivim smiješkom oko stisnutih usta na svome mjestu. U nemirnom pogledu njegovih očiju točila se neka nevesela misao. Istom, kad ga je kapelan ponukao da zahvali Kuzmi, ustao je i uzdahnuvši rekao kao preko volje:

— Po starinskom običaju ja zahvaljujem na zdravici našega štovanoga starine Kuzme, jer znam, da je stari i prokušani prijatelj naše kuće i da nam želi u svojoj duši dobro. Ali to mu kažem, da ne će doživjeti on, a niti itko drugi — ako ja budem živ — da moj najstariji sin bude ribar... zahvaljujem i ispijam.

Sjeo je, a stol je zamuknuo mûkom... Stara Mare gledala je pritajenim očima sad kuma i kumu, a sad kapelana Mirka.

Prva se javila babica:

— Da što će vam biti sin? — upitala je tvrdim izazovnim glasom Andriju.

— Što bude — tek ribar ne će! — s nekom zloradošću odvratio Andrija.

— Činovnik? — jednakim je tonom pitala babica.

— Pa zašto da ne bude moj sin činovnik? — digao je glavu Andrija.

— Zašto da ne bude? I ja to velim: Zašto da ne bude? Pa neka bude! Ali to vam velim, Andrija: nikada mu ne će biti dobro, kao što je vama... Zavidit će rođenomu bratu i svakomu drugomu, tko vas mjesto njega u vašem poslu naslijedi.

— Besjede... prazne besjede, — trpko se smijao Andrija. — Činovniku osvane plaća svakog jutra pod uzglavljem, barata laganim perom zimi u toploj sobi, a čast mu se iskazuje svuda. A što je jadni ribar? Ribaru je neprijatelj bura, sunce i mjesec i svaki kamen na morskom dnu. Pa kako da zavidi činovnik ribaru? U tim besjedama ne vidim pameti.

— Ne vidite, — žestoko je upala babica, — jer ste oslijepili. Ima ljudi, koji postaju sve mudriji što više piju, a vama vino uzima pamet. Sad ste se dosjetili nekakvoga gospodstva! Što vrijeđate Boga? Vidjela sam u vašoj kući, što se nikada nijesam nadala vidjeti: puni ormari, pune škrinje, puna kuća svega. A kolik sam puta primila dijete u činovničkoj kući, pa mi se dogodilo, da nije bilo ni pelene, da ga povijemo, nego smo ga, da ne blati krevet, zamatali u ubrusac, kojim će gospodin otac brisati kod stola svoj gospodski brk. — Kad sam vašoj materi donijela vijest, da joj se rodio unuk, a tebi, da se rodio sin, utisnuli ste mi svaki u ruku srebreni križak velik kao mjesečina. A kad čestitam činovniku, da mu se rodio sin, on uzdahne:

— Ah, molim vas, jedna briga više... Uzdahne, samo da mi ne mora ništa dati. — Eto, takva vam je činovnička kuća. Pitajte gospodina kuma, ja se kladim, da nema u gradu činovnika, koji nije zapisan u njegovoj knjizi. A tako su zapisani kod postolara, kod mesara, kod trgovca jelom — i kod vas bi bili, da se riba prodaje na dug. A kad ste vi što u svoju kuću uzeli na dug?

Međutim je već stajao stari Kuzma pripravan da govori.

— Nijesam se nadao ovakom odgovoru, — počeo je Kuzma. — Svatko je u svojoj kući gospodar, pa zato ne dao Bog, da bih ja u tako važnim stvarima htio Andriju silom nagovoriti ili odgovoriti. Svatko neka radi po svom osvjedočenju. Ova kuća ima u svojim rukama ribarstvo našega grada Bog zna od kojih starih vremena; nije nikada trpjela oskudicu, bio je na njoj vazda blagoslov Božji, pa zato ne znam, zašto se našemu

Andriji ribarija najednom tako omrazila. Treba suca, treba svećenika, treba učitelja, treba vojnika, ali treba i trgovca, postolara i krojača. A da nije ribara, ne bi ljudi jeli ribe, a ipak je lijepa riba na gospodskom stolu rado viđena stvar, a sitna je riba glavni smok i začin hrani siromaha. Još ću reći: da nema seljaka, koji ore i sije zemlju, mi ne bismo imali kruha, koji je čovjeku glavna hrana i za koji se svaki dan Bogu u molitvi preporučujemo. Hoću da kažem, da je svaki čovjek po svom poslu i zanatu potreban u životu svih ljudi i zato je jednako jedan kao što i drugi vrijedan časti i poštovanja, samo ako je drugačije čestit i na svome mjestu čovjek. A što se ribara tiče, nemaju se oni zašto stiditi svoga zanata: jer gospodin naš Spasitelj — slava mu budi! — uzeo je za prve svoje učenike siromašne ribare, i ribari su bili prvi apostoli, koji su se razišli po svijetu, da naučavaju njegov nauk. Eto, Andrija, to sam ti imao reći, a ti — svoja glava, svoj gospodar.

— Bravo, Kuzma! — viknuo je kapelan Mirko preko stola. — Govorio si, ne bih bolje ni ja, kojega su šesnaest godina učili školsku mudrost.

A Andrijine su oči sijevnule neukroćenim bijesom. Rekao je žučljivim, napetim glasom:

— Govorite što vas volja... ali ima i u mene i drugih a ne samo ribarskih misli.

— Rušiš u kući stari red, — mirno je primijetio Kuzma, — a to nije dobro ni srećno.

— Vi ste stara bena... — zamumljao je Andrija.

— Hvala... treba primiti i to, — ponizio se Kuzma.

A tad se potresao stol i zazveketalo staklo od jakoga udarca. Obje šake stare Mare ostale su kao prikovane o stol, a onda je viknula sinu gledajući ga oštrim pogledom:

— Dosta o tom! Hoćeš li da pokvariš veselje ove večeri meni i gostima? To se u našoj kući nije nikada dogodilo. Ti misli u svojoj glavi što te volja, ali i za najpametniju misao treba znati vrijeme i mjesto da je kažeš. Ne dam izazivati Boga, slava mu budi! Računaš i prepireš se s ljudima, što će ti biti sin, a danas mu je istom deveti dan, što je na svijetu. Neka najprije odluči Bog, hoće li živjeti.

Andrija se pokorno pokunjio, a mati ga je gledala s ljubeznim očima i s ponosom.

— Stara se slaže sa sinom, — prišapnula je gospođa Lukrecija kapelanu.

A kapelan se nasmijao:

— Možda će joj unuk biti danas sjutra moj biskup!

— Andrija, — rekla je na to stara Mare skroz drugačijim glasom, kao da nije bilo one neugodne upadice: — uzmi ključ od zagrade u pivnici, pa nosi na stol boce, što su zakopane u pijesku.

Andrija je smjesta ustao — — — —

Vjenceslav Novak.

59. Божићња радост.

Грујица Бошњак прехладио се возећи кући из шуме дрва и послије недјељу дана боловања умро оставивши жену Ивану са четверо нејачади у скрајњој неимаштини. Дође и Божић, а Ивана не имајући чиме да купи печеницу за празник, закла једнога пурана. На Бадњак, кад су дјеца полегла и позаспала, размишља Ивана сједећи крај пећи, како ће преживјети зиму, и тјеши се, да ће на прољеће бити боље; зарадит ће, па ће у кући бити свега, и Божић ће им онда бити љепши. Уморна легне и она те заспи.

Петли оглашаваху зору, кад се стари попа Стојан диже из своје постеље... Он се по обичају прекрсти, па се диже и поче облачити. Затим изађе и пробуди момка.

— Деде, Станко, полиј, да се умијем.

И момче устаде, узе ведрицу[1] и оде на бунар, да се умије и донесе свеже воде.

Попа прође неколико пута преко собе. Срце му је лагано лупало у грудима. Он сам уживаше од неке унутарње радости.

Станко донесе воде и поли му.

Кад се убриса и очешља, он рече Станку:

— Узми, синак, овај џак[2] и оно прасе онде па га понеси за мном.

— А куда ћемо, попо?

— Понеси ти само за мном!

Станко упрти и једно и друго.

Попа нађе у ћошку[3] свој штап, отвори врата и изађе напоље.

Снег је вејао. Био је преко чланака. Али стари попа корачаше као делија[4]. Он осећаше све већу и већу радост у души својој. Слуга корачаше за њим; већ се био oзнојио, јер оно, што је носио, не беше баш тако лако...

Попа застаде пред кућом Грујичином и закуца на вратима.

Нитко се не одазва.

Он закуца опет.

Опет тајац.

Он закуца и по трећи пут и викну:

— Еј домаћице!

— Ој! — одазва се Ивана.

— Има ли вас живи'?

— Има, — рече она и скочи.

---

[1] ведрица, дрвени суд водени! [2] џак, пртена врећа; [3] ћошак, рогаљ, угал; [4] делија, јунак.

И зађе у кућу са жишком[1]. Поглед јој паде на њену »печеницу« — ћурана[2]. Она се сети да је Божић; сети се да је то полажајник и рече:

— Сад... сад!

И оде тумарати по ћошку, док из једнога кошића извади прегршт кукуруза.

— Дај овамо! — рече попа Станку.

И узе печеницу са његовог рамена, па је затури себи на раме.

Врата кућна отворише се.

— Христос се роди! — рече попа пун блаженства.

Ивана га посу кукурузом и одговори:

— Ваистину се роди!...

Попа прекорачи праг и уђе са печеницом на рамену у кућу.

Свему пре надала се Ивана него томе; мислила је да ће пре видети свога Грујицу, него што ће ово дочекати... Сузе јој грунуше на очи. Она пође оној светој руци, која тако »пуно« благосивља, па посрте, сирота, мал' те није пала...

— Жива била, ћери! — рече попа, а и њему сузе врцају, па се лију низ његову белу, светитељску браду...

Он приђе огњишту, разгрне ватру, узе прегорели бадњак, кресну једаред.

Церов жар прсну и хиљадама варница полети увис.

— Господе милости!... Дај оволико здравља овоме дому!

Па упути кресати и говорити:

— А оволико среће и задовољства!... А оволико мира и љубави!... А оволико берићета[3] и напретка!...

У тај пар звук звона са високог торња проломи ваздух; јекну силовито и одјекну у попиним грудима...

Он се маши кесе, извади дукат у злату па га положи на огњиште и прекрсти се.

Ивана му стаде љубити руку... Деца се избудише и једно по једно излажаше из собице.

— Седи, попо! — рече Ивана.

— Реда је! — рече попа и седе, а она га огрне једном поњавом.

— Је ли, нано? Је л' јако[4] Богин дан?

— Јесте, рано!... Ено што вам је Бого посло.

И показа деци печеницу.

— Гица! Гица!... Да ви'ш, сејо, гицу! — узвикну малишан и затапша рукама.

И дечица поврвеше из собе и стадоше играти око печенице.

---

[1] жижак, кандило; [2] ћуран, ћурана, пуран, тукан; [3] берићет, благослов, срећа, напредак; [4] јако, сада.

— Вала ти, попо!... Ти мени радости, Бог теби здравља!

— Није мени!... Немој мени рећи: вала, него Богу, који ми то у главу ули; а ја сам тим направио радости и вама и себи!...

— Гицо... гицо!... узвикиваху деца.

— И још нешто, Ивана!... Ту у џаку имаш брашна за чесницу[1]; ево ти пара у »чесницу«; а од данас ја ћу се бринути твојом кућом и твојом дечицом. Чувај овај кров; надзирај све, а моја брига је остало... Не благодари него Богу!... Вала му!... Збогом!...

И опет сиротица изљуби оне смежуране старачке руке, и попа изиђе напоље. За њим се чула весела вика дјечија и усклик пун молитве: »Бог ти здравља дао!«...

А ваздух беше пун звука звона, који попи долажаше као благослов Божји... И старе ноге под њим чисто подигравају...

Дође до цркве, уђе у олтар, натури на се златотканину и пун одушевљења запева. А глас му је звонио као глас небескога светитеља, који изговараше речи:

»С нами Бог, разумјејте јазици и покорјајтесја; јако с нами Бог!«

Јанко М. Веселиновић.

60. Senjska bura.

Iz romana »Bijeg«.

Najviše od svega u Senju dojmila me se priroda. Čudna je ovdje — čudna i strahovita.

I na Rijeci ima bure; biva jaka; ruši i lomi. Koliko puta smo se kao đaci znali uhvatiti zajedno, pa potrčati, da nas nosi zamah vjetra!

Ali Rijeka je grad, ima luku, kavane, tramvaje, buku kola i miješanje ljudi. Tamo se bura ne osjeća kao ovdje: ljudi imaju posla, žure se, bježe po ulici, zaklone se lako u javne lokale, stisnu u društvo. Na Rijeci je bura neugodna zapreka prometa kao i kiša ili prejaka studen; i ništa više.

Ovdje je bura sasvim drugo — tu je živ elemenat, koji dolazi kao kakav nadzemaljski zmaj. Ljudi u malom gradu ne rade mnogo, ne žive brzo. Nema ni nervoznih zabava za jedan čas, među koje u velegradu pripada i doba određeno za objed ili večeru. Ovdje ljudi bivstvuju više kao biline — i zato osjećaju jače dodir prirode.

Dođe bura — a ovdje i duva jače; — polovica puka ne izlazi iz kuće; čemu da se boriš s elementom, kad ti je svrha

---

[1] чесница, погача што је понајвише мијеси домаћин на Божић ујутро од пшенична брашна.

izlaženja šetnja, ne trčanje do udaljenog ureda ili broda? Zatvoriš se u kuću i zamandališ čvrsto vrata, obavivši najpreči posao. U gostionici ostanu samo oni, koji baš nemaju gdje jesti. I bura zavija, huči i srće po praznim ulicama. Ako je pred koji čas pala najjača kiša, ona je osuši u tren. Ide kao nekakva ogromna kosa od sto noževa, viri iza svakog ugla, zviždi u svakom kutu. Tko da se s njom ogleda?

A ona ide dalje do mora; i ne duha jednako, nego na mahove, ne vitla velike valove, nego kosi. Na moru pokaže se trag njena dodira i leti užasnom brzinom. Kao da se skliže po površini. A prijeko, na otoku, dje se razbija o pećine, bura uzdiže prave vrtloge pjene.

Ona nije kao požar; ne ubija, ne ništi onoga, tko se nje boji. Nije kao poplava, jer ne guta bez milosrđa.

Bura je nešto više i ljepše. Udara te u obraze, upire ti se o rame, guši ti dah, ne da ti naprijed. Bori se! — kao da ti veli njen zvižduk. I korak po korak moraš da joj otimaš pravo, dok te pusti na ulicu. A nije gotovo nikad tako bijesna, da ne bi poštovala tvoje snage i srčanosti: upri i doći ćeš na drugi kraj.

Samo ne bježi pred njom! Ako se okreneš i pokušaš da trčiš, odmah ti se naruga. Ti — ti hoćeš da se natječeš u brzini s njom, koja hrli brže od najbrže lokomotive! Ne kušaj! — Ona te digne kao pero u zrak i baci o zid.

Ona je elemenat za jake i smjele, ne za mudre ni za oprezne. Protiv nje nema štrcaljke ni čamca — ona još gospodari u svom kraju, slobodna kao divljač u prašumi.

A nije ni ružna, ne prati je ni magla ni taman oblak: nebo je vedro, kad duva, i što je vedrije, to veselije slavi ona svoj pir.

Meni živahnije teče krv, kad je osjećam. Kolika je i ponosna; a ne prezire nas. Jedino je za sebe zadržala neke kutove, kud ne smiješ da stupiš nogom.

Ima poslovica, da se rađa u Senju. Meni se čini, da je ovdje u mladosti, u prvoj snazi.

Milutin Cihlar-Nehajev.

61. Majka.

Više godina čekala je sina moleći se za njega Bogu. Danas ga je dočekala.

Majka ga grli, plačući od radosti, a sin joj — smiješeći se, — suze tare.

Al' je majčino oko bistro. Vidi ona, — sve kroz suze — da joj je sin blijed i nesretan.

Čil i zdrav odletio je nekoć iz majčina zagrljaja — vraća se slomljenih krila.

Niti ga pita uzroka, niti ga tješi. A čim da ga sirota starica tješi?

Othranila ga na vlastitim grudima, učila ga je hodati i prve riječi izgovarati — i prvu molitvu ga je naučila — — — — Al' sada?

Godine su odonda prošle, sin je bio u školama i u tuđem svijetu, pak se majci vidi, da joj se otuđio.

Prije bi mu dušu u licu vidjela, želje u oku čitala, — a danas?

Danas — za prvi put — ne zna, k a k o da se za sina Bogu moli, ni što da mu od Boga zaprosi!

— — — Noć je. Majka ne ima mira. Ide k sinu.

Spava. S blijedog mu lica iščeznuo posmijeh. — Starica kleči sinu kraj uzglavlja i gleda ga suznim okom, a uvele usne šapću: »U s r e ć i g a B o ž e!«

Fran Mažuranić.

62. Pogled.

Hoću da Vam ispričam jednu pripovijećicu. To je zgoda iz života neke krave.

Ona je teško gazila jesenskim blatom o povocu. Kraj nje gazio je seljak. Pazarni je dan i on ju je vodio na prodaju. Pred njima je stupalo momče — sve troje išlo je zbijeno i složno, ko navikli na zajednički korak. I bio bih prošao kraj preobične slike, tek nešto svijetlo i mutno, ko što je boja u jesenskog podneva, zapliva pred mojim očima. Bijaše najprije veliko ko neka aureola, pak sve manje i manje. Onda razabrah, da se je to polusvijetlo suzilo u nešto određeno. Bijaše to oko u one krave.

I ja ga ne mogu zaboraviti.

Ona je podigla crnu gubicu uvis, koliko je samo mogla od konopa i debela i dlakava lakta seljakova. Pogledom punim želje i bola gledala je teško gazeći ulicom, u lijepo žućkasto tele, što ga je nosilo ono momče pred njom na krkači. Upravo nije ništa drugo ni gledala. A bijaše taj pogled nalik na pogled u djeteta, kad upire očice u svijećama obasjani kip, i na onu ukočenu staklenu bjeločicu u očajnika, kad bespomoćan, ni ne umije drugo, već da bulji u prazno.

Ja sam udivljeno gledao u tu pazarnu povorku, koja je baš zaokretala na trg, gdje se pregleda blago po zvaničnim organima.

Tu nad uglom bušio je radnik rupu za izolatore. U taj čas omaknu mu se čekić, odbi se od zida i oštrom vertikalom lupi o gubicu one krave.

Ona tek što je stresla glavom. Mlaz krvi poteče joj niz crne nosnice nu ona ni da bi trenula okom. Seljak stao da krupno ruži, da zove redara . . . A krvava životinja gledaše sveđ nepomično, toplo i željno u svoje lijepo žućkasto tele . . .

Mene stegne nešto suho u grlu. I ja, koji sam znam, da bih često oskvrnio značenje pozdrava, kad bih skinuo šešir pred mnogim sjajnim licem, ja ostadoh manji od makova zrna, a ruka mi instinktivno segnu za šeširom pred pogledom one ranjene krave.

Sigurno sam u taj čas odao poštovanje jednoj iskri, što se otkinu sa velikog ognjišta ljubavi, nečemu, što izlazi iz beskrajne svemirske duše i što se bez skvrni razlijeva češće iz životinjskog, negoli iz ljudskog oka!

Silvije Strahimir Kranjčević.

B. LIRSKO PJESNIŠTVO.

I. Ženske narodne pjesme.

63. Nebo i zemlja.

Iz Hrvatskog Primorja.

Mili Bože, čuda velikoga!
Zemlja se je s nebom zavadila;
crna zemlja nebo dozivala:
»Vedro nebo, da na sud idemo!
Mene tareš, vedro nebo moje,
mene tareš zloćom svakojakom;
od Miolja do Jurjeva danka
burom, zimom, privelikim ledom;
od Jurjeva do Miolja danka
tučom, gladom, sušom privelikom.
Uzimlješ mi od voća rožice,
uzimlješ mi od gorice lišće,
uzimlješ mi pupoljem litine,
odnosiš mi narodu življenje;
ostaje mi polje neveselo,
ostaje mi gora nezelena,
a na polju narod neveseo.
Truješ mene vitrom otrovanim,
moriš mene smrću nepripravnom,
uzimlješ mi narod u mladosti:
lipe momke i lipe divojke,
što se tebi narod zamirio?«
Vedro nebo zemlji odgovara:
»Aj, prokleta crna zemljo moja,
ostavi se neba visokoga!
Kako mi se zamirila nisi?
Na tebi je zloća privelika,
na tebi su kriva svidočanstva,
pa ne sluša mlađi starijega,
ne poštuje oca ni matere,
i ne sluša Boga jedinoga,
nit' kum kuma u goste zazivlje,
nit' brat sestre sestricom nazivlje,
a brat brata na mejdan pozivlje.

Na tebi je Božje uvriđenje,
a još veće Božje sagrišenje,
da ne pada iz neba kamenje,
da ne bije po zemlji stvorenje,
ne bi li se narod pokorio,
i jedinim Bogom pomirio.
Zato tebe tarem, zemljo crna,
i narode, što po tebi 'ode!«

Iz zbornika »Matice Hrvatske«.

64. Дјевојка и сунце.

Девојка се сунцу противила:
»Јарко сунце лепша сам од тебе,
и од тебе и од брата твога,
од твог брата, сјајнога месеца,
од сестрице звезде преоднице,
што преоди преко ведра неба,
као пастир пред белим овцама«.
Јарко сунце Богу тужбу дало:
»Што ћу, Боже, с проклетом девојком?«
А Бог сунцу тијо одговара:
»Јарко сунце, моје чедо драго!
буд' весело, не буди љутито,
ласно ћемо с проклетом девојком:
ти засијај, препали јој лице,
а ја ћу јој уду срећу дати,
уду срећу, све ситне девере,
злу свекрву, а свекра горега;
сетит ће се, ком се противила.«

Из Вукова зборника.

65. Petrova hvala.

Iz Makarskog Primorja.

Petar se putem hvalio,
da nema lipše gospoje,
što lipa Mare u njega.
To čula vila iz gore;
vila se drugam' molila:
»Druge, vi mene pustite
do bila dvora Petrova,
da vidim hvale Petrove!«
Bila se vila podigla
ter ide Peri na dvore.
Prid bilim dvorom dozivlje:
»Izađi, hvalo Petrova!«
Govori Mare Petrova:
»Gorkinjo vilo, počekaj,
doklem se i ja obučem,
obučem svile zelene,
svrh zelene još crljene,
na bile noge pašmage,
na bile prste prstene,
na ruke zlatne manine,
na vratu zlatni ogrljaj,
u uši zlatne menđuše,
na glavi kruna biserna.«
Izlazi Mare iz kamere
kakono sunce iz gore.
Bila joj vila govori:

»Lipša si, Mare, od mene,
jer te je majka rodila;
tebe su babe dojile,
u svion povoj povile
i mila braća zibala.
Mene je gora rodila,
u zelen listak zavila,
tija me rosa dojila,
mene su vitri zibali;
zato si lipša od mene.«

Iz zbornika »Matice Hrvatske«.

pašmaga (t.), papuča, crevlja; mamine (tal.), narukvice; menđuše, minđuše (t.), naušnice.

66. Два славуја.

Два славуја сву ноћ препјеваше
на пенџеру прошене дјевојке.
Питала их прошена дјевојка:
»Ој, Бога вам, два славуја млада!
Ил' сте браћа, или братучеди?
Ал' говоре два славуја млада:
»Нит' смо браћа, нити братучеди,
већ два друга из зелена луга;
имали смо и трећега друга,
имали смо, па смо г' изгубили,
и чули смо, да се оженио:
па идемо да снаху видимо:
носимо јој од злата преслицу,
на преслици мисирско повјесмо«.

Из Вукова зборника.

67. Bom šel na planine.

Bom šel na planine,
na strme goré,
bom slišal od daleč
zagorske zvoné.

Zagórski zvonóvi
premilo pojó,
nemára preljubo
k pogrebu nesó.

Pa če jo neséjo,
le naj jo nesó,
saj dlje je ne bodo,
da ne b' šel za njo.

Zvoniti bom pustil,
škropiti pa ne;
škropile je bodo
le moje solzé.

Zagreble je bodo
le moje roké,
krog groba sadil bom
cvetice lepé.

Med mile cvetice
naj me položé,
saj vem, da mi poči
na grobu srcé.

Slovenska narodna pjesma.

nemara, valjada; če, ako; le naj, neka samo; dlje, dalje; vem, znam; saj, ta; počiti, puknuti.

68. Tuge.

Tuge, moje tuge!
da su moje tuge,
kak' su tuge druge!
Ali moje tuge
jesu jako teške.

Kad bi samo male
na kamen padale,
kamen bi razbile
na makovo sjeme.

Hrvatska narodna pjesma iz Austrije.

69. Lijepi Ive.

Ive jaše kroz orašje,
Ive li je, sunce li je?
Konjik li je, vila li je?
Uzda li je, zvijezda li je?
Sedlo li je, srebro li je?

o r a š j e, gdje je mnoštvo oraha, šuma orahova.

70. To je blago, što je kome drago.

Snijeg pada na behar na voće,
da Bog dade svakom, tko što hoće!
A i meni, što je meni drago.
Volim drago neg' carevo blago!
Što će meni sve carevo blago,
kad ja nemam, što je meni drago?

b e h a r, cvijet.

71. Travnik zapaljen očima.

Što se ono Travnik zamaljio?
Ili gori il' ga kuga mori?
Il' ga Janja očim' zapalila? —
Niti gori, nit' ga kuga mori,
već ga Janja očim' zapalila.
Izgorješe dva nova dućana,
dva dućana i nova mehana
i mešćema, gdje kadija sudi.

72. Počasnica.

Naš gospodin poljem jezdi,
  jezda da mu je;
na glavi mu svilen klobuk,
  sjenca da mu je;
u ruci mu zlatne knjige,
  družba da mu je;
pred njim sluga pjesme poje,
  na čast da mu je;
majka mu je lijepo ime dala
  svijetla sunca gledajući;
ljuba mu je zlatom vijenac vila
  uz konjica potičući:
lijepo ti je, brajo, pogledati
  skoka junačkoga,
gdjeno junak poskakuje
  od kamenka do kamenka,
bijela lišca pokazuje
  iza štitka perenoga.

Hrvatska narodna pjesma iz 16. v.

73. Смијешно чудо.

Видјех чудо и нагледах га се:
гдје иђаше патка поткована,
а бијела гуска оседлана,
још на вуку капа од самура,
на међеду зелена долама,
на пијевцу ковчали чакшире,
на лисици лијепа ђердана,
а на зецу свилене димије.

Не чудим се патки поткованој,
ни бијелој гуски оседланој,
нит' вуковој капи од самура,
на међеду зеленој долами,
ни лисици на њену ђердану,
ни пијевцу ковчали чакширам;
но се чудим зецу димијама:
куд се вере, како не издере!

Из Вукова зборника.

с а м у р (т.), крзно од сибирске куне; д о л а м а (т.), дуга горња хаљина; к о в ч а л и (т.), украшен копчама од злата или сребра; ђ е р д а н (т.), огрлица; д и м и ј е (т.), дуге и широке чакшире од свиле или плаветна платна.

74. Laži nad lažima.

Zelje bere aga Asanaga
u Mostaru ispod Sarajeva.
Zagleda ga momče ispod Beča
i uzima šaru pirlitanu,
naslanja se na bedem Budimu,
na agi je nišan sastavio.
Puče puška i ostade pusta,
vas se grade u pepeo stopi,
u zlo misto Asanagu zgodi:
u kolino među oka oba!
Na dlane mu srce istirao;
mrtav ago crnoj zemlji pade
a živ ago svojoj kući dojde.
Kod kuće mu i troje veselje:
šetaju se pečene kokoši
po aginoj gospodskoj palači;
babo mu se u bešici ljulja,
a majku mu svati dovedoše.
Doletiše dva hrta sadrta,
potjeraše pečene kokoši.
Ne da ago pečenih kokoši,
i otkide sa ramena glavu,
već dva hrta po palači ganja.
Zaplete se ago u brkove,
kako pade više ne ustade!

Iz zbornika »Matice Hrvatske«.

p i r l i t a t i, utkati šarene boje.

II. Umjetna lirika.

75. Miruj, miruj, srce moje!

Tko je, srce, u te dirn'o,
da si tako sad nemirno
kao ptica u zatvori?
Za svijetom te želja mori:
nij' u svijetu nebo tvoje;
miruj, miruj, srce moje!

Ne udaraj tako jako,
razbit možeš prsi lako:
preslabe su, izmučene,
a da puknu, bez koprene
bile bi sve rane tvoje;
miruj, miruj, srce moje!

Ah, stisni se u svom kutu
i pregori želju ljutu;
tople su ti ove grudi,
sebični su vani ljudi:
svaki grije srce svoje;
miruj, miruj, srce moje!

Oj mahni se svijeta, mahni,
u bolèsti šta ćeš vani?
Svijet boluje vijek do vijeka,
ni sam za se nema lijeka,
kamol' za bol rane tvoje;
miruj, miruj, srce moje!

U svijetu bi bokče bilo,
plačuć prage oblazilo,
svak će mislit, da ti treba
za utjehu mrvu hljeba.
Tko bi pozno suze tvoje?
Miruj, miruj, srce moje!

Znam ja, ti bi mah na vrata
poletjelo tvoga zlata!
Nije Milka tvoja više,
već za drugog ona diše,
drugi ljubi zlato tvoje:
miruj, miruj, srce moje!

Petar Preradović.

76. Спаљена песма.

Преврћући прашне књиге
прашне књиге и хартије,
нађох песму забачену,
што је нико чито није.

Та је песма излив срца,
излив душе сретних дана,
у њојзи је моја срећа,
љубав моја опевана.

У њојзи је одзив раја
на усклике жића млада,
са највишег негда виса
са врхунца мојих нада.

Али ко би данас смео
сећати се сретних дана!
Не смем ни ја да те читам,
песмо моја нечитана!

Поред мене свећа дркће,
ко да б' песму читат хтела;
ја је дадох њеном пламу —
хартија је изгорела.

Хартија је изгорела —
ал' осташе слова бела,
песма моја нечитана
још се види са пепела.

И ја читам своју песму,
уздисаје срца врела,
читам цветак своје среће,
све то читам — са пепела.

Ох, зар тако љубав света
и по смрти јоште траје!
Ох зар тако пепô чува
моје свете осећаје!

Зар је пепô тако веран
па не пушта миље своје!
— Аој, песмо, туго моја!
Ој пепеле, добро моје!

Змај Јован Јовановић.

77. Pod oknom.

Luna sije,
kladvo bije
trudne, pozne ure že;
pred neznáne
srčne rane
meni spati ne pusté.

Ti si kriva,
ljubezniva
deklica nevsmiljena
Ti me raniš,
ti mi braniš,
da ne morem spat domá.

Obraz mili
tvoj po sili
mi je vedno pred očmi;
zdihujoče
srce vroče
vedno k tebi hrepeni.

K oknu pridi,
Drug ne vidi,
ko nebéške zvezdice;
se prikaži,
al sovraži
me srce, povéj, al ne.

Up mi vzdigni,
z roko migni,
ak bojiš se govorit'. —
Ura bije,
k oknu ni je,
kaj siróta čem storit'!

V hram pogléjte,
mi povéjte,
zvezde, al res ona spi;
Al poslúša,
me le skuša,
al za druzega gori.

Ako spava,
naj bo zdrava!
Ak' me skuša, nič ne de;
po nje 'zgubi,
ako ljubi
druz'ga, poč'lo bo srcé.

Francé Prešeren.

p r e d, prije; p o s i l i, preko volje; v e d n o, uvijek; h r e p e n e t i, čeznuti; s o v r a ž i t i, mrziti; up, ufanje; s t o r i t i (stvoriti). učiniti; r e s, uistinu; s k u š a t i, kušati; d e m (dejati), činiti; n i č n e d e, ništa zato; 'z g u b a (izguba), gubitak; p o č i t i, puknuti.

78. Лаку ноћ.

Лаку ноћ, лаку ноћ,
сунце тоне за планине,
и посљедњи трне зрак;
кроз пољане и долине
прикрада се црни мрак.

Свуд спокојство тихо влада,
лахор шуми роса пада,
лаку ноћ!

Ко шуштање мирног мора
кроз тишину бруји глас,
то анђео поврх гора
тихо слази међу нас...

Лаку ноћ, лаку ноћ,
док не сване зора плава,
док не гране бели дан,
по пучини заборава

нек нас води слатки сан, —
мир је, тихо ко уздаси
изумиру свети гласи:
лаку ноћ!

Војислав Ј. Илић.

79. Mrtva ljubav.

Gdje ću tebe, oj ljubavi moja,
sad zakopat, kad si izdahnula?
U mom srcu nije ti pokoja ,
jer si pokoj sav mu razmetnula.

Da te legnem u zemljicu crnu,
u zemljici ti ne bi sagnjila,
zemska vila dragocjenost tvoju
u kamenje predragu bi zbila.

Da te spustim u duboko more,
u moru se ne bi rastopila,
morska vila dragocjenost tvoju
u biser bi predragi salila.

Pak bi došli ljudi blagohlepni,
iz zemlje bi tebe iskopali,
iz mora bi tebe izvadili
i po svijetu svuda rasprodali.

A ti idi, nek te uzdisaji
k nebu dignu, tamo zvijezdom budi,
tamo meni žalosnome sjaji,
tamo ne će dostignut te ljudi.

Petar Preradović.

80. Pred knjigom moga roda.

Nije čelik moja desna,
al' te krepko srcu nosi;
suza moja, tebe svijesna,
krvave ti liste rosi!

Otvoram ti svoje grudi,
grijem tebe na svom žaru
i tamo mi ono budi,
što je boštvo na oltaru!

Grudi moje burno biju,
ti si njima bilo dala;
oči moje vatrom griju;
a ti si ih zagrijala;
krilo moje raste jače
s tvoga daha od vjekova; —
s tobom moja duša plače,
baštino mi pradjedova!

Moj je djedo ocu momu
na samrti tebe predo;
reko j' babo čedu svomu,
da sam i ja tvoje čedo.
A ja vatrom žarke snage
do sudnjega bit ću dana:
list hrvatske lipe drage
i slavenskog debla grana!

I kunem se ostat tako,
dok mi Božje sunce svijetli,
i za tvoje slovo svako
i živjeti i umrijeti.
I kunem se cijela sebe
žrtvovati tvomu zmaju;
i iščupat će onda tebe,
kad mi srce iščupaju!

Ah, gdje nema polja pusta,
kud se naše kosti bijele,
gdje se vranâ jata gusta
sve uz našu krv vesele?!

Boli spomen! al' jednako
kunem ti se pravdom neba:
tvoje gorko slovo svako
oplakati kako treba!

I tako mi djeda moga
i prsiju majke moje,
i tako mi svega tvoga,
šta ti sveto i milo je;
i tako mi moga groba
i zvijezde, što me vodi:
bit ću žrtvom svako doba
imenu ti i slobodi!

Gle gusala slave naše,
na tebe ih evo skladam!
To nam božje vile daše,
da ne plačem, da se nadam.
Ta sva povijest moga roda
s guslinih se žica čuje,
sa gusala nam sloboda
ljepše dane prorokuje!

Njenoj sreći moja krvca, —
a kad dođe umrijeti,
metnite mi blizu srca
povijesti nam listak sveti!
I kako se ptica vije,
moj će dašak da se gubi;
jer se lako, lako mrije,
kad se povijest svoja ljubi!

Silvije Strahimir Kranjčević.

81. Mojo srčno kri škropite...

Mojo srčno kri škropite
po planinskih solnčnih tleh.
Kakor séme jo vrzite,
po doléh in po bregéh.

Pómlad iz krvi rodila
cvetke tisočere bo
ter prijazno mi gojila
svoje nežne hčere bo.

Deve zorne, dečki zali
brali bodo rože te,
v kite bodo jih spravljali,
devali jih na srce.

In srce jim bo ogrelo
cvetje vzraslo iz krvi.
da za rod in dom plamtelo
bode jim do konca dni.

Simon Gregorčič.

pomlad, proljeće; zoran, krasan; zal, lijep.

82. Iz »Ružmarinka«.

Cvati, cvati,
ružice,
posred male
baščice;
ti ćeš brzo
ocvasti,
ti ćeš brzo
propasti;
ti ćeš svenut
zamlada:
moja ljubav
nikada.

A. Harambašić.

83. Kopni snijeg . . .

Kopni snijeg, a gorsko vrelo
opet buči dolom;
proljetna se pjesma ori
šumom jošte golom.

Prvo cvijeće željno srče
trake sunca jasna;
kudgod zirneš, priroda se
trga sva oda sna.

Moja samo ruža ne će
više da se budi, —
jerbo su ju preduboko
zakopali ljudi!

Đuro Arnold.

84. Из »Ђулића«.

XXVIII.

Тихо, ноћи,
моје сунце спава,
за главом јој
од бисера грана,
а на грани
ко да нешто бруји,
ту су пали
сићани славуји:
жице преду
из свиленог гласа,
откали јој
дувак до појаса,
покрили јој
и лице и груди,
да се моје
сунце не пробуди.

XXXVII.

Ала ј' леп
овај свет, —
онде поток,
овде цвет;
тамо њива,
овде сад;
ено сунце,
ево хлад;
тамо Дунав,
злата пун,
онде трава,
овде џбун;
славуј пева,
не знам ди, —
овде срце,
овде ти!

XXXIX.

Кад прво сунце
кроз зору сине,
на роси видиш
где дрхће свет;
цветак се прене,
а по мирису
познаш да дрхће
у души цвет.

Устани, драно,
Љубице моја,
да видиш дивот,
да видиш рај, —
скрштених руку
да чујеш миран
Божији свети
уздисај.

Зора је осмех
Божје доброте,
а сунце пева
највишу моћ . . .
Богу је мило,
што ј' тако тајну,
дивну и бајну
створио ноћ.

LX.

Питат ћеш ме, моје чедо,
кад сам ове песме писо?
Просуо их један часак,
један тренут, једна мисо,

Срце ми је лисно дрво,
а песме га цветом ресе;
један поглед, један осмех,
дође па их листом стресе.

Ја и не знам шта је било
у тренутку том —
тек осетим да је нештô
одлахнуло срцу мом.

Змај Јован Јовановић.

85. Meni se hoče . . .

Meni se hoče širokih ravnin
in svobodnega obzorja,
meni se hoče mnogočnih višin,
vladajočih zemlje in morja.

Meni se hoče čarobnih noči
in neba, ki se koplje v zarji,
in goščav, kjer hrupa človeškega ni
in v vrhovih vale se viharji.

In viharjem bi dal svoje črne strasti
in v morje bi potopil bolesti,

da mi duša očiščena v solncu živi,
polna jasne, ponosne zavesti.

Oton Župančič.

gošča v a, guštara, šikara; h r u p, buka; v a l i t i s e, valjati se; z a v e s t, svijest.

86. Jutro.

Svitaše. Još bi tama u lugu.
Pan se ukaza s omašnim mijehom,
on stupi na čistac pod jasiku tanku
i tu se oglasi smijehom.

Plahe su sjene došle iz tame
i plesat stale na zelenoj travi.
Bile su divlje plavojke nimfe
s bijelim vijencem na glavi . . .

A svitaše jutro. Rosa je pala,
pa se u krupnim kapljama blista.
Sja jutarnja zvijezda. Dršće i trepti
jasika širokog lista.

Pod jasikom ljupko žamore dude
i igra kolo naoko Pana.
A šumi lug — to ide vjetar
o prvom osvitu dana . . .

Vladimir Vidrić.

87. Вече.

Као златне токе крвљу покапане
доле пада сунце за гору, за гране.
И све немо ћути, не миче се ништа,
та најбољи витез паде са бојишта!
У срцу се живот застрашеном таји,
само ветар хуји, — то су уздисаји.
А славуји тихо уз песмицу жале,
не би ли им хладне стене заплакале.
Немо поток бежи,
ко зна куда тежи?
Можда гробу своме,
мору хлађаноме!
Све у мртвом сану мрка поноћ нађе;
све је изумрло. Сад месец изађе!
Смртно бледа лица горе небу лети:
погинули витез ено се посвети.

Ђура Јакшић.

88. Trojno gorje.

G o r j e, kdor nima doma,
kdor ni nikjer sam svoj gospod;
naj križem svet preroma,
saj vendar tujec je povsod!

G o r j e, kdor se useda
za tujo mizo žive dni;
vsak grižljaj mu preseda,
požirek vsak mu zagreni.

G o r j e, kdor zatajiti
prisiljen voljo in srce,
bedakom posoditi
čas mora, glavo in roké.

Simon Jenko.

k r i ž e m, uzduž i poprijeko; p r e r o m a t i, proputovati; g r i ž l j a j, zalogaj; p o ž i r e k, gutljaj; č a s, vrijeme.

89. Ideali.

Tajna večer, topli osjećaji,
lagan vjetrić, suhi uzdisaji.
A maglica tanka, laka
milo trepti, milo sijeva,
vrh valovlja i oblaka
eno traka mjesečeva,
pa im šapće, što sve nebo sniva,

kako suza sjajnom zvijezdom biva.
Sveto nebo, i vi iskre male,
kažite mi, šta ste zadrhtale?
Sjećate l' se časa mila,
kad sam bio čedo malo,
pa bi — čedo — majci s krila
na nebesa pogledalo,
mazilo se, tepajući tada:
»Majko, ja bih onu zvijezdu rada!«

Ide vrijeme: zvijezde zapadaju,
vrata raja brige zatvaraju!
Žeže sunce, želiš hlada,
al' ti želja gladna mrije!
ah, nikako i nikada
stignut, kud ti duh se vije,
pa u vise neizmjerne leta,
a iz tijela u ponor sapeta!

A na umu, ah, toliko snova,
cijelom svijetu dosta blagoslova;
srce kano sveti plamen
pred žrtvenik ljudskom rodu,
čvrsti osnov, stojni kamen
i prijestolje za slobodu
i krv živa nek se u prah gubi,
ustreba li, da se tako ljubi!

Čiste želje — ko vi, zvijezde sjajne,
nedohvatne — ko i vaše tajne!
Vi alemi vasione
gledate me čudno, je li?
Ko blažene noći one,
kad sam majci o vrat bijeli
mazio se, tepajući tada:
»Majko, ja bih onu zvijezdu rada!«

Silvije Str. Kranjčević.

90. Šutnja.

Snivaju breze, ušutio lahor,
spušteno granje još jedva se njiše,
zadnji put blijeda zašuštila trava
zlatnog od lišća, od zlatne kiše.

Kako su srebrene poljane tihe!
Rijeka ne šumi, pod vrbe se skriva,
zvijezda u njezinu zrcalu hladnom
i ne treperi, već ko da sniva.

Nije to mir, to daljine — šute,
kao da tajne prisluškuju koje,
ili bi znale što strašno reći,
pa ili ne smiju — il' se boje.

Dragutin Domjanić.

91. Lastavicama.

Male ptice lakih krila
dižite se vi u zrak:
već vas zove zemlja mila,
zove vrućeg sunca trag.

Što li čeka prek livada,
preko silnih voda vas?
Malo lasti, puno jada;
al' vas majčin zove glas.

Zove, vuče, silnom moći
južnog sunca vrući sjaj,
ah, u dom ću i ja doći,
pozdrav'te mi rodni kraj!

Ivan Zahar.

92. Javor in lipa.

Od blede oblit mesečine
na lazu mi javor stoji;
sred nočne mrtvaške tišine
vejévje mu čudno šumí.
In listje šumeče se giblje
po vejah skrivnostno takó . . .
Nemara, da v sanjah se ziblje
ubogo samotno drevó!

Vštric njega tam lipa je v cvetju,
krasnejše je nima ta gaj;
o njenem presladkem objetju
on sladko pač sanja sedaj.
Ne sanjaj o lipi cvetoči,
moj javor, tvoj sen je brez nad!
Na veke od ljube te loči
preširok, predalek prepad.

Anton Aškerc.

laz, livada u šumi; nemara, možda; vštric, pokraj; objetje, zagrljaj; ločiti, rastavljati, prepad, ponor.

93. Iz »Sutona«.

Borbeni triumfator Ja kliče:
Ne!
Ja ne ću, da mi žuti, bolesni kišni suton
muti moje Saznanje.
Ja hoću snage,
ognjenih para,
vrcavih iskara na nozdrve zmaju.
Ja hoću livada, šuma sunčanih u maju,
kad volovi riču. I djeca klikću. I pseta laju —
i moje lice sja od radosti.
I ja bih čitav život grlio
i one sjajne plave maglice
i one zlatne sitne mušice
i one blijede ljude patnike.
O, ja pjevam sedam glorija,
pletem lanac lovor-vijenaca
i sve ti, sve ti sipljem pred noge,
divni, zdravi, sunčani čovječe!
Oblici nek svi se cjeluju i grle, miluju i maze
ko ideje za sunčane ekstaze, —
kad ljubim Život,
kad ga silno ljubim
u svim njegovim svijetlim formama,
u svim strašnim crnim bolima.
Ja ljubim,
ljubim,
ljubim,
život moj!
I ljubim ga u tužni, sivi Suton!
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Miroslav Krleža.

94. Iz »Pana«.

Pjesma Pana.
Već ključa krv.
I068 dršću žilice mirisnog Tijela.
Lepršе jesenja vela,
prozirna, blistava, bijela.
O sveta je divna igra
svijetla i polusjena,
kad nas cjeluje Jesen,
dobra bogata žena.
Popodne prska,
svijetli,
smije se,
gori.

Novorođene zvijezde
u modroj boji svijete.
Jesenja plima voća,
mirisa,
grožđa,
legije sunčanog ognja,
bogova,
tornjeva,
snova.
Južno šarenilo žari,
blistave ptice lete.
Zvone zvuci pjesme
jesenje raskošne svete.

Miroslav Krleža.

95. Iz zbirke »Mlada pota«.

Zvezde žarijo pokojno,
rože duhtijo opojno —
ljubica, lahko noč!

Moja devojčica spava,
moja ljubezen plava
lahno nad njo.

Tiho okoli, vse tiho,
skoraj ni slišati vzdihov
tople noči.
In vse brezmejno okrožje
iskrice milosti božje
siplje na svet . . .

II.

Burja, burja po dolini —
moja ljubica v daljini;
daj, nevihta, mi peroti,
da ji poletim nasproti!

Solnce, solnce na višini —
moja ljubica v daljini;
solnce, daj oči mi zlate,
da jo uzrem čez hrib in trate!

III.

Bolj nežna nego dih,
ki plah in tih
čez talo gre ledino,
bolj bežna nego ptic
je lastavic
let nad vodé gladino;

tihotna kakor spev,
ki vsak odmev
ubranost mu premoti,
samotna kakor soj,
ki nad teboj
hiti, polnočne poti:

je tajna misel, glej,
ki v duši tej
dviguje k tebi krila —
in vendar vse zemlje
slast in gorjé
nista je premeknila . . .

Oton Župančič.

d u h t e t i, mirisati; p l a v a t i, plivati, lebditi; h r i b, gora; t r a t a, travnik, polje; d i h, dah; t a l, bez snijega; g l a d i n a, površina; n e v i h t a, nevrijeme, oluja; o d m v, odjek; u b r a n o s t, harmonija; p r e m o t i t i, zavesti; s o j, sjaj; p r e m e k n i t i, maknuti.

96. Svibanj.

Krasni maj
u lug i gaj
život lije,
sve se giblje,
sve se smije,
svud je raskoš,
svud je raj.

Doline, ravnice
kriju cvijeti,
na njih zlatno
sunce svijeti
sjajne modre
sa visine.

A. Nijemčić.

97. Laste.

Češće čut je lepet krila,
vidjet hitru sjenu,
laste su se skupljat stale,
zar će već da krenu?

Sabiru se, rastu jata,
stala ih je cika,
kruže nebom oko prazna,
samotna zvonika.

Treba poći, jesen ide,
dani se već mrače,
magla siva jutra skriva,
sipi, ko da plače.

Nisko je i tmurno nebo,
ko da nebo nije,
blijedo sunce, ko da gasne,
ne sije nit' grije.

Skoro će se s dragih mjesta
tisuć lasta dići,
mnoga će poletjet smjelo,
koja li će stići?

Al' će hrlit dane, noći
k suncu žarkih strana,
preko gora i dolina,
preko oceana.

Samo kad se nasred mora
digne vihor ljuti,
kada klone hitro krilo,
gdje će počinuti?

Ej, svejedno, koja klone,
krasno će da gine,
u beskraju, u slobodi,
sama sred modrine.

Dragutin Domjanić.

98. Iz »Sitnih pjesama«.

I.

Tiho, noći,
moja draga sniva,
san se njojzi
pričom ulagiva;
on joj šapće
o dalekom svijetu,
o klinčacu,
zaljubljenom cvijetu,
gdje pun milja
plan'o divnom bojom,
i za ružom
povenuo svojom.

II.

Moje nebo,
ali bez vedrine;
moje sunce,
ali bez topline;

moje ptice,
al' sve tužno šute;
moj ruže,
al' sve povenute;
moje polje,
al' bez cvijeća šara; —
moja tuga i nevolja stara!

III.

Moje pjesme smjerne
ružice su male,
što su prije reda
tiho procvjetale.
Pa im zima ne da
do ljepote bujne,
već su evo tako
turobne i nujne.
Venu, tiho venu,
pa se s drška krnje,
pa će brzo od njih
ostat samo trnje.

August Harambašić.

99. Na trgu.

Noč trudna
molči,
nezamudna
beži
črez mestni trg luna sanjava.
Vse v mraku
mirnó,
na vodnjaku
samó
tih veterc z vodoj poigrava.
Vodice
šumé
in rosice
pršé,
brez konca v broneno kotanjo,
brezdanj je
ta vir,
šepetanje,
nemir
brezkončna, kot misli so nanjo.
Pa blizi
ni cest,
ah v Elizij,
do zvezd
ne morete kaplje šumeče.
In smele
željé
do Angéle
mojé
hitite zaman hrepeneče . . .
Noč trudna
molči,
nezamudna
beži
črez mestni trg luna sanjava,
in ruši
pokoj
moji duši
nocoj;
brezskrbno pa ljubica spava.

Dragotin Kette.

100. Звезда.

Ноћ је ведра, блага,
бледи месец сја,
у милини тоне
васиона сва.

И звездице миле
расипају зрак . . .
Само једна трепну,
па ју покри мрак.

Чија беше звезда,
Бог једини зна!
Спокојна је, мирна
васиона сва.

Војислав J. Илић.

III. Kantata.

101. Dolazak Hrvata.

1.

Naprijed, rode, naprijed žurno,
druga slijedi drug,
kroz avarsko kolo burno
tam' na topli jug!
Sa planinâ, sa Karpatâ
bije sjever ljut,
naprijed, sinci oj Hrvatâ,
k jugu ide put!

2.

Bozi naši, bozi stari,
novi krijes se vama žari!
U tom novom zavičaju
dođe Hrvat svome raju:
nađe polja, nađe gore,
nađe lozu, nađe more;
dođe zora, dođe dan,
Hrvat našo sebi stan.
Blažen ovaj krasni kraj,
tu si nađe Hrvat raj!

3.

Tmina minu, danak sinu,
blago tebi, sine moj!
Gledaj dalje u daljinu:
tvoj je stanak, stanak tvoj!
Slijedi, sinko, zakon Boži,
dug bijaše jad i vapaj:
naprijed, rode, žrtve složi:
Bog ti dade krasan kraj!

4.

Tu si, rode, raspni šator
na taj sveti brijeg,
a nad njime, vragu zator,
svoj mi diži stijeg!
Ono ti je sveta brazda,
što ti dade kob,
Hrvatska nek bude vazda —
budi zipka, grob.

5.

Tu ti bolje cvate nada,
cvate sreća, mir,
tu sloboda neka vlada,
pravo, sreća, pir.
Zdravo da si, novi dome,
dome divan, drag,
Hrvat sad je svoj na svome,
neka dođe vrag!

6.

Gledajte mi, braćo, širom
valovi se zlatni dižu,
proljetnijem pod tim mirom
gradovi se bijeli nižu.
Zelen bajna svuda niče,
živo srce glasno kliče:
Tu nam slast i kruna, slava,
Hrvatska tu stoji prava!
Slavni rode, tude vladaj,
dok je svijeta traj,
svaki zlobnik ljuti padaj,
Koj' ti muti raj!

7.

Nek se vije stijeg visoko,
vragu nosi grom,
širio se na široko
Hrvatski nam dom!

August Šenoa.

IV. Oda, himna, psalam, ditiramb.

102. Bogu.

I.

O Bože silni! Sićušan crvak tvoj,
kojemu sijeva glavica s iskrice
tvojega vječnog svijetla, otaj
crvak miče se na slavu tebi.

Dahom mu svojim iskricu tu rasjaj,
da tebi sija on što većim ljeskom
i krijesnicom bar da bude među
svjetlilonoscima tvoga slavlja!

Uznesen žarkom ljubavi k tebi on,
gori od želje: shvatit, opsegnut i
pjesme si vijencem tvoje biće
oviti; ali zemniku tužnom

pamet se muti, um se zapanjuje
i klone miso tajnu motreći tvog
bića, tekuća kroz svu vječnost
i po beskrajnosti svud rastrtu.

Kam gođer krene duh mu se, svagdje te
vidi i čuje, svagdje tvojim se on
divi čudesom i u svemu
ljubavi, mudrosti i svemoći

pozna ti trag; sva priroda govori
o tebi glasom svojih bezbrojnih na
udiv stvorova, ili mûkom
kazuje na te, da jesi — svagdje!

Ti jesi!... A šta jesi?... Kojim da te
likom okruži, kako da zahvati
ljudska te misao, kada ti se
njoj otimlješ ko daljina oku

na strane sve i svud? Ah, u zrcalu
ljudskoga tijesnog pojma cjelovite
slike ti nema; — mjera ne mož'
da neizmjernosti, kap da moru

bude okvirom! Ti sve nadilaziš,
svih preko međa ti se raširuješ,

svih iznad stupnja ti se dižeš,
a što o tebi u um siže nam,
to jeste ono malo, i sužnju što
od neba silnog tijesan na prozor mu
uze zasijeva! — Šta si, umu
ostaje tajna dovijeka; ali
u srce svako, kom' se otvaraju
pram nebu čuvstvâ cvijeti, neprestano
sipe, ko blaga rosa, vijesti:
kakav nam jesi, o Bože tajni!

Petar Preradović.

103. Himna.

Žrtvama 29. srpnja 1845.

Vijence pletu mlade Hrvatice,
vijence pletu i grobove kite,
suzam' rose vijenac, križ i lice,
tiho šapću riječi uznosite:
»Slava njima — slava svima,
kî umiru slično njima!«

Jeste, budi vami vječna slava,
našeg roda mučenici veli!
Zrake sjaju oko vaših glava,
lovori su vaši neuveli:
slava vam, a onim kletva,
kîh ste bili krvna žetva.

Prvi temelj k Panteonu vijeka,
k samoćuću, gdje se rod naš diže,
žrtvovanja dičnog tužna jeka,
kâ do uha Europe stiže:
slava trepti nad grobovi,
koji kriju to, što ovi.

Što vas ruke zakaljene hule,
to potomstvo nikad ne oprosti,
Svetogrđe radi te će trule
proklinjat im još u grobu kosti:
slava vam, a prikor njima,
prikor dušam nesramnima!

Vaše suze, majke, otarite,
uzdisaje ustavite, seke,

sinov'ma se, braćom ponosite,
kî proliše za dom krvi rijeke:
iz grobova slava niče,
krv Abelâ k nebu viče.

Tješite se, jednom svane danak,
koj' će vaše razigrati grudi,
ko što ih je skršio rastanak...
Takav čin se jur na zemlji sudi:
slava onim, kî su pali,
nikom' sudnji dan ne fali!

Ponosi se, stolni grad Hrvatske,
i ti brojiš tve srpanjske dane« —
slave sunce, što ti ruke tatske
sakrit žele, i tebi ograne:
Lesandri će odumrijeti,
Diogeni sunce zreti.

Hrvaćani, na tog groba pragu
zaklinjem vas: spomenite mrtve!
U vlastitu uzdajte se snagu,
domoljubljem osvetite žrtve! —
Neka — ak' vas to ne gane,
Križ — osvete mač postane! —

Savijajte vijence, Hrvatice!
Krun'te vazda te nadgrobne križe,
ne dozvol'te da vam momak lice
prije ljubi negoli prisiže,
da će rado tak' umrijeti,
kad izdajstvo domu prijeti.

104. Молитва.

Месец јасни, звезда јато
и сунашце умиљато,
зору што нам небо шара,
а и муњу што га пара,
и ту силну грома буку
и олује страшну хуку
ти сатвори, вели Боже,
ко овако јоште може?

Цвеће љупко у долину,
стадо, врело у планину,
тиху реку, силно море,
и под небом орла горе,
а над орлом шарну дугу,
и славуја у том лугу,
и још његов глас умилни
ти сатвори, Боже силни!

Осим другог овде свега,
мене створи из ничега,
духом својим ти поду'ну,
у менека душу суну.

Хвала Боже, на дар ови,
о помози, благослови,
да ми како с права пута
душа млада не залута!

Бранко Радичевић.

105. Svet!

Podne je... svečani čas
zemaljski kad stiša se huk,
i svemirom razlijeva vas
sunčani se bijeli muk.
To čas je, kad Bog
niz nebeske putove silazi
i kraljevstva svog
po međama donjim obilazi.
I svaka je gora ko žrtvenik,
svaki je oblak ko tamjana pram,
što uvis se dižući sijeva;
i čitav je svemir ko blistavi hram;
i duša je svaka ko ševa.
Visoko, visoko,
gdje pogledom svojim sve prostore prepleće
ko nitima plameno oko,
lepeće,
trepeće,
pjeva:

»Svet! Svet! Svet!
Slava ti, Gospode, slava
za život taj kratki, što ti mi ga dade;
za sjemenku uzrelih trava,
što u kljun mi pade;
za gnijezdo,
za glâs,
i za let!
Svet! Svet! Svet!
Hvala ti, Gospode, hvala
za radosti male i roj dugih zala;
za trnje,
za listak,
za cvijet;
za kapljice rose; za iskre sunčane;
za zimske pahuljice bijele;
za ruke ti vješte, što za me su splele
ko veliko gnijezdo
taj čarobni svijet.

Svet! Svet! Svet!

Slavim te za draču ljutu,
što na mom je posija putu;
za vjetar i kišu, što ljuto me mlavili;
za mrak i za maglu, što dugo me davili;
jer sada sam stopro svijetla tvog žedna,
i dostojna tvoga sam dana,
i tvoga sam mira ja vrijedna
Bez patnje,
bez bola,
bez rana,
bez krila, što ti nam ih dade,
na zemlji bih ležala sade,
u lazur se vinula ne bih . . .
S tim bremenom uz lagan let,
o Gospode, dolazim k tebi:
. . . Hozana! Hozana!
Svet!
Svet!«

Podne je — svečani čas,
na pragu kad stoji nebesa
Bog otac . . . A svemir je vas
hram blistav, sva stabla bez sjene,
i duše bez žuči, i oči bez mrene,
a zemlja je puna čudesa.
Čas sveti je to,
kad osjećam nit, što me veže
za izvor moj vječni, a k uvodu bježe
sve moje gorčine,
moj led, moje tmine
i sve moje zlo.

Svet!
Svet!
Svet!

Pjevaju nebeski krugovi
u svojijem žilama, Gospode,
I osjećam da bivam čist
ko kristal, i mek kao vosak,
i lagan ko list.
Šum. Glomot . . . Sjaj nov dok mi rosi
na vjeđe, tvoj oro sve niže
se spušta, sveđ brže, sveđ bliže;
i hvata me, diže;
i k tebi me vazduhom nosi.

Vladimir Nazor.

106. Majci.

Lik tvoj mili, majčice moja,
nad prošlim mi pomalja se vijekom,
ko pun mjesec nad noćnim vidjekom
svršena boja.

I u blagu tu mjesečinu,
u okrilje utječem se tvoje,
kadagođer bježim tuge koje
sadanju tminu.

I počinem pri tebi, panem
na krilo ti glavom i zabušim
lice si u nj, stisnem se i skrušim,
dijete postanem.

A ti ko što nekada rabiš:
šuškajući po glavi mi lijepo
čelo gladeć, ljubeć oko slijepo
san mi dovabiš.

A sanak blag, glatku ko svilu
da razvija tihano i lako,
nemilje mi porazmrsi svako
tvome na krilu.

Pa kako te da ne žalim oj!
Kako da te ne zavidim sjeni,
kad si jošte i sad, u spomeni,
zaštit mili moj!

Majko! Mnoge godine slomi,
nagomila već na grob ti vrijeme,
ali jošte ne uduši tijeme
bol za tobom mi.

Sveudilj još ona — bijući
bilom srca — zadaje mi rane
te prestat će samo, kad prestane
srce mi tući.

Sveudilj još ona obliće
grob ti, kuca po njemu i grebe,
ne bi l' majko, probudila tebe
snova u žiće.

Da to može! Lik da ti mio
opet vidim, da se u nj zadubim,
oj da te se nagrlim, naljubim,
sretan bih bio!

I srećom si smućen, poražen,
riječce možda prozborio ne bih:
što da kažem, kazao bi tebi
muk mi preblažen.

Ali kad to biti ne more,
dok nas dijele različiti svijeti,
daj mi barem vili se popeti
do tebe gore.

Neka ona kaže ti pojem,
kako mila i sad još i draga,
mila, draga iznad svega blaga
sinu si svojem.

Budi i ti njemu zauvar
kano dosad u svemu i svudi,
bdij i vodi... oj najdalje budi
anđel mu čuvar!

A zemaljskom putu na svome
kada klone umoren ti sinak,
prvi daj mu za grobom počinak
krilu na tvome!

Petar Preradović.

107. Domovini.

O vdova tožna, zapuščena,
ti mati toliko sirot,
s krvjo solzami napojena,
ki bol poznaš le, nič dobrot,
Oj mati vdanega ti sina,
oj zlata mati — domovina!
Ti krasna si, krasnejše ni,
kar jih obseva zarja dneva;
krepostna si, vsa vredna ti,
da krona venča te kraljeva.
A trnjev le tvoj venec je,
in rod tvoj rod - mučenec je;
sovražni svet te le prezira,

prezira te in te zatira!
Kdaj to gorje pač mine ti?
Kdaj se oko ti vjasni kalno?
Kdaj slečeš to obleko žalno,
kdaj solnce zlato sine ti?
O, da z močjo in srečo, slavo,
ne s krono trnjevo, nebo
ovilo bi ti sveto glavo, —
kako bi jaz ti pel glasno!
A ker nihče ne šteje te,
ker ves te svet tepta z nogami,
jaz ljubim tem srčneje te,
jaz ljubim tem zvesteje te,
a ljubim te — s solzami!
Oj mati moja domovina,
ljubezen moja ti edina,
ti moja skrb in bolečina,
Bog, čuvaj dobrotljivi te,
Bog živi te, Bog živi te!

Simon Gregorčič.

le, samo; vdani, odan, vjeran; gorje, jad; kalen, mutan; nihče, nitko; teptati, gaziti; zvest, vjeran.

108. Radniku.

Amo ruku, junače, pruži žuljnu,
amo ruku, nabore da ti mučne
pjesnikova drtava usna, druže,
štujući ljubne!

Izjav suda, kojim nas nebo kivno
za grijeh prvi u raju prvom prokle,
na tim tvojim brazdama hrapavijem
štujući čitam.

Vječne patnje, s kojima rod je ljudski
boj vojevo, veslajuć teško cilju,
ko u pravijek povijest sklesa spomen
Tebi u čelo.

Iz sredine ljudskoga roda jadna
ti se dižeš, granitno kao deblo,
put nebesa — — guste mu šapću grane
vječitom uhu:

ljudskih jada bezbrojni, dugi psalam;
ljudskog žića krvavih priča klupko;

ljudskog bola, uzdahe, kano oluj
svemir što pune!

Strmiš takav, gvozdenu dižuć mišku
spram nebesa, jedini krvi smrtne
komu patri čelo da kruni svoje
pobjednim znakom.

Kada ne bi alem i žuto zlato
izmet bili napora samo tvoga,
nevrijedan očica onih malih
dječice drage,

koju bábo uzgaja, kazujući
žuljnu desnu, ručicam kad mu glade
mišku tvrdu, njihov dok anđeo šapće:
moli i radi!

Pregni samo! Tvrde si protri dlane,
gordi mužu, u čijem srcu zbori
Isus Hristos: Sinovi da smo ravni
jednoga oca!

Dok nas gole samrtna rađa majka,
jednim prahom bosa dok noga kleca,
kud i carska zlatna se kola vrte,
— rabota tvoja!

Ispod sunca, koje je isto svima,
dok jednako teško se rastajemo,
istom crvu gojeći mukom tijelo —
gdje ti je plemstvo?

Ah — u duši! Predsude ruši dušom!
— Vijek grmi, prosvjeta pravo budi.
Ljudstvo hoće polugu: — tu je gvožđe
jače od žezla!

Pa kad onda prođe uz čovjeka čovjek
svijestan, miran, slobodan — ne grbeći
ispred tašta ništa gotovana
pleći poštene,

I Bog će se sa neba nasmiješit,
zajamačno prvi put, otkad gleda,
gdje za djelo, što ga je u šest dana
stvorio lako,

ti si mučne trebao duge vijeke,
rasklimane točkove da mu središ
ne lebdeći lagano povrh voda,
— ljubeći zemlju!

Amo, amo, junače, pruži ruku,
na njoj da ti nabore one tvrde
sve, što raste — gospodsko ili derno —
štujući ljubne,

ko pobožnik svete kad moći ljubi,
što ga griju — želju mu žarku bude:
biti svecem, — pruži mu neka bude,
krsti mu dušu!

Mukom svojom krsti ga. Svi će onda
mirno jesti edensku voćku slatku,
izim onih, koji ovako nisu
kršteni bili!

Silvije Strahimir Kranjčević.

109. Cvrčak.

I cvrči, cvrči cvrčak na čvoru crne smrče
svoj trohej zaglušljivi, svoj zvučni, teški jamb . . .
Podne je . . . Kao voda tišinom razlijeva se
sunčani ditiramb.

I pjeva: »Ja sam danas ispio sunce plamno,
i žilice su moje nabrekle ko potoci.
U utrobi se mojoj ljuljuška more tamno.
Na leđima mi šuma, što nagli trznu srh.
Dvije stijene, dva obronka postaše moji boci,
A glava — gorski vrh.«

I cvrči, cvrči cvrčak na čvoru crne smrče,
dok sunce s neba lije na zemlju žar i plam:
»Zemniče, ja sam himna, što bruji za oltarom
dok šuti gordi hram.
. . . Izađi! Što se kriješ pod krošnjom, u rupama?
Na kamu puž se sunča, na travi grije crv,
rominja s vedra neba ko kiša od iskara
sunčana sveta krv.
. . . Izađi, ti, koj' niknu iz zuba ljutog zmaja,
da budeš grm, što gori, luk napet, plamen mač,
al' raznježi ti dušu milinje cvjetnog maja,
al' omekša ti srce jesenjih voda plač.

. . . Zaprznio te mrak,
po zemlji sipaš žuč,
a tebe zemlja rodi, da budeš lavić jak,
da nosiš u njedrima radosti zlatni ključ.

. . . Ja gutam žar sunčani
i osjećam u sebi, gdje struje šumne rijeke,
šumore zelen-luzi svjetlošću obasjani,
klokoće vrelo, more pjeni se i krkoči,
modri se grožđe i zri bobolja sure smreke,
niz bor se smola toči.
. . . Zemniče, ja sam pjan.
Oh, sunca, sunca, sunca!
Još led mi noge trni,
pred oč'ma još se crni
odurni zimski san.«
I cvrči bez prekida i šiba teškim ritmom
goleti ugrijane, lug mrtvi, sparni zrak.
Trepeće oštra pjesma ko vjetra na krilima
dugačak svilen trak.
I pjeva: »Slava zemlji i suncu i talasu!
Dajte mi kaplju rose na kori jasenovoj,
i kaplju žuta soka na bobi na smrekovoj,
al' velju snagu novu podajte mome glasu.

. . . Sunčeve žice idu od neba pa do zemlje,
napete kao strune. Ogromna harfa sja.
Mnogo je ruku dira . . . Nebesa zabrujiše,
i sluša zemlja sva.
Mir je na vodi, muk je u docu i luzima,
al' čujem, velje srce gdje kuca sred dubine:
bojiš se, zemljo, majko, da onim pod prstima
ne zamre pjev sunčani, žica se ne prekine.

. . . Zemniče, čuješ poj?
Šumi ko srebrn-more,
zuji go pčelâ roj.
I pjeva: »Svijet je lijep, a život darak s neba,
al' žeđa nek ti bude velika, ljuta glad;
pa gutaj vatru moju i siši mlijeko moje;
i bit ćeš sveđer mlad.

. . . Oh, sunca, sunca, sunca!
I vonja sa doline
i vjetra sa vrhunca!

. . . Zemniče, ja sam pjan.
Gle, iza žbuna viri,
pomamnu pjesmu sviri
na fruli nagi Pan.«

I cvrči cvrčak na čvoru crne smrče
svoj trohej zaglušljivi, svoj zvučni, teški jamb.
Podne je . . . kao voda tišinom razlijeva se
sunčani ditiramb.

Vladimir Nazor.

V. Elegija.

110. Pjesma Dùbrôvniku.

Vihar bije morem o klisure,
more pjenom od klisurâ skače,
brodovi se sà pučinê žure,
da što prije koju luku skvače,
nabreknule neba grudi cure
silnim daždem sve jače i jače,
a tmine se svud okolo druže
bijeli danak sumračinom ruže.

Nesmiljeno nebo gromom samo
gole zemlje vaju se odziva,
žarke strijele lete amo, tamo
ko mahnite silom ognja živa.
Putnik stane, ne zna kuda, kamo,
i krsti se i oči si skriva,
i moli se Bogu velikome,
koga gleda tu u gnjèvu svome.

Ali eto drugi vjetar krene
sa protivne òd sjevera strane.
S neba tmurna padaju koprene,
dažd prestane, milo sunce grane.
»Gdje s', putniče? Nek ti kažu zjene,
pogledajder k moru niz te strane!«
On pogleda, upozna i viče:
Zdravo, zdravo, mili Dubrovniče!

Zdravo da si, slavni slavski grade!
Duh moj trepti sad po tvome licu,
objèručkê grli tvoje zgrade
i na licu lije ti suzicu.
Tvoja vila, s kojom se poznade,
prijatno mu podaje ručicu
te ga vodi i tanko mu kaže,
što i kako, a on pjesmu slâžê.

Oj moj grade slavni i premili!
Dvaput sam te samo pohòdio,

ali stoput srce mi rascvili
uspomenom tvoj udes nemio.
Rim, Atina, što su svojim bili,
to si negda i ti nama bio:
jesi l' sad još nä pô ono barem?
Reć' ne mogu, jer si suzu tarem.

Ti si knjiga čovječjeg udesa
preda mnome širom otvorena.
»Stalne sreće ne trpê nebèsa«
to ja čitam iz svakog kamena
razvaljenih tvojijeh uresa,
tužno čitam, ali istog trena
i veselo kličem: U tih hridih
bar se našoj trag prošasti vidi!

Jer je naša prošast bez obraza
jednòlična pùstara velika:
u njoj nigdje sačuvanih staza
našem svijetu, nigdje spomenika;
ti jedini — zelena oaza —
u pustoši toj si naša dika,
ter na tebi jedinom počine
trudni putnik, koji onud gine.

Ti si b i o, to nam povijest piše,
d a si bio, tužno uviđamo:
tko te gleda, za tobom u z d i š e,
tko te traži, obraća se t a m o,
gdje si b i o, što sad n i j e s i više.
Što si b i o, t o si sad nam samo.
Bio s' čestit, mogućan i slavan,
sad pokojnik samo obožavan.

Bio s' čestit ispod svoje glave,
zemlje sretnik, a ljubimac Boga;
trista plavi stijege tvoje slave
i bogatstva razvijahu tvoga,
da mletački nenávidno lave
gledaše te kroz stoljeća mnoga,
i ne mogav silom htje nà vârku
podlòžit te stoput svomu Marku.

U dvorih si udomljivo vile,
slavske vile, sirote prognane;
one bi ti kuće polazile
i na pragu sred djècê sazvane

miloj djeci pjesme izvodile,
a međ djecom duše izabrane
planule bi i ùz gusle vrle
sačinjale pjesme neumrle.

Kad pòd sûncem tako jasne sreće
ti cvjetaše u najljepšem cvijetu,
kad iz tvoga perivoja veće
duh mirisa treptaše po svijetu:
tada potres sve najednoć cvijeće
s tebe strese — ah! na vječnu štetu:
ojadi se dò korijena tada,
a cvjetao poslije malo kada.

Preporađaj djecu izrođenu,
pod krila je primi slavskog duha
te joj ogrij krvcu oleđenu,
zavikni joj nà obadvâ uha:
da je vrijeme slavskom sad vremenu,
da Slavjani bez slavjanskog kruha
gladan uvijek siròmah će biti —
tuđi hljebac malo kog nasiti!

Kad ti djeca budu Slavjanići,
kada Giorgi, Gondola i drugi
opet budu Đorđić, Gundulići,
tad i tvojoj kraj će prispjet tugi;
tmine će se iznad tebe dići,
i vidjet ćeš u slavljanskoj dugi
naviješteno nove sreće doba —
bez Slavjanstva ne usta iz gròba!

Petar Preradović.

111. Strunam.

Strune, milo se glasite,
milo, pesmica, žalúj!
Srca bolečine skrite
trdosrčni oznanúj:

Kak bledi mi moje lice,
kak umira luč oči,
kak tekó iz njih solzice,
ki ljubezen jih rodí;

od željá kakó zdihúje,
po nji hrepeni srcé,
kak mu je vesélje tuje,
kak od sreče nič ne ve;

Kak s sebój me vedno vleče,
koder hodi, njen obráz,
kak obličje nje cvetéče
v srcu nosim vsaki čas;

in kak ve, ki bi nje hvalo
rade pele zanapréj,
ak' se ne usmili kmalo,
mor'te vtihnit vekomaj.

Te in take ve nosite
tožbe, strune, tje do nje;
ako mor'te, omečite
neusmiljeno srcé.

Francé Prešeren.

trdosrčni, tvrdosrčnoj (dat.); bolečina, bol; po nji, za njom; hrepeneti, čeznuti za čim; ve, zna; vedno uvijek; vleči, vući; kmalo, naskoro; vekomaj, zavijeke; ve, vi; omečite, omekšajte.

112. U smrt Jana Kollára.

S obzora minu Danica, zvijezda slavenskog dana,
Kollárov života list prevrnu nemila smrt!
Žalosna vijest ta tutnjavom groma ori se, trese
lancem uzajamnosti poduž i poprijeko svih
krajeva srca slavenska; bijele vile u crno
ruho zavijaju se, gorkijeh suzica lît
svojijem svaka potokom lijeva; Slavija majka
raspušta kosu na tle, mjestance zasjenja njom,
gdjeno se struni s slavenske lipe najljepši cvijetak;
pjesnici jadikovke svud poprimlju gusle, na njih
izvode samo smućenih žica cviljenje gorko
ne mogav svišit im spjev okrutnu srdaca bol.
Ptice slavulji svijaju tužno glave pod krila,
lišeni odziva svog borave žalosti san.
Koprena tuge zastire nebo slavensko svuda,
ispod nje tuguje sve, o kamen udesa sve
obija misli: jedino smrt se raduje strašna:
život bo veći od nje ne stiže silniji bit! —
Kollaru slavni! S gomile groba tvojega spušta
poglede slavenski duh, uviđa najbolje s nje,
s vidjeka tuge, koliki prostor, kolika svijeta
pučina bijaše to, kuda se razgrnu žar
»Slavine kćeri« s ognjišta žarkog, kuda sve sjeknu
plamen uzajamnosti, kojima užiže sad
tuga i žalost mašale[1] svoje; Kollaru slavni,
sveslavski bio si sin, sveslavski krije te grob.
Okolo njega združuje ljubav široke tvoje
domovine vaskolik svijet, istok i sjever i jug.
K zapadu tvome hrli i plače vap'jući zalud
jutarce tvoje i dan. Plačite, Slavjani svi!
Lijevajte suze zemljici slavskoj, braćo, u njedra,
neka se nakvasi njim', neka joj uzbude sok!...

Petar Preradović.

[1] mašala, zublja, baklja, luč.

113. Елегија.

Хладна је јесен, и суморно вече
над пустим пољем разастире мрак;
а студен ветар са увелим лишћем
таласа сече магловити зрак.

И нигде зрака од живота нема,
пролетни давно изумро је крас;
Кишица сипи... а из села малог...
вечерњег звона разлеже се глас...

И страхом срце у час се притаји
гледајући мутно на јесењи дан —
Ах, шта су снови и бескрајне жеље,
Кад живот пада као тихи сан...

Војислав Ј. Илић.

VI. Lirske forme.

Sonet, gazela, glosa.

114. Knezu P. Petroviću Njegošu.

(Umro 31. listopada 1851.)

Crne Gore s visokog vidika
grob ti sijeva na sve četir' strane
i, ti buduć svega roda dika,
roda sve mu klanjaju se grane.

Crnogorskog iz svog sokolika
ti se diže nad care i bane
sjajnim umom duha uzornika,
blagom ćudi duše izabrane.

Kao čovjek, ko vladar i pjesnik
rodu svome bio si nèbesnîk,
ime sja ti u nebesa krijesu,

a u rodu na vječna vremena
svježa će ti ostat uspomena
i svjež »gorski vijenac« ti na lijesu.

Petar Preradović.

115. Memento mori.

Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odprta noč in dan so groba vrata,
al dneva ne pove nobena prat'ka.

Pred smrtjo ne obvar'je koža gladka,
od nje nas ne odkup'jo kupi zláta,
ne odpodi od nas življenja tata
veselja hrup, ne pevcev pesem sladka.

Naj zmisli, kdor slepoto ljubi svéta
in od veselja do veselja leta,
da smrtna žetev vsak dan bolj dozóri.

Znabiti, da kdor zdaj vesel prepeva,
v mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva
molčé trobental bo: »Memento mori!«

Francé Prešeren.

k a j, vrlo mnogo; p r a t i k a, kalendar; o b v a r o v a t i, očuvati, zaštititi; o d p o d i t i, otjerati; z n a b i t i, može biti; p r t, velo rubac.

116. Maćuhica.

Crna kao ponoć, zlatna kao dan
maćuhica ćuti ispod rosne vaze,
u kadifi bajne boje joj se maze.
Misliš: usred jave procvjetao san!

Zato je i zovu nježno »noć-i-dan«
naše gospođice, kada preko staze
starog parka ljetne sjene sjetno gaze
ispod vedrog neba, modrog kao dan.

Kao samrt tamna, kao život sjajna
maćuhica cvate, ali ne miriše —
ko ni njezin susjed, kicoš tulipan.

No u hladnoj nevi čudan život diše,
zagonetan, dubok, čaroban ko san,
a kroz baršun drhti jedne duše tajna.

A. G. Matoš.

117. Pamet i srce.

»Na prijestolju ja sjedim u glavi,
ti u prsih niže mene doli,
pokori se dakle te ostavi
vječni nemir, s kog me mozak boli.«

Tako pamet srdašcu upravi
nemirnomu svoj ukor oholi.
»I more je« — srdašce nastavi —
»svuda niže neg' bregovi goli:

jesu l' zato još ikad bregovi
zapovjedit mogli, da ne bije
more više njima u podnožje?

Tvoju visost Bog ti blagoslovi,
a ne diraj u pravo ničije,
iz mog žara ti si svijetlo Božje!«

Petar Preradović.

118. Gazela.

Ždral putuje k toplom jugu — u jesèni,
a meni je put sjevera — u jeseni.
Pastijer čuva po planini krotka stada
pa se pojuć vraća kući — u jeseni.
Vrtlar kupi plod svog znoja, zlatne breskve
i jȁbûkâ rumen-voće — u jeseni.
Što se ljeti trudio mnogo oko njega,
vinogradnik bere grožđe — u jeseni.
Tako svatko kupi, bere i uživa
u veselju plod svojih muka — u jeseni.
A šta, Stanko, plod je briga, muka tvojih?
Gorko voće, bol i suze — u jeseni.

Stanko Vraz.

119. Glosa.

Mir, samoća, narav tiha
tu mi srcu divno godi,
tu me miso k tebi vodi,
mir, samoća, narav tiha.

Zvijezde nebom sjaju milo,
talasak mi lađu njiha:
sam na moru, oko mene
m i r, s a m o ć a, n a r a v t i h a.

Razmotat ću bijelo jedro
pa mi, lađo, brodi

tom tišinom . . . tu je bajno,
t u m i s r c u d i v n o g o d i.

Nema ovdje zlobe, himbe,
štono srcu, duši škodi,
tu me majko, mrtva majko,
t u m e m i s o k t e b i v o d i.

Tu ja slušam, gdje mi pričaš,
dok mi talas lađu njiha:
kako li ti mrtvoj prija
m i r, s a m o ć a, n a r a v t i h a.

Rikard Katalinić-Jeretov.

C. DRAMATSKO PJESNIŠTVO.

120. Iz „Kraljevića Marka“: Banska pećina.

Na desnoj strani stoje tri velika lagva; uz lagve leži u željeznoj škrinji jedan mrtvac; poblizu njega sjedi kod kamenog stola jedan drugi mrtvac, na ruke naslonjenom glavom, gledajući u jednu pred sobom otvorenu knjigu. Pećina je dupke napunjena svijetom. Stevan stoji blizu stola. Sve u najvećem nadanju gleda na Stevana.

S t e v a n *izvadivši bilje iz njedara:*

Evo bilja, evo tajnog ključa,
pod kojega zatvorom počiva
naših starih sačuvano blago.
Ljudska mudrost dosad ne dokuči
ovo bilje na zemljici naći,
jer se rijetko na zemlji nalazi.
Viša sila meni ga podijeli
blagom voljom, da s njime usrećim
svoju braju osiromašenu.
Bit ć'te sretni, moja mila braćo,
ako samo upotrebit dobro
znadbudete naših pređih blago!

Takne prvu bravu biljem; brava krakne, a dnu od lagva iskoči. Narod pohiti odmah i izvuče plug.

P u k *začuđeno:*

Plug! Plug! Plug!

Stevan takne drugu bravu. Izvadi motiku.

P u k *nezadovoljno, prezirno:*

Motika! Motika! Motika!

Stevan takne treću bravu. Izvadi lopatu.

P u k *kao prije:*

Lopata! Lopata! Lopata!

Svud okolo nezadovoljno šaptanje. Ćiro se odsmuca potajno.

S t e v a n :

Iz vašijeh promijenjenih lica
eto vidim, da vas iznevjeri

slatka nada o željenom blagu!
Vi čekaste na hiljade zlata,
vi misliste plivati po njemu
kao ribe po širokom moru.
A eto vam mjesto njega plug se
i motika i lopata kaže
kao predih sačuvano blago.
Moji ljudi, moja mila braćo!
O primite u naručje dušu
i recite pravo i iskreno:
nije l' ovo jedino oruđe
k pravoj sreći ovdje na zemljici?
Šta će više zdravoj ruci vašoj,
neg' da živo zemlje se latite,
dobre zemlje, naše stare majke?
Sve zemaljsko leži u zemlji blago,
a ona ga s svakim rado dijeli,
tko u radnji ljubav joj kazuje,
tko oko nje brižno, umiljato
svaki dan po koji časak šuška. —
Tko nad plugom svoje čelo klanja,
taj s' nauči umjernost i čednost
i ne traži ništ' više od neba,
nego samo što mu na dan treba;
živi mirno, zadovoljnom dušom,
nema želja, ne poznajuć ništa,
što bi moglo umnožit mu sreću.
Ne hleptite toliko za novcem,
to je otrov ljudskoga plemena!
Otkad novac u svijetu zazveknu,
odzvoni i pravoj sreći sat.
Zadovoljstvo ode s ovog svijeta
a sto tuga u njem se naseli.
Srebro i zlato zablliješti čovjeka,
čovjek plane nepoznatim strastma:
nema mira pod domaćim krovom,
preko moora brodi u tuđinu,
zaboravi rod i domovinu,
stenje, leti, traži, vara, guli,
a kad kući najposlije se vrati
i prebroji stečeni dobitak,
vidi ipak, da mu dosta nije,
zato opet brižnije neg prije
on pohiti novom, tajnom stazom,
koja, drugim jošte nepoznata,
obećaje njemu sila zlata.
Licemjerno spred ljudi se smuca,
podmićuje lažljive ortake,
vjeru lomi, izdajstvom se služi,

trži krvlju svojom i svojijeh,
dok ne dođe do željenog cilja.
A kad tamo, ipak još uzdiše:
Mogao bih imat jošte više!
Eto, tako, vidite u tome
svijetu tobož izobraženome
i sve druge pohlepe i strasti
svako sredstvo i najsramotnije
potrebljuju k postignuću svrhe.
Ne gledajte na taj svijet opaki,
on se može u vas ugledati,
njemu treba svega, čim obilno
blaga narav vas je nadarila.
Nek izvanjska last vas ne zablliješti,
kojom sreća tog svijeta se sjaje
kao more suncem rasvijetljeno;
strašna j' u njoj plima i oseka,
dočim sreća poljodjelnog žića
ko potočić izvire i teče
isto ranom kao i večerom!
Na temelju tog blaženog žića,
tog jedinog srećnog na svijetu,
ne primajte tuđe zlo u sebe,
vlastitog se poprimite dobra,
prionite k vašim običajim,
koji vaše domaće kreposti,
kao pepeo vatru, sačuvaše;
k vašoj nošnji prostoj ali krasnoj,
ispod koje srca silno biju,
i k jeziku vašem junačkome,
u kom pjesme oko vas se ore
uspomenom davnijih vjekova.
Uzdignite sve, štogod je vaše,
na vidjelo širokomu svijetu,
da se vidi, da ste i vi narod,
koj' po svome vlastitom značaju
k osobitom savršenstvu teži!
Stavite se jedan do drugoga,
sjedinjenim govorite glasom,
tada će se čuti vaše ime
i svijet će vas nazivati njime.
Oj budite složni među sobom!
Popustite svak' od svoje strane,
primite se svestranog jedinstva!
Ljubite se, braćo jednokrvna!
Podlož'te se svi tomu zakonu,
koji s neba siđe na zemljicu
ter ju grli, da se ne raspadne!

Ne ustajte bratac protiv bratu,
ne budite sredstvo tuđem zlatu!
Ta dost' nam je već kukala majka,
videć djecu svoju gdje se kolju,
dost' je suza na Kosovu polju,
dosti rđe na vašem oružju,
o budite, što još niste bili:
jedan narod sâm po sebi čili!
Pa će biti, što je negda bilo,
ustati će Kraljeviću Marko!

Petar Preradović.

121. Iz »Julija Cezara«.

III. čin, 2. prizor.

Rim. Forum.

Prvi građanin:

Taj Cezar bješe tiranin.

Treći građanin:

Bez sumnje.
i sretni smo, što od njega se Rim
sad izbavio.

Drugi građanin:

Mir! Da čujemo,
Što može reći Antonije.

Antonije:

Dični
vi Rimljani —

Građani:

Ej, mir! Da čujemo ga!

Antonije:

Zëmljâci, druzi Rimljani, sad čujte,
sahraniti sam došo Cezara,
ne slaviti. Zlo, što ga ljudi čine,
živi i poslije njih, a dobro je
sa kostima im često pokopano.
I Cezaru nek bude tako. Dični
Brut veli: Cezar bješe vlastoljubiv —
pa ako bješe, to je težak grijeh,
i Cezar ga je teško platio.

Tu, s dopuštenjem Brutovim i drugih —
jer Brut je, znajte častan, pošten čovjek
i svi su oni časni i pošteni —
na Cezarovu hoću pogrebu
govorit. On mi bješe prijatelj
i vjeran, čestit prema meni. Ali
Brut veli, da je bio vlastoljubiv,
a Brut je, znajte, častan, pošten čovjek.
U Rim je mnoge sužnje doveo,
što otkupom su blago državno
umnožili. Je l' tim vlastoljublje
pokazao Cezar? Kad je kukala
sirotinja, on vam je plakao.
Svi vidjeli ste na Lupèrkâlije,
gdje triput krunu kraljevsku mu nudih,
a on je triput odbi. Zar se to
vlastoljubljem nazivat može? Ipak
Brut veli, da je vlastoljubiv bio,
a on je častan čovjek odista.
Ne govorim, da Bruta pobijem,
već ovdje sam, da kažem, tek, što znam.
Vi svi ga jednom ljubljaste — i ne
bez razloga, pa koji razlog vam
sad ne da njega oplakivati?
O razbore, ti ode glupoj stoci,
a ljudi su izgubili svoj razum.
Pritrpite se, moje srce je
u lijesu ovdje s Cezarom, pa treba
da šutim, dok se k meni povrati.

Prvi građanin:

U njegovim imade riječima,
ja držim, mnogo razloga.

Drugi građanin:

Da, ako
stvar pravo promisliš, to Cezaru su
krivicu silnu nanijeli.

Treći građanin:

Zar ne?
I ja se bojim, gospodo, da göri
na njegovo još mjesto ne dođe.

Četvrti građanin:

On nije htio krunu primiti —
e — onda nije vlastoljubiv bio!

P r v i g r a đ a n i n :
Ako je tako, to će netko skupo
da plati.

D r u g i g r a đ a n i n :
O, siromah! Oči su mu
crvène sve od plača kao vatra.

T r e ć i g r a đ a n i n :
U Rimu nema plemenitijeg
od Antonija čovjeka.

Č e t v r t i g r a đ a n i n :
Gle, opet
započinje govoriti. Pazite!

A n t o n i j e :
Još jučer svem bi svijetu prkosio
glas Cezarov, a sada leži tu
i nikog nema tako ubogog,
da ne pokloni se pred njim. Gospodo,
o kad bih htio srca vam raspalit
na bijes i bunu, krivo ja bih Brutu
učinio i krivo Kasiju,
Što — svi vi znate — časni jesu ljudi.
Ja ne ću njima krivicu da činim —
učinit volim krivo mrtvome,
učinit krivo sebi i vama
no krivo činit tako časnim ljudma.
Al' s Cezarovim tu je pečatom
pergàmenat, što kod njega sam našo
u pohrani. To oporuka mu je.
Da narod čuje taj testàmenat,
— oprostite mi, ne mislim ga čitat —
pošli bi rane mrtvom Cezaru
cjelivat i kvasili bi rupce
u posvećenoj krvi njegovoj
i jedan vlas mu iskali za spomen
te umiruć bi njega spominjali
u oporuci, predajuć ga kao
skupocjen zapis svojemu potomstvu.

Č e t v r t i g r a đ a n i n :
Mark Antonije, oporuku mi
želimo čuti. Čitajte nam nju.

G r a đ a n i :
Da, oporuku, oporuku! Cezarov
testàmenat želimo čuti mi.

A n t o n i j e :
Ej, strpite se, mili prijatelji,
ja ne smijem je čitat. Nije zgodno,
da znate, kako ljubio vas Cezar.
Vi niste drvo, niste kamenje,
već ljudi ste — i zato, jer ste ljudi,
testamenat da njegov čujete,
pobjesnili bi i rasplamtjeli se.
Vi ne znate, da baštinici ste mu —
i to je dobro, jer da znate to,
o, što bi se iz toga rodilo!

Č e t v r t i g r a đ a n i n :
Pročitajte nam oporuku. Mi je
želimo čuti, Antonije. Treba
da čitate nam Cezarovu volju.

A n t o n i j e :
Ej, hoćete li biti strpljivi?
I hoćete li časak čekati?
Natrčah što vam rekoh prerano
i strah me je, da činim krivo onim
poštenim ljudma, što su bodežima
izbòli Cezara — da, toga strah me.

Č e t v r t i g r a đ a n i n :
Izdajnici su bili — ti pošteni ljudi!

G r a đ a n i :
Oporuku! Testamenat!

D r u g i g r a đ a n i n :
Bili su nitkovi, ubice! Oporuku! Čitajte oporuku!

A n t o n i j e :
Primorati me dakle hoćete
da oporuku čitam? Stan'te dakle
u okrug oko Cezarova tijela
i ja ću vam pokazat onog, što je
načinio testamenat. — Da siđem?
Da l' hoćete mi to dopustiti?

G r a đ a n i :
Dođite dolje.

D r u g i g r a đ a n i n :
Siđite.

T r e ć i g r a đ a n i n :
Dopušteno vam je.
(Antonije siđe)

Četvrti građanin:

U okrug! Stan'te u krûg!

Prvi građanin:

Dalje od lijesa! Dalje od tijela.

Drugi građanin:

Mjesta za Antonija! Za dičnog Antonija!

Antonije:

Podalje stan'te, ne gurajte se
na mene tako.

Građani:

Natrag! Mjesta! Natrag!

Antonije:

O, ako u vas ima súzâ, onda
priredite ih, da ih prolijete.
Svi znate ovaj plašt. Opominjem se,
kad prvi put ogrnuo ga Cezar.
U neko ljetno veče to je bilo
u njegovu čadòru — onaj dan
kad Nervljane je svlado. Gledajte,
tu vam je prodr'o bodež Kasijev.
O pogledajte, kako zlobni Kaska
rascijepio ga. Ovdje ga je probo
Brut predragi, pa kad je istrgo
svoj kleti čelik, pogledajte, kako
za njime jurnu Cezarova krv,
baš ko na vrata da je ìstrčâla,
da uvjeri se, je li tako ljuto
Brut zakuco il' nije. Jer vi znate,
da Brut je bio anđel Cezaru.
Vi znate, bozi, kako vruće njega
ljûbljâše Cezar. Taj je udarac
od sviju bio najokrutniji,
jer kada Bruta vidje dični Cezar,
gdje udara ga, nezahvalnost, ljuća
od izdajničkog mača, sasvim ga je
oborila, i onda mu je puklo
veliko srce, pa je plaštem lice
zaklonio i pao velji Cezar
na podnožju Pompejeva baš kipa,
sa kojega je rujna krvca tekla
bez prestanka. Al' kakav pad to bješe!
O građani — i jâ sam onda pao
i vi i svi, a izdaja je kriva
nad nama svojim mačem mahala.

Vi plačete, sad i jà osjećam,
da sažaljenje vas je obuzelo.
Svéte su kaplje to. Što, blâgê dûše,
vi plačete, kad samo vidite
to izranjeno njegovo odijelo?
Al' pogledajte amo — tu je sâm on,
što izdajnici izmrcvariše ga.

Prvi građanin:

O bolnoga li prizora!

Drugi građanin:

O plemeniti Cezare!

Treći građanin:

O tužni dane!

Četvrti građanin:

O izdajnici! Nitkovi!

Prvi građanin:

O, krvavog li pogleda!

Drugi građanin:

Osvetiti se hoćemo!

Građani:

Osveta — naprijed — potražimo ih — pali — žezi — mori, ubijaj — nijedan izdajnik neka ne ostane živ!

Antonije:

Stanite, građani!

Prvi građanin:

Mir! Čujte plemenitog Antonija.

Drugi građanin:

Slušat ćemo ga, ići ćemo za njim, umrijet ćemo s njim.

Antonije:

O mili, dragi druzi, ja vas ne ću
da potičem na tako nenadanu
i bijesnu bunu. Oni, koji to
učiniše, pošteni su i časni.
Ja ne znam, jao, kakve lične žalbe
imadu, koje nagnaše ih na to,
al' časni su i mudri, pa će vam
bez sumnje reći svoje razloge.
Ne dođoh, dragi, srca vam zaludit,
govornik nisam kao Brut, već, kako
svi znate, čovjek prost, jednòstâvan,
što ljubi svoga prijatelja. Sve

to dobro znadu oni, što su mi
dopustili o njemu javno zborit. —
Jer nemam duha niti bujnih riječi,
ni dostojanstva, niti držanja
ni snage govora ni rječitosti,
da ljudsku krv podbòdêm. Iskren sam
i velim vam, što sami znate. Rane
pokazujem vam dragog Cezara,
ta jadna, nijema usta, pa ih zovem
da za me zbore. Al' da sam ja Brut
a Brut Mark Antonije, bio bi
tu Antonije, što bi srca vam
raspirio i jezik stavio
u svaku ranu Cezaru, da dignu
na ustanak i rimsko kamenje.

Građani:
Da, ustanak mi hoćemo!

Prvi građanin:
I Brutu
zapalit ćemo kuću.

Treći građanin:
Naprijed dakle,
da potražimo izdajnike!

Antonije:
Čujte,
još čujte, što vam velim, građani.

Građani:
Mir, čujmo Antonija — dičnoga
Mark Antonija.

Antonije:
Druzi, vi ste pošli
da učinite — ne znate ni sami
što. Čim je Cezar tako vašu ljubav
zaslužio? Ah, vi to ne znate,
pa treba da vam kažem. Oporuku
zaboraviste, koju vam spomenuh.

Građani:
Gle, zbilja — oporuku! Stanimo
te oporuku čujmo.

Antonije:
Evo tu je,
pod Cezarovim pečatom. On daje
po sedamdeset i pet drahmi svakom
pojedinome rimskom građaninu.

Drugi građanin:
O dični Cezare! — Osvetit ćemo
smrt njegovu.

Treći građanin:
O divni Cezare!

Antonije:
Ustrpljivo me slušajte

Građani:
Hej, mir!

Antonije:
Još osim toga ostavio vam je
sve perivoje svoje, ljetnikovce
i mlade bašče s ovu stranu Tibra.
Za sva vremena ostavio ih je
vam i vašim baštinicima
za nasladu, da šećete se tamo
i zabavljate. To je bio Cezar!
I kad će još jedan takav doći?

Prvi građanin:
O nikad, nikad. — Hajdmo naprijed, naprijed!
Sažeći ćemo tijelo njegovo
na svetom tlu, a ugarcima ćemo
zapalit kuće izdajničke. Tijelo
pones'te.

Drugi građanin:
Vatru amo!

Treći građanin:
Klupe lomite!

Četvrti građanin:
Lomite stolce, prozore, sve, sve!

(Odu građani s mrtvim tijelom.)

William Shakespeare; preveo Milan Bogdanović.

122. Iz „Karla Dračkoga".

V. čin, 4. prizor.

KARLO DRAČKI *(vraća se s Marijom, sav u bojnoj odori i kaciga mu na prevezanom čelu.)*

Ah! teško se dijeliti od tebe,
al' stići mi je, kud vijek uputih —

i bez tebe. Pregorjet moram, moram,
ja idem sam, *(tiho)* ja za n j o m idem.

J e l i s a v a

Stani!

Ne polazi ovako. Slušaj mene.
Na kámu tom si tražio počitka;
na nj sjedni opet: tu ću ti pokazat
za kratka domjenka početak drugi,
dugovječan, a željkovanje tvoje.

(sjednu na kameno sjedalo.)

Sa Sigmundom već vjenčanu razvjenčah,
što závjetovah se, održat hoću. —
Tu leži Lacković, da spasi tebe,
života svoga lišiti se htjede.
Još živi, al nadomaku već blizu
smrt bješe njemu. A još bliže o v o j !
Jest, umrijet htijaše za te, ali majka
podrža ju: nek životom svojim,
ne smrću, pokaže, da ljubi tebe.
A nju je ljubav uhvatila t v o j a.
Da l' još ju ljubiš? i koliko ljubiš
životom ćeš pokazati joj, je li? —
Je l'? ti ćeš živjet njoj? — Ti moraš; — Čuj me.

(Marija je pritrčala k Lackoviću, pridigla ga, te sad odlazi s njim uz stube, podupirući ga. Nijema im igra odaje, da idu po Hrvate.)

Sa Sigmundom već vjenčanu razvjenčah,
sad opet nju rad tebe, — da ju prezreš?
Sramotom ju pohulit takvom ne smiješ.
Pred podanicima joj, pred tuđinstvom
poružit ne ćeš Mariju toliko. —
Jadvigu, s Vilimom već Habsburgovcem
odavna vjenčanu, razvjenčah opet
rad Marije, rad tebe, da ju prezreš?
Gorjanskoga strmoglavih, napustih
na stotine već bojnu smrt rad tebe, —
da Mariju mi odbaciš? Ne, ne smiješ!
I Lacković rad tebe u smrt pođe,
rad tebe i Margita — *(pođe k crkvici).*

K a r l o D r a č k i

Za njom poći,

da, za njom poći je meni!

J e l i s a v a *(otvarajući vrata crkvice i pokazujući mu na odru Margitu)*

Za njom ne smiješ!
Rad tebe i Margita u smrt pođe,
da Marija za tebe poći može.
I poći mora! prezreti ju ne smiješ!

K a r l o D r a č k i *(približiv se odru)*

I njene ste ubijce! Moga trupla
ne bješe dosta vam? I nju ste smakli! —
Ha! zlotvori! i bodež joj ste do nje
položili — na porugu mi veću!
V a j, to je bodež n j e n ? U njenoj r u c i,
grčevito još stisnutoj od smrti.
Ne mogu ga izvinuti. Nebesa!
Na licu tom oj kakov mir je blagi!
Na usnicama kakov posmijeh trepti!
Na vjeđama je spokojna dragoća!
Margito! ti si umrla za mene.
Uravnila si put moj — njim ću poći.
Slobodu mi povratila — sad ćutim,
da ustah na slobodu: slobodan sam.

J e l i s a v a

Slobode nemaš više. Oslobodit
hoteći svijet, sam si posto silnik.
Najsvetije si rastrgao veze,
najmudrije si pogazio svjete,
odbacio rod svoj i vjerne druge:
slobodu si pobacio — sad rob si,
u mojoj vlasti si. Još dva su puta,
još samo dva pred tobom otvorena.
Sad biraj, kojim ćeš. Sa Sigmundom se,
sa nasljednikom kraljevstva i carstva,
sa saveznici, s dvorani, plemići,
i s podanici zamrazih rad tebe:
ti prijatelj mi budi sad! Rad tebe
i zaručnika otkinuh od kćeri:
sad ti joj budi muž! Zatravio si
vjekovitom ju ljubavi: sad ljubi!
To jedan put ti. Il' ćeš poći drugim?
Okružuju nas nebrojene vojske,
sve vojske m o j e : tud ti puta nema.
Dva puta su ti: k Mariji il' — k smrti.
Sad biraj, što hoćeš: ili nju il' — otrov.
(Vani se ori bitka.)
Čuj! — Izlaza ti nema. — Sve se bliže
bojnici moji primiču. Do zadnjeg
svi prijatelji poginut će tvoji.

A ja te nuđam kraljevstvom hrvatskim
i Marijom. Kraljevat Ugrom — ja ću.
Na posluh tebi nitko od njih nije,
a meni svi. — Čuj! — ne nadaj se više
Hrvatom tvojim — van kô truplom nijemim.
I trupla ti ne donose slobode.

Karlo Drački *(pokazujući Margitu)*

Već taj ju donio. — Iz tvoje ruke
da primim sad ko dar, što sam ne stekoh,
što ne isrvah sam? Pregnućem svojim
sve čovjek sam si osvaja, što ima:
što drugi dâ mu, nikad njeg'vo nije.
Posrnuh. Veli cilj moj u nedohvat
odmakao se meni. Da sad tapam
ko prosjak slijep za njim štapom onim,
koj' ti mi podaš, il' ma tko na svijetu?
Ne postah rob, kad prestah biti vođa!
Jest! slobodan sam još, i ostati ću;
slobode nitko ne ote mi, nitko
ne zarobi me, dok zarobit volju
i skršit ju ne premože. I sjajan
i dragostan da me još čeka život:
od tebe po djelu uživo bih ga,
i bio ništa. Što bi htjeli drugi,
što ti, Hrvati, — sve bih slušat moro
ko jeka glas. A Mariji ko ženi
ne hoćah biti tek muž, već svijet u svijetu!
Da budem sjen, koj' tuđe sunce baca?
Da budem prijestol, na kom sjedi vladar?
Da budem mač, koj' vadi, spravlja junak?
Da Mariji tek milostinja budem
u ruku joj od tebe utisnuta?
Da budem oblak, u kom trijes ne sjaje?
Ne! ne ću biti rob, kad vođ ne mogu!
Što vijeka još izvit mi, ko čovjek
izvijat ću ga. Bio i trenutak,
vjekovit je: jer u njem je zbijeno,
što čovjek jest i ima, — sve: sloboda!
Odabrati mi daješ. Ja sad biram.
Ne to, što ti zapovijedaš, ti hoćeš:
što hoću ja! — Ja hoću otrov. Daj ga.
Ja hoću smrt, i smrt je moja.

Jelisava

Umri!

Franjo Marković.

123. Iz „Hasanaginice".

I. čin, 8. prizor.

Hasan-aga, koji je teško ranjen čitavu jednu godinu izbivao od kuće, vraća se ozdravivši svojoj bijeloj kuli. Za teškoga bolovanja njegova nije ga ni jedamput pohodila ljuba Hasanaginica, jer joj je to branio muslimanski zakon. Teško je to snosio Hasanaga, pa utaborivši se nedaleko svojega dvora poručuje svojoj ženi — majci od petero djece — po svojemu slugi Husejinu, da ga, kada sutradan pane na noćište, ne čeka više u dvoru njegovu. Hasanaginica tužna i uvrijeđena s te poruke htjede da se sunovrati s najviše kule, ali je djeca spriječe u tome. Nato piše bratu svome begu Pintoroviću, da je odvede kući. Beg Pintorović dođe po sestru, i kad htjedoše već da odu, evo ti kući i Hasanage. Nastade svađa. Kad je Hasanaginica prebacila svojoj svekrvi, da je ona svemu kriva, jer ju je ocrnila kod Hasanage, ona ljutita htjede da je rukom udari, a na bega Pintorovića koji je jednom rukom htio da zaštiti sestru, a drugom da odgurne majku Hasanaginu Ummihanu, askeri trgnuše mačeve, da ga posijeku, a nato će

Hasanaga *(Ummihani):*
Smiri mi se, mati!

(askerima):
U kraj, momci, ne mašajte mača!
Tko je ovdje kuli gospodarom?! —
Ja ću kazat, što je i kako je!
Eto svijeta, eto ljudi redom:
svi nek čuju i svi neka sude!

(Hasanaginici):
Nije tebe oblagao niko,
nit bi za to iko otjero te.
Jest kadikad uzdahnula mati:
»Što to nema aginice tvoje,
da u nesnu tebe razgovori,
ne bi li ti ranam bolje bilo!«
U srcu sam i ja tad uzdan'o,
ali pred njom pokazivao nisam,
ni pred kime. Mirio sam majku:
»Nemoj mati! Gdje će ona doći
od dječice u goru zelenu?!
Ta, ne more . . . «

Ummihana:

Istina je živa!
Drugog više ne bilo divana.

Hasanaga:
Tako ja sam branio te, ljubo,
al u srcu nešto govorilo:

»Morda dođe tvoja aginica:
ili danas, kada noćca pane,
ili sutra, kad zorica svane.«
Prevrtah se po ležaju bolan.
Nisu rane pusta od handžara,
već su rane, što ih daju misli,
od kojih se zaspati ne može!
Ja od misli na tebe ne spavah...
Kako li sam poželio tebe!

(pristupi joj bliže i tiše):
Samo na čas, da ti oči vidim,
samo na čas, da te k sebi vinem!
Da si došla —

(primakne joj se sasvim blizu)
oh za onih noći,
kad na pustom ležaju sam ležo,
kad je šuma disala tišinom
— samo asker na straži se čuo! —
kad su zvijezde titrale u noći
onda sam te poželio, ljubo!
Za tobom sam bolan uzdisao,
da ćeš noćnim povjetarcem doći...

(odmakne se od nje otresito)
Al ne dođe — srca kamenoga!

H a s a n a g i n i c a *(prema Pintoroviću):*
Kamenoga! — Brate, što mi veli!

P i n t o r o v i ć *(pridrži Hasanaginicu):*
Zar je bio milovanja željan
kraj tolikih robinjica svojih!

H a s a n a g a *(nije čuo Pintorovića, već kao zamišljen prikučio se opet Hasanaginici):*
Da si čisto voljela me, ljubo,
ti bi čula uzdah moj s daljine
i po njem bi bila k meni došla!
Da si jednom — jednom da si došla!
Il' na putu da si sad susret
izišla mi... Na kapiju! — Ovdje!
Nisi htjela da mi dođeš, ljubo!
Ponosna si — kamena si srca!

H a s a n a g i n i c a :
Glasnika si imao po izbor,
pa da j' samo jedan došo...

H a s a n a g a *(odmakne se):*
Ne! ne!
Po sevdah se poslati ne može,
sam on dođe, kada hoće, ljubo!
Al' sevdaha više onog nema,
to je ono, što međ nama nije,
Da si samo ma i h t j e l a doći,
ja bih znao, ja bih osjetio,
ne bih čeko, a ne dočeko te!

H a s a n a g i n i c a :
O da ni ja ne dočeka tebe!
Baš ni tebe, ni habera tvoga:
»Ne čekaj me u bijelu dvoru,
ni u dvoru, ni u rodu mome!«
To li sam ti zaslužila, aga!
Zar se tako poručuje ženi?
Zar se majci tako poručuje?

U m m i h a n a :
Znade aga, što je poručio!

H a s a n a g a *(smije se iza svega glasa, u nekoj prisiljenoj obijesti, hoda unaokolo ističući sve jače rug):*
Ljubo moja, tri žalosti moje!
Što sam mogo poručiti tebi?
Zar onako, kako pjesma pjeva:
da te bace u vodu studenu,
ljubo moja, odviše si lijepa,
ribe bi ti nagrdile lice,
dosti sam ga naljubio kleta!
Da te bace kuli niz pendžere —

H a s a n a g i n i c a *(poražena njegovim rugom, drhtavim glasom):*
To sam htjela, Hasanago!
na glas crni iz tvoga šatora...
(zaplače).

H a s a n a g a *(još uvijek porugljivo):*
Zbilja! zbilja!

P i n t o r o v i ć *(Hasanaginici krepko):*
Gore glavu, sele!

H a s a n a g i n i c a *(u suzama):*
Alah znade, da mi činiš krivo
i da tebi ja sam ona ista,
što sam bila, kad sam pošla za te.

H a s a n a g a *(uvijek jednako):*
Ista! Ista!

U m m i h a n a :
Sad je lako reći!

H a s a n a g a *(došao do kolijevke, pogledao na dijete, uozbiljio se i kao da mu licem prešla nenadana, mračna bol, prišao k Hasanaginici):*

Znaš li, ljubo: od posljednjeg čeda,
od ovoga u bešici »bega«,
ti za mene ni pogleda nemaš,
ti za mene više srca nemaš.
Svako dijete što je više raslo,
sve si više njega milovala!

H a s a n a g i n i c a :
Šta bi drugo mogla mati djeci!
To su dakle moji grijesi bili!

Pao mrak. Osobito ovdje sprijeda pod stabaljem slabo se vidi. Otraga je iz tmastih oblaka isplovio tužan mjesečev srp, pa baca slabo, tajanstveno svijetlo. Jedna robinjica vrlo tiho prebire uz kitaru.

P i n t o r o v i ć:
Šta se pričaš, sestro, zar ne vidiš,
da to na te svoje grijehe meće!
Pogledaj mu samo robinjice!

(Hasanagi):
Je l' to sevdah, je li to poštenje,
što robinje kuli vodiš!

H a s a n a g a *(oštro):*
Beže,
ja dovodim koga j' meni drago.
Od obijesti vodio ih nisam,
već od ljuta jada i čemera.

P i n t o r o v i ć *(porugljivo):*
Ala pusta jada i čemera!

H a s a n a g a *(prečuo je rug Pintorovićev te onako zamišljen promatrao je Hasanaginicu i prvi put je pogleda dugo u oči, tiho):*
ne bih, ne bih — samo da si j e d n o m . . .

H a s a n a g i n i c a *(uzvraća dugi pogled Hasanagi, nježno):*
Šta zar zbilja zaželi me, aga,
mene i mog milovanja . . .
(otkrije mu lice).

H a s a n a g a *(uzeo je Hasanaginicu za ruku pokrivši joj opet lice povukao je sasvim naprijed i nekim posve drugim no dosad, kao preobraženim glasom):*
Ne, ne!
Nije, ljubo, pusto milovanje,
nešto drugo, nešto . . . više . . . više!
Od dženeta i od onog svijeta,
gdje mi nisi žena, nego drúga.
(zanio se)
Pred šator su iznijeli me jednom
o ponoći. Ja sam tako ležo
i u zvijezde gledao sam gore.
Ne znam, da l' sam sanjo ili gledo,
sav mi se je ko raskrio dženet.
Mislio sam, da sam umr'o, ljubo,
pa da s tobom idem perivojem
prorokovim . . . Šaptao sam u noć:
»Ne čekaj me u bijelu dvoru,
već u vrtu tamo Prorokovu« — — —
Pren'o sam se. Tebe nema, ljubo!
A baš kad si morala mi doći:
ne ko žena, već ko drúga vjerna,
prekrivena tako kao sada.
Nisi došla! Po tome sam znao,
da ti moja nisi.

H a s a n a g i n i c a:
Pa zar zato
potjera me s dvora i od djece!

U m m i h a n a *(sluškinjama i slugama):*
Donesite baklje i fenjere!

H a s a n a g a:
Ja te, ljubo, potjerao nisam
Ja sam tebi poručio samo,
bez sevdaha da me ne dočekaš,
bez ovakvog, kakva ja ti nosim,
što mi Alah u bolesti mojoj
kazao ga po zvjezdama svojim. —
Taj je sevdah tebe protjerao!

H a s a n a g i n i c a:
Ja to ništa ne znam, ne razumijem . . .
Nit bi iko tu razumio te!

Sluškinje su donijele fenjere a sluge baklje, te se porazmjestili po čitavoj avliji tako, da su svi osvanuli u jakom crvenom svijetlu. Meho i Ahmed idu k slugama, uzimlju im baklje pa se igraju njima.

H a s a n a g a *(prijegorno i glasno odmaknuvši se od Hasanaginice):*

Ti bi mene razumjela, ljubo,
da si samo malo ganula se,
da si pošla ususret mi sada,
makar samo do kapije ove!

(Zgrči pest i pohrli naglo do Hasanaginice)

Il' da barem s a d a, s a d a . . .

P i n t o r o v i ć *(gromko):*

Ha, ha!
Il' da sad na koljena ti pane
begovica — a pred robinjama!

U m m i h a n a:

To bi žena pred čovjekom svojim!

H a s a n a g a *(planuo i odskočio daleko na lijevo):*

Ne draži me, Pinterović beže,
jer tako mi dina i imana . . .

(Poteže za kuburu i izvadi je)

H a s a n a g i n i c a *(stala pred Pintorovića bega naprama Hasanagi i razgali grudi):*

Ovdje smjeri!

Milan Ogrizović.

124. Iz „Revizora".

V. č i n, 8. p r i z o r.

U svratištu maloga ruskog grada nastani se nepoznat pustolov Hlestakov, kojega tamošnji činovnici drže za revizora. Kako su svi u službi neuredni i podmitljivi, zahvati ih strah, naročito načelnika, koji napokon odluči, da će ga pohoditi u svratištu i pokloniti mu se (1. čin). Hlestakov živi u svratištu na dug; gostioničar ne će više da ga čeka i grozi mu se zatvorom. Iz toga škripca izbavi tobožnjega revizora načelnik, koji ga pozove u svoju kuću, jer se nada, da će ga tako lakše podmititi (2. čin). U načelnikovoj se kući Hlestakov sjajno gosti i pri vinu hvalisavo ističe svoje tobožnje veze s najvišim petrogradskim krugovima. To mu pribavi ugled i poštovanje kod svih začuđenih slušalaca (3. čin). Sjutradan dolaze k njemu pojedini činovnici, i svaki od njih bezočno kleveće svoje drugove hvaleći svoju revnost i savjesnost u službi. U pohode mu dođu i trgovci, koji se gorko tuže, kako ih načelnik nemilice guli i pljačka. Hlestakov od svih traži novaca na posudbu, a oni se uslužno odazovu njegovoj želji. S načelnikovom se kćerkom zaruči na veliku radost cijele porodice. Nato Hlestakov po savjetu lukavoga sluge odluči odmagliti iz gradića pod izgovorom, da želi na jedan dan poći u pohode svomu stricu (4. čin). Načelnik i njegova žena dadu razglasiti po cijelom gradu, da se njihova kćerka zaručila s visokim državnim činovnikom, i načelnik se stane hvaliti, kako će uskoro postati moćnim generalom u Petrogradu. Trgovcima se prijeti osvetom za njihove tužbe kod revizora i ponosno prima čestitke od svojih zavidnih drugova.

Pređašnji i poštar (sav zasopljen, s raspečaćenim pismom u ruci).

P o š t a r: Čudnovata stvar, gospodo! Činovnik, za koga smo držali, da je revizor, nije bio revizor.

S v i: Šta? Nije bio revizor?

P o š t a r : Nikakav revizor, — ja sam to saznao iz pisma!

N a č e l n i k: Što vi govorite, iz kakvoga pisma?

P o š t a r: Pa iz vlastitoručnoga njegova pisma. Donijeli mi pismo na poštu. Kad pogledam na adresu, vidim: »Poštanska ulica«. I ja vam sav protrnem. »No«, mislim u sebi, »taj je zacijelo našao nered na pošti i sad izvješćuje o tome pretpostavljene.« I ja vam ga uzmem i raspečatim.

N a č e l n i k: Kako ste smjeli? . . .

P o š t a r: Ja sam ne znam, kako: neka me viša sila na to nagnala. Već sam htio da pozovem kurira, da ga štafetom otpravim, — no spopala me takva radoznalost, kakve još nikada nijesam osjetio. Ne mogu, ne mogu, osjećam, da ne mogu! Sve me nešto vuče i vuče! Jednim uhom kao da slušam: »Ej, ne otvaraj, nastradat ćeš kao kokoš!«, a u drugo uho kao da mi đavo šapće: »Otvaraj, otvaraj, otvaraj!« Kad sam slomio pečat — po svim mi se žilama razlila neka vatra, a kad sam ga otvorio — spopade me, velim vam, ledena groznica. I ruke su mi drhtale, a pred očima mi se zamaglilo.

N a č e l n i k: A kako ste se usudili otvoriti pismo tako važne ličnosti?

P o š t a r: U tome i jeste stvar, da on nije ni važan ni ličnost!

N a č e l n i k *(ogorčeno):* Kako to »ni jedno ni drugo«? Kako ga vi smijete nazvati »ni jednim ni drugim«, pa još »đavo ga znao, kakvim«? Ja ću vas zatvoriti . . .

Poštar: Tko? Zar vi?

Načelnik: Da, ja!

Poštar: Preslabi ste za to!

Načelnik: A znate li, da on uzima moju kćer za ženu i da ću ja da postanem mogućnik i da ću vas otpuhnuti u Sibiriju!

Poštar: E, Antone Antonoviću! Zašto u Sibiriju — Sibirija je daleko! Dopustite mi radije da vam pročitam. Gospodo, dopustite da pročitam pismo!

Svi: Čitajte, čitajte!

Poštar *(čita):* »Hitam, da te obavijestim, Trjapičkine, dušo, kakva se čudesa sa mnom dešavaju. Na putu ti me je neki pješadijski kapetan tako temeljito ogulio, da me gostioničar malo da nije dao zatvoriti. Kad najednom, hvala mojoj petrogradskoj fizionomiji i odijelu, cijeli me grad počeo da drži za general gubernatora. Ja ti sada živim kod načelnika, uživam i vucarim se s njegovom ženom i kćerkom, samo ne mogu da se riješim, s kojom da počnem — držim, da bi najprije trebalo s majkom, jer mi se čini, da je ona pripravna odmah na sve usluge. Sjećaš li se, kako smo jadno životarili, kako smo objedovali po krčmama i kako me je jedared slastičar ščepao za šiju, kad sam mu pojeo nekoliko kolača, na račun engleskoga kralja? A sad ti se stvar okrenula! Svi mi uzajmljuju novaca, kolikogod hoću. To je strašno originalan svijet: ti bi od smijeha umro! Ti, ja znam, pišeš članke: spremi ih u svoju literaturu. Tu ti je najprije: načelnik — glup kao sivonja . . .«

Načelnik: Nije moguće! U pismu toga nema.

Poštar: Čitajte sami.

Načelnik *(čita):* »Kao sivonja«. Nije moguće, to ste vi sami napisali!

Poštar: Kako bih ja mogao takovo što napisati?

Artemij Filipović: Čitajte!

Luka Lukić: Čitajte!

Poštar *(nastavlja čitanje):* »Načelnik — glup kao sivonja . . .«

Načelnik: O, đavo vas odnio, zar morate da ponavljate, kao da to već tamo ne stoji.

Poštar *(nastavlja čitanje):* Hm . . . hm . . . hm . . . »kao sivonja. Poštar je također dobričina . . .« *(Prekida čitanje).* Tu se je on i o meni nezgodno izrazio.

Načelnik: Ne, ne, čitajte.

Poštar: Pa čemu? . . .

Načelnik: Ne, ne, kad se već čita, do đavola, neka se sve pročita! Čitajte sve!

Artemij Filipović: Dopustite da ja pročitam. *(Meće naočale i čita).* »Poštar je cijeli cjelcat stražar u departementu Mihjejev, mora podlac da pije rakiju.«

Poštar *(publici):* No, to je nestašno derište, koga bi trebalo išibati i ništa drugo.

Artemij Filipović *(nastavlja čitanje).* Upravitelj bolni . . . i . . . i *(zagrcava se).*

Korobkin: A što ste stali?

Artemij Filipović: Nejasno je napisano . . . uostalom vidi se, da je lupež.

Korobkin: Dajte meni! Ja držim da sam bolji na očima. *(Uzima pismo).*

Artemij Filipović *(ne daje pismo):* Ne, to mjesto možete izostaviti, a dalje je sasvim čitko.

Korobkin: Dopustite, već znam.

Artemij Filipović: Ako je do čitanja, ja mogu i sam pročitati, — ali dalje je vrlo čitko.

Poštar: Ne, ne, čitajte sve! Dosada se sve pročitalo.

Svi: Dajte, Artemije Filipoviću, dajte pismo *(Korobkinu)* Čitajte!

Artemij Filipović: Ovaj čas. *(Predaje pismo).* Evo izvolite . . . *(prstom prekriva nekoliko redaka)* čitajte odavle. *(Svi mu se približavaju).*

Poštar: Čitajte, čitajte! Sve čitajte, te budite ludi!

Korobkin *(čita):* »Upravitelj bolnice Zemljanika: prava pravcata svinja u kaputu.«

Artemij Filipović *(publici):* To da je duhovito! Svinja u kaputu! Tko je ikad vidio svinju u kaputu?

Korobkin *(nastavlja čitanje):* Školski pak nadzornik strašno zaudara po luku.

Luka Lukić *(publici):* A ja, bogami, nijesam luka nikad ni imao u ustima.

Amos Fjodorović *(u stranu):* Hvala ti, Bože, što o meni nema ništa.

Korobkin *(čita):* »Sudac . . . «

Amos Fjodorović: Eto ti na! . . . *(Glasno).* Gospodo, ja držim, da je pismo predugačko. Pa i onako nema ni đavla u njemu, tko bi svu tu bljuvaštinu čitao.

Luka Lukić: Ne!

Poštar: Ne, ne, čitajte!

Artemić Filipović: Ne, ta čitajte već jednom!

Korobkin *(nastavlja):* »A sudac Ljapkin-Tjapkin je u najvećem stepenu moveton[1] . . . « *(Zastaje).* To mora da je francuska riječ.

Amos Fjodorović: Đavo bi znao, što ona znači! Još je sreća, ako je samo varalica, ako nije još nešto gore.

Korobkin *(nastavlja čitanje):* »A uostalom to ti je narod gostoljubiv i dobrodušan. Zbogom, Trjapičkine, dušo. Ja hoću da se ugledam u te i da se bacim na literaturu. Dosadno je, brate, ovako živjeti, da bar imaš malo duševne hrane. Vidim, da ću se morati primiti nečega, što je vrlo visoko. Piši mi u Saratovsku guberniju, u selo Podkatilovku.« *(Okreće pismo i čita adresu).* Njegovu blagorođu, milostivom gospodinu Ivanu Vasiljeviću Trjapičkinu, Petrograd, Poštanska ulica, kuća broj devedeset i sedam, dvorište, treći kat, desno«.

Jedna gospođa: Kakav neočekivani reprimand[2]!

Načelnik: Eto, kad se već nekoga ubija, onda to treba ovako! Ubio me, ubio, do kraja me ubio! Ja ništa ne vidim: mjesto lica vidim pred sobom same svinjske njuške, i ništa više . . . Natrag, natrag s njim! *(Maše rukom).*

Poštar: Kuda natrag! Ja sam izričito naredio nadzorniku, da mu se dade najbrža trojka; a đavo me je sklonio, da mu dadem uputnicu i za dalje.

Žena Korobkinova: E, to je konfuzija, kojoj nema para.

Amos Fjodorović: Ali, gospodo, on je od mene pozajmio tri stotine rubalja, đavo ga odnio.

Artemij Filipović: Od mene također tri stotine.

Poštar *(uzdiše):* Oh! I ja sam mu dao tri stotine rubalja.

Bobčinski: I mi smo mu s Perom Ivanovićem dali šezdeset i pet rubalja u papiru, da.

Amos Fjodorović *(u čudu raskriljuje ruke):* Pa kako to, gospodo? Kako smo mogli da budemo tako slijepi?

[1] mauvais ton — misli čovjeka bez odgoja.

[2] franc. riječ, a znači ovdje preokret.

Načelnik *(bije se u čelo):* Kako sam ja — ne, ne, kako sam mogao, ja, stara budala, da izgubim pamet! . . . Trideset godina služim, pa me nijedan trgovac, nijedan dobavljač nije preveo žedna preko vode; varalice sam nad varalicama premudrio, tolike sam protuhe i lopove, koji su bili kadri da cio svijet opljačkaju, dobio na udicu; tri sam gubernatora prevario! . . . Kakve gubernatore! *(Mahne rukom.)* Da o gubernatorima i ne govorim...

Ana Andrejevna: Ali to ne može da bude, Antoša; ta on se zaručio s Mašenjkom! . . .

Načelnik *(sav bijesan):* Zaručio se; Brus ti se on zaručio! Eto sad mi dolazi i sa zarukama! . . . *(Sav u čudu).* Gledaj, gledaj, cijeli svijete, gledajte kršteni ljudi, gledajte svi, kako je načelnik nasamaren! Pravo mu je, pravo, starome pokvarenjaku! *(Sam sebi prijeti šakom).* Ej, ti nosonja! Probisvijeta, propalicu si primio za važnu ličnost. A on ti sad negdje na putu veselo podcikuje! Po svem svijetu će da raznese tu tvoju bruku! I nesamo da će te ismijevati — nego će se naći i kakvo piskaralo i packalo, pa će s tobom u komediju. Evo, što me boli! Ne će poštedjeti ni čina ni zvanja, a svi će se ceriti i pljeskati. Komu se smijete? Sami se sebi smijete! . . . Eh, vi! . . . *(Od ljutine udara nogama o pod).* Ja bih sva ta piskarala! Uh, perogrisci vi i liberalci prokleti! Đavolsko vi sjeme! Sve bi vas trebalo svezati, smrviti u prah i pepeo i strpati vas đavlu u torbu! . . . *(Prijeti šakom i udara čizmom o pod).*

Mala stanka.

Nikako ne mogu da dođem k sebi. Pravo veli poslovica: Kad Bog hoće nekoga da kazni, najprije mu oduzme pamet. Pa što je u tome vjetrogonji bilo slično revizoru? Upravo ništa! Ta nije na njem bilo revizorskoga ni koliko crnoga ispod nokta — a tek se najednom svi uzbuniše: revizor, revizor! No, tko je prvi bubnuo za nj, da je revizor? Odgovarajte!

Artemij Filipović *(raširi ruke):* Da me ubijete, ne bih vam znao da kažem, kako se to zbilo. Kao da nam se pred očima zamaglilo, kao da nas je sam đavo smutio.

Amos Fjodorović: Tko je bubnuo — eto tko je bubnuo: ovi pametnjakovići! *(Pokazuje na Bobčinskoga i Dobčinskoga.*

Bobčinski: E, bogami, ja nijesam! Meni nije ni na um palo . . .

Dobčinski: Ja nijesam ništa, upravo ništa . . .

Artemij Filipović: Naravno, da ste to vi!

Luka Lukić: O tome nema sumnje. Dotrčali ste kao luđaci iz gostionice. »Došao je, došao, i ne plaća ništa . . . « Baš ste pronašli ptičicu!

Načelnik: Naravno, da ste to vi spletkari gradski, lažitorbe proklete!

Artemij Filipović: Odnio vas đavo s vašim revizorom i drugim pripovijestima.

Načelnik: Samo se smucate po gradu, bunite svijet, klepetuše proklete, zamućujete svuda, svrake vi kusorepe!

Amos Fjodorović: Mutikaše proklete!

Luka Lukić: Tikvani božji!

Artemij Filipović: Gljive vi smrdljive! *(Svi ih opkoljuju).*

Bobčinski: Duše mi, nijesam ja, to je Petar Ivanović.

Dobčinski: E, nije tako, ta vi ste prvi...

Bobčinski: Ja ne; vi ste to prvi.

Posljednji prizor.

Predašnji i stražar.

Stražar: Doputovavši po najvišoj naredbi iz Petrograda činovnik naređuje da odmah dođete k njemu. Odsjeo je u gostionici.

(Te riječi poražuju kao grom sve nazočne. Iz usta ženskih jednodušno izvija krik zaprepašćenja: cijela se grupa poslije kratkoga komešanja okamenjuje.)

N. V. Gogolj; preveo Ivan Pasarić.

D. DIDAKTIČNO PJESNIŠTVO.

I. Poučna pjesma.

125. Braća.

Mlađi.

Šta je tebi, dragi brate,
da se kloniš mene tako?
Kakvo zlo je palo na te,
što ja znati ne bih smio?
Otkrij ranu bratu svomu,
ako te je uvrijedio!

Stariji.

Pa ti jošte slatko pitaš,
i to danas, danas, Mile?
Oj sladosti nènâdane!
Neka, neka, samo dalje,
nek se puni gorka čaša,
ali nemoj krivit mene,
kad prepuna prelije se
i ogorči sladost tvoju.

Mlađi.

Ružno ovu noć sam snivo,
eto sna mi ispunjena!
Tvoje riječi prestudene
to iz vedra led je neba,
tvoj gnjev mrki to je sjena,
što mi u snu stope broji.
Nikad tvojih još iz usta
takvih riječi nijesam čuo,
nikad tvoje mirno oko
nij' se tako zakrijesilo.
Oj kaži mi, odmah kaži,
što te j' tako pretvorilo?
Nemoj, Ćiro, dulje od trena
da ostane zàmûćena
među nama čista ljubav!

Šta bi rekla naša majka,
kad bi čula, da međ nama
zavrže se tužna kavga,
da nà brata bratac mrzi?

Stariji.

Uvijek s' rđa gvožđa drži,
uvijek i ti majci letiš,
ponajprije sudu njenu
svaku brigu ti podnosiš,
uvjeren si, da će tebe
ona uvijek zakriliti.
Mazunik si njezin zlatni,
čudo, da te još i sada
u kolijevku ne pòvijâ,
ljuljajući, pjevajući
cio danak umiljato
oko tebe da nè šuškâ.
Kradomice njoj iz srca
znao si me iskopati,
sad iz drugog, gdje ja bivam,
istisnut me namjèrâvâš.
Ali ja ti kažem, Mile,
ne koràči nikad više
k Savkinome bijelom dvoru;
tvrdu vjeru ja ti dajem:
nać' ćeš pred njim bijesna lava.

Mlađi.

A kad s lavom lav se sretne?

Stariji.

Tad slabijeg jači smetne!

Mlađi.

Budi tako — sreli smo se!
Na istoj smo stazi oba!
Uklònit se ja ne mògu,
niti smijem, jer pravicom
ja òdâvno po njoj hodim:
Savke srce meni bije,
a gdje ja već pravo imam,
pravdat mi se dalje nije.

Stariji.

Starije je moje pravo!
Sav svijet znade i nè sûmnjâ,
da je moja zaručnica
već od dobe mladoljetne,
samo ti još nè vjerujêš;
al' ću t' krevet namjestiti,
gdje ćeš snivat vječan sanak
o pravicah brata svoga!

Mlađi.

Dobro — dalje ne govori!

Stariji.

Zorom smo na Žutoj Gori! —

Mlađi.

Nek međ nama zrno sudi!

Stariji.

To je pravo, jer smo ljudi!
Danak bješe u jesèni,
vedra danka hladno jutro.
S Žute Gore pogled krasan
razvija se na dòline,
na brežuljke, na ravnice
naše mile domovine.
Näokolo svijet još šuti,
samo brdom pod koraci
dvaju ljudi lišće šušti;
braća idu nà ročište.
Svaki s puškom nà ramenu,
a sa malom zä pojâsom.
Ćiro prvi na vrh dođe,
okom mahne naokolo,
skine pušku, prisloni je,
prekrsti na prsih ruke,
šuti brata čekajući.
Sad i Mile gore stigne,
i on pušku skine s pleća,
nasloni se rukom na nju
teno gleda nepomično
k jednoj strani u dolinu.

Stariji.

Što s' se tamo zagledao?
Okreni se k prsim ovim,
evo tebi gledališta!

Mlađi.

Gledam, brate, što nàskoro
jedan od nas nikad više
živim okom gledat ne će.
Vidi tamo: izmeđ dublja
jedna kuća proviruje:
onoj kući dom je ime,
a oko nje sve što stoji,
krasni predjel zemlje ove,
domovinom to se zove.
Ona kuća nas porodi,
ova zemlja nas othrani,
a porod nam i othrana
to su samo pòsûđeni
u mladòsti ludoj novci.
Zadužnici mi smo ovdje,
kojim dom i dòmovina
život dade nà kamate,
da dobiva jednom od nas
čisti danak od ljubavi.
Nije žiće ovo naše,
domovine glavnica je,
što uživat mi možemo,
al' potròšit ne smijêmo.

Stariji.

Mudròvati tako znade
svaki, komu, kao tebi,
smrtna zima krv oledi!

Mlađi.

Krv je moja ona ista,
što i tvoje žile puni,

Braća smo od jednog oca,
i junaštvo obadvaju
za jednako svi poznaju.
Tu od smrti straha nije,
al' života bojat se je
nesretnome onom bratu,
koj' nadživi ub'jenoga.
Evo, Ćiro, dvâ korâka
gdje od tebe samo stojim,
pròmašiti ne ćeš moći,
pucaj smjelo i veselo,
sastavi me s crnom noći,
a ti živi bijelom danku!
Vodi kući svoju Savku,
nek ti sinka dva porodi,
da i oni među sobom
pokolju se kao i mi,
i porodu opet svomu
krvni primjer da ostave.
I neka se penje tako
od kòljena do koljena
strašna kletva našeg roda:
da slavjanska tužna majka
u vlastitoj svojoj krvi
potapljat si djecu mora!! —
O moj brate! Rad ljubavi
bijemo se, a ljubavi
ni zä lijek u nas nema
do te prave naše ljube.
O gledaj joj krasno tijelo,
pred nama se kako gizda,
Božjom rukom urešeno;
u mladòsti vječnoj pliva,
svako ljeto ljepša biva.
Dan ti zorom nju rumeni,
noć mjesecom nju srebreni,
oči joj se milo sjaju
iz jezera širih dvaju,
niz lice joj prebogato
visi zrela voća zlato,
izmèđ šûmâ, njene kose,
sja se biser blage rose,
bistrih vrela, bijelih rijeka,
pune grudi ima mlijeka,
puno srce krvi za nas;
a mi tužni još dodànas
pomislili na nju nijesmo!
O, moj brate, prenimo se!
Evo ljube našem zvanju,
pa nas ne će ljubav morit,
do kad drugi od nas prije
hoće za nju krv da lije.

Mlađi.

Ti si, brate, anđeo s neba...
Al' tu riječi sad ne treba,
ovaj cjelov nek ti javi,
što sad mislim o ljubavi.

Na prsih si braća leže,
nova ljubav sad ih veže,
ruke grle milog svoga,
usta ljube ljubaznoga,
jednim glasom srca biju,
dvije se duše jednom sliju.
Domovino, ti svjedoči,
što sad vide tvoje oči,
ti svjedoči i razglasi,
složne braće ljuba da si!

Petar Preradović.

II. Basna.

126. Sova i orao.

Sova sjedi na bukovu panju,
viš' nje oro na jelovoj grani.
Sova orlu tiho besjedila:
»Idi, orle, ne namiguj na me,
sad su ljudi čudnovate ćudi,
pak će reći: sova orla ljubi.«
Al' besjedi siva tica orle:
»Id' odatle, sovo bućoglava!
Nije 'vaki čelebija za te!«

Narodna pjesma.

127. Црв и лав.

Пред једном пећином, у којој је живио лав, било некакво велико дрво, које је с временом тако одебљало, да је лав једва могао улазити и излазити. Лав се наљути једнога дана на то дрво и науми, да га обори, али ни кренути с мјеста није могао. Видје га црв из другога гњилог дрвета, па ће му рећи: »Зашто се мучиш? Зар мислиш, да ћеш одједном то дрво оборити? Него нађи ти себи другу кућу, док ја дрво с временом не оборим.« Лав се насмије и поче се црву ругати: »Ти зар да оволико дрво обориш, кад ја не могу, цар над свима животињама на свијету?« — Црв ућута, уђе у дрво, и кад га прије године дана прегризе, и дрво падне, запита лава: »Кажи ми сад, ко је од нас два јачи?« — »Ја сам вазда био и бит ћу јачи.« — »Е, мој царе звјерски«, рећи ће црв, »вријеме руши царство и градове, а снага у хитњи често и врат ломи.«

Народне басне: скупио Вук С. Врчевић.

128. Lisičji sud.

Iz Bosne.

Neki čovjek idući kroz šumu čuje, kako na jednom stablu cvrče mali ptići u svom gnijezdu. Misleći da ih nije napala koja poždrljivka, gurne štapom u gnijezdo, da ih izbavi. Tada iz gnijezda iziđe zmija, spuza niz onaj štap te omotavši se čovjeku oko vrata reče: — Sad ću tebe ujesti! — On se prestraši, ali predomislivši se malo zamoli zmiju, da ga poštedi, dok bar koga upitaju, bi li bilo pravo, da ga ona ujede. Zmija na to pristane. Utome naiđe jedan čovjek, koji bojeći se svojoj glavi osudi, da zmija ujede onoga čovjeka, koji ju je uznemirio. Osuđeni opet zamoli zmiju, da čekaju još koga. Sad dođe lisica. Ona rekne, da ne može tako na niskom mjestu suditi, nego neka idu za njom do obližnjega panja, gdje će se ona popeti. Kad se je popela na panj, reče zmiji, neka i ona stane na zemlju uporedo sa svojim protivnikom.

Kad su se tako smjestili, reče lisica čovjeku: — Eto, moja budalo, štap ti u ruci, a pamet u glavi: udri dušmana po glavi!

Narodna basna iz zbornika »Matice Hrvatske«.

129. Neodvažni jelen.

Na poljani jelen, ko da s' nečeg boji,
pred širokim jarkom neodvažan stoji.
»Muka je to«, veli, »gledat tamo preko
onu divnu travu, — e baš joj se čudim;
krasna je to paša, nije mi daleko,
al' prokleti jarak! Da l' da se usudim!?
Širok mi se čini bar sedam aršina,
a to nije šala, grdna j' to širina,
za ovakvi skok sam kanda kratkih nogu.
A pregazit jarak? Po glibu ne mogu.
Preskočit ću, hoću, — bit ću junak pravi!«
Zahuka se, — al' se opet zaustavi.
»No možda je jarak tamo gore uži . . .«
Pa, da bolje vidi, vrat nalevo pruži.
Ali najedamput, — šta j' ovo, do vraga!
Začu lavež pseći za sobom ostraga:
sad se nema kuda, zažmuri, — pa skači!
I prikupi jelen svu, što j' imo, snagu,
i preskoči jarak, i uteče vragu.
A na drugoj strani reče: »Hvala Bogu!
Ni mislio nisam da preskočit mogu.«

Eto tako, vid'te, i s čovjekom biva,
više puta svoju snagu ne poznaje, —
al' kad ga povija kakva muka živa,
kad opasnost strašnu vidi kolika je,
kad se tiče glave, kad se tiče kože, —
tad vidi, šta može.

Zmaj Jovan Jovanović.

130. Ranjen orao.

U planini goloj na pećini,
u dohvatu nebeskoj vedrini,
suri oro ponosito sjedi,
bistrim okom u daljinu gledi.
Pod njim tamo podno zelen-gore
ravnica je pukla kano more,
u njoj vidi livadice travne,
mlade gaje i lugove tavne.

Vidi one njive zlatoklasne
i potoka bistrih strijele jasne.
Suri oro kao od miline
zakliktao na vrhu pećine
pa razvio svoja krila jaka
i put sivih zaplivo oblaka;
tu ko vladar sunčanih prostora
lebdi sretan nad timorjem gorâ.

Nema toga, tko će da ga skine
sa prijestolja tolike visine.
Ali jao! Iz nizine siknu
oštra strijela, oro bolno kliknu
i s visine na pećinu pade, —
ljuta rana letjet mu ne dade.
Pitaju ga u njegovih jadih
Suri orli i orlići mladi:

»Jel' te boli, druže, strijela kleta,
je l' ti žao sunčanoga leta?«
Ranjen oro tužno odgovara:
»Boli strijela, moja družbo stara,
no ja ranu, mislim, preboljet ću,
ali toga prežaliti ne ću,
da na strijeli, što me obranila,
vidim pero iz bratova krila.«

Josip Eugen Tomić.

131. Cena.

Vse, kar plava in kar leze,
vse, kar hodi, kar leti,
zbere se v presojevanje,
pred-se kliče može tri.

M è č se prvi je oglasil:
»Jaz sem gospodar sveta;
kamor pridem, pot si ugladim,
vse pred mano trepeta.«

Govori p e r ó modrostno:
»T'mote ne trpim nikdar,
um človeški razsvetljujem,
uk in znanje sta moj dar.«

Zadnji pravi p l u g med njimi:
»Mirno rijem pod zemljó;
pa sem svet že preobrazil,
tiha sreča je z meno.«

Vse kar plava in kar leze,
vse, kar hodi, kar leti,
zdaj okrog se pluga zbere,
p l u g u venec podeli.

Miroslav Vilhar.

p l a v a t i, plivati; lezti (lezem), plaziti; p r e s o j e v a n j e, suđenje; t e m o t a, tmina; u k, nauk.

132. Magarac i slavuj.

Magarac se nađe sa slavujem,
pa mu reče: »No ču li me, pobro!
Kažu da si majstor, znaš pevati dobro. —
Rad sam vrlo da ti čujem
pesmu, — pa ću onda sam svoj sud izreći,
da l' si u tom znanju od svih ptica veći.«
Tu slavujak tada pesmicu odmota:
cvrkutao je glasom,
željkovo, zvižduko, čas opet izvijo
na tisuću nota
časom
tijo
jecao ko frule dalek uzdisaj,
čas ko sitnim srebrom ispunjavo gaj —

sve slušaše tada
ljubimca zorice:
pritajo se vetrić, ućutaše ptice,
prilegoše stada,
i skoro bez daha pastir je uživo
i tek ponekada
na momu se osmejkivo. —
Svršio je pevač. A magarac važno
reče: »Krasno. I ja tvrdim složno:
tebe bez dosade slušati je možno —
neg' dobro bi došlo tvome daru svetlom
da se poznaš s našim petlom —
dobro je, — al' bi bilo dobro vrlo,
da kod njega malko još izoštriš grlo.«
Čuvši bedni slavko sud magarca stara,
prhnu — pa odlete preko tri atara . . .
Sačuvaj nas, Bože takih kritičara.

J. A. Krilov; preveo Mileta Jakšić.

133. Lav i miš.

Lav umoran legne u hlad, da se odmori, i tu zaspi. Igrajući se tuda jedan miš pretrči preko lava. Lav se trgne i ščepa miša.
— Zar ti na toljkom polju nađe sebi put upravo preko mojih leđa? Šta ćeš sad, kazuj! —
— Silni lave, — odgovori miš, — priznajem, da sam jako zgriješio, ali molim ti se, da mi oprostiš. Ne ću to više činiti. A i kakova bi, molim te, slava lavu bila, da ubije miša?
Lav se osmjehne i pusti miša.
Poslije nekoliko dana ovaj isti lav uhvati se u debelu mrežu, koju su lovci namjestili za lavove, i počne rikati što je igda mogao. Miš čuje riku, pozna glas svoga dobrotvora i stane gristi mrežu te pregrize jedno uže. Tada se mreža raspade, a lav se izbavi.
Lav tada rekne: — Tko bi ikad mislio, da i miš lava može da izbavi od smrti! —

Dositej Obradović.

134. Srna in orel.

Na visoki skali je stala skočna srna. Ko je ugleda požrešni orel, prileti k njej in ji pravi takole: — Pač res, da si skočna, oj srna; vendar pa ne bi hotel zamenjati svojih peroti za tvoje noge. —
— Jaz pa svojih nog ne za tvoje peroti — se mu odreže srna ponosno.

— Hm, — de nato orel zaničljivo, — pa skoči črez tale prepad, ko se tak hvališ s svojimi nogami. Bomo videli, kdo bi prej črezenj, ti ali jaz!

Srno ujeze to besede. Hitro se požene in zaleti črez prepad. Toda ta je preširok, in srna trešči vanj tako nesrečno, da obleži pri priči mrtva.

Orel se pa veselo spusti nizdol in si odnese svoj plen brez truda v gnezdo. — »Da, da, — pravi še, ogledovaje mrtvo žival, — kaj bi sam ugonabljal, ko vas pogubljata častihlepnost in jeza.« —

Dragutin Kette.

skala, pećina; skočen, hitar; požrešen, proždrljiv; peroti, krila; zaničljiv, preziran; prepad, ponor; črezenj, preko njega; pri priči, odmah; ugonabljati, upropašćivati; jeza, srdžba.

III. Parabola.

135. Priča o sjemenu i sijaču.

Iz evanđelja po Mateju gl. 13.

I onaj dan izišavši Isus iz kuće sjeđaše kod mora. I sabraše se oko njega ljudi mnogi, tako da mora ući u lađu i sjesti; a narod sav stajaše po brijegu.

I on im kaziva mnogo u pričama govoreći: — Gle, iziđe sijač da sije. I kad sijaše, jedna zrna padoše u kraj puta, i dođoše ptice i pozobaše ih; a druga padoše na kamenita mjesta, gdje ne bijaše mnogo zemlje, i odmah iznikoše; jer ne bijaše u dubinu zemlje. I kad obasja sunce, povenuše i budući da nemahu žilâ, posahnuše. A druga padoše u trnje, i naraste trnje i podavi ih. A druga padoše na zemlju dobru i donošahu rod, jedno po sto, a jedno po šezdeset, a jedno po trideset. Tko ima uši da čuje, neka čuje.

Vi pak čujte priču o sijaču: Svakome, koji sluča o carstvu i ne razumije, dolazi nečastivi i krade posijano u srcu njegovom: to je oko puta posijano. A na kamenu posijano, to je koji sluša riječ i odmah s radosti primi je, ali nema korijena u sebi, nego je nepostojan, pa kad bude do nevolje ili ga potjeraju riječi radi, odmah udari natrag. A posijano u trnju, to je koji sluša riječ, no briga ovoga svijeta i prevara bogatstva zaguše riječ i bez roda ostane. A posijano na dobroj zemlji, to je koji sluša riječ i razumije, koji dakle i rod rađa i donosi jedan po sto, a jedan po šezdeset, a jedan po trideset.

Preveo Vuk Stefanović Karadžić.

136. Istočna priča.

Nekom šahu — ne znam gdje se zbilo —
o tri miša jednom mu se snilo:
jedan bješe tusto oblo zvijere,
drugi mršav preko svake mjere,
treći pako — nè znam, s kog uzroka —
slijep bijaše baš na oba oka.
Šah mudraca pita: što to znači?
A taj ovako san mu protumači:
»Tusto zvijere, — reče muž mu bistar, —
gospodaru, to je tvoj ministar;
miš mršavi, gospodaru vrijedni,
nije ino već tvoj narod bijedni,
a slijepac na obadva oka,
to je tvoja osoba visoka.«
Dopade se, — gle golema čuda! —
moćnom šahu ta izreka huda,
obilato nagradi svog roba
i otvori širom oka oba.
Čini, što se tek sa sviješću slaže,
a ne što mu taj il' onaj kaže,
narod mu se otusti zamala,
no ministru nestalo je sala!

Dimitrije Demeter.

137. Гвожђе.

Кад је Боже земљу стваро,
ниј' хтео да празна буде,
рекао је, да се у њој
разгранају разне руде.

Али ето тужним оком
један анђô к њему дође,
молио га, преклињо га,
да не ствара црно гвожђе.

»Не дај, Боже, земљи гвожђа,
може бити љута мука,
векови се могу трести
од невоље, од јаука.

Може земља пакô бити
могу с' људи робљем звати,
тирани ће осилити,
а народи робовати.

Па да човјек, слика твоја,
у ланцима сузе лије,
на срамоту духа света —
онда боље, да га није.«

»Не брини се!« Бог му рече —
»Човеку ћу дати свести,
кадгод усхте, кадгод прегне,
он ће моћи ланце стрести.

Не брини се, не ће човек
требовати твога плача;
од тог истог црног гвожђа
моћ ће сковат љута мача.«

Змај Јован Јовановић.

IV. Alegorija.

138. Starac klesar.

U prastaroj kamenari
starac sjedi sjedobradi,
rukovodi zanat stari:
reže, dube, struže, gladi,
neprestano uvijek radi,
a što radi, ne pokvari.

Oko njega na gomile
leži blago svake struke,
leže sredstva svake muke,
leže znaci svake sile:
pluzi, brane, srpi, grablje,
malji, kliješta, noži, šila,
topi, puške, koplja, sablje,
dlijeta, pile i šestari;
vesla, sidra i kormila;
kisti, pera, kolobari;
stijezi, grbi, žezla, krune;
mitre, štapi, čisla, krsti;
javor-gusle još bez strune;
a i zvijezde svakog reda,
a i vijenci svake vrsti,
i kolijevke još bez čeda,
i ljesovi još bez mrca,
i kipovi još bez srca —
od ubjela bjelodano
sve potanko izdjelano.

Kamenari usred srijede
baklja gori luči blijede,
rasvjetljuje to prostorje,
bjeljim čini bijelo tvorje.

K starcu čeljad sveđer vrvi
sa svih strana ovog svijeta,
objeg spola, svake krvi,
zrele dobe, mladih ljeta,
zdravo, bolno, umno, ludo,
sretno, bijedno, dobro, hudo;
pojedince, četimice,
leti, trči, hramlje, plazi,
željno k njemu sve dolazi,
klanja mu se do zèmljicê.

Oko starca svijet se zbija,
izàbîrâ svatko sebi,
što mu valja pò potrebi,
il' po želji što mu prija.
Silan ogled tu je stvari,
ispit, pokus, premètânje,
vika, buka, nàtjecânje,
jagma, stiska — sajam stari:
ali starac ne pazari!
Studen, stvrdnut ko iz leda
mirno sjedi, râd svoj radi,
niti sluša niti gleda
komešanje te čeljadi.
Samo katkad digne vjeđe,
okom mahne, sakup prijeđe,
migne amo, migne tamo,
svijetu dare ponaznači,
al' po svojoj volji samo.
Zalud molbe, žalbe, plači,
zalud kletve i zdvojenja:
što odluči, to ne mijenja.

Koji sretni te radosni,
koji bijedni te žalosni
darenici odilaze
svak sa svojim kamen-darom,
stazom novom ili starom
širom zemlje prostor gaze.
Al' taj kamen tvar je huda;
svakim časom više tešča,
nosioce stoji truda,
stoji znoja sve to žešća,
malakše im sila pusta
svakim krokom ispod njega,
na posljetku svaki susta,
k zemlji kamen pritisne ga.
Površajem zemlje cijele
kamen-kipi svud se bijele,
kraj bilježe putnom vaju,
gdje putnici počivaju.

Vječnost to je kamenara,
Božja Provid luč u srijedi,

ljudski udes starac sijedi,
od kamena mnoštvo darâ
to su sudbe i sudbine
ljudskoj sreći ili bijedi,
s koje svaki put svoj slijedi,
putujući svaki gine,
dok u grobu ne počine!

Petar Preradović.

139. Znamenje.

Na polju znamenje stoji,
podoba krasna v njem žari,
ni slika Blažena Device,
svetnika ne im ne svetnice.

Čeprav obraz svetnika ni,
čeprav svetnice slika ni,
podoba ta je meni sveta,
časti je moja duša vneta.

Pred njo presvetlo luč gojim,
lepo, zvesto za njo skrbim,
naj sveti solnce, zvezde jasne,
pred sliko moja luč ne vgasne.

In cvetke, ki lepo cveto,
s pobožno berem ji roko,
pred njo prekrasne vence devam
in zraven glasne pesmi pevam.
Ni znamenje na polju to,
to moje je srce gorko,
in ta obraz prepoln miline,
je slika moje domovine.

Ta svetla luč — moj srčni žar,
le njej plamti in bo vsekdar,
in z duše cvetjem plemenitim
njo kitil bom, kot zdaj jo kitim.

Njo prvi spev je moj slavil,
poslednji njej se bo glasil,
in zadnji glasi ti mi bojo:
Bog čuvaj domovino mojo!

Simon Gregorič.

č e p r a v, ako i; v n e t, gorljiv; z v e s t, vjeran; z r a v e n, ujedno; g o r e k, topal, vruć; v s e k d a r, uvijek; k o t, kao.

140. Šikara.

3.

O šikaro, ja tebe slavim! — Proljeće
kad u te mlado bane,
na gložje tvoje roj bijelih zvjezdica,
na drijen zlato pane;
srebrènî tlo se lišajima olovnim;
ljubice šiblje kâdê;
crvènê vriježi majčine se dušice
ko mlazi krvi mlade;
iz grma viri paprat zlatnim očima;
ko velja modra sjena
različak gleda kozju krv, gdje vije se
sva rosna i zelena

ljesnikâ oko pruća, na kom lepeću
već suhe, žute rese:
i sve to diše, šušti, trepti, miriše,
kad vjetar granjem trese...
O šikaro, u tebi sve je pregnulo,
da sve, što ima, dâ:
i nitko ne zna, što je dao: svačija
ljepota ti je sva.
Jest; svačija i ničija ko i pjesma,
što tvoja gnijezda pjevaju,
ko i šum vrelâ, što iz tisuć izvora
po tebi vodu ljevaju,
ko i riječ naša. Uzvik svih nam pjesnika,
dok guši muk i sjena,
pjev najljepši je naše krvi jeknuo
iz mnoštva bèz imena.
O šikaro, sveđ tebi čast! — Uzmaknuše
pred jačom silom divi;
al' zemlje naše ti si onda pokrila
tlo rodno i kam sivi,
i trnje svoje ti si posvud prosula
i svuda plot si digla:
nož potajni je svaka grana dračava,
i svaki list je igla.
Zaludu zveči sjekira, plam ždere te,
dažd kvasi, vjetar bije:
ti danas mreš, a sutra rasteš oštrija
i gušća nego prije.
Ni pedlja zemlje ne puštaš. Nek bunika
i vučji rastu trn,
al' što je naše, neka naše ostane
i u dan hud i crn!
Kad lavovi na granicama ne straže,
nek ris se koti, zmije
nek jaja legu, po ševáru dračavu
nek vuk se gladni krije:
kad nismo znali lug obranit jakošću
hrastóvâ, pandžom krutom,
to, što nam osta, dračama ogradimo
i svojom zloćom ljutom!
Oh, rastite sveđ gušći, sveđ dračaviji
— Sok: otrov; trnje: nȁdo —
vi naše zemlje šiprazi i šikare,
vi posljednja nam nâdo!

Vladimir Nazor.

141. Četiri vrela.

Usred polja Kosova
četir' vrela izviru:
jedno mlijekom bijelim,
drugo vinom rujnijem,
treće krvcom crvenom,
a četvrto vodicom.
Putnik dođe k vrelima,
prvo vrelo zapita: —
»Zašto mlijekom izvireš?« —
»»Da ti djecu nadojim.««
Drugo vrelo zapita: —
»Zašto vinom izvireš?« —
»»Da ti srce okrijepim.««
Treće vrelo zapita:
»Zašto krvcom izvireš?«
»»Da ti srce okrijepim.««
A četvrto zapita:
»Zašto vodom izvireš?« —
»»Da t' operem sramotu.««

Petar Preradović.

V. Satira.

142. Bukve.

Nije bila velika, ali je bila bujna i prekrasna bukova šuma. Čuvao šumu lugar Janko, starac dobar, miroljubiv i pošten. A ljubio šumu više nego svoje dijete. Nijedan se vinogradar ne može marnije skrbjeti oko svojih loza i trsova, nego što se je lugar Janko trudio oko svojih bukava. Pazio na njih kao vučica na svoj skot, i jao onome, koji bi se usudio da učini u šumi kakvu štetu. Krčio svako škodljivo trnje i nametljivo drveće; što više, od drugdje bi snašao lišće, samo da bude bukvama više hrane i topline.

No bukve — prave bukve; tko bolji s njima, to gore one s njim. Nijesu ni pod živu glavu trpjele Janka. Sad im je bio preblag, sad preslab; čas im je bio goropadan i nesnosan, čas prestar; ma, jednom riječi, bio im je svakaki. I kada bi im vjetar omogućio da se oglase (kako je poznato, bukve su po sebi nijeme) one bi uvijek upotrijebile tu zgodu, da psuju i viču na lugara. Najgora bila jedna mlada bukva. Vazdan psovala na lugara. Takve pogrde nije bilo, koje ona ne bi bila sasula na nj, i takvog poroka u svijetu ne bijaše, s kojega ga ne bi prekoravala. Ljutilo je pače, što je lugar ogradio šumu i branio tatima u nju.

Tvrdila, da on to tako radi, jer hoće bukvama zlo. A bukve bile — bukve i vjerovale bukvi.

Tako se naskoro sva šuma pobuni.

— Nije nego da ga ubijemo! — vikala iz sviju grana jedared za silna vihora mlada bukva.

— Kako da se to uradi? Zar si luda? On trči i miče se kao sva ostala gamad, a mi stojimo uvijek na istome mjestu, kao sve veliko, što je Bog stvorio. Gdje ćeš ga dakle ubiti? — rekla stara jedna bukva.

— Tä lako za to. Gdje ma pameti, ondje je sve možno. Počekajmo do zime, do snijega, svaka nas imade koju tu slabu, osušenu granu, pa kad zimski vjetar potrese s nama, a snijeg leži debeo na svakoj svrži, e, jednu takvu granu prelomi upravo u čas, kad lugar prolazi i ubit ćeš ga.

— Tako je, tako je! — klicale bukve. Samo je teško bilo odlučiti koja će djelo izvesti. Svaka se branila. Najzag se uvjerile, da nema ni najmanje pogibli za onu, koja će preuzeti stvar na sebe, pa tako se ipak jedna dosada uvijek tiha ponudila, da će lugara po glavi. I tako bješe ustanovljeno. I mrmor njihov, lomot grana njihovih strašno je i kobno šumio i urlikao. Lugar pak proklinjao vjetar, što mu kida mile bukve.

Jednoga zimskoga dana, kad je silan snijeg zapao, te se digla vijavica, da je bila strahota, poletio lugar u šumu, da vidi svoje bukve i da ih brani od tatova, koji najvole za takova vremena u šumu. Onda učine bukve, kako su se bile dogovorile. Bukva, pod koju se bješe lugar od mećave sklonio, potrese se nešto jače, i pukne joj najdeblja grana te se stropošta k zemlji — upravo na glavu bijednoga lugara.

Silno su slavlje slavile tada bukve. Ta oslobodile se omraženoga lugara. Došao novi. Taj stao sasvim protiv od staroga lugara gospodariti. Okljaštrio malone svaku bukvu, prodavao i travu i lišće u šumi, a bome — onako po koju sakritu bukvicu dao je i posjeći. Za godinu dana naličila šuma više kolosijeku nego šumi. Ali bukve — opet samo bukve i ništa nego bukve. Nisu se one sada tužile, a niti se bunile. Silan, gotovo smrtni strah uljegao im u svaku vlat tvari. Mogao vjetar tresti, koliko mu se htjelo, one se nisu više služile njime, da dignu svoj glas. Šutile, mramorkom šutile, mada su sada, lišene i trave i lišća, trpjele gotovo glad. Tek korijenje njihovo moglo je iz zemlje štogod soka izvući. Svaki je čas u šumi zamnio zvonki, reski zvuk sjekire, pa se svaka bojala, da bi i na nju mogao red doći. Tek u proljeće, kad nježni lahori zabrode zrakom te se prošuljaju među zeleno lišće i granje, jednom se javi jedna bukvica:

— Nešto je jučer lugar govorio nekome seljaku upravo kad mu je kradomice prodavao mene. Rekao, da gospoda nešto sumnjaju na njega, bajagi da krade iz šume i da nas siječe preko reda.

— Pst, pst! — zašumiše sve bukve redom. — No, no, — znam ja. Najzad radi se o mojoj glavi. Treba da ga nečim predobijem. Smilovat će se onda i meni. Kako bi dakle bilo, da ga imenujemo začasnom bukvom?

— Hm — nije loša! — odobriše druge bukve. — Tek jedno je, kako da ga obavijestimo, da ga imenovasmo?

— Sve će biti! Ja ću se najzad i tome domisliti.

— E pa dobro! Što prije to bolje, — zašumiše ostale bukve. No zla im sreća bila. Lugar saznao, da komisija od županije

dolazi i toliko što nije već ovdje. A vidi čovjek da se jednom učinjeni kvar ne da sakriti. Nanese on dakle suha lišća i slame, nanese trnja, pak prve večeri, kad je nešto jači vjetar zaduvao, zapali on šumu na najmanje deset strana, pošto je prije na obližnjem pašnjaku podigao kano garišta pastirska, pa će izgledati, kao da su pastiri slučajno upalili šumu. I dobro je smislio. U proljeće gori šuma kao slama — i bijedne bukve planuše. Pogiboše sve kao miševi u gorućoj staji. Od sviju tek je jedna ostala, ali i to na pô spaljena. Od stilna straha izgubila i ono malo pameti, što joj je dobri Bog udijelio. Koji put, samo koji put imala svijetlih časova. Bila to ona ista bukva, koja je nekad najviše vikala na staroga lugara.

U taki svijetli čas zaplače jednom i promrmlja sama sebi:

— Aj, ti Bože mili, ala smo mi čudni stvorovi, — mi bukve! Imale smo Janka, koji nas je ljubio; bio on pravednik i imao srce od zlata. I mi njemu ne voljesmo; što više, mi glupe bukve ubismo ga. A onome lopovu bijasmo pokorne, ne usudismo se ni pisnuti, — sve samo po njegovoj volji, i htjedosmo, da ga učinimo začasnom bukvom, a on nas najposlije vatrom zadavio. Čudni, čudni stvorovi — mi bukve! Bog sam znade, ima li još takvih stvorova na tome svijetu? Teško, teško . . .

I u taj čas prođe ispod nje neki čovjek, a ona se radoznalo pitala, da li su i ljudi takvi, kakve su bukve?

Ljubo Babić Đalski.

143. Tko je to?

Ja ne znam, tko je — ali on niče iz moje duše, jak je, radi više zla nego dobra, ali sve nesvijesno. Njegov lik stoji preda mnom, ali ja mu ne mogu ni jedne crte stalne uhvatiti. On se brzo mijenja. Gledao sam ga već kao junaka i kao kukavicu, kao kreposna čovjeka i kao cinika u pitanju morala; slušao sam ga vikati glasom slobodnjaka i gledao ukroćena kao roba; čuo sam ga govoriti o pravima naroda i našao odmah za tim u službi tiranina.

Ah recite, tko je to tajinstveno biće?

Naći ćete ga u najradikalnijoj političkoj stranci, a u isti čas prodaje narodu pokvareni kukuruz, od kojega dolazi podagra; umjetno pravljeno vino, koje truje generacije. Uhvatit ćete ga, kako otima neuku seljaku na mjeri i na zaslužbi, u istom času, kada pred vama plače nad tim, kako je hrvatski seljak zaostao.

On može sve to da vrši u prvom licu, on radi ono, na što se pred vama zgraža, nekim nepojmljivim mirom, ravnodušjem i oduševljenjem. On govori o dužnosti građanina i općinara, te se divite kolosalnoj savjesti našega čovjeka i njegovu

protančanom shvaćanju dužnosti čovjeka kao općinara, a onamo on će vam za najveće suše, kad građanstvo poradi skroz neuspjela vodovoda počinje očajavati, što nema vode, on će vam svu noć ostaviti otvoren vodovod i otvorivši zorom oči biti zadovoljan, što njega čeka čaša hladnije vode nego njegova nepraktičnijeg sugrađanina.

Jer on sam drži put, kojim je na štetu svega građanstva došao do čaše svježije vode, nekim »izumom«, kojemu treba domišljatosti i duha. On je uvjereni član neke političke stranke, a u dnu svoje duše uvjeren je o njezinoj nemoći i o nemoći svih političkih stranaka. On je predmet zavidnosti u užem krugu svoga poznanstva, on to zna, i jednako je zavidan kao i njegovo uže poznanstvo. On se čudi i ljuti, kada ljudi u svojim sastancima jedan drugoga ogovaraju — i onda na račun toga misli, da smije o bližnjemu govoriti i ono, na što bližnji nikada ni pomislio nije. On je uvjeren i zgraža se od toga, kako je nelijepo netko okrao svoga sudruga u trgovini ili oteo svojim najbližim u baštini, a sam je pokriven preko glave tim istim porocima, ali živi svijestan (koliko on može biti svijestan), da je radio pošteno i pravo. On ispoređuje stanje svoje zemlje ili rodnoga mjesta s onim, što je o tuđem svijetu čuo, čitao ili tobože vidio — i kod kuće je sve truhlo i crno, a nikada se on još nije upitao, koliko je toj truhlosti i tom mraku skrivio sam? — Prema općini, obitelji; prema domovini, crkvi; prema nauci, umjetnosti i kulturnim društvima? On će u navali svoga gnjeva podići čak i javno riječ protiv nepravde i pozvati javni sud da kazni krivca. A kad dođe, pošto je ohladio — do toga, da se svjedoči protiv onoga, protiv čega je javni sud tražio, on će pomisliti na svoju vrlo dragu ličnost i reći ponizno sudu: — Ja o tome ne znam ništa . . . molim da mene o tome ne ispitujete.

On je dobar u duši i — vjerujte, ja ga ljubim, a ne laskam mu se, kad velim da ga ljubim. Ta on je moj malograđanin, dobar i zločest, ponizan i ponosan, svijestan i naivan . . . . Ima u njem i uvjeta za krasan život svijesna i ponosna građanina Hrvata. Tek da se nađe netko, pa da mu dade ruku i da ga pridigne. Ja se sam ćutim za to preslab.

Vjenceslav Novak.

144. Dva pesnika.

Dva pesnika sretoše se na dverima Božjeg raja,
i kako se susretoše, podiže se silna graja,
svadili se oko toga i hteli se čak i tući:
ko je od kog zaslužniji i ko treba prvi ući?
Bog je čuo njinu viku pa ne znajuć, šta je tamo,
on dozivlje svetog Petra: »Oče Petre, hodi amo,
neki tutanj čujem ozdo i paklenu neku graju,

ko da vrazi celog pakla na carstvo mi jurišaju.
Mora da je strašno nešto kad i meni bruji glava;
idi, Petre, pa razgledaj, jer to nije zabadava.«
Sveti Petar žurno siđe, odakle se čuje vika,
i zastade razjarena dva subrata, dva pesnika:
kako su se dohvatili za čupave svoje kose!
Progovara prvi pesnik: »Zaslužujem bolje mesto,
ja sam pevo o slobodi i stradao za nju često.
Udarima moje lire budio sam bednog roba
i slobodu vaskršavo iz mračnoga njena groba.
Mojom pesmom nevoljnici vaskresenje svoje slave,
od te pesme osvetničke krunisane strepe glave.
U njenome oni taktu čuju zveket iz daljine
i topovsku strašnu paljbu i škripanje gilotine.
Pusti, dakle, mene prvog, da zauzmem bolje mesto,
jer sam pevo o slobodi i stradao za nju često!«
Drugi pesnik progovara: »Zasluge su veće moje,
moje pesme večnom pravdom i milošću srca poje.
Kao tamjan što se diže sa oltara u visine,
moja tužna, čudna pesma horila se iz daljine,
horila se tako bolno, molila se tako čedno,
da je često umekšalo pobedničko srce ledno.
Ah, koliko siročadi nad mojim se grobom mole,
kojima je moja pesma ublažila teške bole!
Ja sam vidô suze njine i plakao s njima često,
meni dakle i pripada pravedničko prvo mesto.«

Svetom Petru mučna beše ova vika, ova graja,
obojicu pusti s mirom u predele večnog maja.
»Ali znajte«, reče Petar, »ne puštam vas zbog stihova
nego zato, što je Bogu dodijala larma ova.«

Vojislav J. Ilić.

145. Zadovoljan čovek.

Ulicom prestoničkom skakućući prolazi mlad čovek. — Njegovi pokreti su veseli, oštri, oči mu sjaju, smeše se usne, prijatno se rumeni blaženo lice . . . On je sav — zadovoljstvo i radost.

Šta se desilo s njim? Da nije nasledio kakvo imanje? Da nije dobio veći čin? Žuri li se na ljubavni sastanak? Ili je prosto — dobro doručkovao, — i osećanje zdravlja, osećanje site snage razigralo se po svim udovima njegovim? Ili, najposle, da mu nisu metnuli na vrat tvoj lepi osmougaoni krst, o poljski kralju Stanislave!

Ne. On je izmislio klevetu protiv svog poznanika, rasprostranio je brižljivo, čuo ju, tu istu klevetu, iz usta drugoga poznanika — i sam joj je poverovao.

O, kako je zadovoljan, kako je čak dobar u tom trenutku taj mili, mnogo obećavajući mladi čovek!

J. S. Turgenjev: »Pesme u prozi«; preveo J. Maksimović.

146. На мјесечини.

Мјесец сија како умије,
а умије га дивно сјати. —
Да л' заиста он разумије
шта невољник доље пати!

То је гатка, али прија:
то је гатка, ал' он сија,
као да се с виса тија
слијева нека поезија.

Па тко пусти мјесец, да му
у добро душе сијне,
утиша се невоља му,
бол за часак одумине.

А мој сусјед, реалиста,
(то јест, то би хтио да је) —
његова је душа чиста, —
ал' је болна, рањена је, —

и њему би са висина
блага зрака слатко пала,
и њему би мјесечина,
бар за часак, лијека дала.

Ал он прозор свој прекрива,
да не гледа красне слике,
не ће мелем да ужива, —
он се боји — романтике.

Змај Јован Јовановић.

VI. Epigram, gnoma, poslovica.

147. Palima u Termopili.

Vas, što mrijeste u Termopili,[1]
dične slave sreća, sudba krasna stiže.
Grob-žrtvenik, cvilom je spomen, hvalospjev
zapijevkom vama[2].
Pokrova[3] nigda vam ne će plijesan pokrit,
vrijeme svesilno u prah ne će smrvit ga.
Junaka je zornijeh ovo dom, u njemu slava se
Helade udomi; svjedok tomu sâm je Sparte kralj
Leonida, što jùnâštva spomen divni, silni —
slavu namrije vijekom vječnu.

Simonid; preveo K. Rac.

[1] u boju s perzijskom vojskom Kserksovom;
[2] grob nije, nego je sveti žrtvenik; ne plaču pale ljudi, nego ih s ponosom spominju; ne pjevaju im tužne zapijevke nego hvalospjeve;
[3] pokrov — slava.

148. Iz »Nadgrobnica«.

Među zipkom i međ rakom
žića staza proteže se svakom;
blago tebi, kom' je ova raka
kao zipka mekana i laka.

149. Iz »Dvosloga«.

P o v j e s n i c a.

Narod bez svoje povjesnice putnik je bez putnog lista:
zaprekâ nalazi svud, daleko ne može poć.

L j u b a v d o m o r o d n a.

Čuvstva tko nema za narod i zemlju naroda svoga,
ne zna na zemlji za slast, koja nadilazi sve.

N e k o m s e b i č n j a k u.

Dojkinjom kravom sebičje ti narodnost smatra . . .
Hranili nek bi ju svi, dojio ti bi ju sam.

Petar Preradović.

150. Некоме.

Има људи
разних ћуди.
А ти рече:
»Камо среће,
да је Шекспир
место драме
правио —
саламе!«

Па још да је усто знао
и пиво да вари,
и на веру да је даво
те реалне ствари:
то би било, нема сумње,
прекрасно и славно —
ти би данас плако, што је
Шекспир умро давно.

Змај Јован Јовановић.

151. Iz »Sitnica«.

N e k o m z l o č e s t o m p j e s n i k u.

Ti pegazu svome
vijek uzdižeš glavu;
sve badava, brate,
on sve misli na travu.

N e k o m o h o l n i k u.

Nad svijet glavu uzdižeš gizdavo,
oholiš se plemenitim rodom;
to je sasvim po prirodi pravo:
prazne tikve drže se nad vodom.

N a j b o l j a š k o l a.

Nevolja gola — najbolja škola.

Petar Preradović.

152. Domišljaji.

1. Čašu meda još niko ne popi,
   što je čašom žuči ne zagrči.
2. U dobru je lako dobru biti,
   na muci se poznaju junaci.
3. Kome zakon leži u topuzu,
   tragovi mu smrde nečovještvom.
4. Pokoljenja djela sude; što je čije, daju svjema.
5. Iz grmena velikog lavu izać' trudno nije,
   u velikim narodima geniju se gnijezdo vije.
6. Ne pita se, tko se kako krsti,
   no čija mu krvca grije dušu,
   čije l' ga je mlijeko zadojilo.

Petar Petrović Njegoš.

153. Naše svrake.

Mudri ljudi lepo sude,
ptice vele, zoru bude.
Al' ja molim svrake naše,
da nam zoru ne poplaše.

Zmaj Jovan Jovanović.

154. Domišljaji Ivana Mažuranića.

1. Boj se onog, tko je viko
   bez golemog mrijet jäda.
2. Mišad grize, ali po tlih gmiže,
   sam sur oro pod nebo se diže.
3. Oro gnijedo vrh timora vije,
   jer slobode u ravnici nije.
4. Čistom dušom vršit onom treba,
   koji vrši, Bog što sudi s neba.
5. Dobar pastir, jer što kaže inom,
   i sam svojim potvrđuje činom.

155. Iz narodnih poslovica.

U sile nema razloga.

Gdje sila gospodi,
ti s razlogom ne hodi.

Različna dika.

Čim se koza dičila,
tim se ovca stidila.

Zlato i srebro.

Bolje zlato i poizderato
nego srebro iznova kovato.

Prekasno.

Dok pamet dođe,
i blago prođe.

Dobar glas.

Bolji je dobar glas
negoli zlatan pas.

VII. Zagonetka.

156. Narodne zagonetke.

Grbavo prase
sve polje popase.
(kosa)

Bijelo je, sir nije;
repato je, miš nije;
so liže, vo nije.
(rotkva)

Dvije koze
jedan vrat, i taj vrat
prorezat.
(bisage)

Vukovići vuku,
sikovići siku,
šaća baća
sam obraća.
(ruke, zubi, jezik)

Šum šumi, grm grmi,
bijela gospa van leti
(mlin i múka)

Otac se rađa,
a sin po kući hodi.
(oganj i dim)

157. Umjetne zagonetke.

Ja sam goso, nisam moma,
nisam stvar, već mjera njena,
sad velika, sad malena,
ali uvijek potpunoma.

Ko u rimskog boga Jana
do dva lica jesu meni,
bez razlike u znameni
slična su si ko dva dlana.

A sile sam čudnovate:
pred koga se gođer stavim,
čitavim ga mah napravim.
Deder kaži — što sam, brate!

Petar Preradović.

1. Šarade.

Prvi slog.

Ja pristajem k svakoj Božjoj hrani,
slatko ručam i večeram slatko,
gdjegod dođem, gost sam dočekani,
drage volje počasti me svatko.

Drugi slog.

Prva gleda na me prezirući,
što sam gola svoju na nesreću,
al' da mogu opet se obući,
od strasti bi zgrizla mi odjeću.

Zajedno.

Mene radi mnogi vlasi kvari,
mene radi mnogi pada nica;
gdje sam, tu sam na površju stvari,
što sam, to sam s nehrapava lica.

2. **Logogrif.**

Moj **a** teče, graniči i hara,
moj **ie** kaže blijesak i strelicu,
moj **i** resi lijepo sokòlicu,
moj **o** samo po tmini tumara,
moj **u** bolest ponajgoru stvara.

3. **Anagram.**

Na jednom se mjestu šećem vazda,
stražim danju, a stražim u noći,
komu dadem, komu ne dam proći,
kako kad mi zapovijedi gazda.

Premjestiš li dva na meni uda,
eto meni odmah drugog lica:
u svakoj sam kući gazdarica,
ručak kuham i večeru svuda.

Po drugi put preinačiš li me,
tad me ima svud u izobilju,
u rodu sam smilju i kovilju,
a umiruć mijenjam spol i ime.

Petar Preradović.

VIII. Poslanica.

158. O pjesništvu.

Poslanica Horacijeva Pizonima.

Da je gdje slikar koji, te htio bi s glavom čovječjom
konjsku šiju da spoji, i udove skupiv odasvud
dodat im šareno perje, da gore ljepušna žena
ružno bi crnom se rebom na slici kazala niže,
ogledat tad da te zovne, zar susprego, druže, bi smijeh?
Vjerujte, mili Pizoni, toj slici bi posvema slična
bila i knjiga, u kojoj bi lica nejasna bila
ko što je san bolesnika, te glava ne bi i noga

jedne odavale slike. — »Slikari i pjesnici svagda
imahu stalnu i pravu u svemu neku slobodu!«
Znamo i za se tu tražimo povlast i puštamo drugim,
ali uz uvjet, da se s krotkijem divlje ne pari,
s pticama da se zmije ni s tigrima janjci ne druže.
Veličajnom početku, što velike obriče stvari,
grimiznu krpu većinom će prikrpit ovdje i ondje,
ne bi li sjala daleko, dok lug i žrtvenik Dijanin
počnu da rišu i vode tok, štono brzano hrli
ljupkijem poljem, i rječinu Ren i šarenu dugu.
Ali drugi put o tom! Ti znadeš narisat možda
čempres, — kakva ti korist, gdje trebaš da slikaš za novac
jadnika razbita broda i spas mu? Po okretu kola
zašto ti izlazi vrč, a amforu graditi poče?
Riječju: bilo što bilo, jednostavno budi i jedno!
— — — — — — — — — — — — — —

Krasno ćeš zboriti, vješti li spoj ti od poznate riječi
učini novu. A ustreba l' možda da izrazom novim
označiš pojmove koje, a ti su poznati slabo,
to će te zapasti riječ, što ne ču je ȍpâsan Ceteg,
stvorit — i svi će dopustit slobodu, što uze je smerno.
Nove će riječi i skovane netom steći priznanje,
ma i iz grčkog vrela potekle uz promjenu malu.
Zar će Ceciliju dat ili Plautu Rimljanin, što je
kratio Vergilu, Variju? Što li me gledaju mrko,
malo kad mogu privrijedit, gdje Enijev je i Katonov
jezik nam jur obogatio govor očinski, nove
nazive stvorivši stvarim? Dozvoljeno bješe i bit će
svagda kovanice stvarat, što nose sadašnjosti biljeg.
Kao što šuma lišće mijenja, baš tako i riječi stare
ginu, a koje se rode, kô mladice jačaju, cvatu.
Smrti potpadamo svi, mi i naše: bilo da luka,
umjetno stvorena, štiti od bure brodove, djelo
kraljevsko; močvara dugo li pusta, kud veslahu vesla,
hrani gradove bližnje i plug sad osjeća teški;
plodinama li štetni je tok promijenila rijeka,
na put svedena bolji: no ljudska sva djela će pasti,
nekmoli propao ne bi i govor i čast mu i dražest.
Mnogo će riječi opet se rodit, što veće su jednom
pale, a past će, što sad su u časti, jer običaj hoće,
što je za pravila govora oduvijek pravedan sudac.
— — — — — — — — — — — —

Stariji mlače, premda te glas već očev na pravo
puti, a i sam si po sebi misaon, upamti ipak
ove riječi, da se u stvarima dopušta nekim
srednje i snošljivo: odvjetnik srednje ruke i pravnik
rječitog nema Mesale vještine, a jednako tako

ne zna toliko, koliko zna Kascelije Aulo,
ali ga ipak cijene: no pjesnik srednje da budeš
ruke, ni bozi ni ljudi ne puštaju nì stûp knjižara.
Kao kod stolova milih što bezvučna skladba i gusto
ulje te vrijeđa i mak po sardijskom posipan medu,
jer i bez svega se toga mogaše držati gozba:
tako i pjesma, za radost što duhu je smisliš i spjevaš,
ako se malo tek makne od najvišeg, najdublje pada.
Koji igara ne zna, on Martovog klone se polja,
miruje, tko ne razumije u loptu se, kuglu i obruč
da bez kazne ne dignu smijeha vijenci gusti:
a tko stihova ne zna, ipak ih drzne se kovat.
Zašto i ne bi? Tä, viteza kažu ga njegovi novci;
a i inače nema na sebi nikakve mane.
Ti mimo volju ne ćeš Minervinu zborit ni činit,
to je tvoj sud i mišljenje tvoje. A ipak li štogod
kada napišeš, to ti do uha Meciju sucu
dođi i ocu i do mog i devet to godina prešaj,
papir u ladicu spremiv: i moći ćeš uništit jošte,
čega ne izdade; puštena riječ se vratiti ne zna.
Šumske je ljude svetac i tumač bogova Orfej
nekoć od klanja odvratio i od ružnog života,
zato i vele, tigre i lave je krotio bijesne,
i za Amfiona, štono utemelji tebansku tvrđu,
vele da zvukom je lire i pećine mico i kreto
po volji umilnom molbom... Dä, ovo bijaše nekoć
mudrost: od osebnog lučiti javno, sveto od zemskog,
priječit nezasitan blud, oženjenim davati pravo,
gradove dizati, zakone urezivat u drvo.
Tako do slave i časti i pjesme a i božanski
pjesnici dođoše...

Preveo D. Pavlinić.

E. PROZA.

159. Pogled na hrvatsku prošlost.

Iz djela »Povijest Hrvata«.

Tvrde mnogi, koji su proučavali povijest slavenskih naroda, da u Slavena nema toliko državotvorne sile, ali zato kud i kamo više o t p o r n e s n a g e. Već pri prvom pojavu Slavena u historiji javljaju suglasno i latinski i grčki spisatelji, da se Slaveni nerado pokoravaju tuđinu, da ljube samosvojnost nadasve i da će svaku nevolju podnijeti za volju mile i zlatne slobode svoje (omnem miseriam carae libertati postponentes). Ako se to opaža za sve Slavene, vrijedi naročito za Hrvate. Jer učeći njihovu povijest, ne možeš dosta da se nadiviš njihovoj žilavosti, njihovoj neslomljivoj otpornoj snagi. Otkad se Hrvat pojavio na obalama sinjega mora, kroz dvanaest stoljeća i više prkosi on svemu, što ga hoće da zatre, te je neiscrpljivom ustrajnošću obranio i održao svoje ime, svoju individualnost i svoj teritorij.

Hrvatski narod naselio se u rimskim pokrajinama, u kojima se bijaše ukorijenila kultura s jezikom latinskim. Što je god germanskih pukova došlo u pokrajine starorimskoga carstva — zvali se Goti, Suevi ili Franci — svi se odrodiše i prometnuše u Romane te postadoše Talijani, Španjolci, Portugalci i Francuzi: Hrvata nasuprot nije mogla odnaroditi rimska kultura, pače se u njegovu govoru ne opažaju ni tragovi latinskoga jezika. Rimsko žiteljstvo sklonilo se pred došljacima u tvrde gradove primorske (Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik), te se visokim i čvrstim zidovima ogradilo od hrvatskoga svijeta. Ali mu to nije pomoglo; Hrvat je prodr'o i u ta skrovišta romanskoga življa te ga pohrvatio. Već god. 1177. dočekaše Zadrani papu Aleksandra III. u svom rodnom gradu pjevajući mu iz svega glasa pjesme i hvale jezikom hrvatskim (immensis laudibus et canticis altissime resonantibus in eorum sclavica lingua). Malo za tim u polovici XIII. stoljeća moradoše Mlečani silom rastjerati hrvatsko žiteljstvo grada Zadra na sve strane te napuniti grad novim naseljenicima iz srca Italije, kojima zabraniše ženiti se Hrvaticama, da se ne pohrvate. Ali ni to ne zaustavi Hrvata. Jedva bijaše iza toga prošlo sto godina, Mlečani su god. 1346. pozivali Zadrane u latinskom i h r v a t-

s k o m jeziku, da ostanu vjerni njihovoj općini. Tako se zgodilo, da su se primorski gradovi Dubrovnik, Split i Trogir baš u ono vrijeme, kad se iz susjedne Italije na sve strane širila prosvjeta književnoga i umjetničkoga preporoda, posve pohrvatili. God. 1553. piše Mlečanin Giustiniani za žitelje grada Splita: »Odijelo Splićana slavenskoga je kroja, a njihov materinji (hrvatski)) jezik vrlo je sladak i gibak. Istina je, da svi građani govore također jezik romanski, a neki se i odijevaju na talijansku; no gospođe ne govore nego svojim materinjim jezikom . . .« Još je bolje Giustiniani pohvalio ponosite Trogiranke. »Žitelji toga grada (Trogira)« — piše on — »živu po slavenskim običajima. Istina, neki nose talijansko odijelo, no rijetki; svi doduše govore dobro romanski (franca), ali u svojim kućama govore slavenski jezik radi svojih žena, koje slabo razumiju talijanski; pak ako koja razumije (talijanski), o n a n e ć e d a g o v o r i n e g o s v o j i m m a t e r i n j i m j e z i k o m.

Kako nije Hrvata zatrla rimska kultura, tako nije ni kršćanska vjera otela narodnoga biljega. Univerzalna crkva rimska, kojoj su Hrvati vazda bili najodaniji sinovi, morala je ustrajnosti hrvatskoj popustiti te Hrvatu dopustiti, što nikomu nije prije ni poslije učinila. U Moravana, Čeha, Slovenaca nestalo je traga slavenskoj riječi u službi Božjoj; jedini Hrvati od svih slavenskih naroda rimskoga zakona održali su do danas divnu baštinu svetih apostola Ćirila i Metodija! No koliko je borbe trebalo, kolike ustrajnosti i žilavosti kroz stoljeća, dok je napokon god. 1248. papa Inocentije IV. posvetio Hrvatima njihovo neosporivo pravo, da slave Boga u crkvi slavenskim jezikom!

To su tečevine hrvatske na polju prosvjete. A koliko je hrvatske krvi proteklo za slobodu i samosvojnost, za pravo i cjelokupnost! Promatrajući politički život Hrvata diviš se još više. Otkad se Hrvatska proglasila kraljevinom za Tomislava god. 925., nije ta kraljevina kroz tisuću godina ni za jedan čas izgubila svoga k o n t i n u i t e t a. Propale su uto gotovo sve slavenske države, propalo je bizantsko carstvo i ponosita mletačka republika; hrvatska kraljevina kroz te brojne vjekove ni jedan trenutak nije prestala živjeti. Otkidali su joj ud za udom, gazili i krnjili mnoga prava, prisegama zajamčena; ali jezgra kraljevstva vazda je ostala nepogažena, pak se oko nje opet okupljali razasuti ili ugrabljeni dijelovi njezini. Pače ni Osmanlija, kojega se polumjesec kočio nad istim Budimom, ne može se pohvaliti, da mu se poklonio bijeli Zagreb, od XVI. stoljeća ponosita stolica Hrvata! S punim pravom poručivali su zato god. 1527. hrvatski staleži kralju Ferdinandu I.: »Neka znade vaše veličanstvo da se ne može pronaći te bi ikoji gospodin bio Hrvatskom silom obvladao.« (Noverit maiestas vestra, quod inveniri non potest, et nullus dominus potentia mediante Croatiam occupasset). Jer nakon smrti našega blage uspomene posljednjeg kralja Zvonimira pridružismo se dobre volje svetoj kruni kraljevstva Ungarije, a poslije toga sada vašemu veličanstvu. (Nisi post discessum regis nostri ultimi Zvanymer dicti, felicis recordationis, libero arbitrio se coadiunximus circa sacram coronam regni Hungariae, et post hoc nunc erga Maiestatem Vestram).

Vjekoslav Klaić.

160. Балкан уочи Косова.

Из расправе »Срби и Турци«.

Несрећа је хтела, да с нестатком Стефана Душана и са ступањем на престо његова »нејаког« сина, у ствари нестане у Србији цара и династије, баш у тренутку, кад су јој и једно и друго од највеће потребе били.

Све се изгубило све је пошло у беспуће, кад је нестало онога средишта и онога ауторитета, који је немањићска династија вршила у дотадашњем животу српскога народа. Расцеп је пуцао у толико више, што су Душанова освојења изнела била земљу из њених традиционалних граница. Страсну жудњу за силом и влашћу, и дотле прилично јаку у властеле српске, нове, освојењима створене прилике баш тада беху развиле у моћан напон. То је проузроковало, те су властољубивост, сепаратизам и неувиђавност почеле разламати снагу српску баш у оном тренутку, кад је Србији више него игда требало прибраности и једнодушности.

И баш у тренутку, кад су српске унутрашње неприлике највећма беснеле, избија на видик с турске стране нова крепка снага у Мурату. И око 1363.—64. на политичкоме видику Балканскога полуострва показује се у пуној јасноти нова освајачка мисао да се наместо старога хришћанског и православног Источног римског царства оснује ново Musломанско турско царство.

У оно доба скроз на скроз задахнуто и преплетено религиозним мислима, ова је новина морала деловати као гром. Као права напаст проносио се овај глас од града до града и од државе до државе по раскомаданом Балканском полуострву. Турци као народ господарски, као освајач, који хоће да у хришћанским земљама неверничко царство оснује, били су тада појава сасвим нова. За њих се знало више као за несталне четнике. И они, који ту нову појаву изблиза гледаху, виђаху је јасније; они пак, који о њој издаље слушаху, још се вараху старим рачунима и старим искуством мислећи да ће то проћи, као што је више пута дотле пролазило, а заборављајући да је нестало оне снаге, која је старије таке најезде ломила и одбијала.

Кад је 1363. главом патријарх васељенске цркве потражио царицу Душановицу у Серу, царицу одлучену од васељенске цркве услед црквене политике њеног мужа; кад је патријарх тада с висине свога првосвештеничког ауторитета поменуо, да је време да се напусте унутрашње размирице па да се оружје заједнички на Турке окрене — онда је већ Цариград звонио на узбуну објављујући опасност, општу за цело полуострво.

Али је било и тада или прекасно, или прерано. Мада је још православна вера била једино поље, на ком су се у јединству пред Богом састајали духови балканских земаља, политичка је незрелост и неувиђавност била толика, да се ни тим покушајем ништа није променило. Свак је веровао у једну веру, али је свак исповедао различиту политику. Јединство вере није било у стању да сједини супротне ситне интересе. Свак је волео да у тврдоглавству истраје, макар пропао, неголи да се разлогу поклони, да противнику попусти, па макар се и спасао.

Године 1371. нестаје јужних српских држава бојем на Марици. Тим се Турцима отворила и Бугарска и Македонија, и Тесалија и Албанија.

Године 1385., бојем на Савру више Делова, постизава та иста судбина зетску српску властелу и њене арбанске другаре, који су мислили, да могу за свој рачун да у јадранском приморју засебну државу образују.

Године 1389. то исто craлази бојем на Косову кнеза Лазара и Вука Бранковића. И они су мислили, да сами могу све. И они су се били у се сувише поуздали.

Бојем на Косову коначно је одлучена судбина и северозападне четвртине полуострва. После тога боја, пред муњевитим Бајазитом, убрзо не осташе на свему полуострву него три четири крајичка у привидној самосталности, а то су: Цариград, Босна и Херцеговина. Сва остала пространа и опширна земља међу тим точкама, Дунавом и морима би, на какав му драго начин, покорена под руку турску.

Је ли овоме паду била узрок зла срећа и лоша судбина, како се обично говори, или што друго?

Вечити закон борбе међу јачим и слабијим примени се над мусломанима Мале Азије и хришћанима Балканског полуострва на целокупној линији народнога живота. Само примену тога закона треба тражити у овим догађајима, јер се она у њима показала у свој својој неумитној снази.

Доклегод су мусломани ишли за једном мишљу и за једним јединим задатком; доклегод су у њих вера и држава биле једно исто; док год је господар државни био њихово врховно средиште и врховни им закон; докле је год он ишао за једним задатком: мусломани су увек напредовали. Али се и мусломанско напредовање заустављало, кад су се год мусломани разбијали на више господара, кад би год јединство задатка заборавили, и кад би год пошли путем домаћих међусобица.

Стојан Новаковић.

161. Stjepan Tvrtko.

Kralj Stjepan Tvrtko ide svakojako u red najodličnijih vladalaca slavenskoga juga. On je tečajem svoga dugog vladanja nastojao o tom, kako da sebi i svojoj državi steče nezavisnost, samostalnost i što veću slavu. Po smrti svoga strica naslijedio je banovinu bosansku, a primio je iz ruku kralja Ljudevita I. kao vazal ugarske krune javno priznajući, da je banom bosanskim po njegovoj »milosti« (1366.). Ali Stjepan Tvrtko umjede se oprostiti ove inostrane, vrhovne vlasti; postavivši srpsku i bosansku krunu na svoju glavu i podignuvši banovinu Bosnu na čast kraljevine uzveliča svoju kraljevsku vlast i svoju državu usporedi kruni i državi, kojih je vrhovno gospodstvo doskora priznavao. On je i dalje pošao, dok je stao slabiti pravo i vlast svoga nekadašnjega zaštitnika, činom držeći se načela: da je Bosna to jača, što je slabija Ugarska, i obratno. Zato je poslije smrti kralja Ljudevita pristao uz protivnike njegove kćeri i nasljednice Marije podupirući ustanak hrvatski; a s okrunjenim Sigismundom očito se zaratio (1387).

Tako je Stjepan Tvrtko suprot Ugarske vodio svoju vlastitu politiku smjerajući na to, da od ugarske krune odcijepi kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Govorilo se doduše, da Tvrtko ove zemlje osvaja za svoga saveznika i prijatelja Ladislava Napuljskoga. Pod zastavom kralja Ladislava vojevahu također hrvatske ustaše (osobito u Slavoniji), podupirani bosanskim četama, protiv vojske kralja Sigismunda. Ali niti se je u Dalmaciji ova vojna inače tumačila, nego da se radi o osvojenju ove zemlje za Bosnu, niti je Stjepan Tvrtko, kudagod je njegovo pobjedonosno oružje dopiralo, širio druge do svoje kraljevske vlasti. Gradovi se dalmatinski podložiše neposredno žezlu bosanskoga kralja i njegovih zakonitih nasljednika; on je potvrdio njihove povlastice, on je metnuo svoje namjesnike i vojvode u tim kraljevinama, kako ih izrijekom zove, svojim.

Kako se Stjepan Tvrtko s druge strane držao za baštinika i nasljednika Nemanjina roda na srpskom prijestolju, to nam biva dosta jasno, da je bila njegova namjera zaokupiti oko Bosne s jedne strane zemlje srpske, a s druge zemlje hrvatske odcijepivši ih od ugarske krune. Politika dakle Stjepana Tvrtka, kako se ona u glavnom nacrtu ukazuje poslije god. 1376., išla je za tim, da na slavenskom jugu podigne samostalnu državu, koja bi dopirala na zapadu do Jadranskoga mora, a prema sjeveru do

Dunava i Drave. Što je car Stjepan Dušan iz Srbije, to je Stjepan Tvrtko iz Bosne kušao, s tom ipak razlikom: srpski je car svoje oružje podigao bio najprije na bizantinsko carstvo i ovomu otimao zemlje, pak zatim težio k Posavlju i Adriji; a bosanski je kralj svoju vlast samo na zapadne i sjeverne strane širio nemajući na istoku pred sobom slabih nasljednika Konstantinovih, već silne turske sultane

Napredak Osmanlija i moć njihova, koja je neprestano rasla na Balkanskom poluotoku, bude uzrokom i povodom rijetkoga u političkom životu južnih Slavena i jedinog prizora, naime zajednice između bosanskoga kralja i srpskoga kneza protiv zajedničkoga neprijatelja, sloge između vladalaca dviju južnoslavenskih država, ali zajednice i sloge na — krvavom Kosovu!

Franjo Rački.

162. Značaj Jurja Križanića.

Iz djela »Život i rad Jurja Križanića«.

Ja i sam ne znam, kako bih si inače protumačio motive sastavljanja najvažnijih Križanićevih djela, a to su njegova Gramatika i Politika, kad bi se imao čitav čovjek shvatiti samo kao propagator crkvene unije bez izrazite podloge simpatija »sveslavenskih«. Dakako tko ne dopušta iskrenih simpatija za Moskoviju i sve pravoslavne Slavene a uza to isto tako iskrenu želju njihova izmirenja sa Rimom, taj ne može Križanića razumjeti niti spram njega biti pravedan, već ga mora proglasiti bilo tajnim pristašom pravoslavlja bilo himbenim licemjerom. Ali njegova najznatnija djela — a to su, kako rekoh, Gramatika i Politika — ne izgledaju meni kao plodovi himbe ili neiskrenosti, kao zamke, u koje htjede uhvatiti cara i narod ruski, da ih predobije za katolicizam. Ako li su misli izražene u njegovoj Politici iskrene, ako je zbilja onako srdačno i zanosno želio moskovskom carstvu da bude jako, srećno i zadovoljno, kako to odjekuje gotovo iz svake vrste njegova velikog enciklopedijskog djela, tada se hoćeš ne ćeš mora dopustiti, da je Križanić ipak bio kud i kamo drugačiji, veći i znatniji čovjek, negoli da bude bio puki fanatik ideje o uniji Rusije sa Rimom. Upravo to i čini njegovu ličnost vanrednom pojavom, njega čovjekom nesvagdašnjim, punim neodoljive privlačne snage, kojemu se može, smije i mora koješta prigovoriti, što se činilo u ovoj knjizi[1] na više mjesta, ali uza sve to i najnesmiljenija kritika, puna pravedne oštrine, ne može ga poniziti do neznatnosti običnog katoličkog misionara ili makar staviti u jedan red sa poljskim jezuitom Skargom. Križanić spada u broj onih odabranika u

[1] t. j u Jagićevoj knjizi »Život i rad Jurja Križanića«, Zagreb 1917.

historiji, kojima za života nije prijala sreća, jer su se prerano rodili, jer ih suvremenici nisu razumjeli, jer su se mašali preteških zadaća i suviše ih ujedamput htjeli da riješe. Sa svojim glavnim idejama, vjerskim i političkim ili socijalnim, što su se u njega stale vrlo rano razvijati i kristalizirati pod različitim uplivima, zasađenim u njegovu bogato nadarenu dušu, nije naišao na dovoljno razumijevanja sa strane suvremenika, zato i nisu njegovi, u njega samoga ne svagda dozreli planovi našli odziva ni kod duhovnih vlasti (u Zagrebu, Rimu, Smolensku, Vilni, Varšavi) ni kod svjetskih (cara ruskoga), ni u domovini ni u stranom svijetu.

Teško je presuditi, koliko je u tome skrivio njegov lični temperamenat, ali toliko stoji, da ga nije suvremeni svijet umio temeljito proučiti i pravedno ocijeniti, već je volio na nj gledati kao na čovjeka čudna, nemirna, nepouzdana, vjetrogonju. Kod kuće čudili bi mu se, što nije zadovoljan s onim, što mu je sudbina dala, već sve teži nekuda daleko u svijet među strane ljude, da provede nedokučljive planove. U Rimu što duže sve se manje vjerovalo, da bi mogao biti zgodno oruđe za uspješan dostig velikih ciljeva, što ih je stao zamišljati još u ranoj mladosti kao pitomac Propagandin. Na putu u strani svijet onamo, kuda ga napustiše drugi ili kuda ode sam po svojoj pameti, pratio bi ga otpor, neodobravanje, sumnjičenje; njegove neobične težnje, što ih je ujedinjavao u svojoj ličnosti te ih može biti nije svagda dovoljno oprezno iznosio na vidjelo, bijahu za ono doba odveć nove i po mišljenju njegovih suvremenika čak opasne. To je lako moglo većinu ljudi, s kojima je imao priliku da se druži, zabuniti, uplašiti ili bar od njega odvratiti. Jedni bi voljeli da se njega klone ili da njega uklone, drugi bi stavljali svakojake smetnje njegovu slobodnomu kretanju. Tako se zbude, da je taj umni ali nemirni čovjek veći dio svojega života proveo u neslobodi teško podnoseći mnoge duhovne i materijalne oskudice i stradanja. Već s te strane izaziva veliko sažaljenje te osobite simpatije zaslužuje u onoj zemlji i kod onoga naroda, kojemu je u svojoj »Politici« udijelio toliko mudrih savjeta!

Vatroslav Jagić.

163. Mladi dani Preradovićevi.

Iz »Vjekopisa« (g. 1873.).

Petar Preradović rodio se 19. ožujka 1818. u Grabrovnici, selu bivše đurđevačke krajiške pukovnije. Otac mu Ivan Preradović bijaše rodom iz graničarske zadruge istoga imena u Grubišnom Polju, a mati Pelagija iz zadruge Ivičićeve u Grđevcu. Ima u Grubišnu Polju više kuća Preradovića, a stari ljudi pripovijedaju, da su onamo doselili iz Like.

Naš Petar poče istom u 8. godini polaziti školu. Prvi razred polažaše u Grubišnu Polju, a drugi i treći u Đurđevcu, a zatim ga dade mati u tadašnji vojnički zavod u Bjelovaru. To je bilo god. 1830., a na koncu te godine bude uslišana molba materina, i naš Petar primljen u vojničku akademiju u Bečkom Novom Mjestu. U ono su doba svi pitomci akademije imali prihvatiti tako zvani vladajući vjerozakon, te tako Preradović postade i ostade katolikom, a nikada, bar meni, ne spomenu toga pokatoličenja. Jedino to znadem, da je mnogo pamtio iz slavenske liturgije i meni samo jednom dosta toga iz glave kazivao.

U akademiji napredovaše Petar vrlo dobro, i svih osam godina bijaše prvi u svom razredu. Čim poče učiti humaniora, zanije ga namah pjesništvo i živa želja da si na tom polju osvjetla obraz. God. 1834. izgorje malone sve Novo Mjesto, te profesor pjesništva pozva učenike, da opjevaju taj užasni događaj. Tim povodom napisa Petar prvu svoju pjesmu na njemačkom jeziku te steče zadovoljnost i pohvalu svoga profesora. Potaknut tim uspjehom ne mogaše Petar iza toga mirovati, već uvijek snivaše o pjesmama i dade se zbilja na pjevanje, ali većim dijelom započe pjesmu, a malo kada koju dopjeva. Suučenici klanjahu mu se kao pjesniku, te kad bi se zgoda desila, na pr. imendan ili rođendan kojega učitelja, morade Petar čestitku pjevati, osvjedočiv se svaki put, da mu se pjesme drugovima mile.

Istupiv iz akademije kao poručnik prvoga reda bude po svojoj želji uvršten u 33. linijašku pukovniju, koja tada boravljaše u Milanu. Prije negoli će poći u Milan, ishodi si dopust i ode vidjeti ostarjelu majku i sestru jedinicu.

Prolazeći kroz Zagreb sastade se tu sa svojim suučenikom poručnikom Halavanjom, od kojega ču nešto o novoj hrvatskoj književnosti i njezinu kolovođi dru. Gaju te o razmjerici među Hrvatima i Madžarima. Ali budući odgojen po njemačkom duhu nije mnogo mario za ono, što mu Halavanja pripovijedaše, te neosvojen ode iz Zagreba kući. Al' eto žalosti, bijaše skoro posvema zaboravio materinski jezik, a ni mati ni sestra ne umjedoše drugim progovoriti. I u bečkom nacrtu svoga vjekopisa veli Preradović sam: »Premda sam se u akademiji češki učio, ipak sam svoj materinski jezik za ono osam godina tako zaboravio bio, da došav k materi teško sam se s njom, koja drugog jezika nije znala, razgovarati mogao.« Rodbinska se ljubav tu pokazala čudotvornom učiteljicom, u razgovoru s majkom i sestrom sve kao iza sna vraćahu mu se u pamet i u srce slatki glasovi majčina tepanja, živa besjeda, kojom je jedinom sve do osme godine svoje osjećaje na čuvik iznosio. To je bilo god. 1838., o koje kraju prispjede k pukovniji našav tu nekoliko časnika našinaca, poimence Đuru Benka, Engelberta Knežića i Jerka Pavelića. Kao Hrvati pažahu se doduše i često se sastajahu, ali življahu samo u vojničkom njemačkom duhu. Malo kada im na um pade progovoriti koju na svome jeziku.

Preradović po naravi svojoj prianjajući uz pjesništvo, je li samo imao kad, bavljaše se mnogo njemačkom literaturom, izdavaše silu novaca na njemačke knjige, a međutim sastavljaše revno njemačke pjesme, od kojih je nekoliko do kraja vijeka čuvao, kako mi reče, ne poradi njihove vrijednosti, već kao prvu svoju književnu zabavicu. Godine 1840. dođe kao časnik u istu pukovniju Ivan Kukuljević, koji se je već prije bavio narodnom sudbinom i knjigom te koji napisav štošta ne prestade ni kod pukovnije ravnovati i oko književnoga posla nastojati. Uzmu njih dvojica prijateljevati, a Kukuljević doznavši, da se Preradović njemačkim pjesništvom bavi, navaljivaše na ovoga neprestance, ne bi li hrvatskoj vili privolio. Ali se na to nikako ne dade Preradović ne bivši dovoljno vješt našemu jeziku, a i drukčije činjaše mu se čudno, da piše na jeziku, koji po njegovu tadašnjem sudu ne bijaše dorastao uglađenosti vladajućih evropskih jezika.

Kukuljević ne mirovaše, već nastavi Petru govoriti o staroj dubrovačkoj književnosti, o narodnim našim pjesmama, te čitajući mu svoje vlastite spise skloni ga ipak toliko, da je počeo pogdješto prevoditi iz narodnoga na njemački jezik, te da je svojim njemačkim pjesmama uzeo odabirati narodne predmete. U to doba prevede Preradović malone cijelo prvo pjevanje Gundulićeva »Osmana« i neku pjesmu Gnj. Đurđevića, a opjeva više narodnih predmeta, od kojih je »Uskočka djevojka« (Das Uskoken-Mädchen). Kukuljević ode iz pukovnije, a s njim nestade i Petrova mara za narodnom knjigom. Bog zna, bi li nam ikada bio hrvatski zapjevao, da ne bude njegova pukovnija god. 1842. premještena u Dalmaciju.

Kad je na putu stigao u Mletke, zaokupi ga Špiro Dimitrović Kotoranin, vatren domoljub i narodni pisac, i namah uvede u kolo hrvatskih časnika zanesenih narodnim duhom. Svaki je večer bio sastanak kod Špire, tu se hrvatski pjevalo, tu se Kačić čitao te o knjizi i drugim narodnim stvarima govorilo.

Koliko se već sami Mleci doimahu pjesničke duše našega Preradovića, toliko mu pokrenu srce ovaj duševni spoj časničkoga kola s majkom domovinom, onaj plemeniti goj hrvatstva u tuđini, te se Preradović svega vijeka često i rado sjećaše onih srećnih četrnaest dana, što ih je veselo proveo u domoljubnom kolu mletačkih svojih drugova. Na polasku obeća mu Špiro, da će u slavu hrvatskih časnika njegove pukovnije sastaviti pjesmu i poslati mu ju u Zadar. Ali uzdarice morade i Petar riječ zadati, da će mu otpjevati na hrvatskom jeziku. Tako se i zbilo. Špiro im ispjeva desetercem podugačku lijepu pjesmu, kojom im hvaljaše junaštvo i tako hotice i nehotice morade Petar svjerovati, te se lati pera i prvi put na našem jeziku, kako mi reče, skova neku pjesmu odzdravicu. To je »Poslanica Špiri Dimitroviću«, koju je kasnije ponešto ispravljenu i uglađenu

kao dragu uspomenu one njemu znamenite dobe uvrstio u pripravljenu zbirku svojih pjesama.

U Zadru poznade se s Antom Kuzmanićem, koji se tada spremaše da izdaje »Zoru Dalmatinsku«. Preradović ga bijaše svim kolikim razlozima saletio, da u »Zori« piše novim pravopisom, ali žalibože ne mogaše uspjeti, tvrdoglavi Kuzmanić ne htjede pod živu glavu pristati, ali ipak dočuvši, da se Petar pjesništvom bavi, zaokupi Kuzmanić Petra, da mu spjeva pjesmu za prvi broj »Zore Dalmatinske«. Preradović se otimaše dugo vremena, ispričavaše se svojom nevještinom, ali mu se Kuzmanić ne skide s duše, dok mu Petar ne zadade riječ, da će pjesmu sastaviti. »Jošte se sjećam«, piše mi sam Preradović, »čudne zabune i kobnog onog časa, kada sam sjeo, da tu pjesmu napišem; nisam bio ljudski vješt jeziku, a bojao sam se jako javnosti.«

Bijaše umni naš čednik zbilja dostojan one radosti, koja ga zamalo snađe, jer mu pjesma »Zora puca — bit će dana« čisto lako pođe za rukom i svanuv u prvom broju »Zore Dalmatinske« naiđe na opću pohvalu. Gaj ju dade pretisnuti u »Danicu«, i mi se tadašnji književnici svi uvelike uzradovasmo tomu prvom pojavu nagađajući i proričući novomu drugu sjajnu budućnost.

A Preradovića milo zateče općenita pohvala i prelijep doček njegova prvoga čedašca u svakom kutu mile mu domovine. Izatoga istom posvema prevagnu voljom hrvatskoj knjizi. Poče namah učiti hrvaštinu pazeći na govor seljaka te čitajući naše časopise i ono nekoliko knjiga mlađahne naše literature, pa mu odonda ne bijaše više ni glavnije pomisli ni ugodnije dangube doli skladanja hrvatskih pjesama, te tako se u prvom poretku i uz velebitni dojam u domoljubnu općinstvu porodi »Putnik«, »Djed i unuk« i ostali prekrasni prvijenci.

Ivan Trnski.

164. Из дјетињства Змајева.

Змај Јован Јовановић родио се у Новоме Саду 24. новембра 1833. године. Отац му је био Павле Јовановић, рода немешкога (племићкога), већник и после градоначелник новосадски, а мати Марија, из породице Гаванских, из гнезда српских соколова, дичнога нам Србобрана-Сентомаша. У свом сретном браку изродили су шестеро деце: Јована, Петра, Ђуру, Корнела, Миту и Јермилу. Свога брата Петра није наш Змај ни запамтио, а сестра му Јермила умре у народном покрету године 1849. у Иригу.

О детињству нашега Змаја могу рећи оно, што сам од њега самог слушао у више прилика. Наш Змај имао је неку стару рођаку, тетка Мику, која је у најранијем његовом детињству

чешће долазила у госте на неколико дана у кућу Змајевим родитељима. Та тетка знала је много старинских јуначких песама, па је њима забављала нашега змајића. Од те тетке своје научио је био више песама напамет, па између многих других и песму о Секули јунаку. Те је посме позаборављао и тек му се покаткад — вели — нехотице освежи у памети по који део од њих. Читати је знао пре него што је и пошао у школу. Слова су га учили на прсте познавати отац му и тадашњи свештеник новосадски Ђорђе Вуковић. Брзо научи читати, и после је читао, што је пре уграбио, а најпре песме, мада их, као што вели, и није разумевао потпуно. Свак се изненадио, кад је кому из неког старог календара казивао наизуст некакву песму, која се овако почињала:

»у хиљаду и осме стотине,
љетописа шеснајсте године,
у недељу на Часне вериге,
полегаше сви људи без бриге,
с вечера је киша ударила,« и т. д.

Почетак песме памти и данданас наш Змај-Јован. Наш Змај вели, да се иначе није никад одликовао јаким памћењем, ни брзим учењем, али је песме ипак тубио. Знао је он напамет и ону песму из »Забавника« од 1836. године са насловом: »Тужна Илирија«. Кад год је говорио напамет ту песму, увек би несташно нагласио онај куси стих сваке строфе.

У кућу Змајевим родитељи ма долазио је сваки дан покојни Гаврило Ползовић (доцније градоначелник новосадски) и као да је баш намерно хтео, да Змају омили народне песме, које је наш Јован и онако волео од свег срца свога. Кадгод би наш Змај отишао у Сентомаш, Ползовић би му писао и то у стиховима, који су се почињали на пр. овако:

»Ој Јоване, да од Бога нађеш,
како оде да ми се не јавиш!« и т. д.

Нашем Змају могло је бити једно 5 година, кад је први пут ишао у тадашњи »Лојзенбад« први виноград на Дунаву кад се изиђе из Варадина идући Каменици (сада својина Ђ. Вукичевића). Ту је био, а како ми се чини и сада је, некакав висок чардак од дрвета, где су многи записивали своја имена. Ползовић уклопи нашем Змају писаљку у руке, па, водећи му руку, напише ово:

»Комшија Јова
писма ова
писо руком
као куком
по леду.«

Море бити, да се у њему већ тада побудила жеља, да прави стихове, те му ваљда стога отац, када га јуна месеца 1840.

поведе са собом у Пешту (камо је ишао званичним послом), направи књижицу, у коју ће наш Змајић, бајаги, да опева у стиховима све, што му се деси на путу. Наслов је тој књизи био: »Старе песме младога стихотворца«, али се данас наш песник не сећа, шта је написао, или: је ли шта написао у ту књигу.

Овде нам ваља споменути једну страну детињске душе му, једну црту, коју није нико покренуо у њему, нити је потхрањивао, али која је ипак свугде избијала. Ја то не бих могао друкчије назвати него неким урођеним демократизмом који као да га је застопце гонио, те би се сваки пут наљутио и заплакао, кад му је тко рекао, да је »немеш«. Исто тако стидио се носити рукавице и сламњи шешир, јер то нису имала друга деца, с којом се радо дружио. Кад је наш Змај гледао кроз прозор, како деца после кише засукују чакшире, па боси газе по бари, рекао би мајци својој, како би хтео и сам тако да ради, али је у томе — по његовом казивању — било и мало реакције према његовој матери, која као да је хтела, да се њен синчић разликује од те деце, а њему то није ишло у рачун. Опирао се и против тога, да му слушкиње (обично су биле Маџарице) кажу »ифијур« (господичић), а кад су то дочули његови несташни другови, почеше га и они у пркос звати »ифијуром«. То је он више пута оплакао. Тако је мало за детињства свог, па и после, држао на господство и немешат свој. Није можда ни слутио, да ће с временом дочекати, да по танкој крви рођак буде краљу од Србије. А ево како.

Рођена сестра оцу Змаја нашег, по имену Дора, удата је била за познатог спахију Косту Константиновића Германског, а син његов Александар, дакле брат од тетке Змају нашем, оженио се Анком Обреновића, рођеном сестром Милоша, сина Јевремова, и оца краљу Милану I.

Није згорег да споменемо још једну знатну епизоду из детињства му. Било је некако око 1840. године, кад је Сима Милутиновић Сарајлија путовао из Пеште у Београд. У путу своме сврне у Нови Сад и настани се у кући оца нашега Змаја, где је обично одседао, кадгод би амо долазио. Наш Јовановић био је тада дете од својих седам година. Кад је Сима хтео даље поћи, опрости се са домаћином и са сином у кући, али малог Јове у тај пар нигде да нађу. Сима хтеде рећи и нашем Јови »с Богом остај«, те тако дај тражи малог Јову. На послетку нађу га негде у закутку где спава. Хтедоше га пробудити, али Сима не даде, него се саже детету, пољуби га у чело, па му онда спусти своју снажну руку на главу, погледа горе и рече: »Дао Бог да песник био!« И благослов Симин испунио се: Јовановић би и остаде доиста велики песник.

А. Хаџић.

165. Žudnja za naukom.

(Dimitrije Obradović se rodio prije gotovo dvije stotine godina u Čakovcu, u Banatu. Ostao je rano bez roditelja. Čim je naučio čitati, najveća mu je radost bila da se uvuče u crkvu i da čita crkvene knjige, a naročito živote svetaca. Napunivši glavu tim životopisima namisli i sam da se posveti, i pobjegne u Srijem, u manastir Opovo, gdje se zakaluđerio i dobio ime Dositej.)

Voleo sam nekoga mladoga jeromanaha Vasilija Osečanina, jer je i on vrlo rado čitao. Ovaj me savetuje, da čitam istorije. Moj iguman sam nije bio nimalo priviknut k čitanju, ali je veoma voleo slušati od mene, da mu kazujem, šta sam čitao, a svrh svega su mu po volji bile istorije. Zato, gde bi god mogao naći istorijske knjige, uzimao bi ih meni na čitanje. Na ovaj način počne se buditi u meni želja i za drukčijim knjigama, osim crkvenih. Moj starac, videći me sasvim predana čitanju, neprestano bi mi govorio, da ću ja poći kud u svet za naukom. Pritom i pomenuti Vasilije, kad bi se god sa mnom razgovarao, pohvaljivao bi mi nauku, a žalio bi, što ne zna latinski jezik, koji je počeo bio malo učiti, i znao je nekoliko razgovora, pak bi ih sve preda mnom govorio i tolkovao. Latinski jezik, to je jezik! A ja, bednik, ni reči ne znam! Bolje bi bilo, da se nisam na svet ni rodio! Izgube ti moja žitija sve poštenje; od toga časa zbogom Opovo, i sva tvoja krasoto! Gde učenja nema i latinskog jezika, tu nema ni života. Namah bih kud u svet tumarnuo, da mi nije bilo žao ostaviti moga dobrog starca, koga sam ljubio i poštovao pravom sinovskom ljubavlju. — U to vreme mitropolit, srdit nešto na moga starca, smetne ga s igumanstva i zapovedi mu da pođe na neko vreme u Šišatovac, niti mu se dopusti da mene sa sobom povede. Kada je polazio, dade mi petnaest dukata (malo je i više i imao) i pri rastanku ovako mi govoraše:

»Moj sinko! Čini mi se, da se ne ćemo više u životu videti. Ja znam, da ćeš ti kud bilo za naukom poći. Žao mi je, što ti više ne mogu dati. Živeći u manastiru imućnu nisam želeo, da svojih osobitih novaca imam; a sad žalim, što nisam koliko toliko zaštedeo, te bih te sad bolje mogao opraviti. No s ovo malo možeš do Kijeva doći, a onda, ako budeš vredan i nauci predan, nebesni promisao ne će te ostaviti bez hleba. Pustinje, peštere i svetinjičenje izvadi iz glave, tome se danas razumni ljudi rugaju. Učenje želi i traži, koliko možeš više. Nema gorega života od besposlična. Koliko sam te ja poznati mogao, ako se ti učenju ne predaš, ti ćeš žaliti, što si se pokaluđerio. Ti nisi ni za kakav drugi posao nego za knjige. Koliko sam ja prost i neučen, meni je milije videti učenoga mladoga Rajića nego četiri selenska patrijarha, koji bi bili bez nauke kao ja. Video si ga, kako je mlad i bez brade; ali kad stane besediti, mi svi s velikim bradama gledamo ga kao da smo došli iz divljega vilajeta. Idi za naukom, s njom ćeš svud pristati i tvoje življenje pošteno za-

služiti. Moj sinko! Prošla su ona glupa i slepa vremena, kad se među nama govorilo: »Bolje je šest vranaca u karucama nego šest škola u glavi.« Sad se vreme preokrenulo. Učen čovek, ako će i pešice ići, svaki ga poštuje, a za neučena, videći ga gde se vozi na vrancima, »vranci vranca vuku«, govore i pravo imaju. Nek mumla, ko razuma nema, na mudrosti i nauku kao sovuljaga na sunce; ne slušaj ti za to nikoga. Što pametni hvale i svrh svega na svetu ljube i poštuju, ono mora dobro biti. A ko viče na nauku? Oni, koji nahode sve svoje dobro u čanku i bokalu. Veruj mi, moj sinko, kadgod čujem mladoga Rajića da besedi, uzdišem za svojom mladošću, i da imam kakvu vlast, sve bih ove naše manastire pretvorio u škole i u učilišta. Zato poslušaj ti moj poslednji savet: izvadi iz glave to tvoje svetinjičenje. Dajem ti moju srpsku veru, da iz toga ništa ne će biti; traži nauku i gladujući, i žedneći, nagotujući. Ja ti više želim da u jednom malom seocu budeš maloj deci učitelj nego u Opovu iguman ili arhimandrit. I ako me poslušaš (kao što znam da ćeš), blagosiljat ćeš me, kad u grobu budem.«

Ovo je poslednji razgovor moga milostivog oca i dobrotvora. On nije ni malo nauke imao, ali je bio od prirode obdaren zdravim razumom i suđenjem. Rodom je bio iz Srbije, iz beogradskoga kraja, svagda veseo, iskren, pošten i blage naravi. I zato u celoj Slavoniji, Sremu i Bačkoj volelo ga je malo i veliko, bogato i siromašno. Na tri meseca po našem rastanku prestavi se u Šišatovcu, gde sam mu bio na pogrebu i oplakao ga kao majku svoju. Blagodarim preblagom nebeskom promislu, što mi dade doživeti, da pokažem večnu moju blagodarnost pameti njegovoj. Ime i spomen njegov bit će mi dragi i mili, dok sam god živ. Zvao se *Todor Milutinović.*

Dositije Obradović.

166. Из Ненадовићевих »Мемоара«.

Матија Ненадовић родио се г. 1777. Богословске је науке свршио у Ашањи код проте Лазара Ђорђевића. Запопио се већ у шеснаестој години, па је наскоро постао и протом. Пристао је одмах уз буну на дахије (1840) те се истакао као добар војвода, дипломат и организатор. Кад је Карађорђе морао бјежати из Србије, побјегне прота у Сријем. Али чим је Милош (1815.) подигао нови устанак, поврати се Ненадовић у Србију и пристане с њим. Вршио је сад различите части и службе, па је неко вријеме био и члан »совета српскога«. Боравећи год. 1832.—1838. код куће почео је писати своје »мемоаре«, које је намијенио »својој деци«. Умр'о је 29. новембра 1854. у Ваљеву, а сахрањен у свом родном селу Бранковици. Већи дио мемоара штампао му је син у своме листу »Шумадинка« год. 1856. под именом »Рукописи проте Ненадовића«, цијеле пак мемоаре год. 1867. у књизи »Мемоари проте Ненадовића«. Под истим натписом издала их је Српска књижевна задруга год. 1893. у књизи 9.

Као што многогодишњи раст, кога нису громови ни ветрови срушили, почне сам од себе венути, и грану по грану губити, и све ближе свом се крају клонити, тако, драга децо моја, и ја, ког су непријатељске пушке и сабље срећно промашиле, кога су смртне болести обилазиле, — осећам сада, да моје тело, по вечном закону природе, све већма слаби и све се ближе гробу прикучује.

Ја нерадо о смрти говорим, али без икаквог стра̂ очекујем последње вече мог живота; моје мисли не лете више у оне године, у којима имам јоште да живим, него у оне, у којима сам живео. Цела моја прошлост била је бурна и врло променљива, али без икаквог стра̂ освр̂ћем се ја на њу и са задовољством и унутрашњом наградом пролазим у мислима све прошле године мог живота, и радујем се, да ни на једно дело не наилазим, за које би ми свест штогод пребацити могла.

Бурна вре̂мена новије српске прошлости била су тесно скопчана са мојим животом; и као што су она променљива била, тако је и мој живот био променљив. Ја сам служио и господарио, поповао и војводовао; путовао по народном послу далеке путове и код куће мирно седио и у својој башти воће каламио; војевао сам опасне ратове и уживао благодат општег мира; с царевима говорио сам слободно, каткад збунио ме говор простог кмета; гонио сам непријатеље и бежао од њих, живео у сваком благу и изобиљу и опет долазио до сиротиње; имао сам лепе куће и гледао их из шуме спаљене и срушене; пред мојим шатором вриштали су у сребро окићени арапски хатови и возио сам се у својим неокованим таљигама; војводе ишчекивали су заповести из мојих уста и опет судба ме доводила да пред онима, што су били моји пандури, на ноге устајем. — То је, децо, вечна променљивост судбине, коју сам рано познао и на коју се нигда тужио нисам; из те променљивости научите: да се не треба у срећи гордити[1] ни у несрећи очајавати.

Те све промене у мом животу, Москва и Петербург, Варшава и Беч, где сам негда био, појављују ми се као сан моје младости. Већу част[2] мојих савременика и другова ладна је земља затрпала, млађи вештији људи предузели су оне народне бриге и послове, са којима смо ми управљали, отечество моје напредује, и ја радосно и задовољно повраћам се у оно скровито мало селце на огњиште мојих дедова, да се одморим од мојих трудова и да вас нејаке наставим на пут живота, да вас измалена научим љубити Бога и отечество. Промисао није могао лепшу забаву и занимање за моју старост дати, него да будем ваш учитељ.

Од 1793. године па до данас свакојаке промене биле су у Србији; ниједан тај догађај није учињен а да ја штогод не

---

[1] гордити се, поносити, охолити се; [2] част, дио.

знам, или да нисам и собом участвовао. Цео тај простор мог живота и народних збитија стоји ми јоште живо у памети; и што је старији који догађај, тим га се лакше и точније опомињем. О свему том ја бих вам усмено приповедао, драга децо моја, али ви сте мали и не можете упамтити, а ја сам стар и лако могу умрети. У овом мом приповедању не тражите савршенство историописца, ни строги ред догађаја. За то треба вештије перо; и ја се надам, у ком народу појаве се јунаци и људи заслужни за отечество, тај ће народ родити и оне људе, који ће њихова дела описати. Ја ћу вам овде написати само мој живот и она ратна и нератна прикључења, која су у мој живот уплетена; не тражите у овом мом приповедању историчке свезе, ја не могу догађаје све по реду овде забележити, него ћу их писати, кад се ког опоменем. Ја знам, да ће исте догађаје доцније много перо описати вештије, али истинитије не ће.

167. Uspomene iz 1848. godine.

Drugu Jovi Jovanoviću.

Još se sećam »zločinstva«, sa koga mi je dobri otac na smrt osuđen bio; pa često u ponoći, kad se misao udube u sivu maglu daleke prošlosti, ništa više ne bih poželeo, no da mi niko u rodu sa drugog zločinstva ne bude osuđen.

Beše Veliki četvrtak 1848. godine.

Narod se iskupio na bdenije i pobožnim srcem iščekivaše, da se molitva sa svećenikovih usana zaori... Dveri se otvoriše, a iz njih laganim i ozbiljnim korakom stupi moj otac. Još mu u ono doba beše crna brada, crna kâ ona odežda, koju je kao pravoslavni svećenik strasne nedelje oblačio.

U ruci je držao zlatan krst.

U crnim očima svetleo mu je oganj, čelo mu beše bledo, obrazi rumeni, — sveti plamen pobožnosti i oduševljenja preobrazio je sve, što obično beše u stvoru njegovu; zadrhtaše mu usne, u suvoj ruci zatrepta svetlost zlatnoga krsta.

Glas mu je strepio:

— Sinovi pravoslavne crkve! sinovi naroda! sinovi slobode!... Vašu braću potiskoše dušmani naroda našega: obale Begeja, Moriša i Tise crvene se od krvi njihove. Knićanin je pobeđen, Miklo je poginuo!...

— Ah, strasna je nedelja, izgibe cvet naroda našega!...

Na te reči klonuo narod, suze mu se lediše po glatkom mermeru, a od grudi se mermer stvarao. Žene su drhtale od straha. Samo mladići stiskavahu pesnice nestrpljivo čekajući svršetak zlokobne besede.

— Hristos, spasitelj ljudi, naroda i vekova, ove je strasne sedmice ispio gorku čašu, da svojom krvlju u krv sviju naroda i sviju vekova ulije amanet jednakosti, bratstva i slobode.

— Idite, ginite za slobodu! Gonite ugnjetača njena!... Idite, pomešajte svoju plemenitu krv s krvlju postradavšega za vas i rod čovečji...

Na Veliki petak osvanulo je pet stotina kosača, mrka pogleda, čvrste desnice. Ma koji spahija u zemlji madžarskoj obradovao bi se ovakoj mobi, — ali sad strepljaše, jer to ne beše gomila žetelaca nego četa divljih osvetnika, koja ne tražaše bogate njive, da ih pokosi, nego da ih svojom i dušmanskom krvlju orosi...

Eto, dragi prijatelju, sa toga mi dobroga oca osudiše na smrt.

Ali tu presudu ne mogaše dušmani naroda našega izvršiti: golema vojska stiže od srodne slavenske krvi, i kad je pobedila Madžare, njeni vođi pohodiše mračne tamnice, i gde nađoše brata po krvi, po jeziku, pustiše ga slobodna.

Sa te goleme krivice njegove morao sam i ja ostaviti nejaku braću i rodbinu i tumarnuti u svet, gde nikoga nisam bratom ni prijateljem nazvati smeo... Bežao sam, a nisam znao kuda... I drugi su bežali... Činjaše se kao u ono prastaro doba, kad su se narodi iz jednoga dela u drugi deo sveta selili, da sebi novo otečestvo traže: preko ritova, šuma, preko pogorelih sela lutao je bezglavan narod... A međutim opet činjaše se kao jedna jedina porodica, kojoj je kućni starešina preminuo: niko nikoga nije vređao, ni mlađi starijega, ni stariji mlađega, svi su se u golemoj žalosti složili; svi su bili bez otečestva, bez rodbine, bez kuće i kućišta — sve sami gonjeni mučenici!... Katkada je po sedam-osam stotina kola zastalo, da se u kakvome ritu ili šumi odmore. Starci, žene, deca, — iz takoga se društva sastajao naš tabor, koji se i na najmanji šum, kao jato divljih ptica, dizao da prne.

Posljednji otpor srpski u Banatu beše na Tomaševcima. Malo se junaka skupilo, da golemu silu madžarsku sa svoga ognjišta potisnu, — ali uzalud borba! Brat do brata, prijatelj do prijatelja s ubojnim oružjem u ruci pade.

I Madžarima se sažalilo, te iz čistoga saučešća zapališe hiljadu tomaševačkih kuća. Ni crkve nisu poštedeli. Neka i ona svetli sinovima pravoslavne vere.

Naša je gomila videla plamen; osećala je, da je to mrtvačka sveća na grobu srpskih vitezova!...

Jedan starac, bled kao krpa, diže se od zemlje i zagušljivim glasom povika:

— Evo besnih, naoružanih Madžara!

Sad je tek nastala prava zabuna. Kola se lomiše, a pod točkovima kola lomiše se kosti. Mati je tražila svoje dete, a

jadno dete izgubljenu majku... A svi smo tražili zaklona od nepravde i od nasilja madžarskog...

Ja sam stupio u drugi kikindski bataljon, onde mi i braća od strica kao svojevoljnici služahu.

Bio sam u bitkama. Video sam dim i plamen, slušao sam zveku sabalja, zviždanje tanadi, riku topova... Gledao sam ponoć, kako je po hiljadu zapaljenih krovova osvetljuje svojim plamenom, koji čak do neba šiba, video sam junakâ.

Gledao sam malene srpske četice, gde kao plevu razveju vitave bataljone Madžara... O, vjeruj mi, dragi prijatelju, da nema pod nebom junačnijega naroda od srpskoga, — ali ni nesrećnijega!... Jer, gle, pocepani, kao što smo, svugde svojom krvlju, svojim grudima i svojim životom služimo tuđince...

Al' doći će dan, i svaki će narod dan svoga vaskrsa slaviti!

Đura Jakšić.

168. Sinjsko polje.

Golemo sinjsko polje na žarkom ljetnom suncu činilo se još veće, jer modrušasta maglica sakrivaše očima udaljene bregove. Sve je mirovalo u podnevnom žaru, a daleke, daleke kamene planine jače se modrile videći nepomično iza te niske i tanke maglice. Činilo se, da je cijela krajina u raskošnom ljetnom snu, ili kao da počiva nakon ljute borbe i izvršena junaštva.

Krajem toga polja vuče se tihano nevelika rijeka, s koje silno sunce dizaše onu plavu maglu, da se kroza nju poigra svojim zrakama. To je Cetina, što daje ime svoj prostranoj krajini, nadaleko i naširoko oko sebe.

Uz polje je selo do selašca, brijeg do brežuljka i kula do kule. U vrhu je Han i Čitluk spojeni velikom »ćuprijom«, — pod njim Begluk, ispod Kadijine glavice, sa razorenom Hasankulom, a još niže Odžak selo, s Ali-česmom po srijedi.

I tako sve dalje po velikoj krajini.

A misleći na ta imena kao da čuješ hodžin glas, što je odjekivao nekad među tim bregovima i gubio se u tom prostranom polju.

Pa kad bi negdje među brdima začuo otegnutu junačku pjesmu, što pominje tamnicu i okove, krv i handžare, te vidio, gdje zalazi u klanac zapeškiren kršan momak sa sjajnim srebrenim tokama i dugim dževerdarom, oćutio bi blizinu čarobnoga i junačkoga Istoka.

Ta Cetinjani ni sad ne misle, kako bi živjeli mirno, već živu mirno, što moraju, i što nema nikoga, da se s njima bori.

Turci su davno otišli, ali prije toga zažegoše u njima želju za borbom i slavom, za snagom i osvetom. Mučila ih ta želja, a i zavodila na koješta, što ne bi zvali junaštvom u onim krajevima, gdje nikad nije bilo Turaka.

Na ipak, krajina se činila mirna i pospana u žaru ljetnoga sunca, ali kao da počiva nakon borbe i izvršena junaštva.

Navršilo se više od dvije stotine godina, što su Cetinjani istjerali Turke, a bijaše to zadnja velika borba (1715.), jer manjih je i kasnije mnogo bilo. I kasnije su Cetinjani bili samo po dana hoda udaljeni od turske međe.

A ta zadnja velika borba bila je tako strašna i čudnovata, da se o njoj i sad pripovijeda legenda: njihova je Gospa u silni turski tabor poslala srdobolju i zaprijetila Turcima mačem s varoškog kaštela, pa je bila uništena velika turska vojska. Bit će, da se ta legenda pripovijedala često, jer ne bijaše u Cetini odraslijega čeljadeta, koje ne bi znalo za tu legendu.

No više nego išta ponavljala bi svake godine junačka igra »halka« spomen na to doba slave cetinske.

Bio je dan u kolovozu mjesecu, kada bi Cetinjani, obučeni u sjajno odijelo starinskih junaka, na konjima u trku kopljem gađali u gvozdeno kolo. Ali su trkali tu halku samo bogati varošani i mladići iz najboljih kuća sa sela, kojima bi varoški koljenovići htjeli da pozajme halkarsko odijelo i skupu opremu dobru konju.

A dobrih je konja u ravnoj Cetini bilo mnogo. Ta najveći su dio cetinskog polja rosne livade, na kojima svakoga ljeta pasu velike hrpe brzih konja. I čilih momaka bijaše dosta, koji se na njima utrkivali i preskakali jaruge i grmlje.

A kako je to lijepo bilo pred hiljadama, što se okupe, da vide tu sjajnu trku!

To je polje sad žeglo sunce, tako da je nad njim titrao zrak od žara usijane zemlje. Činilo se izdaljega bez išta živa, ali pod vrbama kraj Cetine i njezinih pritoka odmarali se konjari i gdjekoja čobanica kraj konja, što su polegli izmučeni žegom i jutarnjom trkom. Tu više »Sitnih livadica« uvrh polja, šumilo Paušino vrelo, kraj kojega se ukočile hrpe niskih vrba i visokoga jablanja.

I takav je dan, da je najljepše bilo ležati baš tu kraj Paušina vrela, pa čekati dok sunce izaspe svu svoju snagu u tu veliku zemlju.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Sjajno je i pusto polje potamnjelo i oživjelo.

Zapadna su brda počela pružati svoje sjene preko široka polja i stali se javljati glasovi konjara i čobanica. Tamo amo sad rikanje i mukanje goveda, sad rzanje i topot konja, a sad sve to zajedno pomiješano s pjesmama o ljubavi i o junaštvu.

O zahodu sunca zemlja je stala duboko disati, i vjetrić s istoka počne hladiti užarenu krajinu. A krajina, kao pomilovana djevojka, zarumenila se od maglice i sunčanih trakova sa zapada. Činilo se kao da je krvlju natopljena zemlja ponikla crvenim cvjetovima.

Golemo polje vazda je čudno tutnjilo, kad bi ga udarala kopita konjska, kao da ječi izmoreno od tolikih konjanika turskih i cetinskih.

A tutnjilo je stoga, što je nekoć to polje bilo jezero, no sad zaraslo korom od zemlje i trave. Pa i sad se pod njim talasa bezdana voda, i zato tutnji pod kopitima dobrih konja. I cetinski se momci ne plaše ove tutnjave, već im se prikažu silne čete konjanika sa svilenim barjacima i talambasima, dok, zatvarajući oči, zapjevaju o četama, što nekad prolažahu tuda.

Poljskim putovima vidjeli se čopori konja i goveda, da sami idu, pak hrpe momaka i djevojaka s rukom u ruci ili zagrljenih, a mladi ih jašući obilazili. Gdjekoji se momci utrkivali poljem.

I što je sunce sve dublje zapadalo, pustjele livade sve više, a na poljskim putovima ispod sela dizala se sve više prašina od mnogih nogu.

Na raskršćima popostajali malo, da se još našale, i onda bi se razilazili i dozivali jedno drugo kroz smijeh i pjesmu.

Graje po brežuljcima bila sve manje, pa se sad čuli samo pojedini glasovi, što bi daleko iznikli, pa se izgubili brzo.

No malo zatim, kad je svu krajinu pritisla topla i tiha ljetna noć, nije se više ništa čulo do mukla šuma Cetine i kliktanje sove.

A u krajini su tako tihe noći ima već više od dvije stotine godina: i na snenoj ljetnoj mjesečini, i onda kad je pritisne težak snijeg u studenoj noći zimskoj.

Dinko Šimunović.

169. Morje.

Morje! Kdo ne bi priklonil kolen pred tvojim veličanstvom, ko te zagleda prvi krat! In čim dalje počivajo moje oči na tebi, tem večje si, tem silnejše in ogromnejše. Veličju tvojemu se klanja moja misel, in srce moje čuti vso skrivnost tvojega bitja. Moj duh bi rad obsegel tvoje brezkončne meje in rad bi premeril tvoje temne globočine! Tvoja sinja plan se spaja na obzorju z modrim nebom, in vajin poljub je večnost. Kaj je tebi človek? Kako majhnega, ničnega se čutim, veliko, veličanstveno morje, pred teboj! Kakor velikan ležiš med svojimi daljnimi obalami, in kaj ti mar, če plezamo mi pozemeljski črvi po tvojem širokem hrptu. Klanjam se ti, sveto božansko morje! Krasno si morje! Krasno si, ko te pozlačujejo žarki izhajajočega solnca. Tvoje gladko obličje gori in plameni v zlatem ognju, in velika tajnost porajajočega se dne počiva nad teboj. Krasno si, ko te boža solnce s svojega zenita, ko spavaš

kakor utrujena vila v opoldanski vročini. Krasno si, ko se s poslednjimi, zlatimi poljubi poslavlja od tebe večerno solnce, ko pada tihi mrak in te obliva s srebrno lučjo bledi mesec, plavajoč med mirijadami zvezd po sinjem nebu. Katera človeška beseda bi mogla izraziti tvoj čar, o morje, kadar sanja nad tvojimi rahlo šepetajočimi valovi tiha, topla zvezdnata noč! Poezija najkrasnejša si, morje!

Močno si morje! Kdo ti je kos, kdo se more meriti s teboj? Na širokem hrptu nosiš brez števila velikih jeklenih ladij, in gorje jim, če se razljutiš! Kakor orehove lupine se premetavajo po tvojih penečih se valovih. In kadar se zvežeš z divjim viharjem in butaš kakor razjarjen tur ob skalnati breg, se strese zemlja pod tvojim gnevom. Kje ste, vi oblastniki tega sveta, ki ste se bahali s svojo močjo in pozivali sosede na boj? Kje ste, in kje so vaša mogočna kraljevstva? Kje so vaše silne vojske, pred katerimi so trepetali narodi? Ni vas več! Vse vas je premagal čas in vas poteptal v prah! A tvoja moč, sinje moje morje, ne pojema! Tvoja moč je nepremagljiva in strašna kakor pred tisoč in tisoč stoletji! Tvoja moč je večna!

Največi prijatelj in dobrotnik človeštva, si, sinje morje! Najbolj oddaljene dežele, najbolj tuje si narode — ti jih spajaš med seboj. Ti seznanjaš antipode v antipodi, šumiš in bučiš ob vseh pristanih in obalah, koder pljuskajo tvoji peneči se valovi večno svojo pesem ob občem bratovstvu in mednarodni ljubezni. Koliko velikih, svet osrečujočih in razveseljujočih misli si razoznanilo ob svojih bregovih, ti dobro morje! Slava ti, veličastno, večno, krasno, ti močno in mogočno, ti dobrotljivo in blago, ti čudovito morje!

A. Aškerc.

božati, milovati; jeklen, čeličan; butati, udarati; tur, bivol.

170. O grčkom i latinskom jeziku.

Iz govora srednjoškolskoj omladini u Vinkovcima g. 1879.

Što se tiče jezika grčkoga, on je u unutrašnjem biću i sastavu svom sav savcat prepleten mišlju Božjom, koju je vele umni i vele učeni narod grčki iz preobilja uma i srca svoga u jezik svoj prelio, koji svojim duhom i svojim nazivljem i dandanas u svim znanostima vlada i gospoduje. To drugačije ne može biti, kad su svi oni veleumi, koji su jeziku grčkomu do moći i neumrle slave pripomogli, skroz i skroz religiozni ljudi bili. U Odiseji i Ilijadi Homerovoj naići ćete na svakom skoro listu na ime i biće Božje. Dašto, da se tu radi samo o temeljnoj misli, koja sve te divne spise probija, nipošto pak o čistoj potpunoj, izvrsnoj ideji Božjoj, koju je samo onaj svijetu

ovomu mnogao otkriti, koji je iz samoga krila Božjega amo sišao... Sokrat, živa žrtva i u životu i u smrti svojoj za pravdu i istinu, taj Sokrat u razgovoru svom s Alkibijadom, ako me pamet moja iz dobe mladosti moje ne vara, tako zbori i govori o čovječanstvu, da misliš, da naša sv. Pisma čitaš. Po njem čovječanstvo se izopačilo i propalo, pošast je ljuta i bolest mrtva, kojom cijelo čovječanstvo boluje, tako da bi cijelo čovječanstvo bez ikakove dvojbe propalo i izumrlo, ako Bog sam na ovaj svijet ne siđe, da rod ljudski izliječi i spasi.

Na pitanje, hoće li Bog sam na ovaj svijet doći, odgovara Sokrat na usta Alkibijadova: hoće! I blaženima naziva ono vrijeme i ljude, koji to doživjeli budu. Mogu reći, da sam čitajući taj razgovor pomislio, da čitam kojega od starih naših proroka...

Platon, koji je tako izvrsno govorio, da je u prirječje prešlo, ako se viši dusi u nebu ljudskim jezikom služe, da taj mora biti jezik Platonov, taj Platon napisao je najljepšu i najumniju knjigu o neumrlosti duše, a sva njegova teozofija o Bogu, o logosu, o duhu, preteča je nekim načinom našega sv. evanđelja, tako da je evanđelist, koji je najdublje prodr'o u otajstvenu narav logosa Božjega, Platonovim se jezikom u evanđelju poslužio...

Kada bih ja imao dosta moći i ugleda u našem narodu, ja bih odmah u naše srednje škole pored grčkih klasika uveo i naše kršćanske grčke klasike Basilija i Ivana Zlatoustog Kad bi se to zbilo, uvidjeli i osjetili bi svi, koji se grčkim jezikom i knjigom bave, da su misli naših kršćanskih klasika kud i kamo čistije, uzvišenije i izvrsnije, nego su misli starogrčkih pisaca; a jezik da im je isto tako čist, obilan i izvrstan, kao jezik Demostena ili Platona.

Što rekoh o jeziku grčkom, valja i o jeziku latinskom, zato se latinski jezik od pamtivijeka pa do danas drži najsposobnijim, da se u njem bogoslovne nauke predaju. I jezik latinski kao i grčki u cijelom stroju i sadržaju svom pun je ideja Božjih. To je naravno, jer što prije rekoh o najklasičnijim grčkim piscima, to valja i o rimskim. Ja ću spomenuti samo dva, poznata svemu svijetu, a to su Ciceron i Virgil. Što se prvoga tiče, istina, da je nekim načinom dvoumnik bio. Dok Platonovoj knjizi »Fedonu« veli: »Ne znam, kako je. Dok čitam, uvjeren sam posve o neumrlosti duše čovječje, a kad knjigu odložim i čitati prestanem, iščezne mi sve uvjerenje moje i opet dvoumiti počinjem.« Ovo je međutim slabost svih starih pisaca, koji su pred svijetlom kršćanstva živjeli. Uostalom ideje Božje vazda su umom i perom Ciceronovim vladale. On je pače pisao vele umnu knjigu »de

natura deorum« i drugu predivnu. Ja dvojim, da je igda tkogod ljepše i uzvišenije pisao »de lege naturali scripta in cordibus nostris«, u kojoj se volja Božja očituje, nego Ciceron! O ulomku pak njegovu, poznatom pod imenom »somnium Scipionis«, držim da nigda ništa izvrsnije i ljepše iz uma i pera čovječjega poteklo nije, nego što je taj Ciceronov »somnium Scipionis«. U njem, koliko se još sada sjećam, Scipion Afrikanski na razvalinama razorene Kartage daje pouku nećaku svomu, kako se ima vladati, ako cilj svoj na ovom svijetu postići želi. Uči ga, da ima prezirati sve, što nam varavi ovaj svijet nuđa, a ima težiti samo na neumrlost, pa to uči takovim načinom, da ako je čovjek tu pouku stoput jur čitao, opet i opet želi se na nju povratiti. Isto tako, što sam rekao o Ciceronu, još se više reći može o Virgilu. On je u načelima svojim i u životu svom tako čist, neporočan i uzvišen, da se bez ikakove pogibli mladeži preporučiti može... Virgil stoji s te strane više, nego ikoji drugi stari pisac, i zato taj divni čovjek i zaslužuje u potpunoj mjeri da ga najveći i najreligiozniji poeta srednjega, a možda i svih ostalih vjekova. Dante, svojim provodičem i tumačem odabire, kad o tom u svojoj »divina comedia« radi, da tajne onostranoga svijeta sazna i drugima protumači...

Ja sa svoje strane opet žalim, što se na našim srednjim učilištima pored starih latinskih klasika ne čitaju i naši klasici kršćanski, kao naš sv. Jero, rječitošću i učenošću svojom pravi Ciceron. Hvale i u zvijezde kuju poslanice Ciceronove, a poslanice Plinija Mlađega, koji je iz Bitinije caru Trojanu pisao, pravim uzorom proglašuju. Ja sam čvrsto uvjeren, da su poslanice, koje naš sv. Jero najznamenitijim muževima svoga vremena, napose pak najznamenitijim rimskim matronama pisao, daleko ljepše i uzoritije nego Cicerona i Plinija. Zato su te iste poslanice našega Jere prevedene u sve evropske jezike. Kamo sreće, da ih i mi u našem jeziku imamo! Sv. Ciprijan je Salustije, a Tertulijan često je put dublji, jezgrovitiji i izrazitiji nego sam Tacit, komu se s te strane učeni svijet punim pravom divi.

Josip Juraj Strossmayer.

171. O pjesništvu.

Uvod u »Poetiku« (1876.).

Otkako ljudska srce bije i čovjek ćuti; otkako ljudsko oko gleda divno modro nebo, šareno cvijeće, zlatne zvijezda; otkako je ljudsko grlo stalo skladati u harmonije zvukove, otkako ljudska fantazija promatra svu krasotu svijeta: otada žive i poezija, ta čista kćerka neba, ta mironosnica svijeta, otada žive i pjesništvo. Širom široke zemlje nema mjesta, diljem

cijele povijesti svijeta nema vijeka bez poezije, bez pjesništva. U mramornim palačama Italije oziva se ona, al' se javlja i u zabitnoj kolibi Grenlandeza; ona carstvuje u sjajnim hramovima Talije u Parizu, ali vlada i pod šatorom Indijanaca u prašumama Amerike; nju štuju uglađeni saloni staroga i novoga svijeta, al' joj žrtvenik stoji i vrh Lovćena brda.

U bujnim dramama Indijca Kalidasa, u plamenim himnama jevrejskog kralja Davida, u besmrtnim pjevima Grka Homera, Eshila, Sofokla, Pindara, Alkeja, u orijaškim prizorima morske Ede, u pjesmama Perzijca Firdusija i Džamija, u zvonkim sonetime Petrarke, u velepjesni Dantea, trubadurima »minesengerima«, bardima, minstrelima, u sljepačkim guslama: svuda vidiš njenu bogoliku stopu. Britanac Shakespeare i Byron, Španjolac Calderon, Francuzi Racine, Corneille, Molière, Viktor Hugo, Béranger, Nijemci Schiller, Göthe, Jean Paul, Heine, Rusi Puškin i Lermontov, Poljaci Mickiewicz i Slowacki; Slovak Kollár, Čeh, Čelakovski, Hrvati Mažuranić i Preradović, Srbi Jovanović i Radičević, Slovenci Prešern i Vraz — svi, svi i tisuće drugih njezini su apostoli, njezini mezimci, svi vjesnici božanstvenog sklada, koji čovjeka primiče zvjezdama. Ona se taji u posmijehu majke, u cjelovu dragih, u molitvi pobožnika, u suzi nevoljnika, ona diže slobodu na prijestol i obara ropstvo; po njezinim ustima, po njezinim tvorovima postaje slavan junak besmrtan, ona nas zanosi i uznosi do prijestolja vječne ljepote, do ideala, prostire svoje zlatno svijetlo čitavom svijetom i prodire do dna duše naše: uveličava, razblažuje nas. A šta bi bio taj svijet bez poezije? Mrtav planet bez svijetla, ruža bez mirisa, gora bez zelenila, srce bez ljubavi.

August Šenoa.

172. O Mažuranićevoj pjesmi.

...Samo u Hrvatskoj sastali se u doba narodnoga preporoda uvjeti, koji su mogli provoditi ideju i kompoziciju onakovu, kakva je u ovoj pjesmi. Na velikoj misli Ilirstva, na muževnoj svijesti slavne prošlosti hrvatske zemlje, nikad nepodjarmljene, na uspomeni Zrinskih i drugih tolikih junaka, koji su Hrvatskoj pribavili ime predziđa Evrope, na obnovi starohrvatske književnosti i njezine najnarodnije misli, na pogledu junačke Crne Gore, na zapadnjačkoj prosvijećenosti hrvatskih prvaka narodnih; na ovim činjenicama mogla je u Hrvatskoj dozoriti onakova vedra i muževna pjesnička idealnost, koja je u pjesmi ovoj potpunu duševnu pobjedu nad tiranstvom turskim održala.

Ima po glavnoj ideji srodnosti među ovim epom i Gundulićevim epom Osmanom, komu je dva spjeva ne mnogo prije nadopunio isti pjesnik, koji je stvorio »Smrt Smail-age«. Ali je i razlike u ideji. U Osmanu propada Turstvo (glavarom svojim)

od Turaka samih, u »Smail-agi« od Crnogoraca; tamo se daleka Poljska samo izdaleka pomolila kao junakinja kršćanstva, ovdje je susjedna Crna Gora osloboditeljica rajina. Za dva vijeka pokročila je povijest dotle, da je sad tek hrvatski pjesnik mogao prikazati pobjedu Jugoslovinstva nad Turskom i anticipirati skori povijesni događaj.

Ideja, koju Osman Gundulićev, tolike druge starohrvatske umjetne, pak malone sve narodne epske pjesme nijete, u ovoj je pjesmi istom punim žarom sinula; ova pjesan završuje četiristogodišnji duševni pokret Jugoslovinstva protiv Osmanstva.

Malo je epa u književnosti svijeta, koji bi ovakav široki kulturno-povijesni temelj i znamen imali; koji ga imadu, neprolazna su stečevina ljudstva. Budućnost će i »Smrt Smail-age« brojiti među njima.

Narod hrvatski pojmio je od početka znamen ove pjesni; što je nikla u njegovoj sredini, bilo mu je jamstvom njegova zvanja, njegove budućnosti.

Ovu je pjesan usvojio sav narod; što je književnosti hrvatske stare i nove, nijedan umotvor nije ni s daleka tako popularan, jer nijedan nije tako potpuno, vedro, muževno, prosvijećeno očitovanje genija narodnoga.

Sadržaj pjesni, slike njegove strašne i tužne, gleda narod hrvatski sad u istini živoj; ali vjeran geniju svomu, podaje uznositim idejama pjesni život, te na vidiku junaka ranijih pomila mu se sve to više »Kob« u živoj istinitosti.

Ne može biti, da bi na narod, na kojega srcu ovakva je pjesan nikla, okrenula se oštrica riječi: »ne bi trome prekrstili ruke, dok vi za Krst podnosite muke, nit bi zato barbarim ve zvali, što vi mroste, dok su oni spali«.

Ne može biti, a da narod, koji je u svijet poslao ovakovu pjesan, poruku svoje i trijezne i zanosne muževnosti, poslao glasnicu »bjelodanku budnu pticu«, kako neumrli Petar Preradović veli, ne može biti, a da taj narod ne sine:

> »...ko pero sveto i zlatno,
> kojijem nebo za unučad poznu
> djela otaca bilježi viteška.«

Franjo Marković.

173. O smiješnom i o smijehu.

Od komusa κῶμος komično; a riječ komično uzima se ovdje u onom širem značenju, po kojem nas ona prvim koračajem dovodi u golemo područje smiješna.

Za definicije velika je nevolja u estetici; a inače i ne može biti. Znanost su velike duševne zgrade, koje, dok se podižu, definicije su u njima, rekao bih, lazila za nuždu, po kojima se usta-

lac duh ljudski sve više popinje; i da se te zgrade mogu ikad posve dograditi, ona popinjala za nuždu pretvorila bi se udilj zaglavnim kamenjem, te bi se njim zgrada znanosti utemeljila i utvrdila zavijeke. Dakle samo relativno gotove znanosti mogu imati relativno stalnih definicija. A estetika je znanost mlada, u kojoj ni sami temeljni pojmovi nijesu još dovoljno izbistreni.

Tako je na pr. estetika, kao formalna znanost, likoslovlje (morfologija) o lijepom. A što je lijepo i što je ljepota, u tom se još i dandanas razilaze mnijenja estètîkâ. Ako je tako s temeljnim pojmom, na kojem se sva znanost osniva, ne će bolje biti ni s dijelovima, među koje pripada također pojam smiješnoga ili što je smiješno. »Ono«, veli Jean Paul, »odnekad ne htjede uljesti u definicije filòzofâ — osim nehotice.« Bit će da se kadgod i za nj reklo: smiješno je ono, što na smijeh draži; ali danas je i s tim drukčije. I stariji i noviji estetici mučili su se i muče, da mu narav protumače i da mu savladaju upornost, po kojoj se ne da u definiciju. Spomenuti Jean Paul nalazi u smiješnom opreku za uzvišeno ili točnije, kako on misli, ćutilno zrenu beskrajnu bezumnost, dakle minimum, koji uzvišenomu, kao maksimu, naprotiv stoji. Tu definiciju Jean Paulovu pobijaju drugi estetici, pa i oni opet nalaze svojih protivnika. Sred toga nesporazumljenja i meteža rado se potražuje u davnoj davnini sidro, koje je u moru svoje naučnosti ostavio starac Aristotel, te se o nj rado prikapča brod, što tumara po pučini neizvjesnosti i sumnje. Iz ruševinâ njegove poetike uskrišeni su umnom radnjom potonjih učenjaka veličanstveni hramovi teòrîjâ i za druge grane te umjetnosti. Dvije tri riječce njegove o tragediji rasplodile su čitav svijet misli i postale su kánonom svih vremena. I u našem pitanju on je najsigurnije pribježište. Njegova definicija o smiješnom glasi: Smiješno je grijeska neka i rugoba bezbolna i nepogubna, kao što je odmah na pr. smiješno lice (komična maska, karikatura) nešto ružno i iskrivljeno bez bola. Izvadimo li iz te definicije dvije tri riječi: r u g o b a, zatim b e z b o l n o i n e p o g u b n o: imamo tri stožera, oko kojih se kreće sve, što je o naravi smiješnoga u bitnosti ikad rečeno od estètîkâ. Tim biljegama treba dodati još jednu, koja nije izračena u definiciji Aristotelovoj, ali je bitnom smatraju svi estetici, a to je: da nas ono, što hoće smiješno da bude, treba iznenada zateći.

Objasnimo to, što smo rekli, s nekoliko primjera. Smiješan je čovjek sijekući granu i nogama stojeći na onoj nje strani, koja treba da padne; smiješan je ,jer ne vidi saveza između uzroka i posljedice. Taj čovjek može pasti te onoga, koji mu je to navijestio, i za proroka držati; ali ne smije vrata ulomiti, jer bi prestao biti smiješan. — Smiješna je baba, što je obećala djevojkama šestero jaja, da je u kolo puste, pa kad je počela òkretati a ona poskakivati, pridala je i kokoš, da je iz kola puste; smiješna je dvojako: e se kao mlada naresila i sòlufe[1] crnilom od

lonca ugladila pa zatim u kolo pošla, a kad tamo, ne dolikuje joj ni jedno ni drugo. Pa budi da je jadna jezik igrajući isplazila, noge nije prelomiti smjela, jer je tuj granica smiješnomu. — Po komičnom protivurječju između svrhe i sredstava smiješan je dalje onaj, što je pošao kupovati naočari, da se nauči čitati, i oni, što su opanke prema mjesečini sušili. — Po komičnom nerazmjeru sîlâ smiješan je Ćoso, gdje ne da Bosne pa dodaje: Car neka gospoduje u Stambolu, a ja ću u Bosni; i lijepo mu stoji, doklem se ja ne razljutim. — Smiješan je po zamjeni istine s pričinom zbunjenja razbora pijanac noću s kažiputom razgovarajući se ili s ključem u ruci kućna vrata dočekujući. — Smiješan je po komičnom priznavanju nenadane pojave i po krivoj zamjeni stvarî i prilikâ seljak, kad je skinuvši kapu rekao papigi, koja je progovorila: Oprosti, gòspodâru, mišljah, da si ptica; ili Hero, rekavši Turčinu, kad mu se kradom podvukao pod ular mjesto kobile: Bud' li me prevari; ali kad se poturči, kad li čalmu steče? — Napokon po tom istom bezumlju kraj umlja smiješan je ciganin idući u tuđem odijelu na svadbu i razvikavši se na magare: ali zar ne znaš, tko sam i gdje idem? — Sve je to smiješno, jer neskladnošću svojom pobuđuje na smijeh — ali bez bola. —

I ako je smiješno izvodnica od smijeha, to smo ipak evo ovaj čas vidjeli, da je ono uvjet smijehu pa da prirodnim redom ide prije njega. Gdje nije ništa smiješno, tu kraj zdrave čitave pameti ni smijehu mjesta biti ne može.

Ogledavši dakle smiješno ne da nam se, da ne reknemo koju i o smijehu.

Smijeh je, i koliko se to gdjekomu smiješno činilo, sila u sebi ozbiljna; što da se bolje dokuči, neka mi bude dopušteno svratiti misli na onaj skrovni savez, koji, rekao bih, ima između smijeha i plača. Tko ne zna, da najžešća bol duše običava kadšto buknuti smijehom, a najživlja radost da se često očituje suzama? Suza je sveta; sveta je majčina, prolivena na grobu djeteta; sveta je sirotinjska i mnoga druga: ali osmijehu ljubavi majčine na živo čedo, zahvalnu osmijehu ublažene nesreće tko će odreći milinu nebeskoga čara? a tko opet ne zna, da i jedno i drugo služi paklenom krinkom najvećim opačinama, koje i lažno plakati i zasjednički smijati se znaju? Što Jean Paul veli za kaplju suze da je dúga u svim bojama čuvstva: da je rosna kaplja zahvalnosti, voda svadljivica jarosti, libacija radosti, to bi se isto moglo i o smijehu reći. Još ću navesti, kako oba ta protivna elementa često, upotrebljeni u velikim književnim poslovima, jednako služe najvećim umovima. Tako je na pr. najveći humorist romanskih naroda Cervantes u svom Don Quijotu de la Mancha izveo komično onu istu opreku iz-

[1] s ò l u f e, s ò l û f â, zakovrčeni vlasi, vitice, uvojci.

među idealizma i realizma, koju je tragički u svom Tassu izradio Goethe.

Uostalom najvjerniji reprezentant te tijesne veze, toga najunutrašnijega sjedinjenja ugodnosti i bola vrhunac je komike, poezija komusa: h u m o r, za koji su, prema dvostrukoj mu sili, iznašli i karakteristične oznake, nazvavši ga — što se često spominje — gospođa Staël l a t r i s t e s s e d a n s l a g a î t é (žalost u veselju), a Henrik Laube poljupcem, što ga bol i radost daje jedno drugomu. Smijeh je u svom djelovanju na prilike u životu sila blagotvorna. Solger mu nadjenu lijepo ime razgalne rose nebeske, koja nas od prostaštva pere i u nastojanju oko onoga, što je uzvišenije, krijepi. Život ljudski pun je opakosti i protivurječja, koja nam — veli Carriere — kao zagonetke za razum i kao navale na moralno čuvstvo dušu tište i sapinju, te im čovjek ne bi mogao odoljeti, da mu nije dano one opakosti i protivurječja kao ludosti i ništetnosti shvatiti, taj časoviti pritisak realnosti smijući se sa sebe otresti te se nad tom pobjedom u slatko čuvstvo svoje idealnosti i krepčine opet uznijeti. Smijeh je dakle slavodobit čovjeka nad suprotivštinama života. Konkretni su primjeri, kojima je to najveličanstvenije izrečeno, tragični junaci: H a m l e t i R i k a r d o II. (i Gaunt) u Shakespearea, A j a n t u u Sofokla i t. d., koji se na vrhuncu nesreće njoj i sami sebi, dā i imenu svomu smiju.

Voltaire nalažaše u snu i nadi protivutežu nevoljama života; a Kant mnijaše, da je njima i smijeh dodati mogao. Sve troje je s neba nagrada dušama čistim i nevinim. Krvnici i drugi ljudi opaki ne mogu se smijati, nego nagrdom smijeha, što ga paklenim zovu i kojega im nitko ne zavidi. Macbeth ubi san i uzalud ga poslije dozivaše; tko ubije smijeh, ne će više njim okrijepiti svoje duše. Trostrukim bičem: mrkom zlosvijesti, očajanjem i nesnom biju Erinije dušu i tijelo zlikovčevo.

Govoreći je tako ozbiljno o smijehu hotio sam da ga fiksiram po njegovoj estetičnoj vrijednosti kao e l e m e n a t s o c i j a l n o g a l i j e p o g a d u h a, kojim društvo ljudsko lijepo pomišlja i lijepo čuvstvuje. Iz toga dakle kruga moram isključiti one, koji se uvijek svačemu smiju. Dobro veli naša narodna poslovica: »L u d s e p o s m i j e h u p o z n a j e«, t. j. po tom, što se bez povoda i razloga smije. Razborit smijeh naznačuje čovjeku mjesto u društvu ljudskom; jer ništa napokon nije samo po sebi smiješno, nego postaje smiješno u subjektu, koji ga shvata: duh ga čini da to bude, veli Carriere. Ničim ne pokazuju ljudi tako svojega značaja, kao onim, što smiješnim nalaze, veli Goethe; a umni estetik Vischer daje nam ovu ljestvicu smijáčâ: »Čoroje se služi uličnijacima kao predmetima za smijeh općinstvu; među onima (to jest uličnjacima) već će se može biti naći koji taj, te će i sam se smijući pristati svojevoljno uz komiku, od koje mora da trpi; seljaci se smiju šali,

što je čoroje s dječacima zbilja; pedant se smije smijehu seljákâ, a čovjek pravo obrazovan smije se tomu ismijevanju smijeha.« A tko se uvijek smije? — Luđaci, pustolovi i slična čeljad. Smijehu pametnjak odviše poznaje cijenu, a da ga uludo troši. Otuda dolazi, da su pravi humoristi obično veoma ozbiljni ljudi, i prevario bi se, tko bi Cervantesa, Swifta, Sternea, Rabelaisa i druge velikane satire i humora pomišljao kao kakove lakrdijaše; dā takovi su dusi upravo velikom svojom ozbiljnošću, koja se iza smijeha krije, podobni što življe shvatiti kontraste života.

Janko Jurković.

174. O pjesniku Harambašiću.

16. srpnja 1911. poginu od kljenuti srca August Harambašić u istoj ludnici, u kojoj si je izranio u agoniji lice Antun Kovačić, i u kojoj propade velika nada moderne lirike hrvatske Vladimir Vidrić. I kod nas je već genij — ludost u nekim, tragedija u svim slučajevima. Palmović pogibe u 35. godini kao Mozart. Kranjčević gine skršen leopardijevskim anatemama na život. Vraz umire kao V. Ilijić sa svojom zaljubljenom mladošću. Šenoa preminu u najboljoj muževnoj dobi. Harambašić propada u Stenjevcu u času, kada se kao Kovačić domogao osiguranog kruha. Zdrav kao stari Egipćanin, veseljak kao pravi Slavonac i drevni Tirinžanin, klonu slomljena srca i pomračena uma. Naš život ne prija pjesnicima. Harambašić je sve podnio osim života. U samoubilačkim časovima tješio se pjesmom, molitvom i suzama. Harambašić uđe u život s energijom Trenkova pandura i revolucionara, a ostavi ga skršen umno i fizički usred sveopćeg nehaja. Htio je mladićem sve, a htjeti sve, barem je kod nas — ne htjeti ništa. Tko odviše ljubi, premalo poznaje ljude.

»Moj narod me je nosio na ruku
i najljepši to čas bi žića mog« —

pjevaše nekad kao ljubimac narodni ne sluteći, da će biti malone kradom sahranjen usred sveopće apatije, mada u nekoliko pjesama, mračnih, krasnih i beznadnih kao najcrnje Kranjčevićeve prorokovaše zlu svoju kob:

»Prva mi je čaša puna starog vina,
imam ga već davno s groba materina,
U toj drugoj čaši — to je vino mlađe,
iza mrtve drage, al' je zato slađe.
A u trećoj mi je ponajljepše boje,
to je vrela krvca otadžbine moje.
Pokušaj der samo, kako blaži grudi,
čovjek pije, pije, dokle — ne poludi.«

U prekrasnoj »Molitvi«, jednoj od najljepših pjesama vascijele naše poezije, u kojoj ćete naći cijelog Kranjčevića, veli:

»Da ljubav mi je srce slomila,
a vjera mi je um pomutila;«

a u »Večeri« pjeva pjesnik sluteći bolno predvečerje svog života:

»Proć će večer umilna i blaga,
cijelu zemlju prekriti će tama,
klonuti će idealna snaga
moje duše i mojih pjesama;
što ću istom tad u crnoj noći,
gdje već večer turobna je tako?
Što će svijet, gdje ljubav nema moći,
Što će život, gdje njim vlada pakô?«

Kao da je pjesnik, još juče najpopularniji, slutio tragičnu svoju nepopularnost u času smrti pjevajući nad grobom, zapuštenim i neznanim Andrije Palmovića:

»Jer tvoj narod tebe u životu
upravo ničim usrećio nije,
oj, pa zar poslije smrti mari,
gdje te bijedna rodna zemlja krije?!«...

— — — — — — — — — — — — —

Harambašiću služi na čast, što uvijek bijaše više Hrvat no strančar. Bijaše pravaš, jer onda prvaštvo bijaše odista Hrvatska, demokratski radikalizam, napredna misao, narod i narodni ideal. U zemlji, u kojoj prvi književnici zbog hljeba morahu u službu, on je kao Kumičić, Starčević, Kokotović i drugi pravaši živio dugo samo od svoga pera, boemski i sirotinjski, voleći zavisti od svoje stranke — siromašne i gonjene — nego od kompromisa s neprijateljima. Dok drugi »stekliši« napadaju književnike nepravaše kao Kovačić Šenou i Mažuranića, naš Gustav dijeleći uvijek zasluge književne od političkih i književnik prije svega drugoga slavi pjesmom Preradovića, »jugoslavena«, simpatiše sa Šenoom i ne slijedi u književnim pitanjima Staroga. Proučava i udomaćuje kod nas narodniji stil srpske lirike, postaje hrvatski bard kao Kaćanski, i njegovo pravaštvo mu ne smeta, da u pjesmi slavi sveto ime krsno, da s korišću čita Branka, Đ. Jakšića i da izdaje sa Zmajem zbirku dječjih krasnih pjesama. Krv nije voda, i taj stekliški razmetni sin pravoslavnoga oca poput Petra Preradovića, Demetra, Stj. Miletića, Kokotovića i Dušana Kotura, smatrajući Srbe Hrvatima, ne mogavši naći i praviti razlike između srpskog i hrvatskog jezika i knjištva. Starčevića ostavi i odrekne se privremeno i jamačno najviše zbog pravaškog neuspjeha u srpskom pitanju. Ne trebaše u Strossmayerovu korist obarati Staroga, jer na našim žrtvenicima mora biti mjesta i za Pastira i za Vođu. Kao sve veliko, oni se tek popunjavahu. Velika Hrvatska i Jugoslavija u stvari je jedno te isto. Harambašiću je domovina Hrvatska od Triglava do Balkana kao Ilirima.

Harambašić bijaše ponosan. »Jesam koji jesam«, kaže u »Slobodarkama« kao Đ. Jakšić gizdavim stihovima, a pjevajući »Dužnosti« gordo veli:

»Smjelo dižem svoju gordu glavu«.

S pravom se ponosio. Dok su u drugom srećnijem vijeku pjesnici i književnici reprezentanti slave i novca, naš literat, parija i rajina raja, pali vladar u sljepačkom ruhu je suvišan čovjek Turgenjevljev osamljen i neshvaćen, narodni suvišni luksus kao hrana kod postelje smrtnog bolnika. Glavni reprezentant i zastupnik duše narodne, on baš ništa nema od svog rada osim onog velikog sjećanja vršene najveće dužnosti i tragične svijesti svoga paradoksalnog društvenog položaja.

»Za svoj narod borit ću se vijekom,
gdjegod samo dušman mu zaprijeti,
makar ranjen tisuć puta moro
putem strasti, pasti i umrijeti,
jer da može tisuću života
isteći mi iz milijun žila,
to bi možda tisuću žrtava,
ali samo jedna dužnost bila.«

Ubilo ga, što htjede živjeti samo kao književnik u narodu, u kojem se rad za narod još ne može nagraditi. I klonuo je pred tom neizvedivošću kao i svi drugi. Prije deset godina. Paraliza. Nesposoban za borbu, moralno neodgovoran u polaganom bogomračju vlastite volje i razuma, dužan hraniti rođake i nesposoban braniti sam sebe položi oružje i bez sramotne protivusluge primi pomoć od protivnika, kavalira u tom slučaju.

I — srce mu puče. U Stenjevcu. Već na pogrebu bijaše zaboravljen. U Hrvatskoj život nema vrijednosti. Naročito pjesnički. Pa ipak —

I opet jedan nekrolog! Tako se odužujem prijatelju! Poslije Kranjčevića i Vidrića — Harambašić! Hrvatska smrt očevidno ima više ukusa od hrvatskog općinstva.

Harambašić htjede poeziju učiniti najsilnijom socijalnom akcijom i propade, jer misao nije mogao pretvoriti u djelo i jer njegovo političko djelovanje ubijaše čisti, slobodni polet pjesničke misli, a mišljenje je jedna nesebična naslada, koja se ne mora dijeliti s drugovima, koja ništa ne stoji i zbog koje se najrjeđe kajemo, mada se jedino njome osposobljavamo za bolove.

A. G. Matoš.

175. Vraz Vuku St. Karadžiću.

Čestiti gospodine!

Pošiljem Vam s ovim listom prvu knjigu »Kola«. Znadem, da ima u njoj više pogrešaka, od kojih opazih neke prije nego

je svijet ugledalo ovo djelo, a Vi ćete po svoj prilici naći još i više. Ta gdje ima i jednoga između naših pisalaca, koji bi smio kazati za svoje djelo, da mu je čisto za rukom izašlo! Mi smo svi u tom poslu početnici, i sve što više učimo, to i spoznajemo, da smo tek slabi Vaši šegrti, i kao takovo, molimo Vas, da primite i smatrate naše djelo. Naša je volja, Vama da budemo vrsnici, no uzrok, zašto svrhe svoje još nijesmo postigli, stoji u slabim našim silama, a Bog zna, zašto je kozi stvorio kratak rep. G. prof. Sreznjevski pisao mi je, da ste se Vi vrlo obradovali čuvši, da će naše »Kolo« izlaziti. Ne biste li Vi sad radost tu potvrdili te nam koji između Vaših članaka priopćili za drugu ili treću knjigu »Kola«, na pr. kakvu narodnu pripovijetku, ili pjesmu; najdraža bi nam bila bugarska. Mi ćemo sve onako metnuti, kao što nam bude poslato.

G. Gregorić došavši iz Beča kazao mi je, da ste se Vi tužili na nas poradi onoga članka, što ste ga bili zimus meni poslali s molbom, da ga priopćim našim novinama. Ja sam i odgovorio onoj Vašoj želji odmah stvar uručivši našem novinaru. Šta se je nadalje zbivalo s Vašim člankom, o tom Vam razloga dati ne mogu, budući da se ja nimalo ne bavim politikom, a najmanje politikom naših novinara.

Vaš iskreni počitalac
S t a n k o V r a z.

U Zagrebu, 20. svibnja 1842.

176. Preradović Vrazu.

Dragi prijatelju!

Odavna se već spremam odgovoriti Vam na krasno Vaše pismo, ali različni poslovi i službeni i književni nijesu mi dodanas dopustili da izvršim svoju namjeru. Vi ste preveć dobro o mojim uspjesima sudili i da mi nijeste prijatelj, morao bih reći, da se samo šalite. Ja dobro spoznajem, što sam i gdje sam na književnom polju našem, i tko zna, hoću li ikad onamo stignuti, gdje bih može biti sad već bio, da su okolnosti moga othranjenja drukčije bile. Sve što ja pišem, to kao iz sna vadim, gdje nijesam druge glase nego materine slušao. Preveć su me tuđi običaji, tuđa čuvstva, tuđe mišljenje nadrasli, a da bih ja mogao postati domorodni spisatelj: ja ću uvijek u sumraku basati među tuđom noći i domorodnim danom. S tih razloga morao bih pero baciti, prekrstiti ruke i plakati. Ali opet pamet mi veli: s plačem ne ćeš ni sebi ni drugima pomoći: čini što možeš, krpaj, ako ne znaš šiti. I tako, moj prijatelju, ja krpam i moja je utjeha u tom, da i krpana haljina može biti poštena.

I ja mislim kao i Vi o izdavanju mojih pjesama, ali Battara ne daju mi mira pitajući me svaki dan, kad ću ih dati njima u ruke, da ih pečatuju. — Ali svakako prije, nego ih dam tiskati, molit ću Vas, da ih pregledate i popravite, buduć da ste se tako dragovoljno za to ponudili.

Što se pjesni »Vilin san« tiče, možete popravljati, kako Vam se najbolje vidi; u svemu, što mi o njoj pišete, puno pravo imate. U metru bit će malo pogrešaka, jer sam ja znao za ono pravilo o odmoru, pa ako ga se nijesam svuda držao, bila je kriva moja nepozornost.

Sad kad poznajem onoga nepoznatog prijatelja, koji je mene nezasluženo u Podunavci i čeških K v ě t y c h spomenuo i uzvisio, mogu i svoju zahvalnost iz svega srca izjaviti.

Pozdravite mi Kukuljevića i recite mu, neka makne jednoć perom i neka mi piše; pozdrav također svima domorocima, koji se mene spominju. Želeći Vam dobru sreću u natječaju za profesuru i srećan put, kad pođete u Beč, molim za produženje Vašega prijateljstva i ostajem

Vaš iskreni
P r e r a d o v i ć.

177. Писац и рецензент.

Ко се боји врабаца, нек не сије проје. Који се списатељ боји и плаши рецензента, он слободно нек не узима перо у руке; нити ће литература у њему изгубити какva добра; зашто он сам свједочи, несамо да не зна, него и да није рад знати. А правога списатеља рецензенти и законодавци доводе у веће савршенство, зашто зна, да ће пред свијетом давати одговор за сваку ријеч своју, па се пишући стара, да може за сваку ријеч казати, зашто је онако уписао, а не друкчије. Такови списатељ ако и погријеши, он с вољом и мислећи погријеши, а не случајно. Он несамо да се не боји рецензента, него му се још радује, а жели га, да му се дјело окуша као злато у ватри, и ако што буде погрешно, да поправи још док је жив. Зато се обично познаје цијена списатељева по мислима о рецензијама и рецензентима: прави списатељ, који свој посао разумије и жели научити, ако што не зна каже у предговору, да ће њему бити мила свака рецензија, била груба или учтива, само да се може из ње нешто научити и поправити; а средњи списатељ каже, да ће му свака учтива рецензија бити мила; рђав списатељ не ће никакве рецензије, него виче у предговору своме на рецензенте и каже, да их се не боји, да они из зависти и из пакости рецензирају.

Вук Ст. Караџић.

178. O čitanju.

Književnost najbolje zadovoljava čovekovu potrebu za idealiziranim i osećajnim životom. Ako su naši vlastiti snovi

lepi, ako je lep onaj uobraženi svet, koji mi sami stvaramo, mnogo su lepši snovi i većma poetske fikcije onih, kojima je dato da ih stvaraju za svoje i naše zadovoljstvo. Njihove su umotvorine nov jedan svet, u kome čovek može da živi zasebnim životom, odvojenim od svakidašnjega, u koji može da se skloni, kad mu ovaj postane dosadan ili nedovoljan, u kome može da nađe zadovoljenje sviju svojih želja, utehu za svoje nevolje, savet u sumnji, potporu u mučnoj prilici, a svakad večito živ izvor zadovoljstva. I to na najlakši i najjeftiniji način, jer je knjiga, od svih umjetničkih zadovoljstava najjeftinije i najbliže pri ruci. Ne izlazeći iz svoje sobe, s knjigom u rukama, vi možete putovati po celom svetu i svim dobima, živeti u prošlosti i šetati po najudaljenijim krajevima naše zemlje; možete se poznati, gotovo lično i vrlo prisno, sa najodličnijim ljudima svih vremena i svih naroda; sedeći mirno, vi možete proći sva uzbuđenja i sva raspoloženja duševna; ne dižući očiju s knjige, gledat ćete najraznovrsnije prizore i najljepše slike, koje se mogu videti.

Samo pravi čitač zna, kakovo je uživanje živeti tako u društvu sa jednim velikim piscem za duge časove slušati one pametne i srdačne reči njegove, gledati u mašti šarene i sjajne slike, koje on rastire pred vašim očima, boraviti u društvu idealnih ličnosti koje on stvara po našoj slici i prilici, ali sa zlatnom pesničkom aureolom oko njihovih idealnih glava, primati ono intimno, blago i čisto uzbuđenje, s kojim ne znam što bi se moglo urediti koje je kao i ostale umetničke emocije, pored saznavanja, možda najljepše i najviše što na svetu postoji — nepomućeno i visoko uživanje, koje na ceo život baca svoj veliki svetli odblesak, i daje odštetu za rđave časove, gdje njih ima, a uvećava na izredan i uzvišen način zadovoljstvo srećnih života. Život u tom idealnom svetu je kao zdrava šetnja po vrhovima visova; čist vazduh se samo diše na tim visinama; srce u njemu brže kuca; oči bolje i dalje vide. Horizont se proširio; pogled na stvari razvedrava se, i čovek, u tim retkim trenucima, izlazi prokaljen, kao okupan u čistom eteru, sa jasnijom i višom svešću o sebi i svetu.

A ono, što ste pročitali, ostaje u vama, nastavlja se; utisak traje i dalje, i pošto ste knjigu stavili iz ruku. Tako se u čoveku nagomilaju utisci, ostaci minulih uzbuđenja, građa za nova i duša postaje kao instrumenat, koji će odsad pod najlakšim dodirom treperiti. S druge strane, mašta se naseli najraznovrsnijim slikama, idealnim prizorima i ličnostima; slike, s kojima smo se upoznali u delima velikih pesnika, ne gube se, no ostaju u jednom kutu naše fantazije, gotove da nam opet iziđu pred oči, kad mi zaželimo. Čovek koji je mnogo čitao, kao ljubitelj lepih veština, ne poznaje samo lepe stvari, koje je imao prilike da vidi oko sebe u životu, ne poznaje samo lepe predele, kroz

koje je proputovao, ličnosti, koje je u životu sretao, dramatične prizore, koji su se zbili u njegovom prisustvu; no poznaje još i sve one ličnosti, i predjele, i prizore, koje je našao u delima velikih pisaca i umetnika. Mašta je načitana čoveka kao živ i ogroman muzej najlepših slika. I taj drugi svet baca svoje zrake na ovaj obični, svakidašnji svet, meša se sa njim, i ulepšava ga. Mi se u tome svetu učimo da bolje vidimo ovaj.

Bogdan Popović.

179. Što je domovina?

Govor na proslavi 70-godišnjice Ante Starčevića (1893.).

Nevesele, potresne misli zaokupe dušu svakoga Hrvata, kada se ogleda širom domovine. A što znači ta riječ: domovina?

Poletimo duhom na grad Dubovac, sjednimo na pola porušenu kulu, a proljetno predvečerje neka bude krasno, kako je danas bilo, i svaki neka pomisli, da je sam u dragoj tišini zelene prirode. Lijevo i desno nanizali su se pitomi humci, pred nama je pukla divotna ravnina, sunce eno zapada, sve sijeva u večernjem rumenilu, vaš dični i mili Karlovac, kojim se ponosi svaki Hrvat, kao da nam se smiješi među srebrnim rijekama. Srce nam od radosti naglije zakuca, jer smo odmah pomislili, sjedeći na onoj kuli, da u vašem gradu gotovo svako srce čezne za slobodom domovine, da nas zanose isti topli osjećaji u svetoj otadžbeničkoj borbi. U tom hipu radosti svrnut ćemo očima po ovoj divotnoj okolici, a iz dubine našega ranjenoga srca izvit će se tih uzdah: oj, domovino moja, kako si mi krasna! Naš obajani duh poletjet će preko gora i ravnina, i vidjet ćemo Frušku goru, zlatnu požešku dolinu, naše Zagorje, zeleni Štajer, rajski Bled, Plitvička jezera, bisernu Plivu klisuraste obale Trebinjčice, Boku Kotorsku, Biševo, Skradinski buk, sivu Učku, Klek, Triglav, Hum, Biokovo, maslinu i palmu, jelu i bor, bistre rijeke i naše sinje more! Sve je to čarobno, dražesno, milovidno, velebno i veličajno, i sve te krasote zanijet će našu dušu u razmaknute prostore plavih nebeskih visina, od dragosti čeznut će nam srce za nečim, i mi ćemo podići put neba svoje oči, orošene suzama zahvalnicama. Bog je ukrasio našu domovinu tolikim neopjevanim ljepotama, da je naš narod ne može opisati samo jednom milom i dostojnom riječi, pa ima zato svaki njezin kraj svoj posebni lijepi naziv. Jedan je kraj pitom, drugi ubav, treći kitnast, pak ravan, zelen, zlatni, vilovit. Tko da nabroji sve te pjesničke izlive razdragane narodne duše?

Je li naša domovina samo to, što smo dosada vidjeli? — Nije.

Na svojem putu po hrvatskoj zemlji čuli smo uznositu hrvatsku pjesmu, čuli smo mudre poslovice, slušali smo milozvučni, jasni i junački jezik, kojim su govorile majke: ona okrunjenoga Zvonimira, pa Gundulićeva, Klovićeva, Preradovićeva, Boškovićeva i majka današnjega svečara. Na svojem putu svuda smo vidjeli narod dobar, plemenit i bistrouman, narod krasna rasta i sokolova oka.

Je li hrvatski narod, koji danas živi, je li on sa zemljom svojom potpuna naša domovina? — Nije.

Što je dakle naša domovina?

Sjedeći na onoj kuli, zastalno pomislit ćemo: tko je sagradio onu kulu? Tko ju je branio svojim životom? U isti hip stvorit će se pred našim duhom prekrasna slika: veličanstven grad na svojoj klisuri, pod kojom šumi Kupa. To je Ozalj. U isti hip pomislit ćemo na Bečko Novo Mjesto, grozna spomen zaustavit će nam kucanje srca, ali blagi suton smirit će našu dušu, ublažit će našu bol, i mi ćemo još misliti na mučeničku krv, da nas odvede u davne dane. Za tragovima one krvi kao po zlatnim nitima, kao po sunčanim tracima, koji nam rasvjetljuju prošlost, hrlimo sada od Bečkoga Novoga Mjesta k Sigetu, a odavle na bezbrojna bojišta, letimo od slave do slave sve to dalje u davninu, i eto preletjesmo šest stoljeća, i stali smo pred Božjim hramom, među mramornim stupovima. Uđimo, jer nas vodi sjajan dostojanstvenik. Njegovi se potomci zovu: knezovi bribirski, pak Šubići, pak Zrinski. Kolik sjaj u Božjem hramu! Obavlja se velika svečanost: papinski poslanik postavlja krunu na glavu Zvonimirovu! Od Zvonimira do Tomislava vodi nas hrvatska kraljevska krv! Sa slave na Duvanjskom polju mi hrlimo sve to dalje u davninu, vidimo banovine, a napokon stanemo, radosno zapanjeni: eno sedmero braće, dolaze iz Karpata, vode jedan narod u novu postojbinu! Jedna se sestra zove Tuga. U njezinim plavim očima zrcalilo se možda nešto tuge, koja je mnogo puta pritisla njezine potomke.

Zoru mnogih naroda poznamo tek po basnama, koje su nikle možda iz glava pjesničkih pastira, a Hrvati se mogu ponositi, što je njihovu zoru opisao cesar Konstantin Porfirogenit.

— — — — — — — — — — — —

Što je naša domovina? Je li ovo, što smo dosada kazali? Nije, jer dosad govorili smo o prošlosti i sadašnjosti. — Naša je domovina sva prošlost, sva sadašnjost i sva budućnost našega naroda. Je li dostojna naša domovina, da je ljubimo, da za nju radimo, da se za nju borimo? Ta plodna je i krasna, sveta i slavna, pa kako da je ne ljubimo? Odisej ljubio je neizmjerno svoju malenu i kršnu Itaku. Tko da ne ljubi svu slavu, svu muku, sve patnje, svu prolivenu krv, svu povijest svoga naroda? Kakvo je ono srce, koje izdaje sve svete uspomene svoga naroda, svu prošlost, sadašnjost i budućnost, svu borbu za slobodu, sve spomenike, sve grobnice iz davnih dana, sve svježe grobove i grobove, u kojima ćemo mi počivati, i grobove naših najdaljih potomaka? Hrvati, ljubimo svoju domovinu, radimo za nju, neustrašivo borimo se za nju, sve žrtvujmo, a vi, plemenite kćeri našega naroda, vi nas sokolite, u našoj borbi neka vas prate vaše pobude, vaši uzdisaji, vaše molitve! Ako se razori kome otadžbeniku njegovo ognjište, ako mu se uništi sva obiteljska sreća, otarite potajice svoje suze, pa onda sokolite druge.

Krasna zemlja, u kojoj mi živimo, i more, koje cjeliva njezine obale i mi svi ovdje i svi ostali Hrvati, i naš milozvučni i sjajni stari i uvijek mladi hrvatski jezik, i to je naša domovina. Sva naša prošlost, sadašnjost i budućnost; svi naši umnici i junaci, mrtvi i živi, i oni, koji će se roditi od hrvatske majke, i to je naša domovina. Sve hrvatske djevice, odvedene u tursko ropstvo svi starci, sve majke i sva djeca pogažena turskim kopitom, sva hrvatska krv prolivena kroz dvanaest stoljeća i više; sva borba, sva čežnja, sve suze za slobodom, i to je naša domovina. Sve to ukupno naša je domovina, pa i sve ruševine starih gradova po humcima i brdinama; svi razoreni hramovi i sve one svete iskopane ploče, svi slomljeni mramorni stupovi i sva grobišta, sve naše patnje i sva naša slava, sve to ukupno, sve je to domovina naša! A tko da sve to ne ljubi? Tko da sve to izda? . . . Oj, mila, sveta i slavna hrvatska domovino, naša, mi svi, tvoja djeca, želimo, hoćemo, i borit ćemo se, da budeš što prije ujedinjena slobodna i samostalna. Živjela Hrvatska!

Evgenij Kumičić.

180. U zdravlje domaćinovo.

Iz Risna.

Zdrav si mi, brate Jovane![1] Pismo u dobri, u bolji čas i u Božju lijepu slavu, a sad ćemo piti za zdravlje našega brata domaćina od ovoga poštenoga doma, njegove braće i bratučeda, sinova i sinovaca, njegovih unuka i odmladaka, i za zdravlje svakoga od njegova doma, roda i poroda! Za zdravlje njegova stada širokoga i rala dubokoga! Za zdravlje tvrdoga i visokoga šljemena i svakoga rodnoga i berićetnoga sjemena; štogod mu je Bog darovao i udijelio, to mu uzdržao i k onome pridao, koliko je volja i milost njegova! Svašta mu Bog dao, što u njega žudio, i za što mu se molio, to mu udijelio, a najviše srdačnoga veselja i junačkoga zdravlja; koji će junaci[2] svud na dobro poteći i svaku sreću steći i u svomu domu donijeti. Kudgod naš domaćin i njegova đeca iz doma postupali, svud na sreću nastupali! Kudgod hodali, hodali putem širokijem, a s obrazom svijetlijem! među

[1] ili kako je već ime domaćinu; [2] t. j. pomenuta domaćinova rodbina.

tuđom braćom i krajinom bili štimani[1] i pribrani, a od Gospoda Boga pomilovani i ponjegovani! Naš se brat domaćin svuda među ljudma braćom svojom falio, a sinovima falio i odmijenio, unucima ponosio i dičio, odmlacima dičio i kitio, kako što se diči i kiti Đurđev dan listom i zelenom travom, a Spasov dan ljetom i cvijetom i Božijem svakijem blagodetom! Da Bog da našem bratu domaćinu u svačem sreću dobru, sretnu i berićetnu[2], punu i bogatu, da mu ralo ore duboko, a stado ide u široko, da mu je šljeme tvrdo, od zemlje visoko na zidu stasito, a nadaleko glasito! bilo mu je temeljito, prije zemana[3] nepromijenito, a kad bi se sa zemanom i promijenilo, Bog ga spomenuo, Bog mu pomogao i niko mu naudit ne mogao! Da Bog da i velika milost Božja, kojegod naš brat domaćin sjeme iz doma iznosio i preko kutnjeg praga prenosio te ga desnom rukom mahao, mahao ga desno, bilo mu sretno, mahao ga lijevo, rodilo mu lijepo! Gospod mu Bog puštavao i ugađao po njemu, od neba mu rosjelo te mu dobro i lijepo rodilo! u dno mu se busalo[4] u srijedi trsalo, na vrhu klasalo! na gumno mnogo bilo, a u kuću sporo i berićetno, a od Gospoda Boga blagosloveno! Da Bog daruje da naš brat domaćin u svom domu a podkutnjim krovom sabira i dočekiva vrsne i izabrane ljude, patrijare i vladike, popove i kaluđere, kumove i prijatelje, dobre junake svoju braću Srblje, nište i uboge, suzne i nevoljne i svakoga po licu brata, koji se krstom krsti, a Boga vjeruje; vrsni i izabrani dohodili na glas i na njegovu lijepu čast, a ništi i uboga na glas i sretnji udjelak! Žedna napojio, gladna napitao, gola rizom[5] priodio, a svakome dao dobar čas i voljni napitak, ove godine kako mogao, a do godine kako bi sam htio i mislio! Kogod mu iz doma hodio, lijepi glas po svijetu nosio, kako što nosi čela po medenu cvijetu! Sa svakim se pravo ljubio, i bratski grlio! i već kud ćemo dalje? no našem bratu domaćinu i njegovoj braći i deci, rodu i porodu daj, Bože, lijepo i dugovječno zdravlje!«

Narodna zdravica.

---

[1] poštovani (stimati lat. aestimare); [2] berićetan, blagosloven, srećan, napredan, obilat; [3] zeman, vrijeme; [4] busati se, postajati busato (puno busa); [5] riza, haljina.

POETIKA.

Pristup.

Plodovi ljudskoga duha, što su objavljeni jezikom (usmeno ili pismeno), a odlikuju se sadržajem i oblikom, te imaju trajnu vrijednost, zovu se k n j i ž e v n i m plodovima; a skup svega onoga, što je napisano i tiskom na svijet izdano, zovemo k n j i ž e v n o š ć u ili l i t e r a t u r o m.

Književnost ili literatura (od latinske riječi literae = pismo, knjiga) jest dvojaka. Ona, što je plod umnoga rada i teži za i s t i n o m, zove se z n a n s t v e n a ili n a u č n a; a ona, koja stvara nešto novo i ljepše od onoga, što jest, pa ide za l j e p o t o m, naziva se l i j e p a ili u m j e t n i č k a k n j i ž e v n o s t, ili naprosto p j e s n i š t v o (p o e z i j a).

Pjesništvo pripada lijepim umjetnostima. Stari su Grci pomišljali, da pjesnički dar daju ljudima Muze, vile umjetnice, koje su imale sijelo na Parnasu i Helikonu, a poslije toga još se dugo vjerovalo, da u poeziji ima nešto natprirodno, demonsko. Istina, još se i danas mnogo spominje stara krilatica: poeta nascitur (pjesnik se rađa), t. j. pravi pjesnik mora imati prirođeni dar, ali je poznato iz života velikih pjesnika, da pjesnici moraju da uče mnoge stvari, napose da potrebnu t e h n i č k u (iz. grč.) vještinu mogu steći samo naukom i vježbanjem. Pjesništva ima u svim vremenima, kod divljih kao i kod obrazovanih naroda. Na najnižem je stepenu obično slabo razvijen smisao za pjesništvo, ali što se više u kojem narodu širi prosvjeta, to se veći mar pokazuje za ovu plemenitu granu, što opet služi pobudom pjesnicima, da stvaraju sve dublja i savršenija djela.

Pjesništvo iskazuje misli i čuvstva i prikazuje predmete spoljašnjega svijeta j e z i k o m. Dok se slikar služi crtama i bojama, a glumac radnjom i tjelesnim pokretima, dotle su pjesniku r i j e č i jedino sredstvo, kojim može da na vidik iznosi svoje duševne tvorevine.

Što se pak piše i govori, to je ili p r o z a ili p o e z i j a. Ali nije sve poezija, što se piše stihom ili ima srok (rima); a opet ima i pjesničke proze. O tome, da li je nešto poezija ili proza, odlučuje sadržaj i način izražaja. Jezik, kojim se obično služi pjesništvo, vezan je o posebna pravila, pa se zato i zove v e z a n i g o v o r, a jezik, kojim se služi nauka, uglavnom je jezik, što nam treba u svakidašnjem životu, i zove se n e v e z a n i g o v o r ili p r o z a. Ipak se ono, što je po sadržaju i namjeni pjesničko, može prikazati i u nevezanom govoru (na pr. bajke,

priče, gatke, basne, novele, crtice, romani, satire, parabole i dr.; ovamo idu i »Pjesme u prozi« od I. S. Turgenjeva pa u nas crtice od Frana Mažuranića i Silvija St. Kranjčevića); ali nije prilično, da se ono, što je po sadržaju i namjeni prozaičko, prikazuje u vezanom govoru.

Bitna je razlika među pjesništvom i prozom u s v r s i (namjeni) i o b l i k u. Pjesništvo ima svoju svrhu u sebi; ono hoće samo po sebi da pribavlja veselje, duševnu nasladu. Naprotiv proza ima svrhu izvan sebe; ona hoće da služi pouci i zabavi. Ovu drugu svrhu vrši često i pjesništvo, ali to nije glavna i izravna svrha njegova. Prozni pisac govori r a z u m u i ide u prvom redu za tim, da misli svoje iskaže bistro i jasno, dok se ljepota oblika od njega ne traži u svakom slučaju. Naprotiv pjesnik se obraća m a š t i (f a n t a z i j i) i čuvstvu. Isto je tako bitna razlika i u obliku. Pjesništvo ima svoj posebni jezik, koji je viši, plemenitiji, poletniji i biraniji od jezika u svakidašnjem životu i ima tu namjenu, da pobuđuje maštu i oživljuje osjećanje. Uzato pjesništvo treba da ima neki ritam, koji je prirođen svemu, što je živo. Živost, jasnoća i ritmičko blagoglasje glavna su obilježja pjesništva, koje ide za tim, da se približi najvišemu idealu snažnoga jezičnoga izražaja.

Pjesništvo i proza imadu jednako široko polje, ali pjesništvo bira ponajviše za prikazivanje ono, što je l i j e p o. No lijepo prikazuju i druge umjetničke vrste, pa se pita, čime se one razlikuju od pjesništva? Nema sumnje, razlika je u građi, od koje se stvaraju umjetnine, i u načinu, kojim se zamjećuju. G r a d i t e l j s t v u (arhitekturi), k i p a r s t v u (skulpturi) i s l i k a r s t v u (pikturi) — građa je t v a r n a (materijalna), a tvorevine su im u p r o s t o r u i v i d l j i v e (zamjećuju se okom); zato se te umjetnosti zovu p r o s t o r n e ili l i k o v n e (plastičke); g l a z b i (muzici) i p j e s n i š t v u (poeziji) građa je nasuprot n e t v a r n a, a tvorevine su im u v r e m e n u i č u j n e (zamjećuju se sluhom); stoga se zovu v r e m e n s k e ili g l a s o v n e (tonske) umjetnosti. Ali dok likovne umjetnosti i glazba djeluju izravno na ćutila, dotle pjesništvo utječe na maštu i time pobuđuje misli i čuvstva. Stoga mora u sebi sjediniti elemente tih umjetnosti, t. j. ono, što je plastično, slikovito i glazbeno; dakle mora biti živo ili slikovito i blagozvučno. Slikovitost postiže pjesništvo biranim jezikom, naročito upotrebom živih slika ili tropa, a glazbenu blagozvučnost ritmom i srokom. U pjesništvu ima i arhitektonskoga elementa, jer i ono mora da raznovrsnu građu ređa, razvrstava u dijelove sklada u harmoničnu cjelinu. Napose treba spomenuti ples i m i m i k u ili g l u m a č k u u m j e t n o s t, koja tjelesnim pokretima izvodi umjetnikovu misao.

Bitna je razlika između pjesništva i likovnih umjetnosti u tome, što pjesnik može prikazati postepeni razvitak neke radnje u vremenu, t. j. kako pojedini dijelovi njezini (momenti) slijede

jedan za drugim (sukcesivno), na pr. opis bitke, dok likovni umjetnik može da prikaže samo jedan momenat radnje, a pojedini dijelovi stoje u prostoru jedan pored drugoga (simultano). Tu je razliku prvi uočio Lessing u svom djelu »Laokont ili o međama pjesništva i slikarstva« (1766).

Pjesništvo je najsrodnije glazbenoj umjetnosti, s kojom se često stapa u zajednički oblik (na pr. u popijevci, operi i dr.), da tako snažnije utječe na čuvstvo i misao slušalaca. U kazalištu se spaja vidljivi dojam likovnih i pokretnih umjetnosti s pjesničkim govorom a katkada i s pratnjom glazbe, čime se postiže najsnažniji dojam; zato ljudi i vole kazališne predstave. — Za stvaranje umjetničkih djela potrebne su dvije sposobnosti ljudskoga duha, koje se zovu i n t u i c i j a (lat.), pronicavost, i f a n t a z i j a (grč.), mašta ili uobraženje. Intuicija se očituje u visoko razvijenoj misaonoj i osjećajnoj snazi, kojom umjetnik pronîče u bit stvari, a fantazija je ona izredna duševna moć, koja mislima i čuvstvima daje zorni i slikoviti oblik. Rad fantazije može biti dvojak: ona ili zamišlja, uobražava ono, što nam je prije bilo poznato (nečega se s j e ć a m o), što se zove p a s i v n o zamišljanje; ili zamišlja nešto novo, prije n e p o z n a t o (nešto izmišljamo), a to je a k t i v n o zamišljanje. Ovaj je drugi rad važniji od prvoga, pa se po njegovoj kakvoći cijeni i kakvoća umjetničkoga djela.

Pjesnik stvara u časovima pjesničkoga n a d a h n u ć a (lat. i n s p i r a c i j a); već su stari govorili: »Est deus in nobis, agitante calescimus illo« (Bog je u nama, on nas jari i grije). Ali pjesničko je djelo to savršenije, što više udjela ima u njem i r a z u m, bez kojega bi bila slijepa intuicija i fantazija. Ta pravo je pjesništvo u m j e t n o s t kao i glazba i slikarstvo i dr., a ta riječ potječe iz korijena u m (um-jeti, raz-um).

Pjesnička je g r a đ a (predmet, sujet, iz franc.) beskonačno raznolika, a nuđa je napretek život i spoljašnji i duševni (misli, osjećaji, ugođaji, snovi i dr.) i natprirodni, koji se doznaje iz vjere i priviđenja. No pjesnik ima potpunu slobodu u tome, kako će odabranu građu obraditi. Način, kojim to čini, t. j. o b l i k (f o r m a) glavna je stvar u umjetnosti, kako se to razbira iz djela, u kojima je obrađena ista građa. A taj oblik jest dvojak: u n u t a r n j i i s p o l j a š n j i.

Pod unutarnjim se oblikom razumijeva način, kako pjesnik svoju građu shvaća i kako je razređuje i sklada u umjetničku cjelinu (zato se govori o k o m p o z i c i j i; iz lat., t. j. o sastavu djela), da poluči što bolji dojam. Pri tome naročito gleda da izluči sve, što bi moglo zasnovanom dojmu smetati, a uzato nastoji da sve dolično obrazloži (m o t i v i r a; iz lat.). Pjesnik može dojam pojačati, ako ređa protivnosti (k o n t r a s t e; iz lat.) jednu pored druge i postupice razvija radnju (g r a d a c i j a; iz lat.), da na kraju postigne što snažniji dojam.

Pod spoljašnjim oblikom razumijevamo govor, kojim pjesnik obrađuje svoju građu; ovdje se pita, da li je običan ili vezani govor, pa kakav je ritam, stih, slog i kakvim se pjesničkim ukrasom služi.

Po podrijetlu razlikujemo pjesništvo narodno i umjetno. U narodnim pjesmama nepoznati pjevač govori narodu iz duše, a narod progovara na usta pjevačeva. U njima se najbolje ogleda narodni duh, t. j. osobiti način mišljenja i čuvstvovanja, kojim se dotični narod razlikuje od drugih naroda. Narodne se pjesme šire usmenim predanjem (tradicijom; iz lat.), a pri tome se znatno mijenjaju. Pjesnici umjetnih pjesama jesu općeno poznati pjesnici, koji se u stvaranju osvrću na pravila poetike. Od narodne se još razlikuje svjetska književnost, koja opseže skup svih književnih plodova trajne vrijednosti, što su ih pojedini narodi stvorili i time prinijeli svoj obol napretku čovječanstva.

Po tome, kakve nazore o svijetu i životu razvija pjesnik u svojim djelima, razlikujemo trojaki smjer umjetničkog stvaranja: 1. realizam, koji hoće zbilju, realnost (iz lat.) tako živo i istinito prikazati, da bude njegovo djelo njezin odsjev i prilika; 2. naturalizam, koji nastoji prirodu (lat. natura) i život čovjekov slikati s posvemašnjom vjernošću do najmanjih sitnica i često s najtamnije i najružnije strane; 3. idealizam, koji zbilju poljepšava i preobrazuje prema nekoj određenoj misli (ideja; iz grč.), pa se zato više ili manje udaljuje od nje, a katkad zapada i u maglovitu neprirodnost i pustolovno sanjarstvo (romantizam).

Umjetnost je sama sebi svrhom, otuda i potječe lozinka velike većine pjesnika: »l'art pour l'art« (čit. lar pur lar) = umjetnost za umjetnost. Ali često ima pjesnik namjeru da u prvom redu utječe svojim djelom na čitaoce u određenom smjeru (lat. tendencija), na pr. u moralnom i rodoljubnom smislu, pa prema tomu pribrajamo k trima glavnim vrstama pjesništva (epskoj, lirskoj i dramatskoj) po obliku jošte četvrtu po sadržaju, t. j. pjesništvo tendenciozno ili didaktično (grč.), poučno.

U svakoj književnosti, koja je samonikla, javlja se ponajprije pjesništvo, a onda istom proza. Zakone pjesničke umjetnosti razlaže poetika, koja je dio estetike, t. j. one nauke, koja uči, kako se lijepo prikazuje u različnim umjetnostima. Zakone za prozaička djela razlaže stilistika i retorika.

Bilješke. Vještinu, kako treba da se sklapaju pjesme, nazivali su Grci ποίησις, ποιητική, jer im je to bilo duševno stvaranje. Nevezani su govor zvali prosto λόγος, prema tomu je bio Grcima λογογράφος prozaički pisac, a ποιητής pjesnik. Kako su Grci u umjetnom pjesništvu učitelji svim prosvijetljenim narodima, tako su se i riječi poeta, poezija, poetika, poetični udomile u svim prosvijetljenim narodima. — Osobit je dio poetike metrika, prema grčkoj riječi μέτρον, što znači opću mjeru, a zatim mjeru slogova u stihu. Metrika je nauk o mjerenju stihova. — Riječ proza latinska je riječ. Rimljani su nazivali nevezani govor iznajprije oratio soluta, a zatim oratio prosa, t. j. prorsa, a to je isto što i proversa, prosti, ravno upravljeni govor. Riječ stilus značila je isprvice držak, kojim su Rimljani pisali, a zatim i način pisanja, kao od prilike u nas što znači riječ pero. Prema tomu je stilistika nauk o načinu pisanja. Riječ stil prenesena je iz književnosti i na graditeljstvo te onda označuje različne oblike građevinske; na pr. gotski, bizantski stil. Retor ῥήτωρ je što i učitelj govorništva; u Grka su tako zvali i samoga govornika. Prema tome je retorika nauk o govorništvu. — U nas se upotrebljavaju i riječi: pjevati, pjesma, pjesnik, pjesništvo, jer su se u starini naše pjesme, a to su narodne pjesme, zaista pjevale, a nijesu se kazivale.

Govor pjesnički.

Ritam i stih.

Pjesnik nastoji da na čitaoce i slušaoce utječe blagozvučjem riječi i postiže to ritmom, koji je uopće osnovica vezana govora. Ritam (grč. ῥυθμός, tok, kretnja, ῥέω — tečem) u umjetnosti znači pravilno izmjenjivanje dijelova, u glazbi tonova, u plesu kretnjâ. Osnova mu je u ljudskom ustroju (bilo srca, hod); pozna ga i dijete, jer kad počinje govoriti, lupa u taktu, a smisao je za nj razvijen i u nekih životinja (ćurlik slavuja, kukanje kukavice, pućpurikanje prepelice).

Riječi sastoje od slogova.

Slog je samoglasnik sam ili samoglasnik s jednim suglasnikom ili s više njih, s kojima se može ujedno izgovoriti na pr. o-tac, ov-ca, skvr-či-ti, gr-o-ce.

Trajanje, što je potrebno da se izgovori slog, zove se kvantitet (količina). Po kvantitetu ima dugih i kratkih slogova.

Sila glasa, kojom se izgovara slog, zove se naglas (akcenat). Po naglasu ima naglašenih i nenaglašenih slogova.

Dugi se slogovi bilježe znakom —, a kratki ‿. U ovoj će se knjizi bilježiti znakom — naglašeni, a znakom ‿ nenaglašeni slogovi.

Pravilno izmjenjivanje arze (ἄρσις, dizanje glasa) i teze θέσις spuštanje glasa) zove se ritam.

Arza i teza udešavaju se ili po kvantitetu ili po naglasu.

Slogovi nekim ritmom među sobom povezani čine stih.

Kako se stihovi grade ili po kvantitetu slogova ili po akcentu, ritam je:

1. pravilno izmjenjivanje dugih i kratkih slogova; u tom je slučaju arza dug, a teza kratak slog;

2. pravilno izmjenjivanje naglašenih i nenaglašenih slogova; arza je naglašen, teza nenaglašen slog.

U modernom pjesništvu grade se stihovi po akcentu: stari grčki i rimski pjesnici gradili su stihove po kvantitetu.

Nauk o mjerenju stihova zove se m e t r i k a (μέτρον = mjera).

S t i h (v e r s u s) je ritmička jedinica (redak, vrsta); u njoj je određeni broj slogova sastavljen po određenom ritmu; tako je na pr. u ritmičkoj jedinici:

Stùden kämên, äl' je sȑce vrúće

deset slogova tako sastavljeno, da su lihi slogovi (1. 3. 5. 7. 9.) naglašeni, a taki slogovi (2. 4. 6. 8. 10.) nenaglašeni. — Ritam spomenutoga stiha može da se zabilježi ovako:

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡

Ritam se udešava ili prema kvantitetu ili prema naglasu slogova.

Hrvatski su stihovi narodni ili umjetni.

N a r o d n i s t i h. Najobičniji je stih u narodnoj pjesmi od deset slogova, koji se po tome zove d e s e t e r a c.

O d m o r u desetercu.

1. U narodnom se desetercu razbiraju poglavito dva dijela: prvi je sastavljen od četiri sloga, a drugi od šest slogova. Iza četvrtoga sloga dolazi o d m o r, i kad se stih kazuje, treba kod odmora da se stane glasom. Odmoru riječi odgovara i odmor smisla; na pr.

Sàstala se || čètiri tâbora.

Ima i rđavih odmora; na pr.

Sirotinja || te je pozdravila.
Kad je blizu || dvora dolazila.

2. Da se pjevač ukloni rđavu odmoru, namješta riječi drukčije negoli u običnom govoru; na pr.

Sva će *turska* || izginuti *vojska*.
Kad se *sedam* || navršilo *sata*.

Prema tome se riječi rado rastavljaju i onda, kad ne treba radi odmora; na pr.

Jednu babo sagradio *crkvu*.

3. Dosta su česti izuzeci od takova namještanja riječi te dolaze rđavi odmori; na pr.

Al' se *milu* || *Bogu* ražalilo.
Ja ću *jednu* || *četu* sakupiti.

Takovi se odmori uzimaju zato, da na kraj ne dođe dvosložna riječ, kojoj je prvi slog kratak.

4. U dobru desetercu ne može odmah iza odmora doći enklitika; tako se na pr. u desetercu:

I još me je || često zàklinjala

I još čèsto || me je zaklinjala.

5. Ni prva ni druga pola ne može se u dobru desetercu da svršuje arzom ili naglašenom riječju od jednoga sloga; tako se na pr. ne bi mogle u desetercu:

Cär ga kùnê, || krâlj ga blagòsîljâ

pomjeriti riječi ovako:

Kùnê ga cär, || blagòsîljâ ga krâlj

Narodna se pjesma iznajprije samo pjevala, a danas se i pjeva i kazuje.

Kad se narodni deseterac p j e v a, ritam mu je (pjevani) evo ovaki:

— ◡ — ◡ || — ◡ — ◡ — ◡

Tako je pjevani ritam svakomu desetercu, na pr. i onomu, kojemu je govoreni ritam udešen sasvim prema naglasu, s kojim se pojedine riječi obično izgovaraju, dakle ovaki:

Sastala se || četiri tabora.
— ◡ ◡ ◡ || — ◡ ◡ — ◡ ◡

Narodni se deseterac kadšto prometne jedanaestercem tako, da u prvom taktu pristupi još jedan slog, te prva stopa iziđe daktilom mjesto troheja, na pr.

Cētĭnĭ | grādŭ || pō | bĕ|dēmŭ || hodă,
ili: Pūnĭcĕ | m̄ojă || kā ĭ | mōjă | mā kŏ!

Takvi se stihovi i pjevaju i izgovaraju tako, da se ne naruši ritam desetercu, pri čemu se prva tri slova izgovore kao jedan takt.

Ostali se stihovi narodni ne kazuju, nego se samo pjevaju, a ritam im je udešen koje prema ritmu, kako je u desetercu, koje prema ritmu napjeva, kako se pjeva.

U m j e t n i s t i h. Hrvatski i srpski pjesnici upotrebljavaju stihove, kojima su uzor narodni stihovi, poglavito deseterci, ili stihove, kojima su uzor strani stihovi.

Strani se stihovi sastavljaju od osobitih česti, koje se zovu s t o p e. Stopa je ritmički spoj arze i teze. U stopi je redovno jedna arza s jednom ili s dvije teze.

Naši pjesnici upotrebljavaju ponajviše ove tri stope: 1. t r o h e j — ◡, 2. d a k t i l — ◡ ◡ i 3. j a m b ◡ — sastavljajući stihove od samih troheja ili od samih jamba, rjeđe od samih daktila, koji obično dolaze zajedno s trohejama.

I umjetni hrvatski stihovi treba da imadu u sredini odmor.

B i l j e š k a. Ako je posljednja stopa u stihu potpuna, stih se zove a k a t a l e k t i č k i, na pr.

Žarko | sunce | divno | čudo | gleda.
— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡

Ako je posljednja stopa u stihu nepotpuna, stih se zove k a t a l e k t i č k i, a kataleksa se bilježi znakom ∧, na pr.

Nađe | samo | slutnje | biser | taj ∧
— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡ | —

Ako je u stihu jedan nenaglašeni slog suviše, stih se zove hiperkatalektički, na pr.

Za go|rom ve|će sun|ce sa|da pa|da.
⏑ —|⏑ —|⏑ —|⏑ —|⏑ —|⏑

U hrvatskim su umjetnim pjesmama stihovi ponajviše trohejski (akatelektički i katalektički), a zovu se prema broju slogova (trohejski) šesterci, osmerci, deseterci i t. d.

Mjesto — može u trohejskom stihu da bude i ⏑, ako poslije ⏑ dolazi opet ⏑; na pr.:

Nādě | sŭ năm || pūnă | njēdră.

Tako mjesto ⏑ može u trohejskom stihu da bude i —, ako poslije opet dolazi —; na pr.

Štō zlō | nījě || pjēsnĭ|kŭ | sě | smījě.

U novije vrijeme (Rakovac i Marković) ušli su u nas u običaj i jampski (akatalektički i hiperkatalektički) stihovi, koji se zovu prema broju slogova (jampski) osmerci, deseterci, (jampski kvinar) i t. d.

Mjesto — može u jampskom stihu da bude i ⏑, ako poslije ⏑ dolazi opet ⏑; na pr.:

Zărō|bĭŏ | mě || prōdăŏ | mě rōbă,

a mjesto ⏑ može da bude —, ako je poslije — opet —; na pr.:

Trî kâ|pi sȑ|ca|| dȍ trȉ sȕ|ze.
— —|⏑ —|⏑|| — ⏑ —|⏑

Pored trohejskih i jampskih stihova upotrebljavaju se i stihovi, u kojima su troheji i daktili (logaedski stihovi), na pr.

Pjēsmĭcě | hōrnă || kōlăj | ōkŏlŏ.

Od daktilskih je stopa sastavljen heksametar, koji je podrijetlom stari grčki stih, a ritam mu je evo ovaki:

— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑

U nas se heksametri sastavljaju ponajviše od daktila i troheja (izuzevši petu stopu, koja je redovno daktil).

Svaki heksametar treba da usred stiha ima odmor, a to je poglavito cezura. Najobičnija je cezura u trećoj stopi poslije arze, t. j. u petoj polovini stope, stoga i prozvana penthemimeres (*τομή πενθημιμερής*), na pr.

Sr̄džbŭ, | bōgĭnjŏ | pōj || A|hīlějă, | Pēlějŭ | sīnă.

Zatim ima cezura u četvrtoj stopi poslije arze, t. j. u sedmoj polovini stope t. zv. hephthemimeres (*τομή ἑφθημιμερής*), uz koju se obično nalazi uzgredna cezura u drugoj stopi poslije arze, t. j. u trećoj polovini stope, t. zv. trithemimeres (*τριθημιμερής*), na pr.

Tàda bi | tû || ju|nácima | krâlj || E|nèja na|strádô.
— ⏑ ⏑ | — || ⏑|— ⏑ ⏑ | — || ⏑|— ⏑ ⏑| — ⏑

Napokon je trohejska cezura u trećoj stopi poslije prve teze t. zv. katà trìton trochaîon (*κατὰ τρίτον τροχαῖον*), na pr.:

Jedan | dječice | nema | a | za njom | najviše | čezne.
— ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑

S heksametrom je srodan pentametar, koji se sastavlja po ovome ritmu:

— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — || — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | —

Prve dvije daktilske stope mogu se u nas zamijeniti i s trohejskim stopama, a posljednje dvije treba uvijek da su daktilske. Pentametar ne dolazi nikad sam, nego uvijek s heksametrom: heksametar i pentametar zajedno zovu se elegički distih, na pr.

Zā Bŏgă, | drūžě, | kūdă ză|blūdĭsmŏ? | nōćcă sě | hvātă,
Nēpŏznăt | pōsvě năm | krāj || grādă sě | prōstĭrě | tūj.

Bilješka. Kako se u nas istom u novije vrijeme (Ivan Trnski) uzelo u pjesništvu paziti na naglas, kakav je u štokavskom narječju, naći će se i u najboljih pjesnika stihova, koji čitani po pravom štokavskom izgovoru ne izlaze ritmički.

Srok.

Ritmu u stiru pomaže često i srok (slik, rima). Srok je potpuno istoglasno podudaranje krajnjih slogova u stihovima uz različna početna slova.

Pravi je srok samo onaj, gdje se podudaranje počinje od naglašenoga sloga; na pr.

Rasla tanka jèlika
Navrh brda vèlika.

Ako se podudaranje počinje iza naglašenoga sloga, onda je to nepravi srok, koji se zapravo ne može ni zvati srokom: na pr.

Vrani se konji ȉgr*âhu*,
srebrna sedla lòmlj*âhu*.

Ako se podudaranje počinje iza naglašenoga sloga, treba da je sve do kraja u svemu potpuno podudaranje: i akcent i samoglasnici i suglasnici treba da su isti, samo su glasovi ispred akcenta različni; na pr.

Momčić ide stràn̦čicôm,
zakićen je gràn̦čicôm.

Ako nema potpunoga podudaranja, srok je nečist; na pr. loše — Bože, slȁva — gláva.

Srok u naglašenim riječima od jednoga sloga zove se muški, na pr.

Sam narod sad si vječan kopa grȍb,
sam vijeća, da će tuđi postat rȍb.

Srok u riječima, u kojima za naglašenim slogom ima još jedan nenaglašeni slog, zove se ženski, na pr.

Mišad grize, ali po tlih gmȉže,
sam sur oro pod nebo se dȉže.

Srok u riječima, u kojima za naglašenim slogom imaju još dva nenaglašena sloga, zove se djetinji, na pr.

Evo s neba zvànicê,
lijepe sjajne Dànicê.

Bilješka. U narodnoj se pjesmi dosta često sriče prva polovina stiha s drugom (leoninski srok), na pr.

Kud se skita, sve za Musu pita.
Šećer iju, a rakiju piju.
Tale viče, ko kad jelen riče.
Kad se smije, kanda sunce grije.

Strofa.

Strofa ili kitica jest cijelost sastavljena od dva stiha ili više njih, koji se između sebe vežu u jedno ili samo ritmom ili ritmom i srokom. U nas su najobičnije strofe od četiri stiha, koji se kod jednoga ritma vežu u jednu cijelost srokovima, na pr.

Uzdaj se u vjetra volju
i valova bijeg,
u budućnost gledaj bolju,
k nebu digni stijeg!

Silazi, slogo,
kćerko nebésâ,
majko čudésâ
silazi k njim!

Od strofa, koje su uzete iz stranih književnosti, u nas se ponajviše upotrebljava između starih klasičnih (grčkih i latinskih) strofa elegički distih i Sapfina strofa, kojoj je ritmičko obličje evo ovo:

— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ⏑
— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ⏑
— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ⏑
— ⏑ ⏑ | — ⏑

Kaži, tko si, ljubavi duše silni!?
Više neg' se uspinje smjela miso,
dublje negol' ponire oko bistro,
miljeno šapćeš.

i alkejska strofa, kojoj je obličje evo ovo:

⏑ | — ⏑ | — ⏑ ‖ — ⏑ ⏑ | — ⏑ | ⏓ Ne pojmim pravca burnijem vjetrima
⏓ | — ⏑ | — ⏑ ‖ — ⏑ ⏑ | — ⏑ | ⏓ čas s jedne strane vali se valjaju
⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ čas s druge, a mi u sredini
— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ⏑ plovimo na crnôm brodu morem.

Iz talijanske su književnosti tercine, strofe od po tri (u nas redovno trohejska) stiha, koji se između sebe vežu srokovima ovako: aba — bcb — cdc i t. d., na pr.

Zato čuješ, gdje iz punih grudi
svaka ptica svojim glasom poje,
glas posebnu svaki pjesmu budi,

a sve pjesme ipak skladno goje
jednog duha blagozvučno pjenje.
Svaki život hrani žiće svoje,

a sva žića jedno su življenje.
Sve slobode slobodne u sebi,
svezane su u jedno teženje!

Talijanske su i stance (ottave rime), strofe od po osam (u nas redovno trohejskih) deseteraca, koji se između sebe vežu srokovima evo ovako: abababcc, na pr.

Vihar bije morem o klisure
More pjenom od klisura skače,
brodovi se sa pučine žure,
da što prije koju luku skvače;
nabreknute neba grudi cure
silnim daždom sve jače i jače,
a tmine se svud okolo druže,
bijeli danak sumračinom ruže.

Sastavljene su strofe, u kojima su združene dvije strofe različne građe, na pr.

Ljubi, rode, jezik preko svega,
u njem živi, umiri za njega!
po njemu si sve, što jesi!
svoje tijelo, udo svijeta,
bus posebnog svoga cvijeta,
u nárôdâ silnoj smjesi.
Bez njega si bèz imena,
bez djedova, bèz unûkâ,
u prošasti sjena puka,
u buduće niti sjena!

Ako je pjesma sastavljena od nejednakih cijelosti, koje nijesu građene po određenim pravilima ritmičkim, to se take cijelosti zovu odsjeci. Pored odsjekâ mogu biti u istoj pjesmi i strofe. (Isporedi Sundečićevu Vršidbu.)

Ukrasi govora pjesničkoga.

Ukrasni pridjevi, poredba. Po ukrasima izlazi pjesnički govor nesamo ljepši, nego i jasniji i življi od običnoga govora prozaičkoga.

1. Najobičniji je ukras pjesničkoga govora ukrasni pridjev (epitheton ornans), koji se ne pridijeva riječi, da bi se ono, što riječ sama sobom znači, izbliže odredilo, nego se pridijeva samo nakita radi, na pr.

Bogom braćo, hrabri Crnogorci,
ne mašajte za oružje svijetlo!

Ukrasni su pridjevi prosti i složeni, na pr. britka sablja, jarko sunce, tankovrha jela, bjelogrla ljuba. Mjesto pridjeva upotrebljavaju se i imenice, na pr. bjelica pšenica, koplje kostolovka, voda studenica; jabuka od zlata.

U narodnoj pjesmi dolaze s nekim imenicama stalni, uvijek isti pridjevi (epitheta perpetua); tako je u narodnoj pjesmi redovno ruka bijela, polje ravno ili zeleno, koplje vito, majka stara i t. d.

2. Veoma je običan ukras i poredba, po kojoj ono, što se prikazuje, izlazi jasnije. Poredba nastaje, kad promatrajući

dva predmeta nađemo, da su oni među sobom slični ili jednaki na pr. Sinu Miloš u polju zelenu kao jarko iza gore sunce.

U poredbi se razbira troje: 1. što se poredi (Miloš), 2. s čim se poredi (sunce) i 3. u čemu se jedno i drugo podudara (tertium comparationis: sjajnost).

Evo još primjerâ za poredbu:

Odmara se starac, kô ovca je bijel. — Ta on je nevin ko djetinji san. Kliče Nenad kao sòkô sivi i t. d.

Pored takove proste poredbe ima i raširena ili epska poredba; na pr.

Stupa četa tiho i gluho
posred tisijeh, glusijeh tmina,
ni tko šapće ni tko zbori
ni tko pjeva nit se smije:
od sto glasâ glasa čuti nije.
Već kô oblak grada teška
teške u krilu biče krije
pršeć muklo, prijeteć muklo
poraz kraju, gdje se vije,
tako i četa, tminom obavita
kô desnici podoba se višnjoj,
stupa muče, nek' se krivci uče,
da, jer grom se ne oziva smjesta
na krivine, tijem sigurni nijesu:
jer što kašnje, sve to jače tuče.

Osobitoga su obličnja neke poredbe u narodnoj pjesmi.

Poredba se izvodi u tri dijela: prvi je pozitivan i obuhvata ono, s čim se što poredi; drugi poriče ono, što se u prvom mislilo; tek treći kaže ono, što se poredi (A, non A, sed B); na pr.:

Dva su bora naporedo rasla, / među njima tankovrh jela; } A
to ne bila dva bora zelena, / ni med' njima tankovrh jela, } non A
već to bila dva brata rođena: / jedno Pavle, a drugo Radule / među njima sestrica Jelica; } sed B
ili: Ili grmi, il' se zemlja trese, / il' udara more u bregove? } A
Niti grmi nit' se zemlja trese, / nit' udara more u bregove, } non A
već pucaju s Prilipa topovi. } sed B

Tropi. Pjesnički govor ukrašuju i tropi. Tropi (prema τρέπειν obraćati) nastaju, ako se riječ ne upotrebljava u svojem pravom, nego u nekom drugom značenju, po čemu se donekle obrati, prometne ili pretvori. To se drugo značenje zove preneseno, jer se riječ s jednoga pojma, kojemu uistinu pripada, prenosi na drugi pojam, kojemu pripada samo po pjesnikovu pomišljanju. Pojam, s kojega se prenosi, i pojam, na koji se prenosi riječ, treba da su između sebe tako nablizu, da se iz jednoga pojma lako rađa drugi ili da se jedan pojam lako zamjenjuje drugim.

Dva su poglavita tropa: metafora i metonimija.

1. U metafori (μεταφορά μεταφέρω = prenosim) zamjenjuju se riječi pojmova, koji su između sebe nalik jedan na drugi, na pr. Sinja kukavica (plašljivac).

Sivi soko (junak). Ljut jatàgan o pojásu reži. Tvrda je vjera, njom okrenut ne ćeš. Otkako si isprosio zlato (t. j. djevojku). Plamen mu se uz obraz zapali. Kada vatra (t. j. junak) između nas dođe! A Brđani, crn vam obraz bio! A on na me očima strijelja. Ti si mene za srce ujeo.

Metafora je po tome, što se njome ne kazuje i ono, što se poredi, već samo ono, s čime se što poredi, zapravo skraćena poredba. Iz potpune se poredbe izostavi 1. i 3. dio, a ostaje samo 2. dio, na pr.

(Ovaj je čovjek kao) sinja kukavica (plašljiv).
1. — 2. — 3.

Ili se izostavi pojam drugi, t. j. ono, s čim se što poredi, na pr.

Tvrda je vjera (kao stanac kamen).
3. — 1. — 2.

Ljut jatagan o pojasu reži (kao pseto)
1. — 3. — 2.

Po svojoj kratkoći pristaje prosta poredba i metafora najvećma u dramu i uzvišenu liriku, kao što raširena poredba svojom širinom dolikuje epskom pjesništvu.

2. Metonimija (μετωνυμία = zamjena imena) zamjenjuje riječi pojmova, koji su između sebe u unutrašnjoj vezi, kao što je u vezi:

a) uzrok i posljedica; na pr. Ječam trči, a rakija viče (ječmom uhranjen konj trči, a pijan čovjek viče). U vinu ih sanak prevario (zaspali su, a uzrok je vino);

b) tvar i ono, što je od tvari načinjeno; na pr.: Ne zvekeće gvožđe svijetlo. Dobra gvožđa a loša junaka!

c) mjesto i ono, što u vremenu biva; na pr. Da Hrvatska zna iz svoje rude zlato vaditi. Sva nas Bosna pomiriti ne će;

d) vrijeme i ono, što u vremenu biva; na pr. Vrijeme gradi niz kotare kule. Predrag majci do konja doraste, a do konja i do bojna koplja (t. j. bilo mu je neko 18 godina);

e) apstraktno i konkretno; na pr. Ne boj mi se, moje milovanje. Na doratu noge prekrstio, a titra se sila buzdovanom;

f) znak i predmet, koji se s njim pojavljuje; na pr. Kojino će umrijeti za krst časni, kijem se krsti; krst (kršćanin), polumjesec (Turčin), kruna (kralj) i t. d.

Na metaforu nalik su:

1. Personifikacija (προσωποποιία, persona = πρόσωπον = lice, čovjek; facio ποιέω = činim), koja postaje, kad se nežive stvari i pojmovi prikazuju podajući im znake života i osjećanja ljudskoga, na pr. Sama knjiga caru besjedila. Drumovi će poželjet Turaka. A mjesec bi vitorog te glèdo. Rosa sitna kô da nebo plače.

Noć ustaje sjajno i odlično,
na kraljevsku svečano s' oprema
u odijelo prema tomu dično...

2. A l e g o r i j a (ἀλληγορία, ἀλληγορέω= drukčije govorim), koja nastane, kad se metafora izvede kroz čitav niz pojmova, kao na pr.:

Ide soko, vodi sokolicu:
blago majci zlatna su joj krila!

ili:

Ah da vide svijeta puci ostali
iz nizinâ, otkud vida nema,
Krst ov slavni nepobijeđen igda,
vrh Lovćena što se k nebu visi;
pak da znadu, kako neman turska
grdnijem ždrijelom progutat ga radeć
o te krši zub svoj zaman krši. —

Na metonimiju nalik su:

1. S i n e k d o h a (συνεκδοχή, zamjena). U sinekdohi se zamjenjuju riječi pojmova, koji su između sebe u s p o l j a š n j o j v e z i, kao što je u vezi:

a) dio i cijelost; na pr. Koliko g l a v a, toliko gospodara. Ter od g l a v e po žut cekin ište, a od o g n j a po debela ovna;

b) vrsta i rod: na pr. H l j e b naš svagdanji daj nam danas. Brže li me, brate, zaboravi i h l j e b i s o pod noge pogazi;

c) jednina i množina: na pr. I izvede dvanaest hiljada, gospo moja, l j u t o g o k l o p n i k a. I činit ću mnoge zadužbine, nahranit ću s u ž n j a i n e v o l j n a;

d) određen i neodređen broj; na pr. Donesoše drenovinu Marku, pršte pusta na d v o j e n a t r o j e. Od tebe bi t r i s t a jada bilo.

2. P e r i f r a z a (περίφρασις = opisivanje) prikazuje pojam po osboitim njegovim znacima i svojstvima; na pr. Vidi o n a j, k o j i v e d r i i o b l a č i. Ime ti se svuda spominjalo, dok je s u n c a i d o k j e m j e s e c a (t. j. uvijek).

3. I r o n i j a. Dok se jedno misli, a drugo se tomu suprotno kaže, ali tako, da se razumije ono, što se misli, nastane i r o n i j a (εἰρωνεία = izgovor, pretvaranje); na pr. Ne će mačka slanine.

Ter ih turskim d a r i v a o d a r i :
svakom momku ostar kolac daje,
kome kolac, kome li konopac,
kome britku palu namjenjuje.

Kad se u i r o n i j i izriče najgorče i najopornije ruganje, koje čovjeka za srce i dušu ujeda, nastane s a r k a z a m (σαρκασμός σαρκάζω = grizem u meso); na pr.:

»Hljeba, hljeba, gospodaru!«
...Čekaj, krstu, dokle s neba
noć večeras tiha pane,
p e č e n j a ć u m j e š t a h l j e b a.

4. H i p e r b o l a (ὑπερβολή = prebacivanje, pretjerivanje), po kojoj se ono, što se hoće jasno da prikaže, hotimice preko mjere uveličava ili umanjuje; na pr.: Ni koliko bi muha na peru ponijela. Manji od makova zrna.

Jeste silna vojska u Turaka,
svi mi da se u so prometnemo,
ne bi Turkom ručka osolili.

5. L i t o t a (λιτότης λιτός = prost, običan, jednostavan), u kojoj se pravi izraz zamjenjuje s l a b i j i m, a uza to negativnim i suprotnim; na pr.:

N i j e š a l a na gradu topovi!
Tamo tebi l o š e biti n e ć e.
D o b r o n i j e, moj brate Alile! (t. j.
zlo je.)

F i g u r e: Mimo trope upotrebljavaju se za ukras pjesničkoga govora i f i g u r e. Figura je osobiti obrat govora, osobita tvorba rečenice, po kojoj se hoće misao da krepčije izreče, kako bi se pozornost jače napela i čuvstvo silnije uzbudilo. Figura se razlikuje od tropa poglavito time, što se njome ne mijenja značenje riječi, kao što se mijenja tropom.

1. Između g l a s o v n i h figura najčešće su:

a) p a r a n o m a z i j a (παρονομασία, παρονομάζομαι = pridjevak dobivam); u njoj se sastavljaju riječi, koje su po glasu nalik jedna na drugu; na pr.: Modar plamen iz usta mu planu. Mjerom mjeri, a cijenom cijeni;

b) o n o m a t o p e j a (ὀνοματοποιΐα, ὄνομα = riječ, ποιέω = tvorim); u njoj se prirodni glas zvekom riječi pokazuje; na pr.:

Zuji, zveči, zvoni, zvuči,
šumi, grmi, tutnji, huči,
to je jezik roda moga.

S onomatopejom su srodne:

c) a s o n a n c a: u njoj se podudaraju samoglasnici u dvije riječi ili više njih; na pr.: Sada j**a**dn**a** pr**a**vo ne zn**a**m s**a**m**a**. Ispod vjeđa **o**k**o** s**o**k**o**l**o**v**o**. Zaigraše d**o**bre k**o**nje p**o**ljem;

d) a l i t e r a c i j a ; u njoj se podudaraju suglasnici na početku riječi; na pr.: Vojsku **k**upi **K**ulim **k**apetane. **D**oma našeg **d**ivni **d**ar. **L**ava i **l**abuda i **s**ivog **s**okola.

e) s r o k.

B i l j e š k a : U nas je pokušao Stanko Vraz, a za njim i Andrija Palmović u romanci upotrebljavati (na španjolsku) mjesto sroka asonancu.

2. Između figura p o n a v l j a n j a (palilogija, παλιλλογια = ponavljanje) najobičnije su:

a) a n a f o r a (ἀναφορά, ἀναφέρω = donosim na površinu); u njoj se ponavlja jedna riječ ili više riječi na početku više rečenica ili rečeničnih članova; na pr.:

Tko vas haje, plode l' krši vinom?
Tko vas haje, plode l' krši žitom?
Tko vas haje, plode l' krši,svilom?

b) e p i f o r a (ἐπιφορά = dodatak); u njoj se ponavlja jedna riječ ili više riječi na svršetku više rečenica ili rečeničnih članova, na pr.:

Djedi vaši rodiše se tudijer,
oci vaši rodiše se tudijer,
i vi isti rodiste se tudijer;

c) a n a d i p l o z a (ἀναδίπλωσις, ἀναδιπλόω = podvostručiti); u njoj kako se jedna rečenica ili dio rečenice završuje, onako se druge rečenica ili dio rečenice počinje; na pr.:

Uranila Kosovka djevojka,
uranila rano u nedjelju,
u nedjelju prije jarka sunca.

3. Između figurâ g o m i l a n j a ponajčešće su:

a) p l e o n a z a m (πλεονασμός = obilnost, izobilje); u njemu se suviše dodaje riječ, kojoj je pojam i onako već izrečen u rečenici; na pr.: Vikom viče Novaković Grujo. Bez promjene vazda dovijeka. Ali sjede do dva starca stara. Ban gospođu očima pogleda;

b) t a u t o l o g i j a (ταυτολογία, ταὐτὸ λέγω = isto govorim); u njoj se isto po dva ili više puta kaže istim ili različnim riječima; na pr.: Ja se bojim i strah me je ljuto. Danak prođe, tavna noćca dođe.

4. Između figurâ s u p r o t n o s t i ponajviše se upotrebljava:

a) a n t i t e z a (ἀντίθεσις = protivnost); u njoj se dva suprotna pojma ili dvije suprotne misli stavljaju jedno prema drugomu; na pr.: Studen kamen, al' je srce vruće.

Neba kruge i pljevice gumna,
glibe mora i górâ visine,
sitna mrava i čovjeka umna,
sve obimlje tvoga srpa mah;

b) o k s i m o r o m (ὀξύμωρον, ὀξύς = oštrouman, μῶρος = lud); po njemu se sastavljaju dva oprečna pojma u jedno na pr.: Mudra budàla. Slijep kod očiju;

c) p a r a d o k s o n (παράδοξον, παρ' ἴδοξος = neočekivan); u njemu se misao nenadano obrne dodavši jednomu pojmu drugi pojam, oprečan onomu, koji se očekivao, na pr.: I gô i bos, i još mu je — zima. Ne bojim se, no me je — strah.

5. Među s i n t a k t i č k e figure broji se:

a) a s i n d e t o n (ασύνδετον, nesvezano), koji postaje izostavljanjem veznika između pojedinih članova u rečenici ili između dvije rečenice ili više njih; na pr.:

Gvožđe, otrov, konop, nože,
palu, oganj, kolac grozni,
ulje vrelo i sto muka
u čas jedan junak smišlja;

b) p o l i s i n d e t o n (πολυσύνδετον, više puta svezano), koji nastaje ponavljanjem istoga veznika između pojedinih članova u rečenici ili između dvije rečenice ili više njih; na pr.:

Stoji Ture odjeveno lijepo
i pod čalmom i pod britkom sabljom
i pod puškom i pod ljutijem nožem.

6. Između r e t o r i č k i h (govorničkih) figura ponajviše se upotrebljava:

a) r e t o r i č k o p i t a n j e (ἐρώτημα, pitanje), na koje se ne očekuje odgovor, jer je u samom pitanju već i odgovor; na pr.: Koji svoje srce s drugih ljudi srcem isporedio nije, kako takav pravedan da bude?

b) a p o s t r o f a (ἀποστροφή, obraćanje), u kojoj se nenazočnomu licu govori kao da je nazočno, a neživoj stvari kao da je živa i razumna; na pr.:

Starče Mirko! blago tebi sada:
života si slavna na lovoru,
sad zemaljskog ne osjećaš jada,
otpočivaš u dičnu odmoru.

c) a p o s i o p e z a (ἀποσιώπησις ἀποσιωπάω = zamuknuti), u kojoj se govor hotimice prekida; na pr.

»Kajite se, jerbo zora rana
nać će mnogog, kud za vazda gre se.
Kajite se —« Ali u grlu
dobru starcu riječca zape.

d) k l i m a k s (κλῖμαξ = ljestvica), u kojem se misao sve jačim i jačim riječima izriče; na pr.:

Tko je u agu a ne u pjevača
pogled upr'o, taj mogaše
po licu mu poznat jade,
boli, srdžbe, gnjeve, bijese
i stotinu inijeh srda.

B i l j e š k a. Kad se jedna riječ samoglasnikom svršuje, a iduća samoglasnikom počinje, pa onda krajnji vokal prve riječi otpada, nastaje e l i z i j a; na pr.: Da s' u mene pera zlatna. — Ispadanje glasova u sredini zove se s i n k o p a; na pr.: stan'te (mj. stanite), ud'ri (mj. udari). — A p o k o p a ἀποκοπή, (odbijanje je otpadanje glasova na kraju riječi; na pr.: S večer' sjala mjesečina. — Kad se dva samoglasnika sliju u jedan, nastaje s i n e r e z a συναιρέω = sakupljam, sastavljam); na pr.: stra (mj. straha, straa). Ako ti je preminula majka, ano (= a ono) ti je babo ostanuo. — Kad se dva samoglasnika izgovaraju tako, da se čuju oba glasa, a opet čine samo jedan slog, nastaje siniceza na pr.: U ime Boga u čas dobar.

Vrste pjesništva.

Tri su glavne vrste pjesništva: e p i k a, l i r i k a i d r a m a t i k a, a jedna suvrsta: d i d a k t i k a.

Kad se pripovijedaju događaji i crtaju situacije, to je pjesništvo epsko. Građa mu je svršen događaj iz prošlosti, uzet iz spoljašnjega svijeta: epsko je pjesništvo objektivno. Objektivno je ono, što se zbiva izvan našega subjekta, našega »ja«.

Ako pjesnik objavljuje čuvstva i misli, pjesništvo je lirsko. Građa mu je iz unutarnjega svijeta, subjektivna, u vremenu sadašnjem. Subjektivno je ono, što se zbiva ili javlja u našoj duši, u našem subjektu: misli, osjećaji, radost i žalost, nada i razočaranje.

Prikazuje li se radnja u razvijanju pred našim očima govorom i djelovanjem ličnosti, to je pjesništvo dramatsko. Ono je objektivno, jer mu je radnja iz spoljašnjega svijeta; uzato ima i subjektivnih elemenata, jer lica pri radnji objavljuju i čuvstva. Građa mu se uzima iz sadašnjosti i prošlosti.

Ako je kojoj od spomenute tri vrste pjesništva namijenjeno da zajedno poučava, ona pripada didaktičkoj poeziji, ali se zato time ne označuje nova vrsta, nego samo suvrsta poezije.

Koja je vrsta pjesništva najstarija, to se ne može pouzdano odrediti samo se kod većine kulturnih naroda može dokazati, da je dramatsko pjesništvo najmlađe, a to se potvrđuje i tim, što drama zahvata u krug i epskoga i lirskoga pjesništva. Za epsko i lirsko pjesništvo čini se da se javljaju uporedo u isto doba, ali opet su najstarije nama sačuvane pjesme epske naravi i po tome preteže mišljenje, da je epsko pjesništvo najstarije.

Epsko se i dramatsko pjesništvo pojavljuje i u stihovima i u prozi; lirsko se pjesništvo javlja samo u stihovima; uzato ima i lirskih partija i didaktičkih spisa u prozi.

Bilješka. Ἔπος znači najprije riječ, priču, u Homera govor, pripovijest. Kasnije su Grci upotrebljavali tu riječ da označe pjesništvo, koje pripovijeda. — Lirika dolazi od riječi lira (λύρα) glazbenoga instrumenta, što ga je izumio Hermes, kako Grci pričahu: uz liru su Grci pjevali popijevke. — Δρᾶμα znači radnju, a već Grci nazivahu tako one pjesme, gdje se kakva radnja prikazuje razgovorom.

A. Epsko pjesništvo.

U razvoju epskoga pjesništva jasno se razabiraju dva stepena: 1. doba narodnoga stvaranja ili narodna (usmena, tradicionalna) epika, koja se predanjem (tradicijom) prenosi od koljena na koljeno; 2. doba pojedinačnoga (ličnoga) stvaranja ili umjetnička (pismena, književna) epika. Prvi je stepen stariji i u njem je cijeli narod pjesnik; na drugom se stepenu ističu osobito nadareni ljudi (geniji).

U narodnoj epici razlikujemo više vrsta. Ako je epski spjev nastao aktivnim zamišljanjem (maštom), zove se bajka, legenda i priča o životinjama; ako je pak djelo pasivnog zamišljanja (pamćenja), zove se gatka, priča ili kaža. Sve se ove vrste zovu jednim imenom narodne pripovijetke, ako se kazuju nevezanim govorom (prozom). Sadržajem su im jednake narodne junačke pjesme i pričalice, ali se od njih razlikuju oblikom, jer se pjevaju i kazuju u stihovima.

Bajka i legenda. Prvobitni je čovjek kao dijete nastojao dokučiti uzroke različnim prirodnim pojavama, na pr. gromu, munji i dr., pa ih je sebi objašnjavao kao čine bića natprirodnih i zlih pripisujući im izredna ljudska svojstva. Smišljeno pričanje o životu i radu neznabožačkih bogova i polubogova zove se bajkom (grč. μῦθος = riječ, bajka). Bajke su se širile predavanjem, a često su ih obrađivali umjetni pjesnici (na pr. Ovidije u »Metamorfozama«). Zbirka se bajkâ zove mitologija. Najljepše su bajke i najbogatiju mitologiju stvorili stari Grci. Iz toga su vrela od doba renesanse crpali motive za pjesničko stvaranje umjetnici svih naroda.

Legenda (od legere = čitati) značila je isprva sve, što se u katoličkoj crkvi trebalo narodu da pročita; zatim se tako nazivala knjiga, u kojoj je pisan život svetaca, mučenika i ugodnika Božjih, te se čitala po manastirima; napokon u poetici znači legenda taku pripovijest, u kojoj se iz života Hristova i ugodnika Božjih pričaju zgode, koje nijesu historijski zajamčene, nego ih tradicija dovodi u svezu s tim ličnostima.

Priča i gatka. Priča (rus. skaska, njem. Sage) je pripovijedanje događaja, koji doduše nije zajamčen poviješću, ali se uvijek veže o poznato koje mjesto ili o historijsko lice ili o određeno vrijeme. Čudesna sredstva i bića nijesu tako bezuvjetno potrebita za priču, kao što su za bajku i gatku, ali se i priča rijetko javlja bez take primjese.

Gatka je pripovijedanje smišljena događaja, koji se bez obzira na prirodnu i životnu istinu razvija pod dojmom čudesnih sredstava (čaranje i t. d.) i natprirodnih bića, što ih je stvorilo suvjerje ili mašta (a to su vile, vještice, čarobnjaci, zmajevi, divovi, patuljci i t. d.).

Bajka, gatka i priča najstarija su vrsta narodne epske poezije, a kazuju se i u stihovima i u prozi; narod ih zove općim imenom pripovijetka.

I umjetna poezija rado obrađuje bajku, priču i gatku; pjesnici ili dalje razvijaju poznate priče narodne ili ih sami stvaraju prema duhu narodnoga pričanja. Tako su nastale Nazorove mitsko-epske pjesni »Živana« i »Utva zlatokrila«.

Priče o životinjama. Po mišljenju prostoga naroda životinje su bliske ljudima, od kojih primaju mnoge osobine; a pod dojmom toga gledišta postale su priče o životinjama, u kojima umjesto ljudi dolaze kao glavna lica životinje, koje se u svemu

vladaju kao razumna bića: ćute, misle, govore i rade kao pravi ljudi. Ovamo idu mnoge naše narodne priče o vuku, medvjedu, lisici, jarcu, pa i o jajetu i bravcu. Od njih se razlikuju b a s n e, koje su pisane s naročitim poučnim smjerom te pripadaju didaktičnom pjesništvu.

Priče o životinjama pišu i umjetni pjesnici (na pr. kod Engleza Kipling, kod nas V. Nazor).

Narodne junačke pjesme po svomu su obliku posebna vrsta narodne epike, dok su po sadržaju posve srodne gornjim vrstama. Po glavnom se sadržaju dijele na dvije veće skupine: 1. pjesme sadržaja religioznoga (mitološkoga i kršćanskoga); 2. pjesme sadržaja svjetsko-povijesnoga; ali i u jednoj i u drugoj skupini ovi se elementi međusobno prepleću i miješaju. Ove se dvije glavne skupine dijele dalje na manje skupine ili krugove (cikluse), od kojih se svaki veže o neki događaj ili kojega glavnog junaka.

1. Pjesme s religioznim (legendarnim) sadržajem uglavnom se dijele: a) na pjesme, u kojima se zamjećuju ostaci stare mnogobožačke vjere (»Zidanje Skadra«, »Zmija mladoženja«); b) na pjesme s glavnim licima iz današnje kršćanske vjere (»Bog i sv. Petar«, »Ognjena Marija u paklu«, »Sv. Petar i njegova majka«, »Sveti Nikola«).

2. Pjesme druge veće skupine mogu se podijeliti na ove manje skupine ili krugove (cikluse): 1. skupina o Nemanjićima ili krug pretkosovski, u kojem su glavna lica Stevan Nemanja, sv. Sava, Dušan Silni, Uroš, kralj Vukašin i braća njegova Uglješa i Gojko; 2. krug kosovski, koji pjeva o boju na Kosovu; to je klasičan krug narodne epike; 3. krug Kraljevića Marka; 4. krug o despotima Brankovićima, o braći Jakšićima i Ugričićima; 5. o hajducima i uskocima (Starini Novaku, Stojanu Jankoviću, Mijatu Tomiću, Iliji Smiljaniću, Ivi Senjaninu i dr.); 6. pjesme o prvom i drugom srpskom ustanku; 7. pjesme o crnogorskim bojevima s Turcima; 8. moslimske junačke pjesme i 9. pjesme o ženidbama znatnijih narodnih junaka.

Umjetna epika Najsavršenije je djelo epske umjetnosti e p, koji se uvijek pojavljuje u ritmičkom obliku.

Ep opširno pripovijeda događaje, u kojima ima unutrašnje i spoljašnje veličine. Unutrašnja veličina stoji do vrijednosti značajeva do radnje i patnje ličnosti; spoljašnja se veličina osniva na množini licâ, koja rade ili trpe, i na povorci radnjâ, u kojima se ogleda događaj.

U svakom je epu j e d a n g l a v n i j u n a k i j e d n a g l a v n a r a d n j a; pored toga ima i sporednih radnja, e p i z o d â, koje na zgodnu mjestu presijecaju pripovijedanje.

Svaka ljudska radnja nastaje u povodu dviju sila: čovječje slobodne v o l j e i prijeke n u ž d e, kojoj se čovjek slobodnom voljom ne može ukloniti (fatum, sudbina). Dok dramatska radnja potječe više iz slobodne volje junakove, prislanja se epski junak više na prijeku nuždu.

Ep prikazuje u svojoj radnji narodni život u cjelini ili u veliku razdoblju. Tako je u Homeru prikazan sav život grčkoga naroda za herojskoga doba; u »Smail-agi Čengijiću« vide se četiri vijeka naše povijesti.

U svakom se epu prikazuje događaj i lica, koja vrše taj događaj. Ljudi se među sobom razlikuju svojstvima duše i tijela; duševne i tjelesne osobine čovječje čine značaj ili karakter, pa se prema tomu lica, koja nam se prikazuju u pjesničkim djelima, zovu karakteri.

Glavne karakteristike epskoga pjesništva jesu:

1. E p s k a o p š i r n o s t, t. j. mnogo radnjâ i mnogo junakâ, naširoko izvedene slike i poredbe.

2. O b j e k t i v n o s t, t. j. epski pjesnik pripovijeda vjerno, kao da se predmet ne tiče njegova subjekta; pripovijeda mirno, te se pripovijedanje razlijeva poput široke, mirne rijeke.

3. P l a s t i č n o s t, t. j. pjesnik nam sve prikazuje zorno i slikovito i tako živo, kao da svojim očima gledamo.

4. N a i v n o s t, t. j. čuvstva se izriču prirodno onakova, kakova jesu.

Pripovijedanje ne teče »a b o v o« (ne počinje se, štono riječ, od Adama i Eve), nego nas vodi »i n m e d i a s r e s« (u sredinu radnje); pjesnik odabere zgodan momenat za početak pripovijedanja, a kasnije uplete događaje, koji su se zbili prije toga momenta (Odiseja, Enejida, Kohan i Vlasta).

Svaki je ep razdijeljen na dijelove, koji se nazivaju pjevovi (pjevanja) ili knjige.

Razlikovati treba n a r o d n i e p, koji se razvio iz narodnih pjesama, i u m j e t n i e p, koji je pjesnik samostalno zamislio i izradio. Narodni je ep uvijek h e r o j i č k i (junački), a umjetni može biti h e r o j i č k i (junački), m i t s k i, r o m a n t i č k i, i d i l s k i, r e l i g i o z n i, k o m i č k i i ž i v o t i n j s k i.

Narodna epopeja. Ako se pripovijeda veliki kakav događaj iz junačkoga doba kojega naroda, zove se ep h e r o j i č k i (junački). Takav ep postaje, kad se narodne pjesme, koje pjevaju spomenute događaje, sastave u jednu cjelinu. To biva u narodu samo jedamput, a obično na izmaku herojskoga doba. Takav se ep zove i epopeja ili n a r o d n i e p.

U junačko doba narodnoga života, kad su ljudi ponajviše bili n e p i s m e n i, narodno je pričanje o velikim događajima išlo od ustâ do ustâ udaljujući se pri tome dosta od povjesničke istine i preobrazujući se tako, da su se junaci i njihova djela iskitila preko mjere. Na tom su stepenu ovo pričanje daroviti ljudi, n a r o d n i p j e v a č i, pretočili u stihove, a napokon,

ako je dobre sreće bilo, znamenitiji je koji narodni pjesnik mnogo narodnih pjesama sastavio u cjelinu svijesnom i slobodnom snagom razbirajući, dopunjujući i plemeneći narodnu poeziju. Narod je takav râd upoznao kao vlastitu svojinu i prihvatio ga kao svoju diku, te tako postade narodni ep ili epopeja.

U nas (a i u nekih drugih naroda, kao na pr. Španjolaca) ima narodnih epskih pjesama, ali se nijesu u narodu stopile u ep. U novije doba pokušali su neki književnici od takih narodnih pjesama sastaviti ep (»Kosovo« od Stojana Novakovića, »Narodne pjesme o boju na Kosovu« od Armina Pavića i Grge Martića, i »Lazarica ili boj na Kosovu« od Sr. J. Stojkovića).

Prave herojičke epopeje imadu Nijemci (Nibelungenlied i Gudrun), Perzijci (Šahnameh od Firdusija), Indi (Ramajanam i Mahabhâratam), a najznamenitije Grci (Ilijada i Odiseja; obje na hrvatski preveo T. Maretić).

U »Ilijadi« je opjevana srdžba Ahila, najboljega od grčkih junaka, što su deset godina opsjedali Troju. Kad se je poslije pomirio i opet izašao na bojno polje, ubije najboljega junaka trojskoga Hektora, a time je sudbinom bila unaprijed određena propast Troje. — Odiseja prikazuje lutanje Odiseja, najlukavijega između grčkih junaka pod Trojom, na njegovu povratku iz Troje; njegov dolazak na Itaku, gdje ga je postojano očekivala njegova vjerna žena Penelopa, i osvetu, što je stigla njezine drske prosce, koji su njemu i sinu Telemahu grabili i rastakali imovinu.

Indijski su epi »Mahabhâratam« i »Ramajanam« pisani sanskrtom, t. j. starim jezikom indijskih učenjaka brahmana, a stihom tako slobodnim, da se mogu prevoditi prozom.

Mahabhâratam, t. j. velika pjesma o Bhâratama, priča o bojevima među dva ogranka kraljevskoga roda. To je uopće najveća epska pjesan, a od opsežnih njezinih epizoda je najveća o Nalu i Damajanti, najčišća objava najplemenitije čovječnosti u starom Istoku. Priča o vjernoj bračnoj ljubavi, koja je preturila i nesreću, u koju je upao Nal iz strasti za kockanjem, kad ga je opsjeo zli duh Kali; na koncu se oboje opet združe i Nal postigne svoje proigrano imanje.

Ramajanam, t. j. pjesan o Ramu, priča o pustolovinama Ramovim, kada je bio prognan iz kuće, a ženu mu Situ odveo div Ravan na ostrvo, odakle je s pomoću majmuna Hanumana oslobođena; tada se muž i žena vrate kući.

Njemačka epopeja »Pjesan o Nibelunzima« pjeva i ljubavi Krimhilde Burgundske prema zornom junaku Siegfriedu, koji ju je dobio za ženu, kad je u boju svladao Brunhildu za Gunthera, brata Krimhildina. Brunhilda se osveti za uvredu time, što je dala ubiti Siegfrieda i otela njegovoj udovi baštinu, blago Niebelungâ. Za to se Krimhilda kruto osvetila. Preudavši se za kralja Huna Etzela (Atilu) pozva Burgunde na njegov dvor, gdje su svi poubijani, ali je tu i ona našla smrt.

Gudrun priča o roditeljima kneginje Gudrun i zatim kako ona sama, oteta svojemu vjereniku, ostaje mu vjerna unatoč ljutim progonstvima i tek nakon 13 godina oslobođena postaje njegovom ženom. Te su pjesni spjevane u kiticama od četiri stiha.

Finski narodni ep Kalevala složen je od finskih junačkih narodnih pjesama; priča o dvojakom pohodu junaka Kalevovih na sjever, da traže nevjestu i čudotvorni sampo (što bi trebalo biti, pjevači [narodni] ne znadu), koji zajamčuju imaocu vječno bogatstvo.

Hiavata je najoriginalnija američka epska pjesan, sastavljena na osnovi indijanskih narodnih priča o djelima junaka Hiavate. Spjevao ju je čuveni američki pjesnik Henry Longfellow.

Prema narodnoj epopeji razvio se kasnije umjetni herojički ep: Homera je nasljedovao Vergilije u svojoj Enejidi, a za njim se poslije povelo mnogo pjesnika. — U nas su iz novije literature poznati herojički epi: »Smrt Smail-age Čengijića« od Ivana Mažuranića, »Sigetski junak« od Vladislava Vežića, »Vjerne sluge« od Osmana bega Štafića (Krste Pavletića), »Kralj Dečanski« od Jov. Subotića.

Romantički ep. Na ruševinama stare klasične kulture (grčke i rimske), koja se podjednako obazirala na dušu i tijelo, pa je pretežito plastična, zorna, stvoriše u srednjem vijeku novi narodi svoju književnost, u kojoj se više ističe duševnost, pa zato u njoj prevlađuje čuvstvenost. Ta se književnost zove romantička, jer su je stvorili poglavito romanski narodi, a to su Francuzi i Talijani.

Romantičkoj su poeziji ove karakteristike:

1. Prevlađuje mašta: prikazuju se čudovišta, što ih stvara živa vjera u viša bića, anđele, demone, vile, čarobnjake i t. d.
2. Živo je istaknuto čuvstvo religiozno ili vjersko.
3. Osobito štovanje ženâ, čemu je izvor vjerski, jer potječe od štovanja blažene Djevice, a od nje je prešlo na sve žene.
4. Viteški pojmovi o ličnoj časti i slobodi.

Ako ep prikazuje događaj iz doba viteštva, zove se romantički. On se bavi ponajviše oko romantičkih i istočnih priča, a gdješto i oko historijskih događaja. Junak se upušta u kojekakove pustolovine i ljubavne zgode, bori se s divovima i zmajevima, svladava ih i time se proslavlja.

U romantični ep se broje: Ariostov »Orlando furioso« (Bijesni Orlando, 1516; preveo Dragiša Stanojević) i Tassov: »Gerusalemme liberata« (Oslobođeni Jerusalim, 1575.). Za njima se poveo Gundulić u svom »Osmanu«. U Nijemaca je na glasu Wielandov »Oberon«, a u Švedâ »Friethjofssaga« od Tegnera. Ruske epopeje »Slovo o polku Igorovu« i »Zadonština« pjevaju o dva znatna ratnička događaja u ruskoj povijesti; pjesnici su im nepoznati. — Portugalski pjesnik Camoëns (č. Kamuinš) pjeva u epu »Luisiada«,

kako je Vasko da Gama oplovio Afriku, proričući dalju veličinu svoje domovine.

Toj je staroj vrsti dodao engleski pjesnik George Byron (č. Džordž Bajrn) novu granu romantičkoga epa i stvorio e p m o d e r n i ili r e f l e k s i v n i, u kojem se u radnju upleću brojni opisi i razmatranja. Njegovi su junaci obično strasni i samosvijesni pojedinci, puni prkosa protiv svjetskoga poretka kao i bola poradi toga, što ga ne mogu prevrnuti (t. zv. svjetski bol); često na njihova usta govori sam pjesnik. Toj vrsti pripadaju Byronove pjesni: C h i l d e H a r o l d (č.: Čajld), D o n J u a n i K a i n. Za Byronom su se poveli mnogi pjesnici, osobito među Slavenima; tako i ruski pjesnici Aleksandar S. P u š k i n (»Evgenij Onjegin«, preveo I. Trnski) i Al. L j e r m o n t o v (»Demon«).

U našoj novijoj književnosti imamo od Luke Botića: »P o b r a t i m s t v o«, »B i j e d n u M a r u« i »P e t r a B a č i ć a«, a od Franje Markovića »K o h a n a i V l a s t u«.

Religiozni ep. Ako je sadržaj crpen iz biblijske povijesti ili uopće iz kruga kršćanske vjere, pa se bića vjerska prikazuju kao samostalni junaci, a nesamo kao pokretači i pomagači ljudske radnje, zove se ep r e l i g i o z n i.

Najznamenitiji su takvi epi: »D i v i n a c o m m e d i a« (Božanska komedija), spjevao D a n t e A l i g h i e r i (1290. do 1321.); »I z g u b l j e n i r a j« (Paradise lost) od J o h n a M i l t o n a (1665.) i K l o p s t o c k o v a »M e s i j a d a« (1773.). U dubrovačkoj knjizi imamo P a l m o t i ć e v u »K r i s t i j a d u«, parafraziranu prema latinskomu pjesniku V i d i. U novoj su literaturi znatni P. Petrovića Njegoša »L u č a m i k r o k o z m a« i Preradovićevi »P r v i l j u d i«.

Idilski ep i idila. I d i l s k i (građanski) ep prikazuje prosti, ponajviše sretni život u malenu svijetu. Tu nema mjesta silnim karakterima, naprasitim strastima i velikim činima, što sve pristaje u herojički i romantički ep. No ipak treba da ima neku veličinu sadržaja, inače je jednostavna i d i l a (*εἰδύλλιον*-malena pjesma).

Idilska se poezija razvija uvijek istom onda, kad se narod naprednom kulturom odvoji od prirode pa stane čeznuti za blaženom i sretnom prostotom seoskoga ili uopće skromnoga života, kakav provode seljaci i pastiri, u kojih doduše nema ni velikoga znanja ni velikoga imutka, ali ipak žive sretno i zadovoljno. Zametaka idilskih ima već u O d i s e j i (VI. pjev.). Najljepše se razvila u T e o k r i t a, grčkoga pjesnika iz aleksandrijskoga doba. U njega se na svoj način ugledao V e r g i l i j e u svojim eklogama. U nas ima idilski ep od F r. M a r k o v i ć a: »D o m i s v i j e t«. U Nijemaca je uzorito djelo »H e r m a n n u n d D o r o t h e a«, spjevao G o e t h e (preveo Vladimir Vežić).

Komički ep, parodija i travestija. Ako se pripovijedaju događaji, na kojima se ističu slabosti i nespretnosti ljudske, pa na smijeh pobuđuju, nastaje k o m i č k i e p. Ovamo se u neku ruku meće i ž i v o t i n j s k i e p, koji se razvio u nekih naroda iz narodne poezije. (U Nijemaca Gotheov »Reineke Fuchs«; kod Hrvata Nazorov »Medvjed Brundo«).

Komički spjev može nastati i onda, ako pjesnik ozbiljni koji ep p a r o d i r a ili t r a v e s t i r a. P a r o d i j a zadržava od ozbiljnoga epa sav pjesnički aparat, a lica i radnje preobražava u smiješno (smiješni sadržaj kazuje se ozbiljnim načinom); t r a v e s t i j a mijenja pjesnički oblik, a zadržava sadržaj (ozbiljan sadržaj kazuje se smiješnim načinom). Komični su ep obrađivali Francuz Boileau, Englezi Pope i Byron i Nijemac Wieland; u hrvatskoj novijoj književnosti poznat je komički ep »Otmica« od Ise Velikanovića.

U staroj grčkoj literaturi imamo u B a t r a h o m i o m a h i j i (*Βατραχομυομαχία* Boj žaba i miševa, na hrvatski preveo G. Ašner) parodiranu Homerovu Ilijadu, a Nijemac A. B l u m a u e r travestirao je Vergilijevu Enejidu. Kod nas su V. Korajac i A. Kovačić kušali parodirati Mažuranićev ep.

Povjesnice. Ima i drugih epskih vrsta, koje se od epa razlikuju sadržajem i oblikom, pa se zato ne mogu da nazovu epom. Zovu se prosto e p s k e p j e s m e, p j e s n i č k e p r i p o v i j e s t i (p o v j e s n i c e) ili e p s k o - l i r s k a poezija. Jedne pripovijedaju u savezu, druge su razriješene u manje epsko-lirske partije, koje između sebe veže samo osnovna misao. Građa im je sad priča i gatka, sad historijski događaj ili pak slike iz života čovjeka pojedinca, a ima ih ozbiljnih i šaljivih. Množina narodnih pjesama epskih take je vrste, a u povodu za narodnom poezijom niklo ih je u nas mnogo različne vrijednosti. Osobito se ističu uzorne pjesničke pripovijesti od A. Š e n o e, koje ozbiljne, koje šaljive (na pr. Propast Venecije, Petar Svačić, Vrag i postolar, Šljivari, Junaci gologlavci, Opat i žetelica i t. d.). Kod Srba su poznati pjesnici pjesničkih pripovijesti Subotić, Radičević, Jovan Ilić, Jakšić, Šapčanin.

Balada i romanca omanje su pjesničke pripovijesti, u kojima se e p i k a z d r u ž u j e p o o b l i k u i n a m j e r i s l i r i k o m, pa stoga osobito djeluju na ćud i maštu. Podrijetlom svojim obje su narodne pjesme: romanca je nastala na jugu, naročito kod Španjolaca, a baladi je izvor na sjeveru, kod Englezâ, Škotâ i Švedâ. Balada je često žalosna i otajstvena, a romanca redovno mirna i utješna; balada ljubi kratko crtanje radnje i situacije, a romanca pripovijeda epskom širinom: balada je d r a m a, a romanca n o v e l a u m a l o m. Pored sviju tih razlika balada i romanca veoma su srodne: obje imaju glazbeni značaj, pravilan ritam, upotrebljavaju srok ili bar asonancu, a u obje vrste sadržaj je često ljubav, junaštvo, viteštvo, hajduštvo.

Kako se rijetko pojavljuju pjesme, u kojima bi se čisto i odjelito mogle razabrati gore pomenute razlike, nije ni čudo, što ih čitatelji i vještaci ne raspoznaju jednako, te se nazivi kolebaju. A budući da je u jednoj i drugoj vrsti, a pretežno u baladi, lirika združena s epikom, ima ljudi, koji obje vrste, a naročito baladu, broje k lirskomu pjesništvu.

U našem se narodnom pjesništvu javljaju od davnine pjesme takove vrste, ako i nijesu poznate pod ovim imenima; u umjetnoj poeziji počeo ih je prvi pjevati Stanko Vraz, za njim Preradović, Jovanović (»Tri hajduka«), Marković i drugi.

Roman i novela. Uz ep razvio se u novijoj literaturi roman. Ime mu je iz Francuske. Ondje se romanom zvala pjesnička pripovijest u jeziku romanskom, t. j. u jeziku pučkom, koji se zvao prema latinskom romanski. Od XVI. stoljeća nazivahu se tako u Njemačkoj opsežne pripovijesti u prozi, prevedene s francuskoga i španjolskoga, a kasnije se to ime prenijelo i na izvorna djela te ruke.

Roman se piše samo prozom, a pripovijeda kakav veliki događaj ili udes pojedinca čovjeka; sadržaj mu je uzet ili iz povijesti (historijski roman) ili iz svakidašnjega života (socijalni, društveni roman). Po prozaičnoj svojoj formi prikladan je za prikazivanje zapletenih i raznovrsnih prilika iz modernoga svijeta; zato ga često i nazivaju moderni ep. Kako se roman drži samo općih zakona epskoga stila, a drukčije podnosi najveću slobodu u shvatanju i izradbi, može on po svojoj prozaičnoj širini pobliže nego ep crtati duševna stanja i prikazivati unutarnju povijest njihovu (psihološki roman). Ta sloboda daje piscu romana prilike, da preko lica pripovijeda i da nas pridobiva za kakovu političku, društvenu ili moralnu ideju (tendencija u romanu).

U romanu nema one uzvišenosti, koja je u epu, jer se u romanu ne prikazuje sudba naroda, kao u epu, nego udes pojedinaca. U epu djeluju povjesnički znamenita lica; u romanu su obično izmišljena lica ili ako su lica povjesnička, roman ističe ponajviše njihovu ličnu sudbinu. U romanu se s pripovijedanjem izmjenjuje crtanje prirode i krajištâ, općega stanja obrazovanja, raspravlja se o filozofijskim pitanjima, čim se prikazuje široki krug suvremene prosvjete.

Po vremenu postale su različne vrste romana. U XVII. vijeku bijaše junačkih i viteških, pastirskih i pustolovskih romana. U XVIII. vijeku razviše se u Engleskoj obiteljski romani i Robinzonade; historijsko-politički, filozofijski, sentimentalni, humoristički i umjetnički roman bili su po ćudi. U XIX. vijeku pojavi se socijalni roman, a za njim i psihološki. Pored toga ima romana senzacijonalnih, kriminalnih i vašarskih (njem. Pfundroman), u kojima pisac nagomilava

neobične, često i gadne prizore, koji zadovoljavaju maštu neobrazovanih ili slabo obrazovanih čitalaca; takova djela zapravo ne pripadaju u lijepu knjigu.

Danas se uglavnom razbiraju dvije struje: roman historijski i socijalni.

Na svjetskom su glasu danas romani ruski, francuski, engleski, a za nas su osim toga znatni romani poljski i češki. Stoga evo ukratko nekoliko najznatnijih pisaca romanâ u tih naroda:

Kod Francuzâ: Bernardin de Saint-Piere (»Paul et Virginie«), Voltaire, Chateaubriand (»Atala«, »Posljednji Abanseraž«), Victor Hugo, Alfred de Vigny, Balzac, Dumas otac, Eugen Sue, Zola, Jules Verne, Guy de Maupassant, Flaubert, George Sand, Feuillet, Ohnet, Prévost, Daudet, Theuriet, Pierre Loti i drugi.

Kod Englezâ: Defoe (»Robinson Crusoe«), Fielding, Walter Scot, Goldsmith (»Župnik wakefieldski«), Dickens, Mark Twain, Bulwer, George Eliot, Bret Harte, Kipling.

Kod Talijanâ: Manzoni, De Amicis, Farina, Verga, D' Annunzio i drugi.

Kod Rusâ: Puškin, Gogolj (»Mrtve duše«), Herzen, Turgenjev, Gončarov, Dostojevski, Lav Tolstoj, Pisemski, Ščedrin, Grigorovič, Kostomarov, Danilevski, Čehov, Merežkovski, Gorki, Garšin.

Kod Poljakâ: Kraszewski, Grabowski, Czajkowski, Eliza Orzeskova, Sienkiewicz (»Quo vadis?«), Prus i drugi.

Kod Čehâ: Tyl, Karolina Světlá, B. Němcová, Pfleger-Moravský, Svatopluk Čech, Jirásek, Žofija Podlipská, Vlček, Neruda, Zeyer.

U nas se ističu: Šenoa, Brestov (Becić), Jurković, Tomić, Ante Kovačić, Babić-Đalski, Kumičić, Kozarac, Novak, Leskovar, Nehajev, Subotić, Ignjatović, Matavulj, Veselinović, Stevan Sremac, Ljubiša, Jakšić, Ćorović.

Kod Slovenaca su poznati ovi pisci romana i novela: J. Jurčić, Fr. Levstik, I. Stritar, Fr. Meško, I. Tavčar, I. Cankar, Fr. Finžgar.

Manja pripovijest, u kojoj se neobični sadržaj brzo razvija do odlučne krize, zove se novela. Novela je prema romanu, što i pjesnička pripovijest prema epu. Obično se piše u prozi, ali je ima i u stihovima. Ime joj je iz Italije, gdje se najljepše pojavljuje u »Decameronu« Boccaccijevu (u XIV. vijeku). — Svjetskoga je glasa francuski novelist Prosper Mérimée i ruski novelist Ivan Turgenjev; množina je njegovih novela prevedena na hrvatski. I u nas lijepo napreduje novela. U novije vrijeme obrađuju se crtice (ozbiljne i šaljive), koje u prostijem obliku rišu prilike iz socijalnoga života, narodne običaje ili udes pojedinih ljudi (Milićević, Đalski, Lazarević, Kozarac, Novak, Bertić, Tordinac i dr.).

Pjesma u prozi objašnjava neko čuvstvo ili neku misao kratkim doživljajem (Turgenjev, Fran Mažuranić, Kranjčević).

B. Lirsko pjesništvo.

Djela lirske poezije tako su raznolika, da se sva ne mogu razdijeliti na osobite razrede. Samo neke vrste imadu osobita imena. Lirska je poezija ili narodna ili umjetna. Narodna se lirika kreće oko misli prostoga naroda pa je jednostavna i oblikom i sadržajem; umjetna lirika objavljuje čuvstva i ideje obrazovanoga svijeta pa se često zaodijeva umjetničkim ritmom.

Lirska je pjesma kratka po svojoj naravi, nikad nije tako opsežna, kao što su epske pjesme. No može se niz pjesama lirskih, koje pjevaju o jednom istom predmetu, sastaviti i svezati u veću cijelost. To je ciklus (κύκλος = krug, kolo) lirskih pjesama. (Ispor. na pr. Vrazove »Đulabije«, Harambašićeve »Ružmarinke«, Zmaj-Jovanove »Đuliće«). Glavni se smjerovi lirike pokazuju u tome, što se u njoj objavljuju ili čuvstva ili misli (refleksije); prema tomu razlikujemo čuvstvenu i refleksivnu liriku (na pr. u »Gorskom Vijencu« P. P. Njegoša). Ta se razlika opaža u svim vrstama lirske poezije.

Tri su glavne vrste lirike: 1. popijevka, 2. oda, 3. elegija. Svakoj od tih vrsta pribraja se po koja suvrsta, a k tomu se dodaju još osobite lirske forme.

U svakoj se književnosti najviše javlja lirskoga pjesništva, a pjesnici se lirski ne mogu ni izbrojiti. Najznamenitiji pjesnici lirski svih vremena i naroda ovi su: Grci: Pindar, Anakreon, Sapfa, Alkej, Bakhilid; — Rimljani: Katul, Horacije, Tibul, Propercije, Ovidije; Talijani: Petrarca i Leopardi; Francuzi: Béranger, Hugo, Alfred de Musset i dr.; Englezi: Robert Burns, lord Byron, Shelley i dr.; Nijemci: Goethe, Heine; Poljaci: Mickiewicz i Slovacki; Ruski: Puškin i Ljermontov; Čeh: Vrchlický; Hrvati i Srbi: Vraz, Preradović, Jovanović, Jakšić, Arnold, Šantić, Vojislav Ilić, Kranjčević, Tresić-Pavičić, Domjanić, Vidrić, Krleža, Nazor i dr.; Slovenci: Vodnik, Prešeren, Gregorčič, Aškerc, Levstik, Stritar, Župančič, Vilhar, Jenko, Kette, Murn; Madžar: Petőfy.

Popijevka (pjesma) objavljuje jednostavno čuvstvo u obliku laka ritma i zvučna jezika pa je prikladna za pjevanje; riječ i napjev, pjesnička i glazbena umjetnost treba da se podudaraju u skladnu cjelinu. Stih je u popijevci raznolik, ali svagda jednostavan i rijetko je kad bez sroka. Najstarija lirska pjesma bila je po obliku jedna cjelina kao i epska pjesma; istom se kasnije raščlanila na strofe sa zapjevom i pripjevom (refrain). Prema sadržaju ima popijevka svjetska i duhovna. Prema smjeru svome

svjetska popijevka ima različna imena: pastir, mornar, lovac, vojnik i đak — svatko pjeva svoje pjesme. Pjesma prati čovjeka od kolijevke do groba; ona objavljuje čuvstva, koja se rađaju u različnim zgodama ljudskoga života.

Duhovne su popijevke, što ih narod pjeva o nekim kršćanskim praznicima: o Božiću, o Uskrsu, uz časni post, na Spasov dan, na crkvenim zborovima, i druge pobožne pjesme. Narodna se zove popijevka, koja je niknula u onom staležu, gdje se pjesma pronosi samo usmenom predajom, te joj ne znamo za pjesnika. No ima dosta pjesama od poznatih pjesnika, koje su postale upravo narodne, pučke; to su u novije doba ponajviše one pjesme, koje su nastale za narodnoga pokreta (t. zv. davorije).

Lirske i epsko-lirske narodne pjesme obično se zovu ženske narodne pjesme. U njima se kao i u epskim ili junačkim pričaju događaji, i to lični iz svakidašnjega narodnog života, a ne znatni i općenarodni; ujedno se kazuju i čuvstva, koja su ti događaji probudili. U njima se čuvstva izriču prosto i iskreno (naivno); pjevaju se na glas ili uz pratnju kakvog glazbala (instrumenta). Među njima prevlađuju ljubavne pjesme, u kojima se opisuje ljubav u svim oblicima: željkovanje mladenačko, čežnja, nada, radost, strast i bol. Izričaj im je originalan, svjež i bogat. Djevojke obično pjevaju samo ljubavne pjesme, koje imaju osobne napjeve i utvrđene stihove, a starije žene pričalice, romance i balade staroga kroja, koje se ne pjevaju, nego se pripovijedaju kao i junačke pjesme. Osim ljubavnih pjesama i pričalica ima i obrednih pjesama, koje se pjevaju na prelu i na žetvi (žetelačke i mobarske), u svatovima, na pogrebima (naricaljke), o sušnim danima (dodolske), o Duhovima (kraljičke), o Božiću (koledske) i u neke praznike u godini (o Đurđevu, Ivanjdanu, Spasovu i dr.).

Riječ pjesma znači u širem značenju uopće svako pjesničko djelo; tako se kaže na pr. junačke pjesme, pjesma o zvonu (Schiller), pjesma o pjesmi (Zmaj J. Jovanović).

Kantata je složen lirski spjev, u kojem se s pomoću glazbe postupno objavljuju čuvstva.

U kantate su tri dijela: recitativ, arija i zbor. — Recitativ, što je sredina među govorom i pjevanjem, stvara osnovu za čuvstva, koja će se razviti u ariji i zboru. — Arija, koja je popijevka pjevana jednim grlom, po sastavu svom gradi se kao i popijevka. Često se arija pojavlja i u dijalogu od dva, tri ili više grla (dvopjev, tropjev i t. d.). U zboru se ujedine sva ili bar mnoga grla, da objave čuvstvo, što se rodilo kod svih. Imaju kantate duhovne i svjetske. Veće duhovne kantate zovu se oratoriji. — U nas su poznate dvije valjane

kantate: »Istočna zora« od Zahara i »Dolazak Hrvatâ« od Šenoe; objema je glazbu sastavio Ivan Zajc.

Oda, himna, psalam, ditiramb, rapsodija. O d a se danas u o p ć e zove svaki lirski spjev, u kojem se u jeziku zvonku i zanosnu a u obliku umjetnu izriče u z v i š e n o čuvstvo. Bog, priroda, čovječanstvo tako su isto predmeti za odu kao što i vladari i heroji; junaštva ratna i pobjede uma čovječjega pa i osjećaji srca; ljubav i prijateljstvo često se pjevaju u odi.

N a p o s e zovemo o d o m spjev, koji slavi junake, državnike, pjesnike, ili izriče uzvišena životna načela i čuvstva općenite vrijednosti ili se bavi oko tajnâ prirode i zagonetnih pojava ljudskoga života.

Ako se odom veliča božanstvo ili koja od vječnih sila, za koje čovjek misli da mu vladaju životom, ona se zove h i m n a. S odom i himnom srodni su p s a l m i, vjerske pjesme hebrejske (u dubrovačkoj knjizi parafrazirani — slobodno prevedeni — od Đorđića, u novijoj prevedeni od Utješenovića). Psalmi Davidovi najčuvenije su himne u svjetskoj književnosti; ovamo ide i poznata pjesma kršćanske crkve »Tebe Boga hvalimo«.

D i t i r a m b se d a n a s zove oda, koja s oduševljenim veseljem pjeva slavu zemaljske sreće ili zemaljskoga užitka.

R a p s o d i j a (lirska) zove se odi ili himni slična pjesma, kojoj je osobita oznaka to, da se pokazuje kao odlomak, jer obrađuje samo jednu stranu svoga predmeta. Njezin je oblik potpuno slobodan primajući razne ritme.

Svih je pet imena iz grčkoga jezika: *ᾠδή* znači pjesmu uopće (što i naša popijevka), *ὕμνος* pjesmu u čast bogovima i herojima (junacima božjega podrijetla), *ψαλμοί* se u Svetom pismu Novoga zavjeta zovu hebrejske popijevke Staroga zavjeta, a *ῥαψῳδία* je pojedina knjiga ili odsjek Homerovih pjesama, koje su pjevali rapsodi (*ῥαψῳδοί*).

Διθύραμβος bijaše iznajprije pridjevak boga Bakha, a kasnije pjesma njemu na čast. Iz ditiramba se u Grkà razvila drama.

Oda se i u nas često pjeva u klasičnim strofama. Prvi je tako počeo Lukijan M u š i c k i, za njim I v a n M a ž u r a n i ć, P. P r e r a d o v i ć i drugi. U novijoj književnosti na glasu je i na mnogo jezikâ prevedena oda Bogu od ruskoga pjesnika D e r ž a v i n a (na hrvatski je preveo I v. T r n s k i) i P e t i s v i b n j a od talijanskoga pjesnika M a n z o n i j a (na hrvatski je preveo P. P r e r a d o v i ć). Primjera za ditiramb ima u »Đačkom Rastanku« od B. Radičevića (neka mjesta). Pjesnik Vladimir Nazor spjevao je više lijepih himna i ditiramba.

Elegija pjeva čuvstvo b l a g e s j e t e, koja se rađa odatle, što se sadašnjost ne podudara s idealom: sve, što nam je bilo drago, a izgubivši ga oplakujemo; sve, za čim živo, ali uzalud čeznemo; svaki mili posjed, koji još imamo, a bojimo se da ne

izgubimo, — sve je to predmetom elegije. U elegiji se bol ne razvija do strasti, a tuga se ublažuje r e f l e k s i j o m, to će reći: pjesnik o svojoj tuzi razmišlja mirno.

U Grkâ je *ἔλεγος* bila tužaljka *ἐλεγεῖον* = distichon, *τά ἐλεγεῖα* = lirska pjesma u distihu. Sadržaj je takim pjesmama čas sjetan, čas junački ili politički i filozofijski, po čemu se vidi, da su to pjesme različne vrste, a sve ih spaja samo ime e l e g i j e poradi distiha.

Po sadržaju je s elegijom srodna h e r o i d a. U njoj se izriče neka tuga i čeznuća, ali ona je objektivna, jer u njoj historijska ili smišljena ličnost kazuje svoje jade drugoj ličnosti. Po tomu heroida prima oblik epistole. Ime joj je odatle, što se u O v i d i j a, njezina početnika, heroji jedno drugome tako tuže.

Lirske forme. Neke se vrste lirskih pjesama poznaju po određenom spoljašnjem obliku, po stihu i strofama. Ovamo idu **sonet, gazela, glosa** i neke druge, a sve su pozajmljene iz stranih literatura.

Sonet je kraća lirska pjesma od 4 strofe. Prve dvije imaju po 4, a dvije posljednje po 3 stiha. U obje prve strofe obično se sriču spoljašnji sa spoljašnjima, a unutrašnji s unutrašnjim stihovima; obje posljednje strofe sriču se različno. — Sonet polazi od Petrarke, talijanskoga pjesnika iz XIV. vijeka.

Sonetni vijenac zove se niz od 15 soneta. Misao mora biti jedinstvena, a soneti se vežu tako, da posljednji stih prvoga soneta čini prvi stih drugoga i t. d., a svi posljednji stihovi 14 soneta čine 15. zaglavni sonet (magistrale), u koji je svedena glavna misao cijeloga niza. — Znameniti su ljubavni soneti Stanka Vraza, niz soneta »Milim pokojnikom« od P. Preradovića; sonetne su vijence ispjevali Ilija Okrugić, Andrija Palmović, August Harambašić.

Gazela je orijentalna forma, broji 8 do 13 stihova, od kojih se oba prva sriču s parnima, koji idu poslije njih. Često se osim sroka ponavljaju još i cijele rečenice i riječi. Ritam je i duljina stiha različna.

Glosa, španjolska forma, izvodi temu od 4 stiha tako, da se svaka strofa glose svršuje po redu jednim od ona četiri stiha.

C. D r a m a t s k o p j e s n i š t v o.

Dramatsko pjesništvo prikazuje doživljaje ili događaje (zbiljske ili izmišljene), kao da se sada događaju pred našim očima. L i c a, kojima doživljaji pripadaju, izvode ih r a d n j o m (govoreći i djelujući) u sadašnjosti prividno upravo onako, kao da se događa u svijetu. Predmet je drami dakle iz s p o l j a š n j e g a svijeta, ali nam lica uz radnju očituju i svoja čuvstva, prikazuju nam i u n u t r a š n j i svijet: otuda u drami objektivnih i subjektivnih elemenata.

Kod radnje razlikujemo: 1. govorenje i 2. djelovanje. Govorenjem očituju lica svoje misli, čuvstva i hotnje, i to ili u monologu (u razgovoru sa sobom samim) ili u dijalogu (u razgovoru s drugim); djelovanjem pak izvode čine.

Radnja se izvodi čitava pred našim očima na pozornici. Ako je koja čest radnje grozna ili odvratna, te se ne može izvesti na pozornici, ili ako je po vremenu izvan kruga drame ili je vrlo neznatna, onda se može na zgodnom mjestu pripovijedati. (Umorstvo Medejine djece; smrt Maksa Piccolomina u »Wallensteinu«, pripovijest Gorjanskoga u »Karlu Dračkom«). Takvo pripovijedanje treba da je dramatično: epski je pripovijedalac posve objektivan, a dramatski spaja s objektivnošću svoje čuvstvo i pobuđuje ga u onoga, komu pripovijeda.

U radnji se čini pojedinih lica izvode ili prema volji lica, koje radi, ili mimo njegovu volju. U prvoj se vrsti radnje očituje sloboda volje, a u drugoj nužda ili sudbina. U dramatskoj se radnji čin kreće doduše između slobodne volje i prijeke nužde, ali drama u opreci s epom ističe slobodnu volju te izvodi radnju iz djelovanja i suprotnoga djelovanja dramatskih značajeva. Slučaj se ne isključuje posve iz drame, ali on ne smije da joj bude središtem; samo se u komediji dopušta slučaju veća vlast.

Volja licâ, koja izvode radnju, upravlja se prema nekim pravilima ili načelima. Ta načela mogu biti ili ćudoredna, po kojima čovjek ide za korišću bližnjega i čovječanstva uopće, ili sebična, po kojima čovjek traži svagdje samo svoju korist. Ljudska se volja svojih načela može držati krepko, ustrajno ili mlitavo, popusno; u tome se držanju očituje karakter ili značaj lica. S obzirom na valjanost načela i krepkoću volje može karakter biti:

1. ćudorednih načela i jake volje; to je pravi ili dobar karakter, čelik-značaj;

2. sebičnih načela i jake volje; to je zao ili loš karakter;

3. ćudorednih načela i slabe volje; to je slab karakter, dobričina;

4. sebičnih načela i slabe volje; to je nikakav karakter, beznačajnik.

Po tome, što lica u drami izvode radnju prema različnim načelima, nastaje sukob, rađa se borba, u kojoj treba konačno da pobijedi ćudoredno načelo. Prema jakosti volje svidaju nam se pojedini karakteri; i zlu karakteru s jakom voljom divimo se (Rikard III.).

Dramatski se značaj crta prema određenoj svrsi drame i samo je s te strane potpuno osvijetljen; stoga on nije tako naširoko zasnovan kano značaj epskoga junaka. Od dramatskih značajeva Aristotel, govoreći u svojoj »poetici« o tragediji, zahtijeva, da budu plemeniti, dolični, podobni, dosljednji. Plemenit je značaj isto, što je i idealan; samo ta idealnost ne smije prijeći preko međe ljudske i od značaja učiniti uzor svih dobrih svojstava. A ponajprije treba dramatskom značenju energije, iz čega nastaje dramatska napetost i zanimanje za radnju. Doličnost je značaja dvojaka: etička i historijska. Etička je doličnost provedena, ako je značaj orisan, kako dolikuje njegovu staležu, zanimanju, rodu, dobi i postojbini. Historijski je doličan značaj, ako se onako riše, kako je poznat bilo iz drugoga kojega pjesničkog djela (kao na pr. Ahil iz Ilijade ili Kraljević Marko iz naših narodnih pjesama), bilo iz povijesti i tradicije. Podoban treba da je značaj u jednu ruku osjećanju vremena i naroda, u kom je nikao, a u drugu ruku opće čovječjemu osjećanju i mišljenju. Dosljedan je značaj, koji uvijek radi prema istim načelima ili uvijek mijenja načela.

Radnjom drame prikazuje se neki događaj, koji sačinjava predmet ili sadržaj drame (Stoff, sujet, fabula). Predmet drame može se uzeti iz priče ili iz povijesti ili se može izmisliti. Pjesnik treba da se u glavnom ili u cijelosti drži povijesti ili priče, a u pojedinostima može, a često i mora preraditi sadržaj. Tim sadržajem hoće pjesnik da nam protumači istinitost neke ideje. (Tako na pr. u »Kraljeviću Marku« dokazuje Preradović misao, da sloga i prosvjeta na narodnoj podlozi osnovana dovodi do narodne slobode. Ta ideja zose se glavna misao drame.

Ako još dodamo, da među pojedinim momentima radnje treba da bude unutrašnja suvislost ili uzročna sveza, onda se kod drame razabira ovo četvoro: 1. ideja ili glavna misao, 2. predmet ili sadržaj radnje, 3. karakteri, 4. razvoj radnje ili uzročna sveza.

Tehnika ili ustrojstvo drame dvovrsno je: 1. unutrašnje, 2. spoljašnje. Unutrašnje ide za zgodnom rasporedbom radnje tako, da se dobije suvisla cijelost, a spoljašnje se osvrće na potrebe i prilike pozornice.

Unutrašnje ustrojstvo. Kao kod svake umjetnine tako je i kod drame glavno pravilo, da bude jedinstvena. Ima trostruko dramatsko jedinstvo: jedinstvo radnje, mjesta i vremena.

Jedinstvo radnje. Tu se zahtijeva: a) Jedna glavna misao; sve, što se u drami radi, treba da smjera na to, da razjasni jednu glavnu misao, jedan problem. b) Jedan događaj; drama treba da ima za sadržaj jedan predmet, u kojem niz pojedinih radnja čini jedinstvenu cijelost. Pojedine

uzgredne radnje (epizode) treba da popunjavaju glavnu radnju i da budu sastavne česti njezine. Ima ipak dobrih drama, u kojima se dva niza događaja uporedo razvijaju, pa se tek u sredini ili prema svršetku spajaju u jedinstvenu cijelost. (Corneillev »Horac«, Shakespearov »Trgovac mletački« i dr.). c) Jedan glavni junak. Jedno se lice obradi kao glavni karakter, kao junak drame, te je pokretač radnje; oko njega se vrstaju kao oko središta svi pojedini karakteri. Glavni junak treba da je izrazito crtan; njegov karakter treba da je gledaocu posve jasan. d) Jedinstven razvoj radnje. U radnji dolazi junak u sukob s drugim licima ili višim silama, koje se protive njegovu nastojanju: junak se ima boriti s različnim uredbama drugih ljudi; a i sa svojim strastima. U povodu te borbe razvijaju se različni događaji i situacije, a pri tome razvijanju radnje treba paziti na to, da svi momenti radnje slijede jedan iz drugoga kao posljedica iz uzroka: α) Svaki čin u drami treba da je valjano motiviran ili obrazložen, a valjano motiviran ili obrazložen bit će čin onda, ako nam je gledajući ga posve jasan motiv ili razlog činu. Motiv je ono, što čovjeka kreće, da nešto čini (moveo = kretati). Tako je na pr. motiv ili razlog pohodu Novičinu u Čengić-agi osveta, što mu je aga ubio oca Duraka. (Novicu kreće na put osveta.) Osobito valjano treba da je motiviran ili obrazložen svaki dolazak lica na pozornicu ili odlazak s nje, a ne smije ih pjesnik po svojoj volji i prema potrebi pomicati kao lutke. β) Što dalje, sve više treba da se momenti radnje među sobom prepletu i zauzlaju u dramatski čvor. γ) Taj čvor treba da se opet prirodno sam po sebi rasplete. Razlozi zapletu i raspletu treba da se nalaze u samoj drami.

Jedinstvo vremena i mjesta. Francuzi su u klasično doba svoje literature (pred trista godina) krivo tumačeći Aristotelovu poetiku pored jedinstva radnje zahtijevali također jedinstvo vremena i mjesta. Događaj drame imao bi, što se vremena tiče, samo toliko dugo trajati, koliko traje njegovo prikazivanje ili barem ne mnogo dulje; cijela radnja smjela bi trajati najdulje jedan dan, a među pojedinim čestima radnje ne bi smjelo biti praznine. Što se tiče jedinstva mjesta, sva radnja imala bi se vršiti na jednom mjestu: scenerije ne bi trebalo mijenjati, a pogotovu ne bi se smjelo nešto od radnje prikazivati u jednom gradu ili kraju, a drugo u drugom. Prema tomu dugo se držala za dobru samo ona drama, u kojoj se sve događalo na jednom mjestu i u jednom neprekidnom vremenu. Ti su zahtjevi možda bili zgodni kod starih naroda, kojima su drame imale jednostavan sadržaj; ali već je Shakespeare svojim dramama pokazao, da kod modernih razgranjenih događaja jedinstvo vremena i mjesta nije potrebno. Uopće se pisci današnjega vremena ne drže jedinstva vremena i mjesta, nego prema sadržaju dopuštaju i oveći razmak (10—20 godina) u radnji, a i pozorište se više puta mijenja; no pretjerivanje u tome ne valja.

Za slobodnije shvatanje dramatskoga jedinstva najviše je zaslužan u praksi Shakespeare, u teoriji Lessing (Hamburger Dramaturgie).

U razvoju radnje razlikuje se kod drame pet stadija:

1. Ekspozicija ili uvod. Tu se prikazuje situacija, iz koje polazi radnja, gledaoci se upoznaju s predmetom radnje i s glavnim licima: tu je drama u zametku. Ekspozicija treba da je pregledna i jasna.

2. Kolizija ili porast. Radnja se zapleće, pojavljuju se sukobi, navale i borbe, sudari i razdori među protivnim karakterima.

3. Kriza ili vršak. Sukob se zaoštrio, zaplet je na vrhuncu. Doslije usporedne radnje dovode se u jaču svezu: dramatički se čvor čvrsto zauzla.

4. Peripetija ili obrat. Radnja se krene novim smjerom: udes lica odlučno se promijeni: sreća se junakova stane pretvarati u nesreću i obrnuto (kralj Edip). Dramatički se čvor počinje razuzlavati.

5. Katastrofa ili svršetak. Pridolazi odlučni događaj, s kojim se drama razvije do kraja: dramatski se čvor posve razuzla, a sve to biva s unutrašnjih razloga. Ako se zaplet riješi nenadanim pojavom novoga lica ili slučajem, onda se to zove »deus ex machina«. A zove se tako, jer bi se u grčkoj tragediji koji bog pojavio na stroju θεὸς ἐπὶ μηχανῆς i razriješio zamršenost radnje, rasjekao čvor.

Spoljašnje ustrojstvo. Po spoljašnjem obliku dijeli se drama u akte ili čine i scene ili prizore. Akti su glavni odsjeci radnje, a prizori su promjene u situaciji, što nastaju dolaskom pojedinih lica na pozornicu ili odlaskom s pozornice. (U Engleskoj se zovu scenama dijelovi radnje, za kojih se ne mijenja mjesto, a sastoje se od više — naših — prizora). Manje se drame dijele obično na tri, a veće na pet činova; ali ima i dramâ i sa dva i sa četiri čina. Kadšto je u omanjim dramama sam jedan čin.

Pred pravom dramom dolazi kadikad prolog ili proslov. On ima više puta dramatski značaj i pripravlja samu dramu, a tada se zove predigra (»Kraljević Marko«). No prolog može biti samostalna pjesma, koja nije u vezi s dramom.

Iza drame može doći epilog, koji sadržava refleksije o drami, no može to biti i govor, kojim se po svršetku drame općinstvu štogod kazuje, što nije u vezi s dramom.

Drama se piše u prozi ili stihu; u nekim se dramama izmjenjuju stihovi i proza. Proza se upotrebljava osobito u komediji. Od stihova je u drugih naroda najobičniji kvinar

jampski (stih od pet stopa), u nas narodni deseterac, a pored njega u novije doba i jampski stih. Govor u drami treba da bude: 1. prirodan, ali idealiziran (biran), 2. udešen prema karakterima, 3. udešen prema situaciji i duševnim prilikama lica, 4. redovno kratak i jezgrovit, 5. često slikovit, obilan tropima i figurama, naročito metaforom i hiperbolom.

Drami je upravo namijenjeno da neposredno djeluje na narod preko pozornice; ona dobiva nov život po umjetnosti glumačkoj, za nju se grade osobite zgrade, kazališta (pozorišta, teatri).

U svakoga naroda, koji je sam u sebi razvio dramu, razvijala se ona iz religiozna momenta, kao na pr. u Grkâ; u Rimljana se razvila po uzoru grčkom, a u nas (u starije doba) po primjeru talijanske drame.

Znameniti su pjesnici dramatski svih vremena i naroda: Indijac Kalidasa (njegovu Sakuntalu preveo je na hrvatski iz sanskrta P. Budmani u »Slovincu«); — Grci: Eshil, Sofoklo, Evripid, tragici i Aristofan, pjesnik komedija; — Rimljani: Andronik, Enije, Seneka; — Španjolci: Lope de Vega i Calderon de la Barca; — Talijani: Alfieri i Goldoni; — Francuzi (stariji): Corneille, Racine, Voltaire, Molière i (noviji): Delavigne, Hugo, Augier, Sardou; — Englez Shakespeare, najveći dosad dramatski pjesnik svih vremena (od njegovih djela imamo nekoliko u različnim hrvatskim prijevodima); — Nijemci: Lessing, Schiller, Goethe i drugi.

Našu je noviju dramu pokrenuo Dimitrija Demeter, a za njim Mirko Bogović, Matija Ban, Janko Jurković, Franjo Marković, Josip Eugen Tomić, Ilija Okrugić, Ivo Vojnović, Tresić-Pavičić, Milan Ogrizović, Kosor, Krleža. — Kod Srba su poznati ovi dramski pisci: Milutinović, J. St. Popović, Subotić, Jakšić, Kostić, Drag. Ilić, Cvetić, Nušić. — Kod Slovenaca su pisali drame: Medved, Etbin Kristan, Finžgar, Cankar.

Tragedija. Djela se dramska dijele na dvije glavne vrste. U prvu ide tragedija i drama u užem značenju ili igrokaz, a u drugu komedija i lakrdija.

Tragedija je dramatsko prikazivanje cjelovite ozbiljne i znatne radnje, u kojoj gledamo junaka kako u ozbiljnoj borbi protiv neprijateljske sile, razvijajući svoju snagu i slobodnu volju duševno pobjeđuje, a tjelesno strada, pa se pri tome u nas bûdi samilost i strah, koja se čuvstva tragedijom pročiste u nama. Propast junaku nosi tragična krivnja, a ona se osniva ili na tragičnom sukobu ili na tragičnom sporu. Sukob nastaje, ako se junak po kojoj pogrešci svojoj *ἁμαρτία τις* dade u borbu sa svijetom i sudbinom (Bijesni Ajant, Karlo Drački, Macbet); spor se rodi, kad se

junak nađe između dvije suprotne etične ideje tako, da zadovoljivši jednu povrijedi drugu, a treba da zadovolji ili jednu ili drugu (Antigona, Brut u Juliju Cezaru); u jednom i u drugom događaju izmiruju se po propasti junakovoj suprotnosti. — Tragedija treba da se odlikuje osobitim ritmom stiha i uzvišenim jezikom.

Ako je radnja iz redova građanskoga života, tragedija se zove građanska tragedija; takav je na pr. Goetheov Clavigo, Schillerovi Razbojnici, Banova Mejrima.

Kakva se čuvstva bude u gledalaca tragedije i kako se ona pročiste, to je nauk o katarzi *κάθαρσις τῶν παθημάτων*. Evo je ukratko: Tragični junaci bude u gledalaca samilost i strah; samilost, to će reći: gledaocima je žao junaka, koji je više dobar nego zao, pa poradi svoje pogreške ili pod pritiskom silâ strada; strah: to će reći: gledaoci se za junaka, dok još nije nastradao, boje da će stradati. Na koncu se ta čuvstva pročiste; gledaoci vide, da junak, za koga su držali da trpi više nego što zaslužuje, trpi pravedno i da se smrću oslobađa zla i nevolje; čuvstva se gledalaca umire, strah i samilost zamijene plemenita čuvstva mirne duše.

Riječ tragedija sastavljena je od riječi *τράγος* (jarac) i *ᾠδή* (pjesma), pa je iznajprije bila lirska pjesma, ditiramb u slavu bogu Dionisu (Bakhu), kad su mu se žrtvovali jarci, neprijatelji vinovoj lozi. Iz te lirske pjesme, koju je usavršio Arion, razvila se grčka tragedija tako, da je Tespis uveo jednoga glumca, koji je bio nesamo pripovijedač mitâ, prateći ih mimskim izrazom i živom gestikulacijom, nego on se i razgovarao sa zborom. Ova se Tespisova novotarija udomila u Ateni, gdje su je usavršila ona tri slavna grčka tragika uvedavši drugoga (Eshil), a kasnije i trećega glumca (Sofoklo). U staroj je grčkoj tragediji i kor ili zbor, koji je u modernim dramama izostao. Schiller je u svojoj tragediji »Vjerenica mesinska« uzalud pokušao da opet uvede kor i da uopće sastavi tragediju po staroklasičnom shvatanju, gdje se čovjek zaludu bori protiv svoga udesa, jer on mora postradati, ako je kruta sudbina *ἀνάγκη* tako odredila (Schicksalstragödie, sudbinska tragedija).

Igrokaz ili drama u užem značenju. Riječ se igrokaz danas upotrebljava u širem značenju za dramu uopće, kao što nam riječ drama nasuprot služi u užem značenju za igrokaz.

Igrokaz ili drama u užem značenju prikazuje ozbiljnu radnju, koja se ne svršuje propašću nego pobjedom junakovom; tako je na pr. igrokaz Schillerov Vilim Tell, Halmov Sin pustinje, Markovićev Zvonimir.

Građanska tragedija i igrokaz zadovoljavaju poglavito potrebu obične kazališne publike, ali tragedija je uvijek veće umjetničke vrijednosti.

Komedija. Lakrdija. Komedija ili vesela igra prikazuje veselu radnju, koja se obično podruguje slaboćama i ludostima ljudskim. Radnja se obično uzima iz građanskog života, ali i historija i priča mogu poslužiti komediji. Komedija se osniva na komičnom, a komično je ono, što nam se pokazuje ispod mjere ljudske. To su nedostaci, koji nas iznenađuju. Komično se pokazuje u kontrastu između bezumnosti i umnosti.

Kod komičnosti treba: 1. da imamo kakvu ludost, nespretnost; 2. da tu ludost netko drži razboritošću; 3. da iznenada opazimo, da to nije razboritost već ludost i 4. ta ludost ne smije uzrokovati nikakva velika bola, koji bi mogao biti pogùban.

Ako se komično prikazuje u zapletu radnje, komedija se zove spletkom (intrigom); ako li je komika u osobitosti značaja prikazanih ličnosti, zove se karakterna vesela igra. Ima još razlike među finom veselom igrom i lakrdijom. U lakrdiji ima više krupne šale, a čeljad su njezina prostiji ljudi; u njoj nema nikakve više tendencije, nego glavno joj je da potakne ne smijeh. U čarobnoj lakrdiji miješa se zbilja i priča.

Ni u nas kao ni u nekih drugih naroda nije se komedija razvila ni do onoga stupnja, na kojem je ozbiljna drama; velika većina komedija, koje se u nas prikazuju, francuskog su izvora. U nas su poznati pisci komedija: Nalješković i Marin Držić u staroj dubrovačkoj književnosti, a u novijoj: Janko Jurković, Kosta Trifković, Ilija Okrugić, Josip Eugen Tomić, J. St. Popović, Glišić, Ogrizović, Milan Šenoa, Nušić.

Κῶμος se zvao svečani ophod bogu Dionisu u slavu, a *κωμῳδία* značila je pjesmu punu dosjetaka i podrugivanja, koja se uz te ophode pjevala. Kad se iz te pjesme razvila vesela drama, ostalo joj je ime isto. — Grčka je komedija Aristofanova bila slobodnija od sadašnje. Ona se podrugivala svemu javnomu i privatnomu životu, a nije štedjela ni živih ljudi. Prema tomu se čitava jedna vrsta komedija zove aristofanska komedija.

Opera. Pored drame, što se govori, postala je u novije vrijeme drama, što se pjeva, opera, u kojoj pjevanje zamjenjuje razgovor. Po tome opera uglavnom ide u muziku, samo riječi (tekst, libreto) pruža pjesništvo. Riječi nijesu glavna stvar pa se priljubljuju potrebi skladateljevoj (compositeur).

U operi treba poglavito da se razvijaju i stupnjuju čuvstva, pa prema tome u nju snažno prodire lirski elemenat. Opera se služi i izvanjim sjajem: dekoracijama, sjajnim odijelom, a rado upotrebljava i plesnu umjetnost (balet, balletto).

Opera je ili velika, tragična (opera seria) ili komična (opera buffa). Manje se opere zovu operete. Ako je više razgovora, pa se razgovor samo s nekoliko pjesama izmjenjuje, zove se pjevoigra (vaudeville). U melodramu se deklamacija uvodi i prati glazbom.

Opera je i po imenu i po podrijetlu talijanska. U Italiji su pokušali u XVI. vijeku obnoviti staru klasičnu tragediju s korskim pjesmama, i tako je postala opera. Čuveni su skladatelji opera: Talijani: Rossini, Bellini, Donizetti, Verdi, Boito, Mascagni; Francuzi: Halévy, Gounod, Bizet; Nijemci: Gluck, Bethoven, Mozart, Wagner, Strauss; Rusi: Glinka, Čajkovski; Čeh: Smetana. Hrvatska se opera stala razvijati za narodnoga preporoda, te imamo od Lisinskoga opere Ljubav i zloba, Porin, a od Zajca je Mislav, Ban Leget, Nikola Šubić-Zrinski i druge. U novije se doba u nas na tom polju ističu ovi skladatelji: Vilhar, Albini, Bersa, Konjović, Parma, Širola, Hatze i Muhvić.

D. Didaktično i mješovito pjesništvo.

Tri glavne vrste pjesništva ne obuhvataju sav krug pjesničkih djela. Ima pjesama, koje ne idu ni u epsku ni u lirsku ni u dramatsku poeziju a ipak imaju biljege ove ili one vrste poezije. One, istina, ne prikazuju osobitoga umjetničkoga oblika, ali se ipak u literaturi razlikuju od drugih pjesama poglavito po svojem osobitom pravcu.

Ovamo se broje ponajprije didaktične (poučne) pjesme, kojima je namijenjeno da poučavaju ili primjerom, poređenjem ili razmatranjem i crtanjem. Oblik im može biti epski, lirski ili dramatski.

Ako poučavanje i nije pravi posao poezije, a ono su opet ljudi već od davnih vremena rado izricali poetičnim načinom pravilo mudru životu, praktično iskustvo i zakone morala; stihovi se ugodno doimlju i lako se pamte.

Osim toga ima drugih pjesničkih tvorevina, koje se pojavljuju s posebnim imenom, ali ne čine posebne vrste, nego se prislanjaju sad uz ovu sad uz onu glavnu vrstu.

Poučna pjesma. Ako je pjesmi većega ili manjega sadržaja namjena, da pripovijedanjem, crtanjem ili razmatranjem čovjeka poučava ili popravlja, zove se prosto poučna pjesma. Takva je pjesma samo onda poetične vrijednosti, ako joj se predmet tiče višega života duševnoga, kao na pr. morala, znanosti i umjetnosti. Ako se ona bavi oko predmeta prostoga, nižega života ili samo razumna rada, nije drugo nego zabluda ukusa.

Iz grčke literature na glasu je Hesiodovo djelo *Ἔργα καὶ ἡμέραι* (djela i dnevi), a iz rimske Vergilijeva Georgica i Horacijeva De arte poetica (o pjesničkoj umjetnosti). Za tom su se posljednjom poveli Francuz Boileau i Englez Pope.

Satira. Poučna pjesma postaje satirom, ako ne poučava samo, nego i ukorom kazni. U njoj se ili s ozbiljnom oštrinom ili s veselim humorom šibaju pogreške ljudske, slabosti, budalaštine i majušna naprezanja zato, što su smiješna. Ima dakle satire ozbiljne i šaljive.

Satira je latinska riječ pa je isprva značila zdjelu punu različna voća i ploda (satura sc. lanx); kasnije se tim imenom nazvala pjesma različna sadržaja, napokon se riječ satira uzima kao pjesma u poviše spomenutom značenju. Pravi umjetnički oblik dobila je po rimskom pjesniku Horaciju. U hrvatskoj je knjizi poznat Reljkovićev »Satir«, a u srpskoj ima više manjih satiričnih pjesama od Zmaja Jovana Jovanovića. Satirâ ima u djelima drugih novijih pisaca, kao Đalskoga, Novaka i dr.

Basna (latinski fabula) zove se izmišljena pripovijest o kakovu osobitu događaju, na kojem se zorno objašnjuje kakva općenita ideja, kakva zasada mudrosti i životnoga iskustva ili kakav moralni zakon. Ta se svrha zove moralom basne i po tome ona ide u didaktičnu poeziju. Moral se izriče u basni ili na početku ili na kraju; gdjekoje ga basne ne spominju naročito. — U basni rade i govore ponajviše životinje; priroda se životinjska samo toliko preinačuje, što im se daje moć govora i razumnoga nauma. Ali u basni često radnju izvode i ljudi ili se personifikuje bilje, oruđe i prirodne pojave. — Basna pripovijeda nakratko, prosto i naivno.

Početnik je basni Grk Esop *Αἴσωπος* po kojem se i cijela vrsta naziva esopskom basnom. Njega je nasljedovao i Rimljanin Fedro (Phaedrus). Od novijih je na glasu Francuz Lafontaine, Rus Krilov, Nijemac Lessing. Kod Srba su basne prevodili Dositej Obradović (u prozi) i Ljub. P. Nenadović (u stihovima).

Parabola. S basnom su srodne parabole i paramitije, t. j. prilike iz života ljudi i bogova, koje zorno predočuju kakvu višu istinu. Od basne se razlikuju time, što je basna pripovijest, a parabola i paramitija samo poredba. Poznate su parabole iz Svetoga pisma novoga zavjeta, na pr. o sijaču, o dobrom pastiru, o izgubljenom sinu.

Epigram. Kratki, jezgroviti izražaj misli zove se ili epigram (natpis) ili gnoma (sententia, rijek).

Epigram *ἐπίγραμμα* zvao se isprva u Grkâ svaki natpis u stihovima na zgradama, spomenicima, zavjetnim darovima; kasnije se tako zvao svaki jezgrovitiji domišljaj, koji je poput natpisa bio kratak i jedar, bio on ozbiljan i dosjetljiv. U svakom su epigramu dva dijela: očekivanje i objašnjaj, a u posljednjem je zajedno i žalac epigrama. — Za epigram

se rado upotrebljava distih, ali mu služe i drugi stihovi. Ima ga samo u kulturnoj književnosti.

Gnoma je općenitijega značaja; sadržaj joj je iz općega ljudskoga života pa se može kao rečenica (rijek) raširiti po svem narodu. — Najkraći i najobičniji je njezin oblik poslovica, koja je isto tako stara kao poezija. Poslovicâ ima svaki narod; u njima kazuje svoju mudrost i svoje poglede na svijet i život u svijetu. — Gnomâ ima u stihovima i u prozi. Epigrami i gnome mogu se sastaviti u veću cjelinu i tada postaju poučne pjesme.

Čuvene su gnome Solomunove mudre rečenice. Rimski satirik Marcijal na glasu je sa svojih epigrama, za kojima su se poveli u Nijemaca Goethe i Schiller pišući zajednički svoje »Xenien«. U toj se vrsti kod nas odlikuju Vraz, Prešeren, Preradović, Zmaj J. Jovanović, Nenadović, Matoš, Jakšić i dr.

Zagonetka. U zagoneci se stvari opisuju u slikama ili se tako spominju, da se stvar može istom razmišljanjem pogoditi, odgonetnuti. Rado se pojavljuju zagonetke u obliku pitanja.

Ta je vrsta prastara i narodna; kao negda tako su još i sada nebrojene zagonetke narodu u ustima. — Među zagonetke broji se i šarada (franc. charade), koja rastavlja riječ na slogove pa njima goneta kao i cijelom riječju; logogrif mijenja ili oduzima slova; u palindromu se riječ čita i sprijeda i straga; u anagramu postaje premještanjem slogova nova riječ; u homonimu se jedna riječ uzima u različnu značenju.

Alegorija (*ἀλληγορία*, prikazivanje u prilici) prikazuje misao u slici kakvoj, i to kao ličnost ili radnju. Može je biti u svakoj vrsti pjesništva (kao sredstvo prikazivanja u epici, lirici i dramatici) pa se može upotrebiti i u pouci.

Alegoričan je na pr. sav prvi dio Preradovićeve drame Kraljević Marko (Razgovor i dogovor); Trnski i Marković poslužili su se alegorijom za svečanost, kad se otvaralo hrvatsko sveučilište. Dobrih alegorija nalazimo u Vladimira Nazora, koji u prekrasnoj pjesmi »Šikara« prikazuje seljački narod kao našu narodnu obranu protiv tuđinstva.

Epistola (poslanica, grč. *ἐπιστολή* lat. epistula) zove se pjesma, u kojoj se ili pripovijeda ili razmatra u obliku pisma, a osniva svoj sadržaj na ličnim odnosima, u kojima pisac stoji prema onomu komu upravlja poslanicu; no ona tako prikazuje svoj predmet, da se primatelj ukazuje kao zastupnik čovječanstva ili barem velike skupine općinstva. Po svom sadržaju epistola je čas povjerljiva, čas šaljiva i ćudljiva, katkad je ozbiljna a katkad ironična ili satirična. — Po svom obliku pripada amo i heroida, koja je po sadržaju elegična. — Horacijeve su epistole na glasu u rimskoj literaturi.

Stilistika.

Stil je način pismenoga izricanja misli u prozi. Kako svaki čovjek na svoj način izriče misli, imademo i različnih stilova. Zato i veli Francuz Buffon, da je stil čovjek (le style c'est l'homme). Nauk o valjanu stilu zove se stilistika.

Gramatika gleda samo na to, je li nešto pravilno, t. j. bez gramatičkih pogrešaka rečeno ili napisano, a stilistika traži i to, da ono, što se kaže, bude i ukusno. Stil je ukusan, ako je 1. jasan (razumljiv), 2. lak, 3. gladak, 4. čist i 5. lijep.

Prema tome se od svakoga valjana i ukusna stila traži: 1. jasnoća (razumljivost), 2. lakoća, 3. glatkoća, 4. čistoća i 5. ljepota.

1. **Jasnoća** (razumljivost). Stil je jasan, ako je razumljiv, t. j. ako se u nama, kad nešto čitamo, razvije posve ista misao, koju je imao pisac pišući. Kad na pr. čitamo: Ja toga čovjeka poznajem bolje od vas, onda ne znamo, znači li »od vas« isto što »nego vas« ili »nego vi«; ta je dakle rečenica nejasna. Nejasna je i ova rečenica: Pročitao sam polovinu Čengić-age i Gundulićeva Osmana. (Je li »Gundulićeva Osmana« genitiv zavisan o riječi »polovinu« ili je akuzativ objekt glagolu?).

2. **Lakoća.** Sklop riječi u rečenici i međusobni sklop rečenicâ treba da je lak, a ne smije biti težak ili trom, t. j. treba da bude takav, da ga čitalac lako pregleda i uhvati.

a) Sklop nije lak, kad riječi iste gramatičke vrste stoje jedna za drugom; na pr.: Pročitao sma početak drugoga poglavlja prve knjige povijesti njemačke književnosti starijega vremena. — Sada nam morate dopustiti otići gledati.

b) Lakoći se u sklopu rečenicâ protivi, kad se u koju rečenicu umetne više rečenica; na pr.: Prijatelj mi piše, da će ako na jesen pođe u Italiju, kamo ga već odavno srce vuče, ali mu dosad nije to moguće bilo, jer nije imao vremena ni novaca, svratiti se putem u Zagreb (4 umetnute rečenice!).

c) Osobito se treba čuvati proleptičkih (*προλαμβάνω* = naprijed uzimati) ili parentetičkih *παρ-εν-τίθημι* = umetati uza što) rečenica, jer su protivne duhu našega jezika; na pr.: On je već kao gimnazijalac — što se veoma rijetko događa — naučio mnogo živih jezika.

d) Tromim čini hrvatski stil i supstantivska dikcija, jer hrvatski jezik voli izricati misli glagolima (t. j. u nas preteže glagolska, verbalna dikcija): na pr.: Nije mi poznat uzrok vašega čestog izostajanja. (Bolje: nije mi poznat uzrok, zašto često izostajete.)

3. **Glatkoća.** Da bude stil gladak:

a) treba se čuvati trpanja riječi, koje imadu jednaki broj slogova; na pr.: Moja mila kćerko, dođi sada amo svojoj miloj majci!

b) protivno je glatkoći, kad se nađe odviše suglasnika ili samoglasnika na svršetku jedne i na početku druge riječi, što stoje neposredno jedna za drugom; na pr.: Znam, da je bolest **zd**ravlju protivna. — Odnesi taj gro**zd str**icu. Obeć**ao a i u**činio.

c) hrapav je stil, kad se koja riječ istim slogom svršuje, kojim se druga neposredno za njim počinje; na pr. Rije**či či**ne mnogo zla. — Ne o**sta sta**rac sam.

d) gladak stil ne trpi sroka ili rime, koja je nakit pjesnički, a prozi ga ne treba; na pr. Imao sam veliku brigu, dok sam napisao ovu knjigu.

4. **Čistoća.** Čistoća stilistička traži, da se ne upotrebljavaju bez potrebe tuđice (tuđe riječi), ako im u jeziku imade lijepih domaćih zamjena. Mnogih riječi tuđica ne će iz jezika nitko istisnuti, jer ih je narod već odavno primio, te se više i ne osjećaju kao tuđe. Takove su na pr. ove riječi: puška (Die Büchse, mj. pukša, premetanjem suglasnikâ), komad *κομμάτιον*, hiljada *χιλιάς*, subota *σάββατον* car, crkva, knez, kralj i t. d.

Ima i takovih tuđica, koje se osjećaju kao tuđe, no bez njih ne možemo biti, jer nemamo dobre domaće zamjene; na pr. akademija, fanatizam, general, ministar, moda, politika, republika i t. d. Takovi su osobito naučni termini, kojima je osnova uzeta obično iz latinskoga ili grčkoga jezika, rjeđe iz francuskoga ili engleskoga, a vrlo mnoge od njih prihvatili su gotovo svi obrazovani narodi; na pr. subjekat, predikat, meridijan, atom, sujet (sadržaj) i t. d.

Na takve i slične riječi navaljivati bilo bi i smiješno i ludo.

Ne smiju se upotrebljavati tuđice, za koje imamo dobru domaću zamjenu; takove su na pr. turske riječi: komšija (susjed), konak (stan), pendžer (prozor), odžak (dimnjak), peškir (ručnik), sokak (ulica), terzija (krojač) i t. d.; madžarske riječi: trh (breme), doboš (bubanj), astal (stô), fela (vrsta), mentovati (lišiti), hasniti (koristiti), utanačiti (uglaviti) i t. d.

U književnom našem jeziku ima dosta velik broj riječi, što su ih književnici u novije vrijeme uzeli iz ruskoga ili češkoga jezika. Nepotrebne su nam one, za koje ima u hrvatskom jeziku dobrih zamjena. Takove su na pr. iz ruskoga riječi: dozvoliti (дозволить), izviniti (извинить), opredijeliti (опредѣлить), pobornik (поборникъ), posjetiti (посѣтить), mjesto kojih možemo lijepo hrvatski reći: dopustiti, oprostiti, odrediti, zatočnik, pohoditi.

Nepotrebne su i češke riječi: dostatan (dostatný), ogavan (ohavný), opetovati (opětovati), plodina (plodina), veleban (velebný) kod naših domaćih: dovoljan, gadan, ponavljati, plod, veličanstven.

U hrvatskom štokavskom književnom narječju ima i riječi uzetih iz narječja kajkavskoga. Pravilo je, da se upotrebljavaju one kajkavske riječi, za koje nema zgodne zamjene u štokavskom narječju; na pr. ravnatelj, kukac, rubac, veža.

Ne valja upotrebljavati ove kajkavske riječi: bedast (štok. lud), pošast (štok. kuga), tedanegda (napokon).

Nepotrebna je u književnom jeziku čakavska riječ li ili lih (štok. samo).

Ni provincijalizama ne treba unositi u čist književni jezik. To su osobine, koje se govore samo u gdjekojim krajevima, a nikako nijesu poznate svim štokavcima. Ovamo idu na pr.

1. Lički provincijalizmi: mariti u značenju »trebati«; na pr. Nijesi mario pisati mu, t. j. nije ti trebalo da mu pišeš; ili ubilo ga (iz puške), uzelo ga (u vojnike), mj. ubit je, ubili su ga, uzet je, uzeli su ga.

2. Slavonski provincijalizmi: rado u značenju »valjada« (na pr. On će rado danas doći); neka, nekate u značenju »nemoj, nemojte« (na pr. Neka vikati, nekate misliti).

3. Dubrovački provincijalizmi: grub u značenju »ružan«, scijeniti u značenju »misliti«.

4. Bokeljski i crnogorski provincijalizmi. Bokeljski i crnogorski govor, koji se od svih štokavskih govora najviše udaljuje od književnoga jezika u rječničkom blagu, pokazuje osobito mnogo provincijalizama (Vrčević, Ljubiša).

Čisti stil ne podnosi ni arhaizama, ako današnji jezik ima za njih dobrih zamjena. Arhaizmi su stare (*ἀρχαῖος* star) riječi, koje danas više u narodu ne žive, nego su uzete iz starih knjiga. Potrebni su arhaizmi: kopno, urota, urotnik, urotiti se, lihva, lihvar, žezlo, žrtva, žrtvovati, odvjetnik, odvjetovati, oporuka, oporučitelj, porota, porotnik, hiniti.

Nepotrebni su arhaizmi na pr. dočim (mj. dok), ini (mj. drugi), koli-toli (mj. koliko-toliko). Protivni su arhaizmima neologizmi (*νέος* = nov, *λέγω* = govorim *λόγος* = riječ), t. j. riječi, što su ih književnici načinili u novije vrijeme za nove pojmove.

Dobri su neologizmi koji su načinjeni prema duhu narodnoga jezika pa se ne ogrešuju ni o jedan dio njegove gramatike ni o rječničko mu blago. Evo nekoliko dobrih neologizama: časnik (oficir), drvored, duhovit, dvoboj, iznenaditi, obrt, odbor, omogućiti, promet, slavlje, sukob, svota, tvornica, umjetnost — umjetnik, unovčiti, velikanstvo (Grössenwahn), zamašaj, značaj, i t. d.

Neologizmi, koji nijesu načinjeni prema duhu narodnoga jezika, zovu se barbarizmi.

Barbarizmi su od dvije vrste: 1. Onake riječi, koje su ropski prijevod iz tuđih jezika, u nas ponajviše iz njemačkoga (germanizmi). Evo nekoliko ovakih barbarizama: domoći se (sich bemächtigen; mjesto toga bolje je: dostati se, dokopati se), dorastao (na pr. nijesu ti dorastao tome poslu, gewachsen; bolje je: nijesi ti podoban za taj posao), izgledati (aussehen: na pr. Ova kuća izgleda kao tamnica; bolje: Ova je kuća kao tamnica), nagovoriti (u značenju »anreden«; bolje progovoriti s kim ili kome, katkad: upitati koga, reći kome, ili osloviti koga), nasjesti (kome, einem aufsitzen; bolje: dati se prevariti, nasamariti), osvjedočiti (überzeugen; bolje: uvjeriti), posvetiti se (čemu, sich widmen; bolje: dati se na što, a mjesto posvetiti pažnju bolje: obratiti pažnju), upitni (fraglich; bolje: onaj ili pomenuti, rečeni).

2. Onake riječi, koje su ružne kovanice, protivne duhu čistoga narodnoga jezika: na pr. možebitni (etwaig; ovo treba opisati; na pr. mjesto: Na možebitna pitanja odgovorit će predsjednik — treba reći: Ako tko što zapita, odgovorit će predsjednik), obaviti — obavljati (na pr. posao, dužnost, mjesto: svršiti, svršavati, učiniti, činiti, opraviti, opravljati), prilagoditi kajk. (mj. priljubiti što čemu), tjelovježba (mj. gimnastika), našastar (inventar, mj. našasnik).

Među barbarizme treba brojiti fraze i poslovice, koje su prosto prevedene iz tuđega jezika; na pr. učiniti potrebne korake (die nötigen Schritte tun, mj. postarati se), koplje lomiti (Lanze brechen, mj. boriti se), krevet čuvati (das Bett hüten, mj. ležati u krevetu), stavio na srce (ans Herz gelegt, mj. opomenuo sam vas, preporučio sam vam), to je uzvitlalo mnogo prašine (das hat viel Staub aufgewirbelt) mj. o tom je bilo mnogo buke ili o tom se mnogo govorilo.

Ljepota. Stil je lijep, ako je skladan. Pisati valja stilom, koji je u skladu sa sadržajem. Zato ne smijemo u ozbiljnom članku upotrebljavati proste ili trivijalne riječi i fraze; na pr. raskokodakati se, vući koga za nos, puhati s kim u istu tikvu, puna šaka brade i t. d.

Lijep i skladan stil čuvat će se svake afektacije u mislima i izricanju. Afektacija je i to, kad čovjek upotrebljava bez potrebe rijetke ili pjesničke riječi: na pr. pastijer (mj. pastir), Inglez (mj. Englez), prelest, poriv i t. d.

Čuvati se treba i b o m b a s t a. To je pogreška, kad se trpa mnogo govornih nakita (tropa i figura) i odveć mnogo jakih i krepkih izraza: na pr. Rački je na nebu hrvatske povijesne nauke bio najsjajnija zvijezda, koja je svojim sjajem obasjavala i sav slavenski svijet; zato je na glas njegove smrti gorko zaplakao nesamo sav hrvatski narod nego i sve široko Slavenstvo. (Riječ bombast dolazi od lat. r. bombax, acis, pamuk; hrvatski bi se moglo reći: naduvenost, nadutost).

Lijep i skladan stil ne podnosi t a u t o l o g i j e i p l e o n a z a m a. Oprezno treba upotrebljavati s i n o n i m n e, h o m o n i m n e i p a r o n i m n e riječi.

S i n o n i m i su riječi sličnoga značenja; na pr. lijep — krasan, ljut — srdit — gnjevan, râd — posao, gledati — motriti — paziti i t. d. H o m o n i m i su riječi, koje imadu više značenja; na pr. klên (riba i drvo), izdati (dati i iznevjeriti) i t. d. — P a r o n i m i su riječi, koje su po obliku slične, ali ne posve jednake, a po značenju su različne; na pr. grâd — gräd, lûk — lük i t. d.

B i l j e š k a. Stil je veoma različan, a osobito prema predmetu, o kojemu se piše ili govori, i prema namjeni, za koju se piše ili govori. U ostalom kod istoga predmeta i kod iste namjene opaža se u različnih pisaca i različan stil. To isto može da se razbere i u različnih naroda. Razlikuju se tri ponajglavnija t o n a u stilu ili upravo tri stila: p r o s t i (genus tenue, γένος ἰσχνόν), s r e d n j i (genus medium, γένος μέσον), i u z v i š e n i (genus sublime, γένος ἁδρόν).

Od stila p r o s t o g a tona ne traži se drugo ništa, nego da bude razumljiv. Kako po svemu treba da je ozbiljan i miran, za nj se hoće osobito jasan i razgovijetan raspored̵aj misli i lako razumljiv govor. Ne podnosi ni stajaćih riječi ni vještački sastavljenih rečenica ni pjesničkih nakita.

Stil s r e d n j e g a tona zanoseći nam dušu dohvata se našega mišljenja. Riječi treba da su birane, rečenice umjetno građene, a ritam da se ne ističe. Po tropima i figurama govor, koji i onako treba da je lijep i ljubak, postaje nesamo ljepši nego i jasniji i življi.

Stil u z v i š e n o g a tona najudesniji je za prikazivanje uzrujana čuvstva i razigrane mašte. U bujnom, smjelom i udesnom govoru treba osobito da se osjeća blagoglasje. U uzvišeni slog pristala je jednako i bogata kićenost i plemenita jednostavnost.

Spomenuta tri tona, osobito u opsežnijem djelu, mogu se i miješati jedan s drugim, ali svagda treba iz jednoga tona prelaziti u drugi s razlogom i kao neopazice.

Proza.

P r o z a i č k i m d j e l i m a ili p r o z o m zovemo ona književna djela, u kojima je piscu glavni zadatak, da iznoseći i s t i n u utječe na naš razum. Ako i jest jezik, kojim se služi proza, uglavnom jezik, što nam treba u svakidašnjem životu, a ono se opet proza svakidašnjega života, t. j. g o v o r n a proza znatno razlikuje od proze, kakova se upotrebljava u pisanju i u književnosti, t. j. od p i s m e n e ili k n j i ž e v n e proze. U govornoj prozi obično se manje pazi na pravilnost i čistoću jezika, kojim se govori, dok u pismenoj i književnoj prozi treba jezik da je što pravilniji i čistiji. Misao i jezik u najužoj su svezi između sebe. U književnoj prozi treba jezik i misao da se potpuno slažu. Čovjek se poznaje po govoru. Što je čovjeku duh savršeniji, to mu je i govor savršeniji. Nemar u govor i u svakidašnjem životu pokazuje slabo prosvijetljen duh, a svakako nedostatak pravoga ukusa. Prosvijetljeno društvo u svakoga naroda gleda da govori jezikom književnim.

Iz poezije može proza da crpe i snage i zanosa. Po ukrasima, koji su obični u pjesničkom govoru, i po osobitom ritmu, koji izlazi iz udesno sastavljenih čitavih rečenica i pojedinih njihovih dijelova, prozaični se govor približuje ljepoti pjesničkoga govora i postaje p j e s n i č k a p r o z a.

U književnosti prosvijetljenih naroda razvija se u ranije doba poezija, a u poznije, zrelo doba proza. Trebalo je vjekovi da su prošli, dok se u književnosti pojavila proza, a ima naroda, koji ni do danas nijesu razvili nikake proze. Proza se javlja u svakoga naroda, kada je već znatno odmakao u prosvjeti. Poezija je cvijet, kojim je ucvala književnost u divno proljeće, a proza je plod, kojim je rodila književnost u bogatu jesen.

Glavne vrste proze. Glavne vrste proze, koja je različna osobito prema sadržaju i namjeni svojoj, jesu ove:

1. P r i p o v i j e t k a. U njoj se prikazuju događaji nesamo kako jedan za drugim ide, nego i kako se jedan iz drugoga izvija. U pripovijeci se govori i o ljudima. Spomenuvši o ličnostima uzgredice i po koju značajnu crtu, koja je u svezi s događajem, što se pripovijeda, uvećava se vrijednost pripovijeci. Pripovijedanje hoće, da se događaj što brže razvija unapredak; zato nije prilično usporivati razvijanje opsežnim opisima i razmatranjima. Govor je ponajviše prost, ali živ, katkada i zanosan. U pisanju p o v j e s n i c e pripovijetka je glavna forma.

U p o v j e s n i c u pripadaju: l j e t o p i s i (anali, kronike), m e m o a r i (zapisi), b i o g r a f i j e (životopisi), a u t o b i o g r a f i j e (kad netko sam opiše svoj život), n e k r o l o g (kratak životopis napisan odmah iza smrti kakova zaslužna čovjeka), a n e g d o t a (zanimljiv događaj iz života odličnih ljudi) i napokon p r a v a p o v j e s n i c a (historija), u kojoj se

za povijesne činjenice traže i uzroci i posljedice pa se iznosi unutarnja sveza njihova (p r a g m a t i č n o s t).

2. O p i s. Dok pripovijetka pripovijeda o promjenama stvari, opis se bavi oko stvari samih. On prikazuje predmet po njegovim unutrašnjim i spoljašnjim svojstvima tako razgovijetno, da se u jednu ruku ne može u pomišljanju pomiješati s drugim predmetom, a u drugu da ga može poznati i onaj, koji ga nikad nije neposredno preko svojih sjetila upoznao. — Opis prikazuje, što je u prostoru jedno za drugim. Kako je udesnija za govor pripovijetka nego opis, počesto se u opisivanju seže za pripovijedanjem. Predmet je opisu priroda i njezine pojave, tvorevine umjetnosti i život ljudski. Opisivanja se ne dohvata mašta, a slabo i čuvstvo. Govor je u opisu prost, ozbiljan, lako razumljiv i prema tomu obično bez ikakvih nakita. Budući da se u opisivanju mnogo upotrebljavaju naučni termini, zato treba nastojati, da ne bude govor po prečestom ponavljanju jednih istih termina (i drugih riječi) suviše jednoličan. Opis se ponajviše upotrebljava u prozi prirodnih nauka. O r i s je subjektivniji od opisa; on ne prikazuje samo stvari prosto, kakove upravu jesu, nego kako se ogledaju u čuvstvu i u mašti spisateljevoj ili besjednikovoj, i prema tomu se oris znatno dohvata čuvstva i mašte čitateljeve i slušateljeve. Zato oris rado traži predmete, koji uzbuđuju bilo ugodna bilo bolna čuvstva. U oris je pristao bujan, kićen i zanosan govor. Ima orisâ i u vezanom govoru. — K a r a k t e r i s t i k a izvija iz spoljašnjega života unutrašnji, t. j. iz tvora i zbora koje ličnosti pa iz prilika, u kojima ona ovako ili onako zbori i tvori, sastavlja karakteristika osobitost njezinu u osnovnim joj crtama. Kod karakteristike na to treba paziti, da istaknemo zbilja one znakove, po kojima se neki predmet najbolje, raspoznaje, pa da sve to tako poređamo, da dobijemo zaokruženu cjelinu. — Karakteristika se mnogo upotrebljava u pisanju povijesti. I u prirodnim se naukama karakteriziraju životinje, bilje, rude i t. d. — Ako se različni predmeti (i ličnosti) po nalici i razlici opisuju ili rišu, postaju p a r a l e l e.

3. R a s p r a v o m se pretresaju činjenice ili pojmovi ili mnijenja, da se što dokaže ili pobije ili objasni. U raspravi su tri dijela: 1. pristup, koji nas ima posve ukratko uvesti u raspravu; 2. dokazivanje: istinu, koja je u pristupu ukratko izložena, treba ovdje dokazati; 3. zaključak: ono, što je u pristupu spomenuto, nesumnjiva je istina. — Za raspravu dolikuje trijezan, miran i jasan govor, iz kojega se oštro razabira niz misli. — Ako rasprava ima da samo ocijeni koje književno ili uopće umjetničko djelo, zove se k r i t i k a. Kritika treba da prosuđuje objektivno pa da iznese i sve dobre strane i sve nedostatke nekoga umjetničkoga djela. U raspravljanju prijepornih pitanja upotrebljava se i p o l e m i č k i s t i l. Njegov govor, ako i može da bude nešto življi, krepčiji i oštriji, a ono

opet svagda treba da bude pristojan. — Raspravom se služi svaka nauka. — Osobita je vrsta rasprave, koja se redovno upotrebljava samo u školi, h r i j a.

4. E s s a y (čit. esej) zove se u modernoj književnosti prozaični sastavak, koji duhovitim, lakim i zanimljivim načinom raspravlja različna pitanja općega interesa. Tako imade essayâ o književnosti, o povijesti, o narodnom gospodarstvu, o prirodnim naukama i t. d. Ime je essay iz engleskoga jezika i znači upravo »pokušaj«.

5. F e l j t o n i (franc. feuilleton) su prozom pisani sastavci, gdje se lakim stilom raspravljaju pitanja, za koja se ljudi u neko vrijeme općenito zanimaju. Svake veće novine imaju osobito mjesto za feljtone pod crtom iza glavnoga članka. Budući da se taki feljtoni pišu lakim stilom, zovu se i francuskim imenom k o z e r i j e (causerie), t. j. duhovita naklapanja. Francuzi se od svih naroda najviše odlikuju duševnom sposobnošću, koja se zove d u h o v i t o s t (l'esprit), kao što su uopće prvi, što se tiče lijepoga pisanja. Duhovitih feljtonista ima i kod Rusa (Doroševič, Nemirović-Dančenko), kod Čeha (J. Neruda); a kod Hrvata je ovu vrstu uveo August Šenoa (»Zagrebulje«), a poslije njega se odlikuju A. G. Matoš, Novak, Cihlař-Nehajev i dr.

6. R a z m a t r a n j e (refleksija) izvodi povorku misli o kojem predmetu (bilo o kakovim činjenicama ili prilikama ili načelima), ali tako, da ne misli upravo ni dokazivati ni pobijati. Razmatranje se može da dohvata i čuvstva. — Duhovita razmatranja u veoma kratkom i jezgrovitom obliku jesu a f o r i z m i i d o m i š l j a j i.

7. Pripovijedaka i rasprava ima i u obliku razgovora (dijaloga). — Razgovor postaje d r a m a t i č a n, ako se iz razgovora ličnosti, koje govore, razabira i njihov karakter.

8. S razgovorom je u neku ruku srodno p i s m o ili p o s l a n i c a, jer se u pismu razgovaramo s nenazočnim licem. — Prema namjeni, za koju se piše pismo, ono može da pristaje i u koju od spomenutih vrsta proze. Pismo naknađuje živu riječ i prema tome (ne obzirući se drukčije na sadržaj i na namjenu njegovu, po čemu također dobiva osobit stilistički karakter) treba pomnjivo paziti, da je ton stila u pismu udešen prema licu, kojemu se piše, a u biranju riječi da je svaka bolje promišljena nego u živom govoru. Za općenje između ljudi različnih staleža traže se osobite forme i u pismu.

Spomenute vrste u opsežnijim djelima dolaze i pomiješane jedne s drugima; tako se na pr. u p u t o p i s i m a i opisuje i riše i pripovijeda i t. d.

Glavni pravci proze. Proza se upotrebljava ili za potrebe nižega, praktičnoga života ili za potrebe višega duševnoga

života. Prema ta dva glavna smjera ima poslovna proza i umjetna. U književnosti vrijedi samo umjetno proza, dok se u njoj poslovna proza rijetko spominje.

Poslovna proza. Poslovna je proza različna, kao što je različno općenje između ljudi u društvu i u državi, a slog joj se udešava što prema namjeni, što opet prema stvari, o kojoj se piše; tako je na pr. drugojačiji trgovački slog, a drukčiji opet službeni slog, kako se razvio iz uredovanja građanskih (pisarnički ili kurijalni slog) i vojničkih (vojnički slog) oblasti. Osobit je slog diplomatički, što ga upotrebljavaju državnici pišući jedan drugome u državnim poslovima, i publicistički slog, koji se razvio u pisanju i raspravljanju novinarskom.

Svaka vrsta poslovne proze ima svoje osobite oblike, na koje valja pišući paziti. Slog treba da je prost i bez nakita. Diplomatička i publicistička proza može pristati u književnost.

Umjetna proza. Umjetna je proza dvojaka: naučna i besjednička (retorička). Naučnoj je prozi poglavito namjena da nas uči istine, dok besjednička proza objašnjujući istine pokreće nam prema tomu i čuvstva i volju.

Naučna proza. Naučne se stvari raspravljaju ili u osobitim manjim raspravama (monografije, ekskurzije) ili u osobitim opsežnim djelima, a raspravljaju se ili učeno ili popularno.

Od učenoga se raspravljanja, koje je namijenjeno obrazovanim ljudima, traži da bude sve potvrđeno dokazima. Onomu, koji piše popularno, glavno je, da se događaji jasno ispripovijedaju i protumače bez učenih fraza i dokaza tako, da ih prost čovjek lako razumije.

Naučna je proza različna prema vrstama, u koje idu istine, što se njome priopćuju; tako se poglavito razlikuje proza, kakova se upotrebljava u pisanju o povjesničkim, filozofskim, juridičkim i prirodnim naukama. Naučna je proza različna i prema tome, komu se priopćuju naučne istine; tako je drukčija proza u knjigama, koje su namijenjene za čitanje širim redovima u narodu i t. d.

Besjednička proza. I besjednička je proza različna prema namjeni i prema stvari, o kojoj se besjedi; tako se na pr. drukčije besjedi s propovjedaonice u crkvi, a drukčije s besjedničke tribine u sudu ili saboru. U crkvi se govore propovijedi i homilije (tumačenje dijelova Sv. pisma). Pismeno govori duhovni poglavar svojim vjernicima u pastirskoj poslanici. U sudu besjednik brani ili tuži. U političkoj besjedi raspravljaju se poslovi državni. Vojnička besjeda (zapovijed vojsci) budi junaštvo u vojnikâ. Pored toga ima još akademičkih i školskih, svečanih i prigodnih besjeda i zdravica.

BILJEŠKE O DJELIMA I PISCIMA.

A. Pjesništvo.

Berba. Borislav Stanković rodio se 1876. u Vranji, svršio pravni fakultet u Velikoj školi u Beogradu, na književnom polju počeo raditi kao đak, bio neko vrijeme činovnik, a poslije uspjeha drame »Koštane« živi kao književnik. Novele su mu izišle u zbirkama »Iz starog evanđelja«, »Božji ljudi« i »Stari dani«. Kritika je Skerlićeva pomogla do uspjeha njegovoj »Koštani«, koja je prvi put propala na pozornici. Roman »Nečista krv« iznosi gospodske tipove iz jugoistočne Srbije, gdje se ukrštavaju tri rase: slavenska, turska i grčka. Glavno lice Sofija je mješanac tih rasa; njezina je krv od nekoliko naraštaja rastrovana, pa nema otporne moralne snage. Tu se snažnim potezima slika dekadansa grčko-tursko-slavenske kulture. To je jedno od najoriginalnijih djela u novijoj srpskoj beletristici. Roman (s predgovorom) izdao je latinicom hrvatski pisac Milan Ogrizović, koji je prvi kod nas svratio pažnju na djela toga srpskoga književnika.

Giovanni Boccaccio rodio se u Parizu godine 1313. Otac mu je bio trgovac, a mati Parižanka. Odgojen je veoma pomnjivo, i dok je otac htio da mu i sin bude trgovac, ovaj se volio baviti naukom i poezijom. Boraveći u Napulju zavolio je princezu Mariju iz roda sv. Tome Akvinskoga te je proslavi pod imenom Fiametta (»Amorosa Fiametta«). Umro je pjesnik god. 1375. Boccaccio je najviše izašao na glas svojim djelom »Decamerone«, koje je objelodanio god. 1353., te se brzo prepisivanjem raširilo po čitavoj Italiji. Tim je djelom pjesnik stvorio književnu talijansku prozu. »Decamerone« je razdijeljen na deset dana. U uvodu prvoga dana pripovijeda pjesnik, kako je god. 1348. velika kuga zadesila Firencu. Da se uklone tome zlu, pobjegne iz nesrećnoga grada sedam djevojaka i tri mladića. Oni se sklone u jedan zaselak, koji se nalazi na jednom lijepom brežuljku blizu Firence. Tu su idilično živjeli, i svaki dan bi izabirali jednu kraljicu ili kralja, pod kojega je upravom morao svaki da ispriča svaki dan po jednu priču. Tako su oni tu pričali deset dana svaki dan po deset pripovijesti, pjevali i zabavljali se, a onda se vratili kući. Pjesnik je naime često boravio na dvoru napuljskoga kralja Roberta, pa znajući mnoge francuske, provansalske i talijanske priče znao je njima zabavljati dvorske gospođe i biti i duša svih zabava na napuljskom dvoru.

Miguel de Cervantes Saavedra (č. Migel Servantes) rodio se 1547. u gradu Alcala de Henares, blizu Madrida od siromašnih plemićskih rodi-

telja. Pjesniku je bio dosuđen gorki život robovanja, tamnovanja i gladovanja. Djelo, koje je razveselilo i usrećilo stotine milijuna ljudi, započeo je u tamnici, a dokončao u staračkoj bijedi. Kao mlad čovjek sudjelovao je u ratu protiv Turaka i bio teško ranjen u bici kod Lepanta 1571. Vraćajući se s istoga dospije u ropstvo alžirskih gusara, a oslobodi se tek nakon punih pet godina i vrati se u otadžbinu u siromaštini. Smirivši se stao je pisati drame, a onda primi službu inkasatora i kao takav dođe u sukob s ljudima iz Manche, pa je dospio u zatvor, u kojem započe pisati Don Quijota, besmrtnoga junaka od Manche. Preselivši se u Valladolid zapadne opet u tamnicu. Prvi je dio Don Quijota štampan za života pjesnikova 1605., a deset godina iza toga 1615., pô godine prije smrti Cervantesove, ugleda svijet i drugi dio. Umr'o je 1616.

Don Quijote je od Cervantesa zamišljen kao ustuk velikomu literarnomu i socijalnomu zlu, koje je u ono doba haralo isto onako nemilo, kao što danas haraju detektivski romani i kinematografske drame. Stara viteška romantika, koje je u životu bilo nestalo, povampirila se u književnosti. Vitezovi, koji su nekada, pogotovu u doba španjolske borbe s Maurima, obilazili po zemlji oboružani kopljem i štitom, braneći nejake, čuvajući žensku čast i zakriljujući pravdu, ne legoše po prirodnom zakonu u grob, nego se njima sada, nakon stoljeća, uzeše pridruživati sve novi i novi vitezovi, te literatura zavrvi nečuvenim junačkim djelima i strahovito ludilo zaokupi svu Španiju. A kao svagda, kad se romantika obraća masi i nju hoće da osvoji, ta se literatura ponizila do najgore surovosti, nesklapnosti i bezobraštine. Vitezovi se prevratiše u rugobe, koje su mogle prijati jedino zaluđenim mozgovima tadašnje čitalačke publike. Protiv toga ludila ustane Cervantes: besmrtnim rugom poli sve dotadašnje vitezove i potamni ih. Don Quijote, junak od Manche, koji se načitao viteških dogodovština i upio u sebe sve ludilo njihovo, kreće s perjanikom Sanchom Panzom, da obnovi staru slavu vitešku. Čudna su i divna junaštva, koja on izvršuje i proživljuje, kudikamo veća i slavnija od junaštva svih drugih vitezova. Ali zato mu je i slava veća, jer on ubija najvećega diva, koji se ikojemu vitezu isprriječio — ludilo svojih suvremenika. Do samoga dna ljudskih slaboća i ludosti zahvata pero Cervantesovo, ali ni to more ljudskoga jada i ruga ne prevraća njega u cinika. Blažega i plemenitijega satirika nije svijet rodio nego što je ovaj zlopatnik španjolski, »koji sirotuje, da sav svijet obogati«, kako veli njegov suvremenik. (Isporedi uvod I. Velikanovića k prijevodu toga djela pod natpisom »Bistri vitez Don Quijote od Manche«. Zagreb, 1915. U toj je knjizi preveden iz španjolskoga originala potpuni tekst toga djela, koje je dosad u nas bilo poznato samo u krnjim i loše prevedenim izdanjima.

D o n — gospodin; o l a (olla, č.: olja) — španjolsko narodno jelo od mesa i povrća; q u i j a d a — čeljust; a q u e s a d a — kolač sa sirom; Q u e j a n a (č.: kehana) bilo bi od prilike Jadović; F e l i c i a n o d e S i l v a — jedan od osnivača viteških romana, koje ovdje zajedno s njihovim junacima Cervantes izvrgava ruglu; A r i s t o t e l — u srednjem vijeku najslavniji filozof grčki; p r o m o v i r a n — onaj, koji je na sveučilištu promaknut na čast doktora; — S i g ü e n z a, budući da su tada u Španjolskoj bila sveučilišta samo u Salamanci i u Alkali, to znači, kao da bismo u nas rekli doktorat u Prnjavoru, t. j. bez doktorata (dakle ironija); A m a d i s o d G a l i j e (de Gaula), junak istoimenoga viteškoga romana u srednjem vijeku; C i d, ili Rodrigo Diaz, znameniti junak španjolski u bojevima protiv Maura u 11. stoljeću; R o l a n d, Orlando — najslavniji junak kršćanski, pao s odabranom četom vitezova francuskih u velikoj bici, što ju je zametnuo Karlo Veliki s Arapima u dolini Roncesvalleskoj god. 778. (Njegova majka Berta, krasna sestra cara Karla Velikoga, udala se protiv volje bratove za Milona iz Aglante, siromašnoga ali hrabrog viteza. Bojeći se neutaživa gnjeva careva pobjegoše iz grada i sakriše se u neprohodnim šumama, gdje su pustinjački živjeli. Ovdje im se je rodio sinčić Roland); A n t e j — sin božice Gaje (Zemlje), bio je nesavladljiv, dok se je doticao zemlje, H e r a k l o ga je zadavio, podigavši ga sa zemlje; T r e b i z o n d a — Trapezunt, najznatnije maloazijsko pristanište na Crnom moru; B a b i e s a — bajoslovni konj Cidov; R o c i n a n t e — sastavljeno od rocin (kljuse) i ante (lat.: prije); Q u i j o t e — oklop na nogama u svu duž; p r i d j e v a k, plemićski nadimak, ime, koje su novi plemići dodavali prezimenu po rodnom mjestu, kraju i t. d.; D u l c i n e a — to je ime postalo općenim imenom za dragu (ljubovcu).

Damjan Juda. Đ u r o A r n o l d rodio se 1854. u Ivancu kod Varaždina, gimnazijske je nauke učio u Varaždinu i Zagrebu, sveučilišne (povijest i filozofiju) u Zagrebu, gdje je i promaknut na čast doktora filozofije. Služio je najprije kao gimnazijski profesor, a boravio i na naucima u Berlinu i Parizu. Potom je postao ravnateljem u zagrebačkoj učiteljskoj školi, a god. 1894. prijeđe u hrvatsko sveučilište kao profesor filozofije i pedagogije. Umirovljen je na vlastitu molbu g. 1923. Pedesetgodišnjicu njegova književnoga rada proslavila je »Matica Hrvatska« g. 1924. Arnold je jedan od najsimpatičnijih hrvatskih pjesnika i književnika. Njegove su pjesme prodahnute idealizmom i plemenitim rodoljubnim duhom i zaodjenute u skladan i umiljat oblik. U javnost ga je uveo August Šenoa uvrstavši u »Vijenac« (1873.) prvu njegovu pjesmu »Pri povratku«. Ostao je vjeran »Vijencu«, u kojem je izašao dugi niz njegovih nježnih lirskih pjesama, krasnih romanca, balada, legenda, pjesničkih pripovijesti; zatim pripovijest »Samo četvrt sata«, pak »Kamen smutnje« i »Grobar«. Veća mu je epska pjesma »Radak, vojvoda bosanski«, koja je izašla u almanahu »Hrvatski dom«; čuvene su njegova posvjestica »Damjan Juda« i didaktična pjesma »Domovina«, koje se često deklamiraju i vazda pobuđuju dirljiv i dubok dojam. Radio je i na naučnom polju kao filozof i pedagog, te su njegovi spisi iz etike i metafizike izašli u »Radu« Jugoslavenske Akademije. Za školu je napisao knjige »Logika« i »Psihologija«. »Matica Hrvatska« izdala je njegove »Izabrane pjesme« g. 1899., zbirku »Čeznuća i maštanja« g. 1907. i malu zbirku »Izabranih pjesama« g. 1923., a u »Kolu hrvatskih književnika« izašla je zbirka »S visina i dubina«.

Deukalion i Pira. Rimski je pjesnik Ovidije u »Metamorfozama« prikupio i pjesnički obradio različne priče, koje se završivahu prijetvorima. Prije njega su različni pjesnici i prozaički pisci obrađivali takove

priče, a Ovidiju je trebalo tek posegnuti za kojom starijom knjigom i priče samostalno obraditi i zgodno nadovezati na ostale priče, da bude djelo cjelovito. Otpočeo je »Metamorfoze« crtajući stvorenje svijeta iz kaosa, a završio s prijetvorom Gaja Julija Cezara u zvijezdu i tako dobio prostran okvir, u koji se dala uvrstati sila najraznoličnijih prijetvora. Pjesmu je razdijelio na 15 pjevanja. — Gospodar s mora je Neptun (grč. Posejdon); Triton je sin Neptuna i Amfitrite, obrastao bradom i prekrit školjkama, a ujedno i glasnik Neptunov; — pri jednom i drugom suncu — na istoku, gdje sunce izlazi, i na zapadu, gdje sunce zalazi; Deukalion je sin Prometeja, a Pira kći Epimeteja, brata Prometejeva. Pira dakle nije bila sestra Deukalionova, nego je on tako samo od milja naziva, da pokaže, kako mu je ona sve na svijetu; sujma = strah (govori se po jugoz. kraj.); — rijeka Kefis izvire na Parnasu u Fokidi, a utječe u jezero Kopais u Beotiji; zahvate vode i pokrope glavu — i kod starih je Grka bio običaj, da su se ljudi, prije nego će koračiti u koji hram, čistili pranjem i kropljenjem; — Titanidom se Pira naziva kao kći Epimeteja, kojega otac Iapet bio je jedan otac dvanaestorice Titana.

Karlo Drački. Poslije smrti ugarsko-hrvatskoga kralja Ljudevita I. Velikoga (11. rujna 1382.) bude proglašena ugarsko-hrvatskom kraljicom njegova starija kći Marija, koja je bila zaručena s braniborskim markgrofom Sigismundom, mlađim sinom slavnoga češkoga kralja Karla IV. (I.), dok je njezina mlađa sestra postala kraljicom Poljske i udala se za litvinskoga kneza Jagela. Budući da je Mariji bilo tek 12 godina, upravljala je u ime njezino kraljevstvom ugarskim i hrvatskim majka joj Elizabeta (Jelisava). Kako su velikaši bili nezadovoljni sa ženskom vladavinom, osobito prekomjernim utjecajem palatina Nikole Gorjanskoga, i ugarski i hrvatski velikaši (Ivan Paližna, prior vranski, Stjepan Lacković, Nikola Seč, biskup zagrebački Pavao Horvat i brat mu Ivaniš) često su dizali bune protiv kraljica, dok napokon Pavao Horvat ne ode u Napulj, da pozove kralja Karla Dračkoga, da on zauzme ugarsko-hrvatski prijesto. Poslije velike duševne borbe i protiv volje žene mu Margarete primi Karlo poziv ugarsko-hrvatskih velikaša te preko Hrvatske dođe u Ugarsku. Videći se kraljice u nevolji skinu Gorjanskoga s palatinske časti, a kraljica se Marija vjenča sa svojim zaručnikom Sigismundom. Budući da se ovaj nije osjećao sigurnim, pobjegne u Češku. Kad je Karlo došao u Budim, njegovi ga privrženici proglase najprije upraviteljem (»gubernatorom«) kraljevstva, i Karlo se odmah preseli u budimski dvor kraljevski te je zajedno stanovao s kraljicama. Uto se sastane sabor, koji je Karla proglasio kraljem, a kraljicu Mariju pozove da se odreče kraljevske časti. Uz mnoge kobne znakove bude Karlo svečano okrunjen u Stolnom Biogradu 31. prosinca 1385. Dne 7. veljače 1386. trideset i deveti dan iza Karlova krunisanja, dođe Nikola Gorjanski u Budim s velikom pratnjom svojih ljudi. Podvečer zamoli kraljica Elizabeta kralja Karla da dođe na čas u njezine odaje, jer mu ima priopćiti neke glasove, koji su joj stigli od zeta Sigismunda. Budući da mu je kraljica spomenula, da će s njim govoriti o državnim poslovima, otpusti on svoje

talijanske dvorjanike (među njima i kneza Alberika), dok mu se tjelesni stražari rastrkaše po hodnicima. Najednom uđe u dvor Nikola Gorjanski i prvi peharnik Blaž Forgač, da se tobože s kraljicom oproste. U razgovoru, kad se Karlo okreneuo licem prema kraljici i odvratio od oba muškarca, namigne Gorjanski Forgaču, a ovaj izvuče topuzinu i udari njome Karla u glavu. Ubojica se nato srećno protura kroz tjelesne stražare, koji su uto došli. No kralj Karlo nije bio mrtav nego samo omamljen udarcem, te osvijestivši se otetura u svoje odaje. Sutradan su kraljičini glasnici navješćivali po gradu Budimu, da je kralj mrtav i da je sad opet Marija kraljicom. Ranjenoga Karla dade Gorjanski otpremiti u tvrdi Višegrad, i kad se činilo, da bi kralj smrtonosne rane mogao preboliti, dadu ga kraljice ubiti. To se dogodilo 24. veljače 1386. (Ispor. Vj. Klaić: »Povijest Hrvata«, svez. II. 1. str. 197.—225.)

Pjesnik se u svojoj drami ne drži strogo povjesničke istine, već ju je mijenjao prema svojim umjetničkim svrhama. Svojega »Karla Dračkoga«, kojega je napisao u mladim danima svojim, zamislio je pjesnik kao prvi dio tetralogije (I. dio Karlo Drački, II. Jelisava, III. Ivan Horvat, IV. Stjepan Lacković), koju je pod starost htio da izvede i proširi u pentalogiju dodavši još dramu »Pavao Horvat« (Isp. Krste Pavletića predgovor za novo izdanje »Karla Dračkoga«, Zagreb, 1917. str. 5.—24.)

Hamilkar Barkas se vraća kući. Gustav Flaubert (Flobêr) rođen god. 1821. u Rouenu, umr'o godine 1880., napisao je roman »Madame Bovary« (1857.), iza toga »Salambo« (1862.), »L'education sentimental«, »La tentation de Saint-Antoine« i »Trois contes«. »Madame Bovary« obilježuje početak naturalizma, jednoga od vrlo znatnih poglavlja u svjetskoj književnoj evoluciji. »Salambo« je historijski roman iz života stare Kartage; u njem se uglavnom opisuje pobuna plaćeničkih četa, koje je Kartaga skupila protiv Rima, a radnja se kreće oko Hamilkarove kćeri Salambe. U svjetskoj književnosti ima malo djela, koja se mogu s ovim mjeriti veličajnošću koncepcije, živahnošću kolorita i snagom opisivanja. Neki ga literarni historici drže najboljim romanom, što je napisan u 2. polovini 19. stoljeća. — Hamilkar (dar Melkartov; Melkart, fenički Heraklo, bog trgovine), Barkas (blijesak), u polovini 3. st. prije Krista, vladar u Kartagi, otac slavnoga vojskovođe Hanibala. — Nopal, bot. Opuntia, raslina kaktusova. — Sufeti: dva vrhovna glavara, kojima je bila povjerena vrhovna vlast u Kartagi uz vijeće od 300 članova iz redova plemstva. — Kube, visoki svedeni krov, napose na crkvi. — Baal ili Moloh, glavni bog muškaracâ; Tainit (Astarta), glavno boštvo ženâ. Antimon, njime su žene ličile trepavice, da ove postanu crne. — Tammuz, grč. Adonis, simbol jarkoga sunca. — Gades, sada Cadix — Eziongaber, grad u Arabiji. — Skitija, u južnoj Rusiji. — Kolu Španjolskoj. — Timijamata, sada Senegambija u srednjoj Africi. hida, kraj istočno od Crnoga mora i južno od Kavkaza. — Iugrijci, to su Čudi blizu Urala (Perm). — Estijci, to su sadašnji Estonci. — Estrimon, rt Land's End u južnoj Engleskoj. — Ptolomej, egipatski kralj. — Šezbar bio je u Somalu u istočnoj Africi. — Eletija,

važno pristanište u Crvenom moru. — Rusikada, luka u Kirinajci Egiptu na zapadu. — Numiđani, ratoborni nomadi među Tunisom i Atlantskim aceanom. — Karavane (perz.), veće družine putnika trgovaca za međusobnu zaštitu. — Etiopija, crnačka zemlja na jugu Egipta. — Crni Harudž, pogorje u sredini Libije, na zapadu Egipta. — Atarantij, libijsko pleme. — Sirta, zaliv među Tripolisom i ravnicom Barka. — Amonov hram, u naseobini Sivah u istočnoj Africi. — Getulija, dio Libije. — Fazana, sadašnji Fezan u sjevernoj Africi.

»Hasanaginica«. To je jedna od naljepših i u stranom svijetu najčuvenijih naših narodnih pjesama. Prvi ju je na svom putu po Dalmaciji zabilježio talijanski učenjak Alberto Fortis i priopćio u svom putopisu »Viaggio in Dalmazia«, što je izišao u Mlecima g. 1774., i to u hrvatskom izvorniku i talijanskom prijevodu. Fortis joj je dao natpis: »Žalosna pjesanca plemenite Asan-aginice«. Ta je balada prva pronijela svijetom slavu naših narodnih pjesama i pobudila tako snažan dojam, da ju je veliki njemački pjesnik Goethe preveo na njemački jezik, a zatim je izišla na francuskom i drugim svjetskim jezicima. Mnogo je puta preštampavana, a najpoznatiji je Vukov prijepis pod imenom »Hasan-aginica«. U velikoj zbirci »Matice Hrvatske« (knjizi V., str. 471.) priopćen je tekst pjesme »Asan-aga i njegova ljuba« sa 51 stihom iz staroga Alačevićeva zbornika, a ta je pjesma najsličnija Fortisovoj »Hasan-aginici«; uzato se ondje iznose varijante iz Alačevićeva, Ljubićeva (s otoka Hvara), Markovićeva (s otoka Šipana)i Šestićeva (iz Vareša) zbornika. Ima i čakavska varijanta s otoka Korčule i još dvije slične pjesme iz Dalmacije i Hercegovine. Kako se vidi, taj je motiv iz muslimanskoga života raširen po Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. O pjesmi se mnogo raspravljalo i pisalo kod nas i u stranom svijetu. Taj su predmet obradili u dramskom obliku hrvatski pjesnik dr. Milan Ogrizović godine 1909. i srpski pjesnik Aleksa Šantić godine 1911.

Pjesnik i dramatik Milan Ogrizović (1877.—1923). rodio se u Senju kao posmrče od oca krajiškoga seljačkog sina, pravoslavnoga Hrvata, i majke uskočke mornarske kćeri. Gimnazijske je nauke učio u Gospiću, sveučilišne (klasičnu filologiju) u Zagrebu. Služio je kao gimnazijski profesor u Zagrebu, godine 1908. bio je izabran za narodnoga zastupnika. U hrvatskom kazalištu bio je lektor hrvatskoga jezika do godine 1914., a poslije rata do rane svoje smrti profesor glumačke škole. Kao đak je pcčeo pisati pjesme, dramski mu je prvenac »Dah« u tri čina (1899.). U to je vrijeme napisao sa Zvonimirom Vukelićem književnu satiru »Trgovina ideja«, poslije »Novu trgovinu ideja« (1902.). Zatim su slijedile četiri aktovke »Proljetno jutro«, »Jesenje veče«, »Ljetno podne« i »Zimska noć«, koje su izišle u knjizi »Godina ljubavi« i glumile se na hrvatskoj pozornici. S Marijom Kumičić dramatizirao je roman njena pokojnoga muža »Kraljicu Lepu« pod imenom »Propast kraljeva hrvatske krvi« (1905.) i složio prigodnicu »Slava njima« o 10-godišnjici nove kazališne zgrade. Napisao je dramolet »Sujet« i s Andrijom Milčinovićem dramu u 4 čina »Prokletstvo« (1906.), koje je cenzura zabranila prikazivati. Iza toga je napisao dramu »Hasanaginica« po čuvenoj narodnoj pjesmi. Zatim su slijedile drame: božićna priča »Zlatokosi kraljević«, komedija »Hrvati na Karpatima« (sa Zv. Vukelićem), prigodnica »Van s tuđincima«, »Banović Strahinja« (po narodnoj pjesmi), »Car Dukljanin« i »Minka«. Posljednja mu je drama »Vučina«. Napisao je više crtica, punih intimne mistike, a među njima se ističe dirljivom nježnošću »Naša mala Ljerkica«. Najveći je uspjeh postigao »Hasanaginicom«, dramom sevdaha, rajske ljubavi, prikazavši u njoj tragiku žene, koja zbog materinstva gubi ljubav svoga muža. Drama je puna potresnih prizora i psiholoških opažanja, pa se s pozornice duboko doima gledaoca. Prevedena je dosad na češki, poljski i njemački jezik.

Himna žrtvama 29. srpnja 1849. Za resaturacije činovništva zagrebačke županije, u kojoj su se borile narodna (ilirska) i madžaronska stranka, došlo je za glasanja 29. srpnja do silnoga meteža, pa je vojništvo bez pravoga uzroka otvorilo pucnjavu na mnoštvo, pri čemu je poginulo 15 sasvim nedužnih većinom mladih ljudi. Uz opću veliku žalost svi su ovi narodni mučenici (osim dvojice) 1. kolovoza zajedno svečano pokopani na groblju sv. Jurja, a god. 1855. im je podignut i lijep spomenik od tuča, na kojem su popisana imena mučenika. Kad je groblje sv. Jurja napušteno, prenesene su im kosti zajedno sa spomenikom na Mirogoj. (Šišić, Hrvatska Povijest. Treći dio. Zagreb 1913. str. 406.—432.)

Iz »Marka Kraljevića«. O Preradovićevoj alegoričkoj drami sudi Franjo Marković (42. str. izdanja Preradovićevih djela) ovako: »Ova (Kraljević Marko) nije kao »Vladimir i Kosara« građena prema realističkim zahtjevima pozorišta; u svom sadašnjem obliku teško bi se dala prikazivati bez veličajnih sceničkih sredstava. Prvi joj, alegorički dio: Razgovor i dogovor, zahtijevao bi za dostojno prikazivanje sav scenički mehanizam, kako ga imadu samo najveća operna i baletna glumišta; a drugi dio: Slutnja i ispunjaj, premda je više nego prvi realističan, ipak ima i alegoričkih prizora, a raspada se na dvadeset i dvije prizorne slike: sve te tolike promjene mogle bi se na pozornici bez uštrba za pjesničku djelatnost drame prikazivati samo izvrsnim sceničkim aparatom. No ako tu pjesmu i nije lako prikazivati, ona je potpuna dramatička cjelina, svi su joj dijelovi u savezu, svi se u jednu cijelost svijaju. Po ideji i sceničkom obliku mogla bi se može biti uvrstiti u tako zvane misterije. Tu vrstu poznaje dubrovačko dramatičko pjesništvo; Mickjević u svojim predavanjima oblik misterije smatra za jedini pravi oblik slavenske uzor-drame. Preradović je eto takav oblik izabrao, a za veleumnu svoju ideju nije valjada prikladnije forme ni mogao naći. Ipak, kako čujemo, nije bio zadovoljan sadašnjom formom Kraljevića Marka, koji je onakav, kakav jest, pisan negdje oko pedesete godine; pjesnik je uvijek kasnije smišljao promijeniti i usavršiti tu dramatičku pjesan, u kojoj se, rekao bih, usredotočuje sva njegova rodoljubna, naučna i pjesnička sila. — Preradoviću, kojemu je sva duša jednom željom gorjela, željom da pripomogne spasu naroda svoga, morao se nametnuti narodni mit o Kraljeviću Marku za pjesnički predmet. — Ako je sve narodu propalo, ako je razdrobljen na

sijaset mrvica: jedna spasonosna velika misao ostala mu, koja prosijeva sav život svega naroda po svim mu stranama, misao, da će ustati Kraljević Marko. Kako može ustati, kako se može izbaviti narod, to je htio pjesnik tom svojom dramom prikazati. — Žalibože, što nije svojih osnova izveo i ništa o njima zabilježio. No i u tom obliku »Kraljević Marko« neprocjeniv je dar pjesnikov, veleumno djelo.

Iz »Revizora«. Nikolaj Vasiljević G o g o l j (1809.—1852.), slavni ruski pisac, pisao je realističke pripovijesti iz petrogradskoga života »Nevski prospekt«, i ponajviše iz Ukrajine, na pr. »Majska noć«, »Vij«; kozačke priče opseže »Taras Buljba«. Kako je bio velik talent, ocrtao je vjerno i slikovito (osobito u romanu »Mrtvim dušama« i satiričkoj komediji »Revizoru«) prilike i ljude u Rusiji. »Mrtve duše« mnogo su pomogle tomu, da je u Rusiji ukinuto kmetstvo, a »Revizor« je živim crtama otkrio, kako su jadni i pokvareni državni upravnici u unutrašnjosti Rusije. Gogoljev »Revizor« pripada među klasična djela nesamo ruske, nego i svjetske književnosti.

Iz »Zlatareva Zlata«. M e d v j e d g r a d na sjeveru od Zagreba u zagrebačkoj gori sagrađen je po mnijenju Kukuljevićevu u XIII. vijeku (Arkiv knj. III. str. 3.), sad je u razvalinama. — S u s j e d g r a d, razvalina jedan sat od Zagreba na obronku gore zagrebačke pri prijelazu iz savske doline zagrebačke u Zagorje. U ono doba bio mu je gospodar T a h i Franjo, veliki meštar, konjušnik i kapetan kaniški, čovjek veoma silovit. — B a k a č i s pridjevkom Erdöd. Porodica se ta podigla osobito po Tomi Bakaču, kardinalu i primasu Ugarske i pretendentu na papinsku stolicu (koju je protiv njega dobio Medicejac Leon X.). U ono doba bio je ban Petar Erdöd (oko god. 1565.), a kasnije Toma. — G r i č, današnji gornji grad zagrebački, u listinama se obično spominje kao »m o n s G r a e c e n s i s«. — K r a l j e v b r o d bio je brod na Savi s osobitim pravima porodice Gregorijančeve. — H u d i B i t e k, još i sada selo preko Save pri Stupniku. — G r e g o r i j a n e c S t j e p a n, imenovan god. 1574. podbanom hrvatskim, gospodar Medvjedgrada. — V r a m a c A n t u n, kanonik zagrebački, pisao kroniku, tiskanu u Ljubljani 1578. Tu je kroniku upotrebljavao i Vitezović i Valvasor i drugi. — M o k r i c e, grad na međi hrvatskoj, nedavno svojina baruna Gagerna, sasvim očuvan i obnovljen. — Đ u r o D r a š k o v i ć, biskup zagrebački, veliki progonitelj lutoranstva, proslavio se znamenitim govorima na crkvenom saboru tridentinskom. (Isp. Theiner: Mon. Cons. Trid.). — B i j e l i F r a t r i ili Paulini, najbogatiji redovnici u kraljevini Hrvatskoj, bili su osnivači škola i pisci kajkavski. — S a m o b o r s k e k u l e, danas u razvalinama. Današnje mjesto Samobor junački se borilo za svoje pravice s gradom. (Isp. Kukuljević: Gradine u Hrvatskoj). — R e m e t e, manastir pavlinski, danas je župa na sjeveru od Zagreba pô sata daleko.

»Jaje harambaša«. Ova je narodna priča uzeta iz rukopisne zbirke bosanskih bogoslova, a zabilježena je prije 60 godina u okolini Bihaća. Po neobičnom sadržaju i klasičnom obliku zaprema posebno mjesto među našim narodnim pričama. Njezin motiv o odmetanju stvari i neljudskih bića u hajduke nije doduše izvoran, jer poput drugih srodnika potječe iz Azije te je danas zajedničko blago mnogih naroda Azije i Evrope; ali se ovdje u više momenata odvaja i od azijskoga praizvora i drugih evropskih inačica. U azijskoj se priči odmeću u hajduke različne nežive stvari kao jaje, igla, mužar, a mjesto vukova i njihove šumske kuće (u ovoj priči) dolazi ondje stara baka i njezina koliba. Slična »lica« ima i jedna naša narodna priča u Ostojićevoj zbirci pod natpisom »Limunova četa«. U evropskim su inačicama obično uloge razdijeljene među same životinje, i četu vodi redovno koja životinja (mačak, magarac, vuk, ovca, lisica). Takove su i dvije naše priče u 3. knjizi Strohalove zbirke, gdje na čelu čete stoje magarac i mačak. Po tome je »Jaje harambaša« u neku ruku veza između izvornih azijskih priča i evropskih inačica, jer ga s azijskima spaja to, što neživa stvar (jaje) ima ulogu harambaše, a s evropskima ga veže momenat, što su uloge hajduka razdijeljene među životinje: pijevca, mačku, magarca i ovna. Komični je dojam pojačan time, što sitno i neživo jaje stoji na čelu četi, u kojoj su uz pijevca i mačku krupne pojave magarca i ovna. Ova priča i klasičnim oblikom i duhovitom persiflažom lakoumnoga hajdukovanja ide među ponajbolje naše narodne tvorevine. Po sadržaju ona je zapravo mali komični životinjski ep. Iz nje se jasno razabira, kako narod prerađuje t. zv. međunarodne motive. Ona naime nije puka kopija azijske priče i evropskih inačica, već je potpuna umjetnička preradba, ili još više preobrazba, udešena prema običajima, ćudi i životnim prilikama našega naroda.

Rudyard Kipling (čitaj Redjard Kipling) rodio se 1865. u Lahoru u Indiji, jedan je od najvećih pisaca svjetske literature, najljepše mu je djelo njegova knjiga o »Džungli«. To je čitav niz malenih pripovijedaka, koje se odigravaju u indijskoj džungli (prašumi), i u kojima vode glavnu rječ — divlje životinje. Gotovo sve pripovijesti povezane su ličnošću maloga Moglija, dječačića, kojega je bijesni jedan tigar natjerao u jedno sklonište šumskih vukova. Ovi ga uzimaju u svoj čopor i smatraju ga članom svoje porodice. Tako odrastava dječak pod zaštitom pantere Bagheere i medvjeda Balooa, koji ga ujedno poučava u jeziku životinjskom. Doživljaji Moglijevi ispunjavaju svu knjigu, a kritika cijeloga svijeta potvrđuje, da još ni jedan pisac nije složio djela, koje bi u ovolikoj meri moglo zaokupiti interes nesamo djece, nego i njihovih otaca, pa i — djedova.

Jan Kollàr (1793.—1852.) rodio se 29. srpnja god. 1793. u Mošovcima nedaleko Turčanskoga sv. Martina, kulturnoga središta slovačkoga naroda. Filozofske i teološke nauke slušao je što u Požunu, šot opet u Jeni,, gdje je boravio god. 1817.—1819. U nedalekom gradiću Lobedi upoznao se s Friderikom, lijepom kćeri pastora Schmidta, s kojom se oženio i koju je docnije proslavio pod imenom »Mina« u svojim pjesmama. Ostavivši Jenu smjesio se kao evangelički svećenik u Pešti, gdje je razvio svoj korisni dušobrižnički rad i gdje je ostao do god. 1849. Te ga godine madžarski revolucionarci bace u tamnicu, a oslobodivši je se preseli se sa svojom porodicom u Beč, gdje bude najprije dodijeljen ministarstvu, a kasnije bude postavljen za profesora arheologije u bečkom univerzitetu. Umr'o je u Beču 24. siječnja 1852.

Najviše se Kollàr proslavio svojim pjesničkim djelom »Slavi Dcera« (»Kći Slave«), koje je prvi put izišlo pod tim imenom u Budimu god. 1824. Velika je to zbirka soneta, koja je u potonjim izdanjima prekoračila broj 600. a razdijeljena je u pet odjeljaka: I. Sala, II. Laba, Rajna, Vltava, III. Dunav, IV. Leta i V. Aheron. Cijeloj je toj zbirci kao uvod »Predpjev« u elegijskim distisima. Opisujući pjesnik među ostalima slavensko nebo vidi, kako se pod lipom roje buduće slavenske duše, a pored majke Slave nalazi se uz ostale pjesnike i književnike i srpski guslar Filip Višnjić, dok je Miloš Obilić malo podalje, jer je ipak bio ubojica! Tu se ore i srpske pjesme, a tu je i mladi Hrvat Ljudevit Gaj. Drugo djelo, koje je među Slavenstvom pobudilo silno zanimanje, jest njegova rasprava: »O književnoj uzajamnosti naroda i jezika slavenskih«, koja je štampana i u Gajevoj »Danici«. Prvi put je tu izrečena krilatica o »uzajamnosti« slavenskih naroda u književnosti.

Utjecaj je ovih dvaju Kollàrovih djela na Ilirski pokret i preporod hrvatske književnosti bio silan. Mnogi Ilirci znali su gotovo cijelu »Kćer Slave« napamet. Vraz je rekao za nju: »Tota je knjiga Evangelium slovenski«, a njegove »Đulabije« sasvim su ispjevane pod njezinim dojmom. Njegove ideje pjevali su i širili među hrvatskim narodom svi naši znatniji pjesnici kao: Stoos, Vukotinović, Bogović, Mihanović, Trnski, Demeter, Preradović i dr. I veliki biskup Strosmajer radio je sve prema idejama toga velikoga slovačkoga pjesnika i rodoljuba.

Križanić Juraj rodio se god. 1618. u plemićskom dvorcu Obrhu kod staroga grada Ribnika kraj Kupe. Svršivši isusovačku gimnaziju u Zagrebu, a filozofiju u isusovačkom univerzitetu u Grazu, pošao je u Italiju te učio bogosloviju u Bologni i u Rimu, gdje je stekao i doktorat bogoslovlja. Vrativši se kao svećenik u Hrvatsku bio je neko vrijeme župnikom u Nedelišću, zatim u Varaždinu. Budući da se u to vrijeme u Rimu mnogo radilo oko toga, da se pravoslavna Rusija privede katoličkoj crkvi, skanio se i on da krene tamo kao katolički misionar. Primljen u pratnju poslanika kralja poljskoga Vladislava IV. boravio je kao član poslanstva u Moskvi od 25. oktobra do 19. decembra 1647. Po drugi put pohodio je Križanić Rusiju god. 1659. Car ruski Aleksej Mihajlović primio ga je u Moskvi u svoju službu, a zadaća mu je bila, da uz ostalo u departementu spoljnih poslova prevodi grčke i latinske isprave. No iznenada god. 1661. bude prognan u Tobolsk u Sibiriju, gdje je kao prognanik proveo punih 15 godina (1661.—1676.). Kad je na ruski carski prijesto sio car Feodor Aleksejević, bude pomilovan, pa je neko vrijeme prevodio u departementu spoljašnjih poslova. God. 1677. ostavi Križanić Rusiju, uđe u Vilni kao otac Augustin u red dominikanski. Za opsade Beča bio je u poljskoj oslobodilačkoj vojsci Jana Sobjeskoga (1683.), gdje je i on svršio svoj burni i nemirni život.

Za svojega progonstva u Tobolsku napisao je Križanić svoju gramatiku (»Gramatično iskazanje ob ruskom jeziku«), u kojoj je htio da sagradi jedan općeni književni jezik za sve Slavene, dakle općeni sveslavenski jezik, u glavnome na osnovu crkveno-slavenskoga ruskoga jezika, zatim ruskoga narodnog govora i hrvatskoga jezika. Tim je jezikom napisao Križanić u Tobolsku i svoje najveće i najznatnije djelo »Politika«, posvećeno ruskom caru, u kojem je htio da stvori osnove jedne narodne, sveslavenske države, s ruskim carem na čelu, koja bi bila protivuteža Germanstva.

Kronanje v Zagrebu. To je 10. pjesma u vijencu povjestica pod natpisom »Stara pravda«, u kojima je slovenski pjesnik Anton Aškerc opjevao događaje slovenske seljačke bune iz 1515. i hrvatsko-slovenske iz 1572.—1573. Prvu je bunu prouzročila općena gospodarska kriza potkraj srednjega i na početku novoga vijeka. Plemstvo je navalilo teške terete na seljake i ništa se nije obaziralo na stare seljačke pravice. Uzato se znatno povećali porezi i daće zbog neprestanih ratova i ljutih bojeva s Turcima, koji su stali provaljivati i u Sloveniju. Seljaci slovenski osnuju slovenski seljački savez i pritužе se caru poradi gaženja pravica i nepravednih daća. Kad im to nije ništa pomoglo, digoše ustanak (a bilo ih je oko 20.000), pod lozinkom »Stara pravda!« Plemićska ih je vojska porazila najprije u Koruškoj, a zatim u Štajerskoj kod Celja i Brežica (1515.). Zarobljenike su od veće česti poubijali. Nato su se seljaci u Kranjskoj predali. Veliku hrvatsko-slovensku seljačku bunu skriviše ponajviše nečuvena nasilja Franje Tahija protiv seljaka oko Susjedgrada i Stubice i u krajevima susjedne Štajerske. I sada su seljaci najprije tražili pomoć od cara, a kad im to nije pomoglo, podignu bunu, koja se brzo raširila po hrvatskom Zagorju i susjednoj donjoj Štajerskoj. Njihova je osnova bila, da osnuju samostalnu demokratski uređenu vladu sa središtem u Zagrebu za sve Hrvate i Slovence, koja bi bila podvržena samo caru. Za zapovjednika izabraše Iliju Gregorića, a za budućega kralja Matiju Gupca. Skupili su oko 16.000 vojnika. Ali u prvim danima veljače g. 1573. porazilo je ametom hrvatsko-kranjsko-štajersko plemstvo seljačku vojsku najprije kod Krškoga, Mokrica i Kerestinca, zatim kod Sv. Petra pod Sv. Gorom (blizu Klanjca) i napokon na Stubičkom polju u Hrvatskom Zagorju. Plemstvo se buntovnicima strašno osvetilo: Gregorića su pogubili u Beču, a Gupca i njegove drugove u Zagrebu. Taj tragični događaj je obradio hrvatski pjesnik August Šenoa u znamenitom historijskom romanu »Seljačka buna«, koji je preveden na više tuđih jezika.

»Matelda«. Božanska šuma gusta i zelena — u prenesenom smislu riječi znači Crkvu. — 6. Mirisno polje je zemaljski raj. — 10.—12. Grančice su se prigibale put one strane, gdje je istok sunca pada sjena visoke Gore očistilišta, t. j. prema zapadu. — 14.—15. Grančice se ipak nijesu tako jako njihale, da bi vjetar s njih stresao ptičice, koje su divno pjevale. — 18. Što šuštilo po tom pjevanju ritma. U originalu stoji: »le foglie tenevano bordone alle sue rime«, t. j. šum grančica je harmonizirao s pjevanjem ptica. Bordone je najdeblja cijev ili contrabasso na cornamusi (vrsti instrumenta). — Na žalu Kjasa: Chiassi (staro Classe). Toga mjesta već nema, a bilo je na obali Jadranskoga mora, kod Ravenne, gdje je Dante umr'o. — 21. Eol, mitologijski kralj vjetrova. On je u svojoj spilji držao svezane vjetrove i po volji ih puštao ili tjerao u spilju, u svoje mješine. — 25. Potočić, naime Leta. Više puta ga zove pjesnik i

rijekom; — 40. s a m o t n a ž e n a: to je Matelda, kako kaže u XXXIII. pjev. »Očist.«, str. 119. Tumači misle, da je to personifikacija privrženosti crkvi katoličkoj. — 45. kaže, da se na licu odrazuje ono, što je u srcu. — 49.—51. to jest, kad te vidim, sjećam se smjesta krasne Enejeve doline u Siciliji i ljepote Prozerpine, kada ju je ugrabio Pluton, a ona od straha bacila cvijeće, što je brala, i tako ona izgubila proljeće, a nju majka Cerera. — 57. djevica gleda od stida u zemlju, a za tim pokriva vjeđama zjenice. — 67. taj smijeh imade svoje alegorično značenje, samo Matelda tumači kasnije taj smijeh Danteu riječima psalma, koji se počinje »Delectasti«. — 68. to jest više je bilo različitosti u bojama cvijeća, što je nosila i t. d. — 70. ta tri koraka znače tri kreposti, kojih još Dante nema, da dođe do savršenstva djelatnoga života, kojega je simbol sama Matelda. Kada ih bude imao, Matelda će ga zamočiti u rijeku Letu, da zaboravi grijehe svojega života i da može prijeći u raj.

Mrtva ljubav. Ova je pjesma pravi biser i po svojoj krasnoj kompoziciji i sjajnoj dikciji. Čini se, da je Preradoviću dala pobudu za ovu pjesmu prostonarodna ženska pjesma, u kojoj vidimo srodan motiv. To je pjesma »Kako žali djevojka« (u Vuka I. 404. g. 1841. Beč), gdje »jedna iz sela djevojka« ovako žali ovčara Andriju, kojega je ubila stijena (od Budima):

»Jaoh Andro, moje čisto zlato!
Ako bih te u pjesmu pjevala,
pjesma ide od usta do usta,
pa će doći u p o g a n a usta:
ako bih te u rukave vezla,
rukav će se odmah izderati,
pa će t v o j e i m e p o g i n u t i;
ako bih te u knjigu pisala,
knjiga ide od ruke do ruke
pa će doći u p o g a n e r u k e.«

Pjesnik je idealizirao narodnu pjesmu i završio zanosnom hiperbolom, koja je isto tako visoka, kao što je duboka bol pjesnikova s »mrtve ljubavi«. Na sličan je način postala i Preradovićeva pjesmica »Ruža i ljubica« prema narodnim pjesmama »Božur i ruža«, »Lastavica i kukavica«, »Bosiljak i rosa« (Vuk I. 278, 559, 489. Ispor. M. Šrepel, Nekoliko pabiraka po Preradovićevim pjesmama, »Vijenac« 1889. str. 298.).

Mujezin. K a i r o, glavni grad egipatski, zove se arapski Matr el Kahirá ili vulgo Kahirá. Ja sam ime Kahira uzeo, jer mi nekako bolje dolikuje našemu jeziku, negoli Kairo, i mislim, da bi se moglo lako u njemu udomiti. — G o r e M o k a t a m s k e (Džebél Mokatam) prostiru se na istoku između nilske doline i Arapskoga (Crvenoga) mora i sastoje ponajviše od smeđožutih, golih raskalanih hridina. — P i r a m i d e (p-uro-ma, t. j. kraljev grob), leže na jugozapadu nedaleko od Kahire uz kraj libijskoj pustari. — M e h m e t A l i j e v a džamija sva je od ubjela (alabastra) napravljena i leži u kahirskoj tvrđavici (citadeli) na jugoistočnom uglu grada i pruža po uzvišenom svojem položaju najljepšu priliku pregledati čitavu Kahiru i svu joj okolicu. Od v. 73. do 78. doslovan je gotovo prijevod onoga, što mujezin vapije s munare tri puta na dan, a u nekim muslimanskim krajevima i pet puta; iza toga, kao uvoda, ima onda još osobita molitva za svako doba. — P. P r e r a d o v i ć.

O pjesništvu. Horacijeva poslanica Pizonima. Klasičnu je formu toj pjesničkoj vrsti dao rimski pjesnik Kvint Horacije Flak (r. 65. u. 8. pr. Is.) izdavši, kao krunu svega svoga pjesničkog rada, potkraj svoga života dvije knjige poslanica (Epistolae). Njegove poslanice služe kao sjaja uzor svima, koji su nastojali nasljedovati Rimljanina u toj pjesničkoj vrsti. Najslavnija među Horacijevim poslanicama jest ona, koju je pjesnik upravio Luciju Pizonu i njegovim sinovima (»Ad Pisones«; treća poslanica druge knjige). U njoj pjesnik raspravlja o svojoj vlastitoj umjetnosti, pa zato se ona obično i navodi pod natpisom »Poslanica o pjesništvu« (De arte poetica liber). Laki okvir poslanice dašto ne dopušta, da bi se o kojem predmetu raspravljalo pedantno i sistematički, pa tako i Horacije čavrljajući o zakonima poetike, daje maha mislima svojim i skače od jedne stvari na drugu, no ipak se u sadržaju poslanice jasno razabiraju tri djela: o kompoziciji pjesničkoga djela uopće, o dramatičkom pjesništvu napose i, najzad o obrazovanju pjesnika. A osnovna misao poslanice jest: Tko hoće da stvara valjana pjesnička djela, mora u prvom redu imati prirođenoga umjetničkoga dara, no uzato mora i učiti; sam prirođeni dar nedostaje. Učenje filozofije treba da pjesniku namakne opću obrazovanost; kraj toga mora on marljivo čitati uzorna djela drugih pjesnika, osobito grčkih; mora svoje djelo dotjeravati i ispravljati, što je pogrešno, a kad ustreba, dobro će biti pitati savjeta u iskusnih prijatelja.

Od ulomaka te Horacijeve poslanice, koji su štampani u ovoj čitanci, prvi govori o tome, da pjesničko djelo mora, kraj svoje pjesničke slobode, biti jednovito i skladno, drukčije ne može estetski djelovati; ta se teza objašnjava vrlo zgodno odabranim poredbama. Drugi ulomak radi o jeziku i izboru riječi. Pjesniku je, veli Horacije, slobodno kovati nove riječi, ako za koji pojam još nema riječi, ili ako je koja riječ zastarjela; tako su radili svi dobri pjesnici. U trećem se ulomku kazuje, da u svakoj vrsti ljudskog rada može biti radnika srednje ruke, samo u pjesništvu ih ne smije biti. Pjesnik ne možeš biti na silu; ako i imaš dara, nemoj držati, da je sve, što si za čas napisao, odmah i dobro; puštaj, da napisano istom sazori. No pravi je pjesnik zavrijedio božanske časti.

— L u c i j e P i z o n bijaše prefekt (načelnik) grada Rima; o sinovima njegovim nije ništa izbliže poznato. — D i j a n a, božica lova. — M a r k o K o r n e l i j e C e t e g bijaše najstariji rimski govornik (konzul 204. pr. Is.). — C e c i l i j e i P l a u t (pisci komedija), stariji su pjesnici rimski, V e r g i l i j e i V a r i j e (pjesnici epski) suvremenici su Horacijevi. Tako i E n i j e i K a t o n (Cenzorije) pripadaju u staro doba rimske književnosti; prvi bijaše epski pjesnik, drugi govornik. — M a r k o V a l e r i j e M e s a l a K o r v i n, vrstan vojskovođa i govornik za vremena Horacijeva. — K a s c e l i j e A u l o, slavan pravnik za vrijeme drugoga triumvirata. — M a r t je bog rata, M i n e r v a božica mudrosti, S p u r i j e M e c i j e vrstan kritik, živio za vrijeme prvoga triumvirata. — O r f e j, mitski pjevač grčki. — A m f i o n, mitski glazbenik i pjevač grčki, koji je udarajući u liru milinom svoga pjevanja sastavljao kamenje i tako sagradio Tebu.

Otkuda čovjek. Ovu je krasnu bajku slušao Ivan Trdina, slovenački i hrvatski pisac i sabirač narodnoga blaga, u Mengšu u Kranjskoj i priopćio god. 1868. u hrvatskom beletrističkom listu »Nevenu« u ovom obliku.

U ovoj se priči zrcali slavensko vjerovanje, da je prvi čovjek postao od kaplje znoja sa čela Božjega. Povod je priči dosta jasan: nastala je očito pučkom etimologijom; sličnost imena st. sl. č l o v ê k, st. rus.: č e l o v e k i čelo potakla je ovu priču. Ta se poetična priča svidjela Preradoviću, koji je jezgru njezinu u »Prvim ljudima« upotrijebio na taj način, što prikazuje, da je Eva postala iz suze Adamove. Anđeo Zemljozor spušta na zapovijed Božju iz čaše kaplju života na zemlju, pa kad kaplja pane, Zemljozor je digne i udahne joj vječnoga duha, te tako postaje prvi čovjek besmrtnik — Adam. I Evu stvara Zemljozor po zapovijedi Božjoj, samo što sada ne padne kaplja iz čaše u prah nego u suzu Adama, koji spava, te se ova suza, kaplja jada, pretvori u biser; ovu bisernu kaplju blagoslovi anđeo, dade joj vječnu dušu, te tako postane prva žena: Eva. Tako se Preradović hotice udaljio od Biblije, da se primakne slavenskom shvaćanju. (Isp. M. Šrepel. Nekoliko pabiraka po Preradovićevim pjesmama, »Vijenac«, 1889., str. 299.)

»Pjesme u prozi« (»Stihotvorenija v prozě«) ili »Senilia«, kako ih je prozvao sam Turgenjev, kratke su bilješke, u pjesničkom obliku iskazane misli, čuvstva, u kojima ima i spoznaje i pesimizma, ali i utješljive nade i tople ljubavi prema domovini; najdirljivije su one, gdje pjesnik očituje ljubav svoju k Rusiji i ruskom narodu. U ovoj pjesmi slika nam rusko selo.

Povodni mož. To je prva Prešernova i uopće slovenska balada. Motiv je uzet iz Valvazorove knjige »Ehre des Herzogtums Krain« (1689.), gdje priča Valvazor, da je vodeni čovjek odveo Uršulu Šeferovu s plesa pod lipom na Starom trgu u Ljubljani tobože g. 1547. Taj motiv dolazi i u slovenskim narodnim pjesmama (Štrekelj, br. 81—82).

Povratak kući. A d a m M i c k i e w i c z (Mickijević) najveći poljski pjesnik, rodio se u Zaosju kraj Novogrodka u guberniji Minskoj g. 1798. U sveučilištu u Vilni učio je filologiju i historiju. Pjevao je romance i balade u duhu njemačkih romantika i Engleza Byrona. Kao gimnazijski učitelj u Kovnu izdao je nedovršenu tetralogiju »Dziady«, u kojoj je opjevao povijest svoje nesretne ljubavi. U toj knjizi ima i epska pjesma »Grażyna« iz vremena stare Litve. God. 1822. pjesnik je prognan u unutrašnjost Rusije, pa je za svoga boravka u Krimu i Moskvi spjevao »Krimske sonete« i epsku pjesmu »Konrad Wallenrod«, najbolje djelo iz mlađih godina. Iz Rusije ode g. 1829. preko Njemačke u Rim, a odanle u Pariz. Ovdje je uz treći dio »Dziada« napisao najsavršenije djelo »Pan Tadeusz« (Gospodin Tadija), ep u 12 pjevanja, koji je prozvan »poljskom Ilijadom«. — Predmet mu je uzet iz doba Napoleonova pohoda protiv Rusije, a prikazuje život tadašnjeg poljskog plemstva u Litvi. God. 1840. dobio je stolicu slavenske književnosti na »collégeu de France« u Parizu. Tu je predavao i o našim narodnim pjesmama i propovijedao »mesijanizam« ili »tovjanizam«, novu nauku Poljaka Andrije Tovjanskoga, po kojoj Bog spasava čovječanstvo svojom ljubavi šaljući mu nosioce Riječi Božje. Mickijević je umr'o 1855. u Carigradu od kolere. Tijelo je njegovo prevezeno u Paris, a g. 1890. u Krakov. Mickijević je utjecao na

hrvatske pjesnike, naročito na Preradovića i Franju Markovića. — Č e n s t o h o v a. Svatko u Poljskoj zna za čudotvornu sliku B. D. Marije na Jasnoj Gori u Čenstohovi. — T a k o i n a s . . . v r a t i o t a d ž b i n i; ovu je epopeju pisao pjesnik daleko od domovine, u Parizu godine 1832.—34. Poslije nesrećnog ustanka poljskoga god. 1830.—31. morali su iz domovine (najviše u Francusku) bježati svi poljski rodoljubi, koji su imali razloga bojati se ruske kazni radi učestvovanja u ustanku. — T a d i j a K o š ć u š k o (Košciuszko), slavni poljski general, vođa poljskoga ustanka protiv Rusa god. 1794. Kod Maćejovica (jugoistočno od Varšave) svršen je taj ustanak 10. listopada s potpunom pobjedom Rusa; sam Košćuško dopade ruskoga sužanjstva, iz kojega ga pusti na slobodu car Pavao na početku svoje vlade u prosincu 1796. — R e j t a n: kada se god. 1773. sastao poljski sabor, da potvrdi prvu diobu otadžbine, onda se toj potvrdi najžešće protivio vatreni rodoljub i zastupnik novogrodski Tadija Rejtan, ali je sabor ipak diobu potvrdio. Nesrećni Rejtan poludi od velike žalosti poradi sramote otadžbine i sam se ubije god. 1780. — F e d o n se zove jedno djelo grčkoga filozofa Platona o neumrlosti duše. — K a t o n se zvao rodoljubni Rimljanin, koji se god. 46. prije Hr. sam ubio, da ne nadživi propasti rimske republike. — J a k o v J a s i n s k i je dizao god. 1794. u Košćuškovu ustanku narod po Litvi protiv Rusa. Kada se već ruska vojska primakla Varšavi, pohrli Jasinski u boj i umre junačkom smrti braneći Pragu (predgrađe Varšave), na koju je general Suvorov jurišao i napokon je osvojio 4. studenoga 1794.

R a j m u n d K o r s a k pjesnik i prijatelj Jasinskoga, s kojim je Pragu branio; no poslije boja pade u sužanjstvo i umre god. 1817. — M a z u r k a D o m b r o v s k o g a; misli se poznata poljska davorija: »Jeszcze Polska nie zginela«, od koje je postala i hrvatska: »Još Hrvatska nij' propala«.

Svetopolkova oporoka. S v a t o p l u k II. osnovao je velikomoravsko kraljevstvo, združivši pod žezlom velikomoravskim Češku i one panonske pokrajine, koje su bile prije podvržene Francima. Car Arnulf (887.—899.), vojvoda koruški, digne g. 892. vojsku protiv Velike Moravske, ali ga Svatopluk srećno suzbije, premda su u to vrijeme Madžari pustošili po njegovu kraljevstvu. Prije smrti (894.) razdijelio je kraljevstvo među svoja tri sina. Među njima bukne bratoubilački rat, i velikomoravsko se kraljevstvo brzo raspalo. — S a m o je svladao Avare i osnovao veliko samostalno kraljevstvo god. 623., koje je trajalo samo 35 godina (do Samove smrti). Središte mu bijaše Češka, i prostiralo se prema jugu do Karnskih planina i daleko na istok i sjever.

»Šikara«. V l a d i m i r N a z o r, pjesnik »Utve zlatokrile«, »Živane«, »Medvjeda Brunda«, »Šikare«, »Cvrčka« i mnogih drugih pjesama, rodio se g. 1876. u Postirama na otoku Braču. Izučivši sveučilišne nauke u Gracu i Zagrebu, služio je kao profesor u Pazinu, Kopru i Kastvu u Istri, gdje je postao ravnatelj učiteljske škole. Poslije rata prijeđe u Zagreb, a sada je ravnatelj ženske gimnazije u Sušaku. Počeo je pjevati kao đak (i talijanski)

i prevodio pjesme naših pjesnika na talijanski. Od god. 1898.—1903. izdao je »Slavenske legende«, »Živanu«, mitički ep (u 9 pjev.), »Pjesmu naroda hrvatskoga«, zbirku »Knjiga o hrvatskim kraljevima«, istarske balade »Krvava košulja«, historijski roman iz istarske prošlosti »Krvavi dani«, ciklus pjesama »Gradovi« (u izdanju »Matice Hrvatske«), pripovijesti »Veli Jože«, iz istarskog života. Sabrane njegove pjesme izišle su u knjizi »Lirika« (u izdanju Savr. hrv. pisci«, VII.), a »Matica Hrvatska izda knjigu njegovih pjesama »Hrvatski kraljevi«, »Istarske priče« i knjigu priča »Stoimena«. Iza toga su izišle pjesme »Intima« i »Pjesni ljuvene«, pak životinjski ep »Medvjed Brundo« i romantičko-mitski ep »Utva Zlatokrila«. Sva su djela izišla (1918.) u zbirci »Djela Vladimira Nazora«, a poslije toga »Niza od Koralja« (1923.). — Prve su mu pjesme pune vedroga optimizma, u »Hrvatskim kraljevima« zanosno slavi davnu slobodu, u »Slavenskim legendama« pjeva o općoj ljubavi i sreći neznabožačkih Slavena, u »Lirici« pokazuje veliku snagu ritma i fantazije, u »Šikari« nazrijeva naš spas i obranu od tuđinske najezde u zdravom krepkom seljaštvu. Nazor je s velikim uspjehom okušao svoj snažni pjesnički dar malome u svim vrstama pjesništva. Spjevao je velik broj idila, leganda, himna, ditiramba, balada i romanca, alegorije, većih epskih pjesama, priča, romana, a sav je taj gotovo nepregledni niz pjesama zadahnut zdravim, slobodoumnim i pregalačkim mislima i zaodjenut u skladan i blagozvučan oblik, koji je pun šara i boja klasičnoga juga.

Umjetna zagonetka. Odgonetljaji Sav. — Šarada: Glad-kost. — Logogrif: Sava, itd. — Anagram: Vrata, itd.

Uroš i Mrnjavčevići. Mrnjavčiveći Vukašin, Uglješa i Gojko bili su prema narodnoj pjesmi braća. Stariji vjerodostojni historički izvori pominju samo Vukašina i Uglješu. Obadva ova brata bili su velikaši u vrijeme srpskoga cara Stjepana (Dušan): poslije njegove smrti oni ojačaju, i videći kako je Stjepanov sin i nasljednik car Uroš slab i nesposoban, odmetnu se god. 1936. od njega i stanu samostalno vladati u svojim oblastima, a Vukašin se k tome nazove i kraljem. Vukašinova je oblast bila u sjeverozapadnoj Makedoniji i Staroj Srbiji s gradovima Skopljem, Prizrenom, Ohridom, Prilipom i Bitoljem, a Uglješina oko vode Strume. Pošto braća postanu samostalna, bude im glavna briga, kako da iz Trakije, t. j. uopće iz Evrope protjeraju Turke. God. 1371. sakupe njih dvojica veliku vojsku i krenu na Turke, s kojima se sastanu kod Črnomena blizu rijeke Marice (nedaleko od Drenopolja). Premda je njihova vojska bila veća, ipak ih Turci ametice potuku. U boju i Vukašin i Uglješa izgube glavu. Uglješinu državu čini se da su Turci pripojili svome carstvu odmah poslije maričke pogibije; to su učinili i s dijelom Vukašinove države, dok su drugi njezin dio ostavili Vukašinovu sinu Marku, da njime vlada kao turski područnik. (Isporedi Krste Pavletića raspravu: Pokušaj komentara o pjesmi »Uroš i Mrnjavčevići«. Nastavni Vjesnik, knj. IX. Zagreb, 1901. str. 6.—25., 177.—187.). — S a m o d r e ž a, crkva na Kosovu polju na sjeverozapadu ispod Grdeča, gdje je prema narodnoj pjesmi knez Lazar pričestio srpsku vojsku uoči kosovskog boja. — Kraljević M a r k o bio je sin kralja Vukašina. Poslije smrti očeve (1371.) vladao je Marko Kraljević (kraljević t. j. sin kraljev) dijelom njegove države, koju su mu Turci ostavili. Stolica je toj državi bio Prilip. Marko je tom zemljom vladao kao područnik turskoga cara. Kao takav morao se god. 1394. sa svojim četama pridružiti vojsci cara Bajazita, kad je taj krenuo protiv vlaškoga vojvode Mirčete. Vojvodi Mirčeti posluži sreća te razbije Turke, a i sam Marko pade na bojištu. Majka se Markova zvala Jelena (upravo Alenâ), a žena mu se također zvala Jelena. Ona je bila kći vojvode Hlapena, koji je bio gospodar Verije (Berrhoea) i Vodena u sjeverozapadnoj Makedoniji. Marko je imao i dva brata: D m i t r a i A n d r i j u, kojega je dobro zapamtila narodna pjesma. Poslije smrti Markove morala su braća bježati iz svoje države. Dmitar se po svoj prilici sklonio u Ugarsku, a Andriji se izgubio trag. Historički je Marko valjada sahranjen u manastiru Vlasjanu kod Skoplja zajedno s ocem Vukašinom i s materom Jelenom. Po narodnoj pjesmi Marko je Kraljević umr'o u Urvini planini, gdje mu je mrtvo tijelo našao iguman Svetogorac Vaso, odvezao ga na Svetu Goru i ondje sahranio nasred crkve Vilindara. Prof. dr. Modestin u »Nastavnom Vjesniku« (XXXII. svez. 7. i 8.) dokazuje, da je Urvina planina istovetna s Bunardagom u Makedoniji, najvišim ogrankom Perimdaga, staroga Orvila, što leži pokraj mora pravo prema Svetoj Gori.

B. Proza.

Đuro Jakšić (1832.—1878.) rodio se u Srpskoj Crnji u Banatu. Otac mu bio svećenik. Svršivši 3 razreda gimnazijska dade se na slikarstvo (sam se potpisivao »moler«). U buni g. 1848. borio se kao dobrovoljac. Učio je slikarstvo u tuđini (Beču i Münchenu) i služio u Srbiji kao učitelj risanja. Pisao je lirske pjesme i pripovijetke; u ovima priča o događajima g. 1848. i o ratovima 1875.—1878.; a napisao je i tri drame: »Seoba Srbalja«, »Jelisaveta« i »Stanoje Glavaš«. U lirici slika čudesnu, romantičku prirodu i povodi se za melodijom narodne pjesme (»Crnogorac Crnogorki«). U njegovim djelima prevladava slikarski elemenat.

Vjekoslav Klaić, jedan od prvaka hrvatske historiografije, beletrist i glazbenik, rodio se u Garčinu 28. srpnja 1849. Pučku i srednju školu svršio je u Varaždinu i Zagrebu, a sveučilište u Beču, gdje je godine 1873. načinio profesorski ispit iz povijesti i zemljopisa. Kao gimnazijski je profesor služio u Zagrebu do g. 1893., kada je postao profesorom opće povijesti u hrvatskom sveučilištu u Zagrebu te je tu dužnost vršio do umirovljenja g. 1922. Rano se javio na književnom i glazbenom polju. Bavio se lijepom i naučnom knjigom hrvatskom. Uz cijeli niz stručnih djela napisao je više uspjelih novela, a odlikovao se i kao skladatelj, te je na pr. njegovo »Svraćanje« postalo pučkom popijevkom, a udezba hrvatske kajkavske pjesme »Tiček i tičica« vrlo omiljelim napjevom. Od 1883.—1889. bio je glavni urednik beletrističkoga časopisa »Vijenca«, oko kojega je znao okupiti više

novih darovitih pisaca (kao što su na pr. Đalski, Kozarac, Novak, Šrepel i dr.). »Vijenac« je pod njegovim vodstvom prihvatio realistički pravac u noveli i romanu. Obilan je njegov rad na naučnom polju: najprije je napisao »Prirodni zemljopis Hrvatske« (1870.), zatim »Zemljopis Bosne« (1879.), pak opis hrvatskih zemalja (u izdanju »Društva sv. Jeronima«). Mnogo se bavio hrvatskom i slavenskom poviješću i napisao dugi niz rasprava i crtica iz toga područja, od kojih su neke izišle u zbirci »Slike iz slavenske povijesti« (1903.) u izdanju »Matice Hrvatske«. God. 1882. izdao je »Povijest Bosne«, a poslije se dao na studij hrvatske povijesti po izvorima i spomenicima. Plod toga dugogodišnjega rada vidimo u njegovoj na veliko zasnovanoj »Povijesti Hrvata«, od koje je dosad izišlo 5 velikih svezaka i 1 snopić te dopire do g. 1608. To je bogata riznica povijesne pouke i oštroumnih pogleda. Mnogo je njegovih historičkih radnja izišlo u izdanjima Jugoslavenske Akademije, »Matice Hrvatske« i različnim časopisima. U njima često raspravlja o aktuelnim pitanjima i ustaje na obranu hrvatske prošlosti. Poradi njegovih povijesnih radova proglasilo ga je češko Karlovo sveučilište u Pragu »počasnim doktorom«, a grad Zagreb »začasnim građaninom«. Njega ide velik dio zasluge, što se je hrvatski glazbeni zavod digao na stepen konzervatorija. Jezik mu je biran i slikovit, a stil gladak i jasan. U tome mu ima malo premaca u hrvatskoj knjizi.

O smiješnom i smijehu. J e a n P a u l pravim imenom F r i e d r i c h R i c h t e r, na glasu njemački pisac i estetik (Vorschule der Aesthetik i dr.) od 1763.—1825. — A r i s t o t e l (384.—322.) iz Stagire, učenik Platonov, utemeljitelj peripatetičke škole, najplodniji filozofijski pisac grčki. Njegovu poetiku preveo je A. Pavić, a u novije vrijeme M. K u z m i ć: Aristotelova poetika, Zagreb 1902. — S h a k e s p e a r e William (1564.—1615.) prvi engleski dramatik. — V o l t a i r e (François Marie Arrouet de...) rođen 1694., umr'o 1778., pjesnik, kritik, satirik; pisao je veoma mnogo. — S w i f t J o n a t h a n (1667.—1745.), S t e r n e L a w r e n c e (1713.—1768.), Englezi — R a b e l a i s F r a n ç o i s (1495.—1553.), Francuz. Sva su trojica satirički pisci.

C. Poetika.

Metrika. Rezultate najnovijih istraživanja o metrici narodnoga pjesništva vidi u raspravama: L. Z i m a: Nacrt naše metrike s obzirom na stihove drugih naroda a osobito Slavena. Rad Jugoslavenske Akalemije XLVIII. i XLIX. (u toj je raspravi pokazano sve, što se o tom donle u nas pisalo); W o l n e r: Untersuchungen über den Versbau des südslavischen Volksliedes, Jagićev Archiv, IX.; M. Š r e p e l: Akcent i metar... u programu zagr. gimn. 1886.; Dr. T. M a r e t i ć: O građi našega narodnog deseterca (Nastavni Vjesnik X.); Dr. T. M a r e t i ć: Novi prilošci o našem narodnom desetercu (Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena VIII.), Dr. T. M a r e t i ć: Metrika narodnih naših pjesama, Zagreb 1907. i Naša narodna epika, Zagreb 1909.

Narodne pjesme mogu se podijeliti u dvije vrste: u e p s k e i l i r s k e ili, kako ih Vuk St. Karadžić zove, m u š k e ili j u n a č k e i ž e n s k e. Epske zove Vuk junačkima zato, što pjevaju o junacima i junačkim djelima njihovim, a lirske zove ženskima, jer ih najviše pjevaju žene. No imade i takvih narodnih pjesama, koje zapravo nijesu ni junačke ni ženske, nego stoje nekako po srijedi među jednima i drugima, pa se mogu nazvati e p s k o-l i r s k i m a. Među njima su neke prave romance i balade (Hasanaginica). Lirske pjesme pominje već Šibenčanin Đuro Šišgorić, humanist iz XV. vijeka, koji u svom latinskom djelu »De situ Illyriae« hvali njihovu ljepotu, dok najstarije vijesti o epskim narodnim pjesmama potječu iz XVI. vijeka. Prve je narodne pjesme zabilježio hrvatski pjesnik Hvaranin Petar Hektorović i štampao ih u svojem idilskom epu »Ribanje i ribarsko prigovaranje« (Mleci 1568.) Upleo je u to svoje djelo i štampao dvije epske pjesme (Marko Kraljević i brat mu Andrijaš, o Radosavu Siverincu), pa jednu epsko-lirsku pjesmu i jednu lirsku.

Učeni i obrazovani evropski svijet počeo se zanimati za našu narodnu pjesmu, osobito junačku, kad je talijanski učenjak Alberto Fortis u svome djelu »Viaggio in Dalmazia« (Mleci, 1774.) štampao našu narodnu pjesmu »Hasanaginica«, i to zajedno hrvatski original i talijanski prijevod. Ovu je pjesmu na njemački jezik preveo ili pravo reći preradio prijevod Fr. A. Cl. Werthesa, koji ga je anonimno izdao zajedno s originalom u svojoj knjizi »Die Sitten der Morlaken aus dem italienischen übersetzt« (Bern, 1775.), pjesnik Goethe. Prijevod je njegov izišao god. 1778. u Herderovoj zbirci narodnih pjesama. Prijevodom je Goetheovim postala »Hasanaginica« vlasništvo tako reći cijeloga obrazovanoga svijeta, pobudila u svijetu veliku senzaciju te svagdje ostavila dubok i trajan dojam. Starije narodne pjesme počeli su neki bilježiti u Dubrovniku već u XVIII. vijeku, pa ih je iz tih starih rukopisa prepisao i štampao V. Bogišić u knjizi: »Narodne pjesme iz starijih najviše primorskih zapisa« (Biograd, 1878.). Novije deseteračke narodne pjesme počeo je sabirati slavni sakupljač narodnoga blaga V u k S t. K a r a d ž i ć pa je od god. 1841.—1868. u Beču štampao 6 knjiga narodnih pjesama; u prvoj i petoj knjizi su štampane ženske pjesme, a u ostalima su junačke. Za Vukom su se poveli još mnogi drugi sabirači, koji su i štampali svoje zbirke, ali poslije Vukovih najznatnije su ove zbirke:

B. P e t r a n o v i ć: Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine, knj. I.—III., Biograd 1867.—1870.

J u k i ć-M a r t i ć: Narodne pjesme bosanske i hercegovačke. Osijek 1858., Mostar 1892.

L. M a r j a n o v i ć: Hrvatske narodne pjesme (iz Bosne i Gornje Krajine). Zagreb 1864.

K. H ö r m a n n: Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini, I.—II., Sarajevo 1888.—1894.

»M a t i c a H r v a t s k a« u Zagrebu dala se na sabiranje narodnih pjesama po hrvatskim krajevima te je od god. 1896.—1914. izdala šest knjiga hrvatskih narodnih pjesama; u prve četiri knjige su junačke pjesme, u petoj

romance i balade, a u šestoj lirske pjesme. Pod imenom »Južnoslovenske narodne popijevke« izdao je u Zagrebu Fr. Ž. Kuhač od 1878.—1881., četiri knjige narodnih pjesama, koje je ukajdio i udesio im glasovirsku pratnju. God. 1924. izdala je Jugoslavenska Akademija prvu knjigu svojega »Zbornika jugoslovenskih pučkih popijevaka«, u kojoj su štampane »Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja« I. svezak (svjetovne), koje je zajedno s melodijama sakupio dr. Vinko Žganec.

Izbor najljepših ženskih pjesama priredio je dr. Nikola Andrić: »Izabrane narodne pjesme, II. ženske«. Zagreb, 1913. (Književna izdanja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, knjiga IV.), a epske i nešto lirskih dr. David Bogdanović: Izabrane narodne pjesme hrvatske srpske, Zagreb 1924. i epske dr. Milan Strašek: Junačke narodne pjesme hrvatske i srpske. Izdanje Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. Zagreb 1925.

Slovenske narodne pjesme izdala je »Slovenska Matica« u Ljubljani (1898.—1923.) u 16 sveščića. Tu je zbirku iz tiskanih i pisanih izvora sabrao i uredio pok. dr. K. Štrekelj, sveučilišni profesor u Grazu. Poslije smrti njegove primio je uredništvo zbornika dr. I. Glonar. U tom je izdanju izišao i velik broj pjesama, što su sabrane među kajkavskim i čakavskim Hrvatima.

Narodne pripovijetke. Vuk St. Karadžić, koji je prvi kod nas sabirao narodne pripovijetke i svoju upravo klasičnu zbirku izdao prvi put u Beču god. 1853. pod natpisom »Srpske narodne pripovijetke«, razdijelio ih je baš kao i narodne pjesme u muške i ženske. Narod dašto ne pravi te razlike između muških i ženskih pripovijedaka, nego sve bez razlike zove priče ili pripovijetke. U Dalmaciji imaju za njih ime »pripovist« ili »pripovitka«, ali ih zovu drukčije, kao na pr. događaji, priče, gatka, gačica, gonečica. »Ženske su pripovijetke« — veli Vuk — one, u kojima se pripovijedaju kojekakva čudesa, što ne može biti (i po svoj prilici će za njih biti riječ gatka ili bajka, njemački Märchen), a muške su one, u kojima nema čudesa, nego ono, što se pripovijeda, rekao bi čovjek, da je zaista moglo biti«. Proučavanjem naših narodnih pripovijedaka bavili su se kod nas: Valjavec, Jagić, Maretić, Šrepel, Pavle Popović, Svetozar i Vladimir Ćorović, pa osobito Čeh Polivka.

O postanju narodnih pripovijedaka imademo danas u glavnom tri teorije: jedna je mitološka (W. i J.Grimm), koja smatra, da sve indo-evropske pripovijetke imaju isti izvor i da su one samo posljednji ostaci jedne stare mitologije zajedničke azijskim narodima. Prema toj teoriji junaci su, o kojima pričaju narodne pripovijetke, bili prije bogovi, personificirane simbolično shvaćene ideje i o stvaranju i trajanju svijeta.

Druga je teorija historijska ili migraciona (Th. Benfey). Ona smatra, da sve pripovijetke imaju istu postojbinu, a po mišljenju osnivača ta je postojbina Indija. Postavši u Indiji pripovijetke su se otud redom i postupno širile najprije u obližnje, recimo azijske krajeve, pa poslije u udaljenije, evropske i druge, dok nijesu tim seljenjem, migracijom postale

opća svojina vrlo mnogih naroda. To je bilo pismenim putem, preko književnih proizvoda, posredstvom popularnih zbornika (»Pančatantra«, »Tisuću i jedna noć«), koji su potpuno ili djelomično bili prevođeni na različite jezike, a i putem usmenim, naročito za vrijeme nekih krupnih događaja (krstaški ratovi, turska invazija), kad su narodi došli u bliži dodir. Treća je teorija antropološka ili etnološka (E. B. Tylor i A. Lang). Opazilo se naime, da se jedna pripovijetka nalazi potpuno ista kod dva vrlo različna i udaljena naroda, između kojih je teško bilo ikada dodira. Tako se moralo doći do zaključka, da pripovijetke u više naroda mogu biti samonikle. Ova teorija dakle smatra, da se u svim krajevima i dijelovima svijeta pri sličnim uvjetima javlja jedna ista čovjekova misao, zajednička misao narodâ, i da ona, a ne što drugo čini one nevjerovatne sličnosti, koje ne možemo migracijom da objasnimo.

Poslije Vuka dali su se i drugi na sabiranje narodnih pripovijedaka. Uz Vukove znatne su još ove zbirke (navodimo samo prvo izdanje):

A. Nikolić: Srpske narodne pripovetke. I. Beograd 1842. II. 1843.

M. Valjavec: Narodne pripovijetke u Varaždinu i oko Varaždina. Varaždin 1858.

V. Vrčević: Narodne pripovijetke ponajviše kratke i šaljive. Biograd 1869.

V. Vrčević Narodne basne. Dubrovnik 1867.

V. Vrčević: Narodne satirične zanimljive podrugačice 1888.

V. Vrčević: Narodne humorističke gatalice i varalice. Dubrovnik 1894.

Fran Mikuličić: Hrvatske narodne pripovijetke (čakavske), Kraljevica 1876.

Red. omladina bosanska: Bosanske narodne pripovijetke, Sisak 1870.

R. Strohal: Hrvatske narodne pripovijetke. Knj. I. Rijeka 1886.; II. Karlovac 1901.: III. Karlovac 1904.

Stojanović Mijat: Šala i zbilja, zbirka narodnih pripovijedaka. Senj 1879.

Josip Pasarić: Hrvatska narodna šala. Izdanje Matice Hrvatske. Zagreb 1923.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, što ga izdaje Jugoslavenska Akademija u Zagrebu, objelodanio je više zbiraka, što su ih sabrali u narodu Fr. Ivanišević, Stipan Banović, Ivan Krmpotić, Ivan Klarić, Tade Smičiklas, Ivan Lesar, Milan Lang, Josip Kotarski i Vladimir Ardelić. Mnogo narodnih pripovijedaka ima u »Srpskom etnografskom zborniku«, što ga izdaje Srpska kraljevska Akademija u Beogradu od god. 1896.

Izbor narodnih pripovijedaka iz različnih zbirki priredili su: dr. David Bogdanović: Izabrane narodne pripovijetke. Tisak i naklada S. Kugli, Zagreb 1925. i dr. Vojislav M. Jovanović: Srpske narodne pripovetke. Antologija. Beograd 1925.

Religiozni ep. D a n t e o v a »B o ž a n s k a k o m e d i j a« (pjesnik je nazvao spjev »Commedia«, jer se srećno završuje, a kasnije su je nazvali »divina«, božanska, poradi njezine izvanredne ljepote) jest veličanstven religiozno-alegorički ep. Dante se nadao, da će se spasiti Italija, ako se obnovi svjetovno rimsko carstvo, koje bi združilo sve kraljeve i careve kršćanstva pod vrhovnom vlašću carevom, kako je papa vladar vasione crkve; ali je kasnije spoznao, da ne će doživjeti ostvarenje toga ideala. Zato je svratio pogled u samoga čovjeka; najprije se mora pojedinac preobratiti i moralno poboljšati, a za tim će se preobraziti i sva zajednica. A zato mora čovjek najprije spoznati nesreću smrtnoga grijeha, poradi kojega trpe pokojnici u paklu, zatim treba da se očisti i od malih grijeha i nagnuća k njima, zbog kojih trpe duše u čistilištu, a potom postaje savršen, i duša se njegova združuje s Bogom u gledanju Božjega savršenstva. Prema osnovnoj misli Dante je zasnovao veličanstvenu duševnu dramu; u priviđenju vidi svoje putovanje kroz pakao (Inferno), na goru očišćenja (Purgatorio) i odavle u raj (Paradiso). Kroz pakao ga vodi rimski pjesnik Vergilije, koji mu pokazuje grozote pakla sa devet okruga, kojima na dnu, u središtu zemlje, prebiva Lucifer. U očistilištu preuzima vodstvo Beatrica, idealna ljubovca Danteova, koja je predstavnica kršćanske istine; ona ga vodi i rajem. U paklu i očištilištu slikaju se muke grešnika, a u raju blaženstvo plemenitih ljudi. Vrhunac je toga blaženstva spoznaja tajne presvetoga Trojstva. — Ep se dijeli na tri dijela: Pakao, Očištilište i Raj, a svaki od njih broji 33 pjevanja, dakle 99 pjevanja, a jedno je pjevanje pristup (u svem 100). »Božansku komediju« preveli su na hrvatski S t j e p a n B u z o l i ć (samo »Pakao«) i biskup F. U c c e l l i n i (u stihovima), više ulomaka A. T r e s i ć-P a v i č i ć i P. P r e r a d o v i ć, a u prozi Iso K r š n j a v i (s tumačem).

D. Stilistika.

Stilistika. U hrvatskoj i srpskoj književnosti ima nekoliko knjiga, koje raspravljaju o čistoći i ljepoti našega jezika. To je najnovija knjiga od dra. T. M a r e t i ć a: »Jezični savjetnik«. Zagreb 1924.; dalje dra. N. A n d r i ć a: B r a n i č j e z i k a h r v a t s k o g a. Zagreb 1911. i od V. R o ž i ć a: »B a r b a r i z m i u h r v a t s k o m j e z i k u«. Zagreb 1913.; od srpskih pisaca valja spomenuti ove radove: J. B o š k o v i ć: »O s r p s k o m j e z i k u«, Beograd 1887. i J. Ž i v a n o v i ć: »O s r p s k o m j e z i k u«, Novi Sad 1888. — Osim toga je I. Broz napisao u »Vijencu« (1889. i 1891.) velik broj »Filologijskih sitnica«; V a t r o s l a v R o ž i ć u Nastavnom Vjesniku« (god. 1923. i 1924.) oveću zbirku »Novih barbarizama«, a dr. N. A n d r i ć u podlisku »Obzora« 1923. i 1924.) dugi niz članaka o najnovijem krvarenju jezika.